

ישיבת רבנו יצחק אלחנן

RABBI ISAAC ELCHANAN THEOLOGICAL SEMINARY

An Affiliate of Yeshiva University

2540 Amsterdam Avenue / New York, N.Y. 10033 / (212) 960-5344 / Fax: (212) 960-0061

Office of the Max and Marion Grill Dean

ב"ה

THE PROHIBITION OF *ARKHAOT* IN *HALAKHA*
RABBI YONA REISS

THE MARTHA, AARON, ISIDORE N. AND BLANCHE ROSANSKY
CONTEMPORARY *HALAKHA* PROGRAM

י"ג שבט תשס"ז

מראה מקומות בענין איסור לדון בפני ערכאות

רב יונה ריס

א. מקור האיסור

1. שמות כא:א, רש"י שם ד"ה לפניהם 1
 2. גמ' גיטין פח: "אביי אשכח" עד המשנה. 2
 3. רמב"ם הל' סנהדרין כו:ז. 3
 4. שו"ע חו"מ סימן כו, סעיף א. 4-5
- ב. אם מועיל תנאי לדון בפני עכו"ם
1. רמב"ן על שמות כא:א "ולכך אמר" עד סוף הדבור. 6
 2. תשובת הרא"ש כלל סח:יג "וכיוצא בזה" עד סוף התשובה. 7-8
 3. שו"ע חו"מ סי' כו,ג, סמ"ע ס"ק יא, ט"ז ס"ק ג עד "וצ"ע". 9

ג. אם מועיל תנאי לדון כפי דיני עכו"ם

1. ט"ז חו"מ ס' כו, ס"ק ג מ"וצ"ע" עד "ברור ונכון". 4
2. שו"ע חו"מ ס' סא,ו, סמ"ע שם ס"ק יד, ט"ז ס"ק ו, נתיבות (ביאורים) ס"ק ט. 10
3. תשובת הרשב"א חלק ו, סימן רנד. 11-12
4. ערוך השלחן סימן כו סעיף ד. 13
5. קובץ ישורון חלק יא (אלול תשס"ב) דפים תרחצ- תשג (רב צבי גרטנר ורב זלמן נחמי' גולדברג) 14-16
6. מאמר של ר' יונה ריס, שערי צדק, חלק ד, דפים 288-296. 17-25

ד. גדר ערכאות שבסוריא

1. תשובת הרשב"א חלק ב, סימן רצ. 26-27
2. רמ"א חו"מ סימן ח,א. 28
3. מאמר של רב אברהם חיים שרמן, דברי משפט כרך ג, דפים רח-ריא. 29-30
4. חזון איש חו"מ סנהדרין סימן טו, אות ד ד"ה "ואע"ג" עד סוף הסעיף. 31
5. שו"ת יחווה דעת ח"ד סימן ס"ה הערה **. 32-36

ה. אם מותר לדון בפני סוחרים

1. הגהות רע"א כל חו"מ סימן ג' בשם המהרש"ך. 37
2. ציץ אליעזר יא:צג. 38-39

ו. פשרה בפני נכרים

1. ש"ך חו"מ ס' כב, ס"ק טו. 40
2. ערוך השלחן סימן כב, סעיף ח. 41
3. מאמר של הרב יהודה דוד בלייד, בנתיבות ההלכה ב, קסט-קעב. 42-45

ז. במקום דלא אמרינן שליחותיהו

1. ב"י חו"מ ס' כו, אות ה' בשם בעל התרומות. 46
2. מאמר של רב חיים שלמה שאנן, תחומין יב, דפים 251-252 47-48
3. ציץ אליעזר יט:נב. 49-50

ח. אם נזקקין למי שכבר הלך לערכאות

1. רמ"א חו"מ ס' כו:א. 4
2. נתיבות המשפט (ביאורים) ס"ק ב. 4
3. שערים המצוינים בהלכה קפא, ג. 51

ט. היתר ערכאות

1. יסוד היתר ערכאות: משנה גיטין פח: "גט מעושה" עד סוף המשנה 52, גמ' ב"ק צב: "אמר ליה רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אינשי קרית חברך" עד "לא תטהרי עוד" 53, רא"ש שם סימן יז 54, ב"י סימן כו, סעיף ב, בשם רב פלטוי גאון ובעל התרומות 46, שו"ת חתם סופר חו"מ סימן ג. 55-56
2. כשהצד השני מסרב לבא לבית דין: נתיבות המשפט כו:ג (ביאורים), ערוך השלחן ס' כו:ב 57, מאמר של רב חיים כהן בדברי משפט ג: דפים קצ-קצב 58-60, אמרי בינה חו"מ ס' כז ד"ה והנה. 62
3. במי שחזקתו שיסרב לבא לב"ד: שו"ע ורמ"א חו"מ סימן כו סעיף ב, כסף קדשים ס"ק ב עד "שמועיל אומדנא כנ"ל", מאמר של רב בלייך ב"Tradition", Fall 2000 דף 81-83. 63-64
4. אכיפת פסק כ"ד בערכאות: רמ"א חו"מ כו, ב, שו"ת מהרש"ם ח"א ס' פט "ולכאורה עלה בלבי" 65, מאמר של רב חיים כהן הנ"ל דפים קצג-קצד, מאמר של רב בן ציון יעקב הלוי ואזנר שם דפים קצז-ר 66-68, מאמר של רב בלייך ב"Tradition" דפים 76-77. 69
5. כפייה ע"י ערכאות לעמוד לדין תורה: רמ"א חו"מ ס' כו, סעיף ב בשם המרדכי פרק הגזול קמא, מאמר של רב ואזנר הנ"ל.
6. במקום שיש חוב ברור: שו"ת מהרש"ם ח"א ס' פט הנ"ל, ברנב, ג:קצה (בשם הגאה"ק מבוטשאש) 70-76, מאמר של רב מרדכי אליהו בתחומין ג:רמד. 77-81
7. עיקול: אגרות משה חו"מ ב:יא 82, שבט הלוי חלק י:רסג:ד. 83-84
8. כשצד השני הוא נכרי: שו"ת תשב"ץ ב:רצ 85-87, קובץ הפוסקים ס' כו דף קעח "ועיין בשו"ת תשב"ץ ח"ב" עד "בדייני עכו"ם". 88
9. במקום שיש חברת ביטוח: ישורון כרך יא, דפים תרצה-תרצז (רב יצחק זילברשטיין) 89-91, מאמר של רב בלייך הנ"ל דפים 80-81, פסק דין של רב אברהם חיים שרמן בבית דין הגדול בירושלים הודפס בשערי צדק חלק ז, דפים 45-57. 92-98
10. כשצד השני הזמין אותו לערכאות: יחזה דעת הנ"ל מ"ולכן עורך דין" עד "להציל עשוק מיד עושקו", אמרי בינה הנ"ל ד"ה והיכא.

כא א ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם: כי תקנה עבד עברי שש

א ואלין דיניא די תסדר קדמיהון: בארי תזבן עבדא בר ישראל שת שנין יפלח

תולדות ובית אהרן והסופות

(ח) פירושו נד, יענין פה: קידושין לה, ז"ק טו, סנהדרין ו; ירושלמי ז"ק פ"א ג, סנהדרין פ"א א, מכות פ"ב ו, ע"ז פ"ב ו, ב"ר פ"ב ו פ"א ה, שמי"ר פ"ל, מנצ"ח פ"א מ, שמי"ר פ"א, פיקוקא דרז כהנא פ"ב ז, ש"ע פ"ט, מדרש משלי פ"ב יב, אליהו רנה פ"ב פ"ה, וזר פ"ב ז, (ג) קידושין טו: י"ג, ערכין י"ב, נדה מ"ג, ירושלמי קידושין פ"א ב, ספרי ואלה פקיות, שמי"ר פ"ל, אליהו רנה פ"ד פ"ב, וזר פ"ב ז, קה: קטו, ס"ג קה.

שפתי חכמים

א ואלה תהיו חוקי הדין אשר תשים לפני העם: כי תקנה עבד עברי שש... (א) ואלה המשפטים. כל מקום שנאמר אלה, פסל חמ הראשונים א, ואלה, מוסף על הראשונים (שמי"ר ז ג), מה הראשונים מקיני חף אלו מקיני (מכילתא). ולמה נקממה ב פרשה דינין לפרשת מוצא, לומר לך שחשים סנהדרין אלל המקדש (ס"א המוצא) ב* (שס): אשר תשים לפנייהם. אמר לו הקדוש צרוך הוא למה לא מעלה על דעתך לומר, אשנה להם הפרק וההלכה ז' או ג' פעמים, עד שחפא סדורה נפיהם כמשנתה, ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו, לכן נאמר אשר תשים לפנייהם, כשלאן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם (שס, פירושו נד): לפנייהם. ולא לפני עובדי כוכבים ומזלות ז, ואפילו ידעת דין אחד שהם דינין אומו כדניי ישראל, אל חביבהו צערכאות שלהם, שהמציא דיניי ישראל לפני עובדי כוכבים ומזלות, מחלל חמ השם ומיקר חמ שם האלילים להשיחם (ס"א להשיחם), שנאמר כי לא כזורנו זורם ואיניו פלילים (דברים לב לא), כשאיניו פלילים, זהו עדות לעלוי יראתם (מנחם ג): כי תקנה עבד עברי. ענד שהוא עברי, או אינו אלא ענדו של עברי, ענד כנעני שלקחתו מישראל ה, ועליו הוא אומר שש שנים יעטד, ומה אני מקיים והתחלחטם אחס (ויקרא כה מו) פלוקין מן הנכרי, אכל זלקות מישראל ויאל נשש, תלמוד לומר כי ימכר לך אחיך העברי (דברים טו יט), לא אמרתי ז אלא זאחיך (מכילתא): כי תקנה. מיד בית דין שמכרוהו צגננתו, כמו שנאמר חס אין לו ונמכר צגננתו (להלן כג ט) או אינו אלא צמוכר עצמו מפני דוחקו, אכל מכרוהו בית דין לא יאל נשש, כשהוא אומר וכי ימוך אחיך עמן ונמכר לך (ויקרא כה לט) הרי מוכר עצמו מפני דוחקו אמור, ומה אני מקיים כי תקנה, צמכר ציח דין:

רש"י

(א) ואלה המשפטים. כל מקום שנאמר אלה, פסל חמ הראשונים א, ואלה, מוסף על הראשונים (שמי"ר ז ג), מה הראשונים מקיני חף אלו מקיני (מכילתא). ולמה נקממה ב פרשה דינין לפרשת מוצא, לומר לך שחשים סנהדרין אלל המקדש (ס"א המוצא) ב* (שס): אשר תשים לפנייהם. אמר לו הקדוש צרוך הוא למה לא מעלה על דעתך לומר, אשנה להם הפרק וההלכה ז' או ג' פעמים, עד שחפא סדורה נפיהם כמשנתה, ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו, לכן נאמר אשר תשים לפנייהם, כשלאן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם (שס, פירושו נד): לפנייהם. ולא לפני עובדי כוכבים ומזלות ז, ואפילו ידעת דין אחד שהם דינין אומו כדניי ישראל, אל חביבהו צערכאות שלהם, שהמציא דיניי ישראל לפני עובדי כוכבים ומזלות, מחלל חמ השם ומיקר חמ שם האלילים להשיחם (ס"א להשיחם), שנאמר כי לא כזורנו זורם ואיניו פלילים (דברים לב לא), כשאיניו פלילים, זהו עדות לעלוי יראתם (מנחם ג): כי תקנה עבד עברי. ענד שהוא עברי, או אינו אלא ענדו של עברי, ענד כנעני שלקחתו מישראל ה, ועליו הוא אומר שש שנים יעטד, ומה אני מקיים והתחלחטם אחס (ויקרא כה מו) פלוקין מן הנכרי, אכל זלקות מישראל ויאל נשש, תלמוד לומר כי ימכר לך אחיך העברי (דברים טו יט), לא אמרתי ז אלא זאחיך (מכילתא): כי תקנה. מיד בית דין שמכרוהו צגננתו, כמו שנאמר חס אין לו ונמכר צגננתו (להלן כג ט) או אינו אלא צמוכר עצמו מפני דוחקו, אכל מכרוהו בית דין לא יאל נשש, כשהוא אומר וכי ימוך אחיך עמן ונמכר לך (ויקרא כה לט) הרי מוכר עצמו מפני דוחקו אמור, ומה אני מקיים כי תקנה, צמכר ציח דין:

מוסף רש"י

חורה, כדכתיב (להלן כד ה) ואל משה אמר עלה אל ה' וגו' (יעין פח:): כי תקנה עבד עברי. צמכרוהו בית דין הכתוב מדבר (דברים טו יט):

(א) אשר תשים לפנייהם. ולא כתיב אשר תלמד, לרף אלה לקדו ולשום לפנייהם עטם המיישג תלמודם (פירושו נד): לפנייהם. קחי אשנעים וקניס שעלו עמו להר קודם ממן

א ואלה ואלין דינין פירוש יונתן א תיובתו בג ובשביעית אפילו באמצע או בסוף

אשר נותן לב לפשטים. או יתבונן למה נכתב.

א ואלה המשפטים. אחר י עמנו, אמר השם למשה בגשת ישראל. והחל להוהיר על אלו בדרתו, שהשם לברו יהיה לו והמצות, שיאמר להם אם יקב לו בסוף אלה התנאים פרשת ה ט ג. ועיקר הפרשה להשמיר שם. וככה פירש להם משה ל חכמות את אלהים (דברים ז י יעשו את השם אלהים אחר להכרית זכר האלילים והפטיי ב כי תקנה. אומר לך כלל י או מצוה כל אחד עומד בפני למה דבק זה המשפט אל זה, בכל יכולתו. ואם לא יכולנו. דעתינו. ואין לארס בעולם יתו כמותו, על כן החל משפט הענ הוא ישראל. וככה וכי ימכור: איש את שן עבדו הוא כנעני וככה אם עבד יגח השור. והנה הוא ישראל. והחולקים עי ישראל, רק הוא ממשפחת או הנזכרים אחר כן דרך אחד ל כי המשפחה תלוי באב. ועוד ימיו. והיה עליהם קשה, שיה המלות כמשמעם, אם עבר עכו כי ימכר לך אחיך העברי (דבר לא תשגא את אחיך בלכבך וי וכן אחיו וכן גרו נזכרים א כי פירוש אברס העברי (כראי כחוכ אבי כל בני עבר שם י י או נקרא עברי בעבור ש ראו להיות עברי נהרי. ונחש בעבור שמצאנו ואקח את אבי

א ואלה. נטריקון וחיובי המשפטים. נטריקון הדיין משפט (סנהדרין ז): אשר. תשים. נטריקון חשמע לפנייהם. נטריקון לא פני גרי (שס). סמך משפטים לולא תעל כלומר לא יעלו אלא ילכו כמו מתונים. וסמך משפטים לא בשביל ממון (שס). וכתיב לע שצריך הדיין לראות כאילו חו דינין לעבודה שהם מגי שה

הוא עובד, ולא יחייב
אלו כלל, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

שורת מהרב"ל ח"ג

סי' ט"ח

בזה הדין, הנהיג רוב
הדין, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

דברים אצל אדם

בזה הדין, הנהיג רוב
הדין, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

הנהיג רוב

בזה הדין, הנהיג רוב
הדין, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

הנהיג רוב

בזה הדין, הנהיג רוב
הדין, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

הנהיג רוב

בזה הדין, הנהיג רוב
הדין, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

הנהיג רוב

בזה הדין, הנהיג רוב
הדין, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

ש"ת מקור ברור

סי' ט"ח (השוכה)

מהר"א אשון

בזה הדין, הנהיג רוב
הדין, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

ש"ת מקור ברור

סי' ט"ח (השוכה)

בזה הדין, הנהיג רוב
הדין, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

ש"ת מקור ברור

סי' ט"ח (השוכה)

בזה הדין, הנהיג רוב
הדין, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

ש"ת מקור ברור

סי' ט"ח (השוכה)

בזה הדין, הנהיג רוב
הדין, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

ש"ת מקור ברור

סי' ט"ח (השוכה)

בזה הדין, הנהיג רוב
הדין, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

ש"ת מקור ברור

סי' ט"ח (השוכה)

בזה הדין, הנהיג רוב
הדין, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

ש"ת מקור ברור

סי' ט"ח (השוכה)

בזה הדין, הנהיג רוב
הדין, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

ש"ת מקור ברור

סי' ט"ח (השוכה)

בזה הדין, הנהיג רוב
הדין, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

ש"ת מקור ברור

סי' ט"ח (השוכה)

בזה הדין, הנהיג רוב
הדין, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

ש"ת מקור ברור

סי' ט"ח (השוכה)

בזה הדין, הנהיג רוב
הדין, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

ש"ת מקור ברור

סי' ט"ח (השוכה)

בזה הדין, הנהיג רוב
הדין, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

ש"ת מקור ברור

סי' ט"ח (השוכה)

בזה הדין, הנהיג רוב
הדין, וכן נראה
עמדתו, ולפי זה נראה
שנכח, וכו'.

כדכתיב (ו) אם אין לו ונמכר בגנבתו (להלן כב ב), אבל מוכר עצמו בעניונו כתיב בפרשת בהר סיני כי ימוך אחיך ונמכר לך וגו' (ויקרא כה לט) וכתוב בו עד שנת היובל יעבוד עמך (שם מ), ובכאן הוא אומר שש שנים יעבוד במכרוהו בית דין. יש מרבתינו שמשוה דינם בגזירה שוה, ואם יובל קודם לשש שנים יצא ביובל. ויש שנותן חילוק ביניהם. ובשביעית, שביעית למכירתו ולא שביעית לשמיטה. יצא לחפשי, פעולה. שאילו היה לשון אדם שהוא חפשי, היה לו לינקד בחתף לחפשי.

4 קיווין י"ד.

ישראל אל תביאהו בערכאות שלהם, שהמביא דיני ישראל לפני רש"י גוים מחלל את השם ומיקר שם ע"ז להחשיבה⁸, שנאמר: כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים (דברים לב לא), כשאוויבינו פלילים זהו עדות לעילוי יראתם⁹.

(ב) כי תקנה עבד עברי, עבד שהוא עברי¹⁰. או אינו אלא עבדו של

7 [תנחומא שם]. 8 כעניי התועים אחריה (ספר זכרון). 9 כלומר כיון שלא כצורנו צורם שהם משתחיתם להכל וריק אין יהיו פלילים עלינו, ואם כן עכשיו שנסכים אנחנו שיהיו הם פלילים ונביא דינו לפניהם הוה ליה עדות לעילוי יראתם, וכאלו חס ושלום אנו מודים שכצורנו צורם (שם). 10 מכילתא נויקין פ"א.

עשרת הדברות, וכן יפרש באלה המשפטים המשפט בעבודה זרה⁴, ובכבוד האב⁵, והרציחה⁶, והגניאף⁷, הנזכרים בעשרת הדברות. ודרשו⁸ לפנינו, ולא לפני כנענים, מפני שהיה ראוי לומר אשר תשים להם⁹ כמו שאמר שם שם לו חק ומשפט (לעיל טו כח), ואמר לפנינו, שהם יהיו הדיינים, כי על השופט יבא הלשון הזה ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' לפני הכהנים והשופטים (דברים יט ז), עד עמדו לפני העדה למשפט (במדבר יב יב), לפני כל יודעי דת ודין (אסתר א יג). ודרשו עוד¹⁰ לפנינו, ולא לפני הדיוטות, מפני שכתב במשפטים והגישו לדוניו אל האלהים (להלן פסוק ו), עד האלהים יבא דבר שניהם (להלן כב כ), וכתוב גם כן ונתן בפלילים (להלן פסוק כב), שהם הדיינים המומחין הסמוכים עד משה רבינו, ולכן אמר בכאן שהמשפטים האלה ישימו אותם לפני האלהים שיזכיר, ולא לפני כנענים, ולא לפני מי שאינו שופט על פי התורה והוא הדיוט לזה, שאסור לבוא בפניו כשם שאסור לבוא לפני הכנענים, ואע"פ שידע שההדיוט הזה יודע שורת הדין וידין לו כהוגן, אבל הוא אסור לשמו דיין ולצעוק לו שיכוף את בעל דינו לדון לפניו וההדיוט עצמו אסור לדון להם. ואף על פי¹¹ שהזכירו חכמים שתי הכיתות האלה כאחת יש הפרש ביניהם שאם רצו שני בעלי הדין לבוא לפני ההדיוט¹² שבישראל מותר הוא, ובדקבליה עליוהו דינו דין, אבל לפני הכנענים אסורין הם לבוא לפניו שידון להם כיניהם לעולם, ואפילו היו דיניהם כדינונן באותו ענין.

(ב) כי תקנה עבד עברי, התחיל המשפט הראשון בעבד עברי

4 להלן כב ט. 5 שם כא טו; יז. 6 שם יב-יד. 7 שם כב טו-טז. 8 תנחומא ו. 9 והרא"ם כתב: אינו מחזור, כי כבר דרשו הלשון מעין פנים (שתיב הרב לתנחומא פנים לתלמידיו - עירובין נר ב), ואפשר שהוא סובר שקול הוא ויבוא שניהם. וכנמוקי שמואל כתב שהרמב"ן סובר שאם היה כתוב אשר תשים להם שפיר היו דורשין שניהם, חטים מלשון שימה בפייהם. שישנו אותה בפה, משלא אמר תניה, ומלהם היו דורשים כשלחן הערוך משלא אמר אשר תשים בפייהם, ונשאר לפנייהם לדרוש ולא לפני גוים. דומיא דלפני הכהנים והשופטים. 10 תנחומא שם. 11 ודברי רבנו הובאו בשו"ת הר"ן סי' עג (מהר"י פלדמן עמ' שלח) ע"ש בהערות. 12 ואע"ג שעדיין אסור לדון לפני הדיוטות משום שאין להם להשתמש בכח מומחין, מכל מקום במקום שהמומחין מוחלין על כבודם מותר לדון לפני ההדיוטות, אבל לפני עבדים אסור לעולם. (כלי חמרה משפטים ק"ב ב).

על הדיינים הכתובים בפרשת בהר³. לפנינו, פרש"י: ולא לפני גוים. ואפילו הם מומחין, אבל אם דנוהו ישראל כתחילה ולא ציית דינא מותר לכופו על ידי גוים עד שיעשה⁴ מה שדייני ישראל פסקו עליה.

(ב) כי תקנה עבד, נסמכה פרשה זו תחילה כאן, לפי שפדאם

3 שם פרשת בהר שנאמר בהר סיני. ועיין להלן בפסוק ו שרבינו מביא ראיה שפרשת משפטים נכללה בפרשת בהר. וע"ע להלן פ"ד ז, שרבינו מביא מכילתא שכל מה שנאמר בפרשת בהר ובתוקותיו ונט ברכות וקללות הכל נאמר לו למשה בהר סיני קודם מתן תורה, ואין מוקדם ומאוחר בתורה, וזה שכתוב כאן שנט האחרונים (היינו פרשת משפטים) נוספים על הראשונים הנ"ל, שכולם נאמרו למשה בסיני.

כי בסוף: ולא תעבוד את אלהים (דבר' ז טז). והנה תחילת רב"ע הפרשה, שלא יעשו את השם אלהים אחרים³. וסוף הפרשה הארוך להכרית זכר האלילים והפסילים שהם עשויים בארץ כנען⁴.

(ב) כי תקנה, אומר לך כלל לפני שאחל לפרש, כי כל משפט או מצוה, כל אחד עומד בפני עצמו. ואם יכולנו למצוא טעם למה דבק זה המשפט אל זה, או זאת המצוה אל זאת, נדבק בכל יכולתנו. ואם לא יכולנו, נחשוב כי החסרון בא מחוסר דעתנו⁵.

ואין לאדם בעולם יותר קשה עליו מהיותו ברשות אדם כמוהו, ללעיל כ"ט: לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם. 4 להלן כג כד. 5 כלומר, יש טעם לסמיכות הפסוקים, אך לא תמיד נגלה לנו מחוסר דעתנו. אך עם זה הכלל הוא, שכל מצוה עומדת בפני עצמה ואינה תלויה בשלפניה ובשלאחריה.

עבד³. והזכיר נגיחת השור (להלן פסוק כח) להזכיר משפט העבד רב"ע שימית⁴. והזכיר משפט וכי יפתח איש בור (להלן פסוק לג) הקצר

להפריש בין שור שמת בכור או נגנב. וכל זה בעבור ונמכר בגנבתו (להלן כב ב). ואחר כן הזכיר החמס בממון. והחל בשדה ובכרם (שם ד), שהם עיקר. ואחר כן מה שהוציאה הארץ בגדיש וקמה (שם ה), ושומר חינם ושומר שכר והנשאל (שם ו-ז). ואחר כן הבתולה שיכריחנה, כי היא קטנה, על כן אמר וכי יפתה (שם טו). והזכיר מכשפה אחריה (שם יז) בעבור שביקש האוהב הנערה דברי כשפים⁶ למלאות תאותו. והזכיר הבהמה (שם יח) כי אין לה פה שתצעק, ויושיעה השומעים מיד השוכב. והזכיר זובח לאלהים (שם יט) בעבור הבתולה כטעם לזנות את בנות מואב וישתחוו לאלהיהן (במדבר כה א-ג). ואחר כן הזכיר גר תושב (להלן כב כ), כי אין עוזר לו. גם אחריי כל אלמנה ויתום (שם כא), גם העני הלוח (שם כד), וכתיב עבד לוח לאיש מלה (משלי כב ז). ואחר כל אלה הזכיר החמס שיוכל האדם לעשות בסתר, כמו אלהים לא תקלל (להלן כב כז), כי יפחד בגלוי. ושלא יאחר תת חלב התיורש והיצהר (שם כח). וכן בכור בניים ובכור בהמה (שם כח-כט). ולא יאכיל טריפה ליהודי, על כן כתוב לא תאכלו (שם ל) ובלשון רבים. ולא ישא שמע שוא (להלן כג א), כי הוא חמס בסתר. וכן לא תהיה אחרי רבים (שם ב). ודל (שם ג), ואפילו אם הוא דל. ופגיעת התועה (שם ד) והרובץ (שם ה). ולא תטה (שם ו) עם הדיין ידבר, כי יוכל להטות הדין בסתר. גם עמו ידבר מדבר שקר תרחק (שם ז). וכן ושחד לא תקח (שם ח), וגר לא תלחץ (שם ט); ועוד אפרשנו היטב. וטעם הזכיר שנת השמיטה (שם י) בעבור ואכלו אביוני עמך (שם יא). וטעם ששת ימים (שם יב) בעבור וינפש בן אמתך והגר (שם יג). ואמר אחר כן ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו (שם יד). והעיקר הדיבור השני⁶. וטעם שלש רגלים (שם יז) להתקבץ כל ישראל לעבודת השם. ובשמרם חג המצות יזכרו הדיבור הראשון ולא יעבדו ע"ז,

3 עבד כנעני. ראה פסוק טו. 4 ראה פסוק לב. 5 לצוד אותה כעזרת דברי כשפים. 6 לא יהיה לך.

דידיה הוא. ועוד כיון שאין מזכיר שם שום מלוה בשטר אלא לכל מוציא שטר זה אינו כלום. [* כל זה אינו כלום] שאע"פ שיצא עדים שדון דוד לא הלוה לו כלום מ"מ שעבד את עצמו ואת נכסיו בחוב זה לכל מוציא שטר חוב זה אע"פ שלא הכירוהו, וכל תנאי שבממון קיים. אע"פ שהעדים שזכו בשעת הקנין בשביל מוציא שטר החוב לא הכירוהו ולא ידעו מי יהיה המוציא השטר אעפ"כ מועיל הקנין והזכות שזכו בשבילו, כדאמרין בגיטין¹ גצי מעמד שלשתן נעשה כאומר לו משחעבדנא לך ולכל דאחי מחמתך. וכן נדון זה שעבד עצמו בפירוש לכל מוציא השטר. ומה שאמר כיון שאין מזכיר שום מלוה בשטר שאין השטר כלום, אין בדבריו כלום דאמרין בסוף ב"ב² ההוא שטרא דנפיק צבי דינא דרבי הונא דהוה כתיב ציה אגא פלוני בן פלוני לויחי ממך מנה אמר רב הונא ממך ואפילו מריש גלותא ממך ואפילו משבור מלכא. אלמא אע"פ שלא הזכיר שם המלוה בשטר הוי שטר וכל המוציא גובה בו. וכן נדון זה כיון שכחוב בו שעבד עצמו לכל מוציא שטר חוב זה גובה בו כל המוציא אע"פ שלא הזכיר בו שם המלוה. ועוד דאינו צריך כל זה אלא אפילו אם מן הדין לא היה גובה בשטר זה נדון זה כל זמן שנשבע לפרוע לכל מוציא שטר זה כופין אותו לקיים שזעמנו ומכין אותו עד שתלך נפשו עד שיקיים שזעמנו.

נאם הכותב דורש שלומך אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל

יב

עוד ילמדי ראובן שיש לו שטר על שמעון אם יכול בו ראובן או אחר לגבות בשטר זה בלא הרשאה מחמת שרגילין לכתוב כאן בשטרות שנותן רשות למוציא שטר זה יהודי או גוי. וכמדומה לי שבטוליטולה אין מגבין בלא הרשאה כי אינן כותבין זה רק לחיזוק בעלמא גם בלא זואת הלוה. אמנם הואיל ונהגו לכתוב כל השטרות כן, כי אמר סתמא כפי המנהג קאמר. אע"ג דאמרין בפרק חזקת הנתיב¹ הלכתא חיישינן, כבר פירשו שצמייהן לא היו כותבין בשטר כתבו וחתמו בשוק וברייתא בלא זואת הנותן, אבל עכשיו שנהגו לכתוב בו כי אמר סתמא אדעתא דהכי קאמר, הכא נמי נימא הכי. וגם נאמנות רגילין לכתוב עכשיו בכל שטרות אף כי אמר ליה סתמא, א"כ גם לא יועיל כל מה שאין אנו יודעין שאומר לו בפירוש כן. גם הקנס שרגילין לכתוב בשטרות שיפרע כל ההוצאות עם הכפל היאך יגבו והלא אסתמכתא היא.

תשובה בן נהגו פה שצריך הרשאה אע"פ שכחוב בשטר כל מי שמוציאו אם לא שמפורש בשטר אף בלא

הרשאה². וכל דבר שנהגו במדינה לכתוב הן נאמנות הן כתובה בשוקא וכל שאר שופרי דשטרי שכבר נהגו הסופרים לכתוב, כל מי שקנה צקודר כדי לכתוב שטר דעמו שיכתובו כמנהג המדינה ואין צריך לומר שיכתוב כל לישני יתיירי שפירי דאית ציה. ואם היה צא לידי מעשה לגבות ההוצאה לא הייתי פוסק לגבותה אם לא שנעשה הקנין בצית דין חשוב דלא כאסתמכתא.

יג

מה ששאלת על מלוה שירד לנכסי הלוה הוא עצמו בלא צ"ד ומכר מנכסיו בלא שומא והכרזה עד כדי חובו, מחמת שרגילין לכתוב בשטרי חובות שיש רשות למלוה למכור בחובו כל מה שימצא ללוה צפניו ושלא צפניו בלא רשות צ"ד ובלא שומא והכרזה בין בשווין בין בפחות.

אמת הוא כל מה שנהגו הסופרים לכתוב בשטרות יש לדון ע"פ הלשון שנהגו לכתוב, כדחוינא בפרק המקביל¹ תניא ר' מאיר היה דורש לשון הדיוט אם אוזר ולא אעבד אשלם במיטבא, ורבי יהודה היה דורש לשון הדיוט דתניא ר' יהודה אומר אדם מציא קרבן עשיר על אשתו וכן כל קרבן שהיא חייבת שכך כתב לה וכל אחריות דאית לך עלי מן קדמתא דנא. הלל הזקן היה דורש לשון הדיוט דתניא אנשי אלכסנדריא היו מקדשין נשותיהן ובשעת כניסתן לחופה באין אחרים וחוטפין אותן מהם צקשו חכמים לעשות את צניהם ממזרים, אמר להם הלל הזקן הציאו כחובת אמכם ומנא שכתוב צהם לכשתכנסו לחופה הוי לי לאינאו ולא עשו צניהם ממזרים. ורבי יהושע בן קרח היה דורש לשון הדיוט דתניא רבי יהושע בן קרח אומר המלוה את חבירו לא ימשכנו יותר מחובו שכך כותב לו כל תשלומתא דאית לך עלי כל קבל דיכי. אלמא כל הני תנאי אית להו דעבדינן כמו שנהגו ההדיוטות לכתוב בשטריהן. ואי תיקשי לך הא תנן בפרק האשה צינמות² צ"ש אומרים חנשא ותטול כחובתה וצ"ה אומרים חנשא ולא תטול כחובתה, אמרו להם צ"ש והלא מספר כחובתה למדנו שהרי כתב לה לכשתנשאי לאחר תטילי מה שכתוב ליכי, אלמא צ"ה לית להו מדרש כחובה וצ"ש דרשו לשון הדיוטות וקיי"ל צ"ש במקום צ"ה אינה משנה. ואע"ג דצינמות חזרו להודות לצ"ש, לא מהאי טעמא דאית להו מדרש כחובה אלא משום שאמרו להם צ"ש התרתם ערוה חמורה לא חתירו ממון הקל. מדע דהא אמרינן בפרק האשה שנפלו בכחובות³ מאן שמעת דאית ליה מדרש כחובה צ"ש, אלמא לאו מההוא טעמא הדרי צהו. י"ל דבהא קיי"ל צ"ש כיון דחוינן דכל הני תנאי דפרק המקביל דרשו לשון הדיוט. ועוד דצ"ה פליגי אהלל הזקן רבם דהוא דריש לשון הדיוט. ועוד דחוינן לאמוראי דדרשי הלשון שנהגו לכתוב

יב 1 ב"ב קד. א. בתשובה זו תוקנו השמטות רבות על פי ד"ק (דפו"ד).
2 קטז, ב (פט"ו מ"ג). 3 פא, א.

יג 1 י. ב. 2 קצב, א.
יב 1 ב"ב מא, א. 2 ראה לעיל סי' ז.

דהא אב"י ורבא דרבי צפרק נערה שנתפתחה⁴ לשון הדיוט
 ואהדריק למדינתך וארופציק לי לאננו. ושמואל נמי דהלכתא
 כוותיה בדיני דריש לשון הכתוב בשטר צפרק שנים ארומין⁵
 דאמרין ב"ה גובה את השבת, דאמר מדע שקך כתב לו אנה
 איקום ואשפי וכו'.

ובמיהו צדון זה נראה לי דלאו כל כמיניה דמלוה לירד צנכסי
 הלוה אלא כח צ"ד. וכיוצא בזה דנמי כצד כאלן על
 מה שנהגו לכחוב בשטרות בין דיני ישראל בין דיני האומות
 ואמרתי חלילה וחס שיהא רשות למלוה לתבוע ללוה בפני
 אומות העולם, דאפילו אם הלוה והמלוה עומדין בפנינו ואמר
 הלוה למלוה אם תרצה תצעני דיני האומות מחינן במלוה
 ואמרין ליה שלא יצענו אלא בפני ישראל ואי לא ציית
 משמתינן ליה, דאמרין אפילו דבין שאומות העולם דנין כדיני
 ישראל ההולך לפני ערכאות של גוים מחלל שם שמים ומיקר
 שם עבודה זרה דכתיב⁶ כי לא כלורנו זורם ואויבנו פלילים,
 וכתיב⁷ ולמה המשפטים אשר תשים לפניהם ולא לפני גוים.
 והא דכתיב בשטרות בין דיני אומות העולם יש לפרשו שלא
 לעקור דברי תורה, כגון אי גברא אלימא הוא ואין רשות וכה
 דיני ישראל שולטת עליו אז יש לו רשות להביאו בערכאות של
 גוים קודם שיפסיד ממנו, כההיא⁸ קריית לחברך ולא עניין
 דחי גודא ושדי אצתרייה. וכן צדון זה אע"פ שכותבין בשטרות
 שיש רשות למלוה לירד לצנסי ליה אין לעבור על דברי תורה
 דחנן⁹ המלוה את חברו לא ימשכנו בבית דין ולא יכנס בביתו
 ליטול משכנו שנאמר¹⁰ בחוך חעמוד. אמר שמואל שליח צ"ד
 מנתח נוחי אין משכוני לא. ויש לפרש מה שנהגו לכחוב
 בשטרות שיכול המלוה לירד לצנסי הלוה כגון שלא מצא המלוה
 דיין שרוצה למשכנו אז יש לו רשות לעשות דין לעצמו. וכן חקרתי
 שנהגין בשני דברים הללו פה בטוליטולה. ועוד רגילין לכחוב פה
 בשטרות לכל מוציא שטר זה ואעפ"כ נהגו להצריך הרשאה,
 אלמא לא נהיגי לדון כלשון הכחוב בשטרות כל שקן בדברים הללו
 שיש עבירה בדבר ויש לפרש הלשון צענין שלא יהיה עבירה.

יד

וששאלת שטר שכתוב בו פלוני הקנה לפלוני ליתן לו
 חמשה עשר זהובים אחר הפסח ולא כחוב בו
 אחר הפסח הנא ראשון. ונסתפקת אי מגבינן ליה מיד אחר
 הפסח הראשון. או נאמר יד בעל השטר על התחונה ושמה
 אחר הפסח האחרון של חמשת אלפים ונ"ט¹ לבריאת עולם.

דע דלא אמרינן יד בעל השטר על התחונה אלא היכא
 דאין השטר נפקד לגמרי, כההיא דפרק מי שהיה נשוי²
 הנהו תרי שטרי דאחו לקמיה דרב יוסף חד הוה כתיב ביה

חמשה צניסן וחד הוה כתיב ביה צניסן סתמא. אוקמיה רב יוסף
 ליהוה צר חמשה צניסן צנכסיה אמר ליה איךך ואנא אפסיד
 אמר ליה את איךך על התחונה צר תשעה ועשרין את. וכן כל
 כיוצא בזה בגמרא שאנו אומרינן יד בעל השטר על התחונה
 היינו צמה שאנו מגרעין כח יד בעל השטר צמה שלא נתבאר
 יפה ענין השטר ויש לפרשו על שני דרכים, אנו מפרשים אותו
 לחובת בעל השטר לפי שהוא המוציא, ובלבד שלא יפסיד השטר
 לגמרי, כמו צדון זה שאם תפרשנו סוף ששת אלפים אם כן
 למה נכתב השטר כלל. אלא ודאי אומדנא דמוכח הוא שפסח
 של זמן קצוב היה וצגגת הסופר לא נכתב הזמן ועתה אין לנו
 לדון הזמן אלא או פסח של סוף ששת אלפים או פסח הנא
 ראשון דפסח אחר לא חוכל לצרר אחריו (על זה) איזה מהם
 תתפוס ופסח אחרון איךך יכול לומר דאם כן למה נכתב השטר.
 הלכך אתה צריך לומר פסח הנא ראשון.

ובכיוצא בזה מצינו צמורת כהנים³ גבי זבה דכתיב⁴ וכי יזב
 זוב דמה ימים רבים, ודרשינן ימים יכול ימים הרצה
 אמר רע"ק כל שמשמעו מועט ומשמעו מרובה תפסת מרובה
 לא תפסת תפסת מועט תפסת. רבי יהודה בן בתירא אומר שמי
 מדום אפת כלה ואחת שאינה כלה מודדין צמדה כלה ואין
 מודדין צמדה שאינה כלה. וכן צדון זה פסח הנא ראשון הוא
 מדה כלה ואם צאת לתפוס פסח אחר הוא מדה שאינה כלה.
 ועוד קאמר החס אמר רבי נחמי וכו' מה צא הכחוב לנעול או
 לפחות, לא צא אלא לפחות. אם אתה אומר ימים עשרה או אינן
 אלא מאה או מאתיים אלא אלף אלא רבוא הרי נעלמת וכשאתה
 אומר ימים שנים פחתה. וכן יש ללמוד צדון זה. וכיוצא בזה
 מצינו היכא דלפי משמעות השטר נראה שהוא פסול אנו משנין
 אותו ממשמעותו כדי להכשירו, דתינא⁵ שטר שזמנו כתוב
 בשבת או בעשרה צהשרי שטר מאוחר הוא וכשר, ואף על גב
 דלכאורה שטר זה פסול הוא אנו חולין שמה שטר מאוחר הוא
 כדי להכשירו. ואמרין נמי צפרק אחד דיני ממונות⁶ שטר
 שזמנו כתוב צאחד צניסן בשמטה וצאו עדים ואמרנו היאך אתם
 מעידין על שטר זה והלא צאוחו היום עמנו הייתם במקום
 פלוני, שטר כשר ועדין כשרים חיישינן שמה איחרוהו וכתבוהו.
 אלמא מספקא חולין להכשיר השטר. וכן פירש רבינו יצחק
 הזקן במסכת ראש השנה⁷ וסתר מכה זה פרש"י שפירש שם⁸.
 הלכך נראה ששטר זה גובין צפסת הנא ראשון.

טו

שאלה ראובן נפטר ונמצא כתוב בחד משטרותיו צבז
 מכתבת ידו צוה השטר הוא החלי לפלוני גיסי. אם
 יוכה גיסו צחלי השטר, אם דומה למה שאמרנו חז"ל נמצא כתוב

הזמן הלכך אתה צריך לומר פסח הבא ראשון (א. 136).
 2 כתובות צד, ב. 3 מצורע פרשת זבים ה, ח. 4 ויקרא טו, כה. 5 ב"ב קעא, א. 6 סנהדרין לב, א. 7 חוספות ב, א ד"ה לשרות. 8 ד"ה שטרי.

4 שם נא, ב. 5 ב"מ טו, א. 6 דברים לב, לא. 7 שמות כא, א.
 8 ב"ק צב, ב. 9 ב"מ קיג, א (פ"ט מ"ג). 10 דברים כד, יא.
 יד 1 בכ"י: ה' אלפים ותחקצ"ט לבריאת עולם ובשגגת הסופר לא נכתב

לפי שהכבוד בעיר של הרודי מעולם
העיר כמבואר בפי כבוד הרודי
לדון רשאי לכל אם אין הגנה בעיר
יכול לירד מעלנו וקשה להיחלף לעבוד
על דרך לכן רצו להלכה רשאי לא
היה מנהג בני ארץ ורצו כמנהגו
סוף שבת כהן עבד ודבריו משונים
דפשיטא דרב למחורף לא היה מנהג
בני ארץ ודבריו משונים
קני ארץ ודבריו משונים
למטה היכה מהנהג לירד בלי רשות
כד וכלי שומא חוליק במרה ומה דבריו
ברורים ומנומרים ומכאן מה ברור :
(וב) לא יא הקול והיה להם ללקוח
למטה שאלו לכתוב ירו מיר ועל
פי מ' סוף פקידא [קט"ו] (ג) שר
לנכות ממעבדו ורצה לה' דיאל
לנכות מפרטי דבין שאלו עורף ממעבדו
לא חש להניח בידו ומכאן לקמן סימן
מ' סוף פקידא (ד) ורצה לה' דיאל
העלם ערס לא מה דבר מפיסה ולא
מפי מכתם כיון שבתה בלא זלחה הלה
ומכאן נעיל מ' ל' סוף פקידא ובמ' סוף
עמודי בעיקר הדברים שהיה כפיסה
לענין זה הו' עמוד שאלו יוכל לעשות
העלמה או הסכנה שאלו ודוק :
(ד) ולא כורה בפניו מהם שהיה מורה
לשון הולאה מורה דק ביאר מה
שהיה מורה על אונדודים בעלמא
ועל

לפי שהכבוד בעיר של הרודי מעולם
העיר כמבואר בפי כבוד הרודי
לדון רשאי לכל אם אין הגנה בעיר
יכול לירד מעלנו וקשה להיחלף לעבוד
על דרך לכן רצו להלכה רשאי לא
היה מנהג בני ארץ ורצו כמנהגו
סוף שבת כהן עבד ודבריו משונים
דפשיטא דרב למחורף לא היה מנהג
בני ארץ ודבריו משונים
קני ארץ ודבריו משונים
למטה היכה מהנהג לירד בלי רשות
כד וכלי שומא חוליק במרה ומה דבריו
ברורים ומנומרים ומכאן מה ברור :
(וב) לא יא הקול והיה להם ללקוח
למטה שאלו לכתוב ירו מיר ועל
פי מ' סוף פקידא [קט"ו] (ג) שר
לנכות ממעבדו ורצה לה' דיאל
לנכות מפרטי דבין שאלו עורף ממעבדו
לא חש להניח בידו ומכאן לקמן סימן
מ' סוף פקידא (ד) ורצה לה' דיאל
העלם ערס לא מה דבר מפיסה ולא
מפי מכתם כיון שבתה בלא זלחה הלה
ומכאן נעיל מ' ל' סוף פקידא ובמ' סוף
עמודי בעיקר הדברים שהיה כפיסה
לענין זה הו' עמוד שאלו יוכל לעשות
העלמה או הסכנה שאלו ודוק :
(ד) ולא כורה בפניו מהם שהיה מורה
לשון הולאה מורה דק ביאר מה
שהיה מורה על אונדודים בעלמא
ועל

לפי שהכבוד בעיר של הרודי מעולם
העיר כמבואר בפי כבוד הרודי
לדון רשאי לכל אם אין הגנה בעיר
יכול לירד מעלנו וקשה להיחלף לעבוד
על דרך לכן רצו להלכה רשאי לא
היה מנהג בני ארץ ורצו כמנהגו
סוף שבת כהן עבד ודבריו משונים
דפשיטא דרב למחורף לא היה מנהג
בני ארץ ודבריו משונים
קני ארץ ודבריו משונים
למטה היכה מהנהג לירד בלי רשות
כד וכלי שומא חוליק במרה ומה דבריו
ברורים ומנומרים ומכאן מה ברור :
(וב) לא יא הקול והיה להם ללקוח
למטה שאלו לכתוב ירו מיר ועל
פי מ' סוף פקידא [קט"ו] (ג) שר
לנכות ממעבדו ורצה לה' דיאל
לנכות מפרטי דבין שאלו עורף ממעבדו
לא חש להניח בידו ומכאן לקמן סימן
מ' סוף פקידא (ד) ורצה לה' דיאל
העלם ערס לא מה דבר מפיסה ולא
מפי מכתם כיון שבתה בלא זלחה הלה
ומכאן נעיל מ' ל' סוף פקידא ובמ' סוף
עמודי בעיקר הדברים שהיה כפיסה
לענין זה הו' עמוד שאלו יוכל לעשות
העלמה או הסכנה שאלו ודוק :
(ד) ולא כורה בפניו מהם שהיה מורה
לשון הולאה מורה דק ביאר מה
שהיה מורה על אונדודים בעלמא
ועל

לפי שהכבוד בעיר של הרודי מעולם
העיר כמבואר בפי כבוד הרודי
לדון רשאי לכל אם אין הגנה בעיר
יכול לירד מעלנו וקשה להיחלף לעבוד
על דרך לכן רצו להלכה רשאי לא
היה מנהג בני ארץ ורצו כמנהגו
סוף שבת כהן עבד ודבריו משונים
דפשיטא דרב למחורף לא היה מנהג
בני ארץ ודבריו משונים
קני ארץ ודבריו משונים
למטה היכה מהנהג לירד בלי רשות
כד וכלי שומא חוליק במרה ומה דבריו
ברורים ומנומרים ומכאן מה ברור :
(וב) לא יא הקול והיה להם ללקוח
למטה שאלו לכתוב ירו מיר ועל
פי מ' סוף פקידא [קט"ו] (ג) שר
לנכות ממעבדו ורצה לה' דיאל
לנכות מפרטי דבין שאלו עורף ממעבדו
לא חש להניח בידו ומכאן לקמן סימן
מ' סוף פקידא (ד) ורצה לה' דיאל
העלם ערס לא מה דבר מפיסה ולא
מפי מכתם כיון שבתה בלא זלחה הלה
ומכאן נעיל מ' ל' סוף פקידא ובמ' סוף
עמודי בעיקר הדברים שהיה כפיסה
לענין זה הו' עמוד שאלו יוכל לעשות
העלמה או הסכנה שאלו ודוק :
(ד) ולא כורה בפניו מהם שהיה מורה
לשון הולאה מורה דק ביאר מה
שהיה מורה על אונדודים בעלמא
ועל

העלם ערס לא מה דבר מפיסה ולא מפי מכתם כיון שבתה בלא זלחה הלה ומכאן נעיל מ' ל' סוף פקידא ובמ' סוף עמודי בעיקר הדברים שהיה כפיסה לענין זה הו' עמוד שאלו יוכל לעשות העלמה או הסכנה שאלו ודוק : (ד) ולא כורה בפניו מהם שהיה מורה לשון הולאה מורה דק ביאר מה שהיה מורה על אונדודים בעלמא ועל

שאלת +א"ה הובאה בב"י ח"מ סי' כ"ו+ מעשה היה בפירפנייאן בראובן שהשיא את בתו לאה לשמעון והכניס לו עמה סך ממון בנידוניה וילדה לו בת ואח"כ מתה לאה ואחר זמן מתה ג"כ הבת שילדה לו ועכשיו עמד ראובן ותבע בדיני הגויים שיחזיר לו אותו ממון הנדוניה שהכניס לו עם לאה בתו. ואעפ"י שהבעל יורש את אשתו והאב את בתו בדיני ישראל טוען ואומר שאין לחוש לירושת הבעל כיון שהכל יודעי שהם הולכים בדיני הגויים והרי כל הנושא אשה שם כאילו התנה כן. וכמ"ש (כתובות ד' ס"ז) גמלי דערביא אשה גובה פורנא מהם לפי שאסמכתין עליהם ואע"פ שאין כתובה נגבית מן המטלטלין. ועוד סמכו הגאונים ז"ל ותקנו שיהא כל בע"ח גובה מטלטלין דיתמי ועל ירושת האב בנכסי הבת טוען שהמלך חקק בנימוסיו שכל שימות הולד תוך זמן ידוע שיהא מה שיש לו מצד האם ליורשי האם ודינא דמלכותא דינא.

תשובה כל דבר שבממון תנאו קיים ובאמת אמרו שמתנין בכענין זה וכדאמרי' בירושלמי הני דכתבין אין מיתת בלא בנייה תחדיר מזהרא לבי נשא תנאי ממון וקיים. ומוסיף אני על זה שבכ"מ שנהגו להתנות ולעשות כזה תנאי אפי' הנושאים שם סתם גובין מהם אם מתה בלא בנייה שכל הנושא סתם ע"ד הנהוג שם בישראל נושא וזהו שקראוהו בפ' המקבל דרישת הדיוט. ומ"מ לנהוג כן מפני שהוא משפט גויים באמת נ"ל שאסור לפי שהוא מחקה את הגויים וזהו שהזהירה תורה לפנייהם ולא לפני גויים ואע"פ ששניהם רוצים בכך והוא דבר שבממון. שלא הניחה תורה את העם שהוא לנחלה לו על רצונם שייקרו את חקות הגויים ודיניהם ולא עוד אלא אפי' לעמוד לפנייהם לדין אפי' בדבר שדיניהם כדין ישראל. ע"כ אנו פה תמהים מקום המשפט בעירכם מקום תורה ויתרון דעת איך נתנו יד לכלל דברים אלו שאסרתן תורה שלמה שלנו. ומה ממון יתהנה לירש שלא כתורתנו והמביא ראיה בזה מגמלי דערביא טועה. דכתובה מן הדין היה לגבות ממטלטלין דמיניה אפי' מגלימא דעל כתפיה אלא ששמעו רבנן דברי ר"מ שאין סמיכת האשה חזקה עליהם משום שגבייתה לזמן מרובה. ובערביא שכל עסקיהם בגמלים סמיכתה עליהם שאין קונין קרקע אדרבא ימכרו קרקע להתעסק בגמלים. וכן הגאונים ז"ל שתקנו לגבות עכשיו ממטלטלין דיתמי לפי שראו חכמי ישראל שכן יפה להם לישראל לפתוח דלת בפני לוח וחכמי ישראל הם כאביהם של ישראל וחייב לשמוע להם. וגדולה מזו אמרו שב"ד מתני' לעקור ד"ת וסמכו על מה שאמרה תורה אשר יורוך וכ"ש למגדר מילתא. אבל ללמוד מזה לילך בדרכי הגויים ומשפטיהם ח"ו לעם קדוש לנהוג ככה. וכ"ש אם עתה יוסיפו לחטא לעקור נחלת האב על הבנים וסומך על משענת קנה הרצויץ הזה ועושה אלה מפיל חומות התורה ועוקר שרש וענף והתורה מידו תבקש ומרבה הונו בזה בפועל כפיו נוקש ואומר אני שכל הסומך בזה לומר שיותר משום דינא דמלכותא טועה וגזלן הוא וגזלה ישיב. וחס ליה דאפי' גזלה ישיב רשע מיקרי כדאיתא בפ' הכונס (דף ס' ע"ב). ואם נאמר כן בטלה

ירושת בנו הבכור דכל הנחלות ותירש הבת עם הבנים. ובכלל עוקר כל דיני התורה השלמה ומה לנו לספרי הקודש המקודשים שחברו לנו רבי ואחריו רבינא ורב אשי ילמדו את בניהם דיני הגויים ויבנו להם במות טלואות בבית מדרסי הגויים חלילה לא תהיה כזאת בישראל ח"ו שמא תחגור התורה עליה שק. ובמ"ש דינא דמלכותא דינא יגעתי הרבה שאמרתי אפשר דשמואל אמר כן כשהמלך רוצה שידינו בארצו חכמי הגויים וע"ז הספרים שנתחברו להם. והמלוה את חברו שלא בעדים אינו נאמן לומר פרעתי ומי שגובה כן ע"י ערכאות הגויים ודאי גזלן הוא. וא"ת לומר בזה שהלוה נעשה כמ"ד ליה מהימנת עלי למימר דלא פרענא הנה בדיניהם שאפי' הלוקח חפץ מחבירו אם יש למוכר ראיה שהיה שלו מוציא מיד הלוקח ולא שבקת חיי לכל בריה. וכך ראיתי שאין הדברים אמורים אלא במה שהוא נעשה בדיני המלכות שכל עם ועם יש לו חקים ידועים בדיני המלכות ודינא דמלכותא אמרו דינא דמלכא לא אמרו וכל מה שאינו מחקי המלוכה אעפ"י שיאמר עכשיו המלך כן אינו דין וכן הסכימו הראשונים ז"ל. וכן אינו דין אלא במה שיש לו למלך תועלת כאותה שאמרו בפ' הגוזל בתרא (ד' קי"ג ע"ב) אמר שמואל דינא דמלכותא דינא תדע דקטלי דיקלי וגשרי גשרי ועברי עליהו. ואקשי והא לא עבדי מאי דאמר מלכא אמר זילו קטולו לכולהו באגי ואינהו קטלו מחד מחד באגא שליחא דמלכא כמלכא ולא טרח. וכהנהו נמי דפ' חיייה / ח"ה / (ד' נ"ד ע"ב) בדורא דרעותא דמלכא אמר מאן דיהיב טסקא ליכול ארעא והני זיההורי / ז'הרורי / דמזבני ארעא לטסקא וכן כל כיוצא בזה. וא"נ במה שישראל עושה עם ישראל חברו מדעת עצמו כאותה שאמרו בפ"ק דגיטין גבי מתני' דכל השטרות העולות בערכאות שלהן כשרים חוץ מגיטי נשים דאקשי קא פסיק ותני כל השטרות ואפי' שטרי מתנה במאי קני בהאי שטרא חספא בעלמא הוא ופרקי' תני חוץ מגיטי נשים. ואיכא דאמרי משום דינא דמלכותא דינא כלומר אע"פ שמצד דיני המלך אינו מועיל כיון שבמתנה אין בו תועלת למלך כיון שזה מדעתו עשה מתנתו בערכאות הרי קבל עליו לילך בזה בדיני המלכות שאמר שכל שטר שיעלה בערכאות שיועיל ויקנה. ובדבר שבממון יכול לשעבד עצמו וליחן משלו שלא מן הדין כמ"ש מתנה ש"ח להיות כשואל וכענין ערב דמשתעבד אע"ג דהוי אסמכתא.

** Please treat this text with respect / Responsa Project Bar Ilan University **

מחוייב לשלם לו ולהוציא הגזילה מה"י [נה"מ] :

ב אם הנע"ד הוא אלם ואין יר ב"ד תקיפה להכריחו לבא לב"ד מחוייב השני להתרותו מקורם לב"ד ובשנהברר לב"ד שאין רצונו לילך נוטל השני רשות מב"ד ומציל בדיניהם המגיע לו ודווקא שהב"ד יודעים שהמסרב חייב לו ע"פ ד"ת כגון שיש לו שטר וכיוצא בזה אבל אם לא נהבדר להם שחייב לו אין נוהגים לו זה הרשות שידון שמה דשמה יוציאו מסון שלא כדון אלא נוהגים לו רשות שיפעול שיבטיחו את המסרב לדון בב"ד ונראה שאם אין ביכולת לעשות כן ונהב"ד אינו מכורר הענין יכולים ב"ד לקבל טענות כן התובע ולקבל עדות ולב"ד מה שיביכולתם לפי ראות עיניהם ואם יראה להם שהמסרב חייב להתובע אע"פ שא"א לידע ברור מצד אחד מ"מ כיון שהמסרב אין רצונו להשיב בב"ד כאשר עשה כן יעשה לו ושלא יהא חובא נשבר נוהגים רשות להתובע שידון עמו שמה כיון שנראה להם שעכ"פ יש לו הביעה חוקה על המסרב :

ג וכן יש רשות לב"ד להעיד לפני הערכאות למי שאינו ציית דין שזה חייב לזה והב"ד בעצמם ילכו כרי להציל עשוק מיד עושקו בין שהנגזל הוא ישראל או אינו ישראל :

סימן כז [שלא לקלל דיין ולא שום אדם וכו' ג' סעיפים] :

א המקלל דיין קבוע עובר בלאו דאלקים לא תקלל נוסף על הלאו של כל ישראל והמקלל אחד מישראל אפילו נקלל לאחר שאינו שומע ואינו מצטער מזה כלל כ"מ עובר בלאו שנאמר לא תקלל חרש כלומר אפילו חרש וכ"ש לאינו חרש ובדיין עובר בשני לאוין מלבד שהוא עלבון כלל ההירה אחרי שדנו ד"ת כשמביה הדיין כמבזה ההורה ה"ו ואיסור גדול יש כשמבזה את הדיין באיזה דיבור על גנאי או מקללו באיזה מין קללה שהוא אך מלקות אינו חייב רק כשמקללו בשם או בכינוי ואף בשמות לע"ז שקוראים להקב"ה האומות חייב מלקות בזמן המקדש אם היה בעדים והתראה ואפילו מחל המתקלל אבל בלא התראה או שקילל בלי שם וכינוי או שהקללה באה משלילת הברכה כגון שאמר אל יהי פלוני ברוך לר' או מקלל את המת אינו חייב מלקות אבל איסור גדול יש בזה וכן המקלל את עצמו האיסור כמו מקלל לאחרים ואם חירף לת"ח עונשים אורו והרשות בידם לעשות כשמונותם לשמים ואף כשחירף לע"ה עונשין אותו כפי ראות עיניהם כשיש יכולת בידם [עסה אין טהגיס דינים אלן] :

ב מי שנחייב עונש מפני שפקר בב"ד או בשאר ה"ח

סליק הלכות דיינים נס"ד

ד המקבל עליו בקניין לדון בפני דייני עובדי כוכבים אינו כלום ואפילו נשבע דהוה כנשבע שבועת שוא ואפילו אם יש לאחד מב"ד ויהור זכות בדינם מבדיני ישראל אין זכותו כלום [פס'י סרל"ט ואל"ט דלא כס' ע] ואסור אף לב"ד שירינו לפי דינם של העובדי כוכבים ואם קיבל עליו שאם לא ילך לבניהם לדון יתן כך וכך לעניים אסור לו לילך והצדקה מחוייב ליתן דהוה נדר והוה כנדר שאם לא יחלל את השבת שיתן מנה לעניים שהוא חייב לשבור את השבת ולקיים נדרו [רי"ף בתש"ו] דנדר חל באופן כזה וי"א שאין ב"ד מוציאים ממנו בע"כ אלא שמודיעין אותו שחל עליו הנדר ומחוייב לקיימו :

ה שטר שכתוב בו שיכול לתובעו בדיני עובדי כוכבים אינו רשאי וכמ"ש בסעי' הקודם ואם תבעו שמה או שמטר השטר שמה חייב לשלם לו כל מה שגבו ויהר שמה מבב"ד וגם אם עלה להנתבע הוצאות חייב להחזיר לו וכ"ז כשיכול לגבות ממנו בב"ד אבל אם הנתבע מסרב לבא לב"ד יתנו לו ב"ד רשות כמ"ש בסעי' ב' אמנם אם אסור שרצונו לדון בב"ד אחר ולא בב"ד זה אם אין זה דרך דיחוי לפי הבנת הב"ד צריך לילך עמו לב"ד אחר ועיי' בכ"י שפ"ט נתבאר שמה דרינא דמלכותא דינא :

ו רוצים למחול על כבודם הרשות בידם ודווקא כשלא יהיה בזה הפסד בכבוד ד' והותרו הקדושה כמו אם ימנעו מלהענישו יהיה בזה פירצה לפני ההמון וכיוצא בזה [נ"ו אין טהג עסה כי אין לנו רשות על זה מהממלכה סודומה] :

ז הרבה גדולים צווחו בכרוכיא על מה שמזכירין שם שמים במכתבי חיל שכותבים איש לרעהו הן שמזכירים בלה"ק הן בלשון חול או באיזה לשון שהוא כי אח"כ המכתבים מוטלים באשפה ובאים שמות ילדי בזיון ועניות ירדה לעולם בהענין הגדול הזה והרי אבותינו קבעו יו"ט כשחדלו מלהזכיר שם שמים בשטרות מפני חששא זו שלבחר זה פורע חובו ומוטל השטר באשפה [ר"ס י"ח:] ולכן כידוע שאצל גשם ועמי הארץ רגיל עון זה לכן יוהר כל אחד שלא להשתמש במכתבים שום דבר של גנאי ובזיון ועון חמור הוא עד סאר ועל כיוצא בזה נאמר כי מכבדי אבדו ובוזי יקלו ולכן טוב לבער מכתבי חול בכבוד ולשורפם אמנם אם ידוע שכרוב בהם שם ה' אסור לשורפם ע"כ יחרוך השמות ויגנוב בכבוד והשומע הבא עליו ברכת טוב אמן ואטן :

א
נ
לפני
לא
מדר
אחו
לא
ואף
לב
יהי

ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט

י

יא

יב

יג

יד

טו

טז

יז

יח

יט

כ

כא

כב

כג

כד

את הנגאים המסוריימים שהם מקבלים על עצמם להחננה ולרדן על פיהם, מבלי להחזיר
במפורש את מוציאיהם, עתה"ד כח"ר.

(א) אך קשה, שהנה יעזיב הרשבי"א (ח"י סי' רנז, והובאה בבי"ח סי' ס"ז כו
מחו"ז) שנשאל באחד שהשיא בחו לאיש והכניס לו עמה סך ממון בנדוניה וילדה לו
בת ואח"כ מתה ואחר זמן מתה ג"כ הבת שילדה לו ועכשיו עמר הזאב ותבע את הפעל
ברדי הגנים שיהיה לו אותו ממון הנדוניה שהכניס לו עם בתו, ואעפ"י שהפעל יורש
את אשתו ברדי ישראל טוען ואומר שאין לחוש לירשת הפעל כיון שהפעל יורשם שהם
הולכים ברדי הגנים והרי כל הנגשא אשה שם כאילו חננה כן.

והשיב הרשבי"א שאף על פי שבכל דבר שבממון תנאו קיים, ולא עוד אלא שבבי"ח
שנומו להתנות ולעשות כזה תנאי אפילו הנגשאים שם סתם נוכח מהם אם מתה בלא
בנים, שכל הנגשא סתם ע"ד הנהגה שם בישראל נגשא, מכל מקום נודן זה שאני:

ומ"ם לנהוג כן מפני שהוא משפט גויים באמת ג"ל שאסור, לפי שהוא מחקה את
הגויים זהו שהזהירה תורה לפנייהם ולא לפני גויים, ואע"פ ששיניהם רוצים בכל הווא
דבר שבממון, שלא הנהיגה תורה את העם שהוא לנולד לו על רצונם שייקרו את חקת
הגויים ודיניהם... ע"כ אנו פה תמהים מקום המשפט בעירכב מקום תורה ויחרון דעת איד
נחנו י' לכלל דברים אלו שאסרתן תורה שלמה שלנו, ומה ממון יהונה לרש שלא
כתורתו... אבל ללמד מזה לילך בדרכי הגויים ומשפטיהם ח"ו לעם קודש לנהוג ככה,
וכ"ש אם עתה יוסיפו לחטא לעקור נחלת האב על הבנים וסומך על משענת קנה הירצון
זהו, ועושה אלה מפני חומות המורה ועקר שרש וענף והתורה מידו תבקש ומרובה
הנוג בהו בפועל כפיו נקיש. ואומר אני שכל השומך בהו לומר שמוטר משום דינא
דמלכותא טעיה ונולן הוא ונולה ישיב. חס ליה דאפי' נולה ישיב רשע מקרי כדאחא
כפי' הכונס (דף סי' ע"ב). ואם נאמר כן בטלה ירושת בנו הכבוד וכל הנתלות וחירש
הבת עם הבנים, וככלל עוקר כל דיני התורה השלמה, ומה לנו לספדי הקודש המקודשים
שהברו לנו רבי ואחריו רבינו רב אשי, ילמדו את בניהם דיני הגויים ויבנו להם כמות
סלואת בבת מרדכי הגויים, הלילה לא הויה כזאת בישראל ח"ו שמא תחנור התורה
עליה שק... עכ"ל הרשבי"א.

וראיתי לאחד ממחברי זמנינו² שכתב לדקדק מחוץ דברי הרשבי"א הללו לענין מה
סוגילים לכתוב בחודים של קניית דירות שכל ההנהגות השונות בביני המשותף יהיו
כפופות לחוק המקרקעין, ויש הטוענים ואומרים שמאחר וחוק המקרקעין הוה כולל
בתוכו בין השאר "תקנו לכתום משתפטים", לכן בכל מקרה שתתעורר בעיה כיצד צריכים
לנהוג, ובי"חוק המקרקעין" ישנו פתרון לבעיה, החליבו כל הייורים להנהיג כפי שמבואר
בתוך, ויצא מחבר זה נגד אלו שאומרים כן, ודלא מביאי שאסור לכתוב כן לכתחילה.

2 ממה צבי, הלכות שכנים, טו.

הרב צבי גרנטר
ירושלים

בענין ערכאות

שאלת הרב צבי גרנטר שליט"א

כס"ד עש"ק מטות-מסעי, כ"ה תמו חשבי"ב, ירושלים
כ"ב הגאון הגדול רבי זלמן נחמיה גולדברג שליט"א

אחרי מבוא השל"י, הנה כח"ד כתב במשוכחו לרובי בי"ד דאמרקה באייר חשבי"א:
...אשר על כן אני חחר על עצה הראשונה, להחתים את האיש והאשה (ערף לפני
החתונה) על שטר בירורין שיביאו כל סכסוך ביניהם בפני בית דין. וכן יכולים לחקן
שכל מי שרוצה להיות חבר בבית הכנסת או בקהילה, עליו לחתום על שטר בירורין
שכל סכסוך שיהיה לו עם משהו מבהכ"ג או הקהילה באדה ענין שהוא או עם אשתו,
עליו להתירין אצל בית הדין שבהכ"ג או הקהילה מכירים בו.

ומ"ם כ"ב: "ההלאה תוכה כ"י להוציא עצה זו לפועל, בקשה להחתים אלפים ורבות
מישראל... על שטר כזה", הנה כפי הנאמר לי, עיקר הבעיא נעוצה בכך שהנשים רצות
לרדן את עניני חלוקת הרכוש כ"י בערכאות של עכ"ם די"קא באשד וכותן רב אצל
הקוהותיהם יותר מכדין ישראל. ואוממה, והרי מי מעכב כ"י הכעל להחתייב בתוך
השטר הבירורין שהאשה תהיה זכאיה לחלוק ברכוש כפי כלל זה או אחר — לרבות
כללים שנתגהגם גם לפי חוקותיהם — הכל כפי שחלוצו יסכימו האיש והאשה ביניהם
לפני הנישואין, ומי גרע דבר זה מתוספת בתובה, או משטר חצי זכר שהיה נהג ברוב
הקהילות במשך הדורות?

ובהדמנות אחרת אמר כח"ר שלרענו, בעצה זאת ניתן לפתור את רוב המקרים של
הליכה לערכאות שלא כדון, שכאמור ברוב המקרים סיבת ההליכה, כי לצד הפונה
לערכאות וכוותיה יתר שמה, מעבר לזכויותיו ברדי ישראל. אכן, אם בעת קשירת העסקה
יקנו הצדדים זל"י באופן המוצעיל, שידונו אמנם בפני בי"ד של ישראל, אך לפי הזכויות
שיש להם ברדיניהם, מסתבר שרוב האנשים יסכימו בחפץ לב לרדן בפני בי"ד של ישראל,
כדרישת ההלכה.

ועוד הוסיף כח"ר, שבעצם מותר אפילו להסכים במפורש שידונו כפי דיני הגויים, אך
יתכן שאינו ראוי וכדאי להחזיר ענין זה במפורש, שלכן ערף טפי לפני בתוך ההסכם

1 וכוונת כח"ד כתב או בחשובות הראשונה מיום ה' אייר חשבי"א, וכן בחשובה זו, שלא כדון הן
עושה דבר זה. ובעת נמסרם ספר משוכות ההנהגות ח"ד להג"מ שטרנך שליט"א, ובי"ח סימן
שא שעשה בר מוליה רכח"ר.

והם ידועו כפי משפט בני אדם בשכלם, אבל אינם רשאים לקבל עליהם חוק עמ' או לחוקק חוקים, שהשופט כל דין שלפניו לפי הנראה אליו והו' בכלל פשרה... אבל ז' יסכימו על חוקים הרי הם מחללים את החזרה ועל זה נאמר לפניהם ולא ל' הדיעות... ואין נפקותא בין בא לפני גוי ובין ישראלי ששופט על פי חוקים בדינים... וי' יסכימו בני העיר על זה, אין בהסתכמתם ממש...

וכדברי החזון איש נראה גם כשר"ת דברי מלכאל ח"ה סוס"י ר"י. (ראף על פי שממ' המאורי במהדוריו כג', א היה נראה שדברי הרשב"א האלו בענין ערכאות שכתור מתפרשים כפשוטם, שכתב שם המאורי שלא היו בקיאים בדין חזרה, אלא שדנים ל' אומר דעת ובחוקים ותימוסין — מכל מקום מי יבוא אחר המלך, מאן מלכי מרוך ורו' החזון איש והדובר מלכאל, לעשות מעשה שלא כדבריהם)⁴.

ולכאורה שהוא הדין בנדון דידן, ומאי שנא רבים שקבלו על עצמם, ומאי ש יחזירים, מיהו יעייין בעל העקידה שער כ' שפתחל ביניהם כאמת, וז"ל:

שהחטא הגדול אשר יעבור עליו איש מבי"ת ושראל⁵ בטרם ילדעו הדינים וברש בית דין — חטאת יחיד הוא, והוא שבעונו ימות כו' וכל ישראל נקיים כו'; אמנם חו' הקטן כשיסכימו עליו דעת הרבים והלח' נחלה ככתי דניניהם שלא למחות בו — ה' הוא זמה ועון פלילי החטאת הקהל כולו ולא ניתן למחילה אם לא כפירענות הקהל וכ' ולכן הוא טוב ומוטב שיכרתו או ישרפו או יסקלו החטאים ההם כנפשותם, משמע אות אחת מהחזרה בהסתכמת הרבים וכי'. ומי שלא יקבל זה בראשו אין לו חלק כבי' ונחלה בחזרה אלקים⁵.

מיהו גם אם נחלק ע"ד הנ"ל, יל"ע כה"ה ש' שאנו מודים וכאים להחנות ע"ד הח' אם זה גופא אין בו משום חטא הקטן שיסכימו עליו דעת הרבים כו', וצ"ע.

ואי"ס בברכת החזרה וכו"ס

ונצ"ח את דברי הרב ראובן מרגליות ז"ל בספר "יסוד המשנה וערכותיה", עמ' ט' הערה י"ט, ח"ל 1 קדמונית ללכ"ס ספר י"ד וט"ז כל פירוש המאורעות שהרג הורדוס הרבה מחברי הבי"ד ולא 1 מלדורף אותם, ומשפטי המרצה הכיא לפני מוציא שרף, ובכ"ן היו או בירושלים מלבד כתי' מו' חזרתי של שמיא והלל גם מרעצה חילונת רשמית (כבכ"ן בית ראשון ראה מאמר בתי המשפט בא' מוכ"ן כי מרעצה זו שנעמדה תחת נשיאת הכהן הגדול שנחמנה מטעם המלך היה כלי הפך ביד הרב' אמנם גדול חזרה חכרי הבית דין החזרי וגם נשיא הבי"ד החזרי יכלו להשתתף במעצמותיהם (אם יקחו להם שם כ"ד חזרי אך כ"ד ממשלתי, וראה במאמרי הנ"ל) כ"ד חילוני זה דין את אותו ה'

לפי יומיסייהם ותקיהם (והשווה כו' כל המקורות שכתב פלביוס שחיי סמוך לפני זהוה שום לא נאמר לנמוקי מתחשבים אמתו עם העובדות שפסי, כן ישנו מקורות ספרי החיצונים), ועי' שמאורי. וצ"ד בר"ק רוקדוק במקורות הקדמונים, והמפשי' והוקרי דברי הימים, האם דברי ה' מוסכמים ומוסכמים. ועי' ספר וכו' אפרים על סמ' וכו' (לר"ב אפרים דכ' לא זצ"ל, נ"ד בפיעטרי חזרתי, ומדבר ב"ם, חש"ד), במחזיק קטנה לפטר קדשים שבראש הספר, עמ' ב' ח"כ 2, שה' הרבה בענין שני הבתי דנים של שבטים שפעלו בירושלים בסוף ימי הבית שני.

בליק דברי בעל העקידה, עיי' שו"ת משיב דבר ח"ב סימן תשי' אחריו ח"ג סימן לב' את' וקונטרס אין תנאי בנשואין, עמ' כ"ה

אלא אפילו אם עכור וכתבו כן הרי זה בדין מנהג על מה שכתוב בחזרה, וכמאן ר'אחא דמי. ומובן שכל דברי שייכים גם לניד'.

ולפי' תניא דמסייע למחבר הנ"ל, שהנה יעריין גליין שיעי לרע"א ח"מ ס"ג ס"א: בשו"ת מגן בבורים ס"י ה' כתב בשם הרש"ך ח"ב ס"י רכ"ש על מחלוקת בין חובבי לנתבי, אחד אומר שרצונו להתדיין בד"ת ואחד אומר שאין לו להתדיין אלא בפני סתוריים שכל הוא המנהג במקום שנעשה העסק, הדין עמו, כיון דבמקום שנעשה העסק יש מנהג להתדיין כפי דרך הסתוריים ולא כפי ד"ת, מנהג מבטל הלכה, והביא החז"א דאסיטונמא, עיי"ש, ע"כ.

והנה, יעריין שו"ת בעי חיי ח"א סימן קנח שכתב שכמהרש"ך מפורש שאין ר"ל שמונת לדרך בערכאות, אלא ר"ל שב"ד של ישראל ידועו כפי דני ומנהגי הסודוריים, ועיי"ש שמקשה שדברי המהרש"ך נסתרים לכאורה מדברי הרשב"א הנ"ל, ומיי"ש:

דמשא ומתן שאני, דישי מקומות שאם יתנהגו על פי דין החזרה הגמור לא יהיה להם קיום והעמדה ויתבטל המשא ומתן, ולכן כל שאינם רוצין לפני הערכאות אלא לנהוג שיחזוהו הם ביצצם בנימוסי הכרזים כדי שיחזיקים המשא ומתן, מנהגם מנהג מפני יישובה של עיר, אבל בדיני ירושנה דלא שייך בדינא ומשא ומתן ואין כאן טענה מפני שיחזיקים המשא ומתן, אפילו להחנות במשפט העכרים בלתי עמוד לפניהם אטור.

ולפי' רוב המקרים שבנ"ד יחזרו דומה למקרה הירושנה שכתשומה הרשב"א, ולא למקרה המהרש"ך, וצ"ע.

ב' עוד יש להעיר, שהנה יעריין שו"ת הרשב"א (ח"ב ס"י רצ), והובאה בב"י ח"מ ס"י ח' פתח א' שנסאל כיצד יש לנהוג בענין העמדת דיינים בעצירות שאין שם מי שיריע אפילו אות אחת. והשיב:

שורת הדין אי אפשר להעמיד דיינין שאינן מומחין שלא מדעת בעלי הדין, אלא שהמומחין לכת דין שבעיר יכולין לדרך לפניהם כל שאין גדולים מהם בהכמה בעיר, והוא שבקיאין בדינין. על כן צריכין אהם למנותם לדעת אנשי העיר ואך על פי שאינן בקיאים, שהלל לפי השעה וכל מעשיך יהיו לשם שמים. ואם קבלום עליהם אנשי העיר מותר ואין אחד מהם יכול לפסולן, והיינו ערכאות שבפוריא...

וידוע מ"ש החזון איש (סנהדרין ס"י טו ס"ק ד') בביאור דברי הרשב"א האלו:

3 אב"א, שראיתי שכתב שם (ס"ק ט'), ד"ל נהי שאם היה מחזיק את כל האמור באותם חוקים, מבלי לומר שמקבל על עצמו את חוק הערכאות — היה מהני, כמו שהביל יכול לחייב את עצמו שלא ירש את אשתו... משא"כ אם יאמר שמוכ"ן... כמו שנאמר בחוק פלוני של הערכאות... ומצא שקיבל עליו מוצאו להחנות לפי חוק פלוני של הערכאות ולא כמו חוקי החזרה, והו' עיקר האיטוי של החנה שדרשו חז"ל... לפניהם — ולא לפני נכריים, עיי' דבריו צ"ב שחיי בנדרן הרשב"א לא דברי מאומה כשעת הנישואין, ומי"ם אסר הרשב"א כל שכתובו וטענתו של האב היא בהתחמכו על חוקי העכרים, וש"מ א"כ שלא בלישנא תליא מילתא, אלא כהונתו ורצונו.

על מה שכתוב בתורה, שאין זה רצון התורה ששומר חיים יתחייב בשבועה או ששומר שבר יתחייב בנזיפה, ו"ל הוספות כתובות נ, ב שאני הגם דחייבמו תורה שומר שנ על שלוקח שכר ושואל שכל הגנה שלו ומשאבדים עצמם לכל הכתוב בתורה, הלא במקום שאין משתכבדן עצמם פטורים, עכ"ל.

ומה שהבאת ראיה להמחבר, אדרבה הכאת מרע"א שיש להתנהג כמנהג המסורתי אלא שהבאת מש"מ בעי חיי שאם יתנהגו על פי דין התורה הגמור לא יהיה להם קור והעמדה והכסף המשא ומתן, ולכן מותר להם להתנהג הם בעצמם בריבוי הגויים כ שיהקיים המשא ומתן, מנהגם מנהג מפני ישובה של עיר, אבל בדיני ירושות ולא שי ברנא דמשא ומתן ואין כאן טעם שיהקיים המשא ומתן, אפילו להתנהג כמשפט העברי בלתי עמדי לפניהם אסור עכ"ל, ואם כך אדרבה בנידון דידן שהמצב כעת הוא שרר עובדים על דין תורה נראה שדומה למה שכתב שהמשא ומתן יתבטל. עכ"פ גם ל חלוקן נראה רק בשבאו לרון בדיני הסחורים בעיר ולא לפי דין תורה, ושם מתבני כמעט כל דיני התורה, כמו שסומכים על עדים פסולים ופוסקים שאין דין המוציא מחבי עליו הראיה וכדומה, מבטלים כל דיני חושן משפט, אבל בנידון שהכפל מחייב לאש כתובה גדולה מה זה מבטל דיני תורה.

וגם מה שהביא מדיינים שקבל שדנים בדיני ערבים שזה אסור, זה פשוט שהדייני אינם יודעים דין תורה כלל רק דיני כהגויים, אבל בנידון שמקבל עליו כ"ד של ישרי רק שמחייב חיובי ממתן לא נראה שיש בה איסור.

עכ"פ כל שכירות פועלים דומה לי שכל הבחי דינים דנים כפי הנהגת בהם, ו שבעתי כזה פקפוק, ודבר ק"ו, שמה בפועלים שלא זכרו בפירוש אלא שמסתמא ארעה ומנהגא אף שהמנהג בא מחוקקים, כש"כ בנידון דידן שהכפל כרצונו מחייב חיי ממתן. עכ"פ נראה שלא יכתבו חוקקים אלא באמת יתחייב, ואולי כח"י יכתוב ו החיובים ההגויים שמחייבין בדיניהם יותר מדין ישראל, ואז נוסח זאת בניסוחים אחר שבר ונראה שבמנהג המסורתי ישנם דברים שאצ"ל להגיע לדיני של ר' יהודה שבר שבממתן תנאי קיים נגד התורה, כגון לקבל עדים פסולים וכדומה, אבל בנידון דידן : אלא התחייבות ולא שמענו כזה איסור.

בברכה

תשובת הגר"ע גולדברג שליט"א

כ"ה יום ב' ז' מנחם אי תשס"ב

כבוד ידידי הרב צבי גריסטר שליט"א

יקרה מכתב קבלתי וכו מפורר על מה שהציעי שכל זוג יתמור על שטר בוררות שכל סכסוך שד"י יהיה ביניהם הם מקבלים רכנים אלו ואלו או כ"ד פלוגי שידון ביניהם כדן. אכן מאחר שסיבה עקרוית שנשים הולכות לערכאות שבחוקותיהם מקבלת האשה יותר ממה שמקבלת בדיני ישראל, ולכן הצעתי שיכולה אשה לפני הנהגות לבקש תוספת כתובה בגובה חצי מנכסין, ואיני רואה בזה חשש, והרי אדם יכול להתחייב אפילו מאה מנה לאשה שרטה שרצה לזוץ מנכסין, ולמה יהיה אסור לעשות כן בנידון דידן, וכן יכול לפטור אשתו משבועה שצרכה לישבע וכדומה, ואם יש עוד זכויות שכרנצ איני זוכר מה הם למה לא יכול להתחייב אותם.

ומה שהביא מתשובת הרשב"א שהביא ה"ב כתיבן כן, ולענ"ד נראה שלא אמר הרשב"א רק כשבא להתנות נגד דין תורה כמו לכלל יודשה הביעל, שאף שלדעת רבי יהודה יכול להתנות על מה שכתוב בתורה והלכה כמותו ולא כרבי מאיר, מ"מ סובר הרשב"א שהבא להתנות נגד דין תורה בגלל חוקות הגויים כאילו התנה, זה אסור הרשב"א, אבל כלל אלא נאמר שכל שדוגלים לילך בחוקי הגויים כאלו התנה, וכש"כ כשלא התנה להתנות דברים שאינם נגד התורה, כגון שמתנה שיתן לה כתובה מאה מנה בגלל שכן נהגים הגויים, כזה נראה שאין איסור בדבר, וכך כל שאר תנאים, חוץ, שהשוכר פועל ומתנה עמו שיקבל שבועיים חופש בשנה או שיקבל פצוים לא שמענו מי שיפקפק לאיסור דבר זה, וכיורת שאפילו לא התנה אמרין אדעתיה דמנהגא עבדי. וכן מה שאמרו בהשוכר את הפועלים (כ"מ פג, א) שמקום שהמנהג ליתן לפועל לאכול או לספק במיני מחיקה, אם המנהג כך מפני שכן נהגים הגויים לא שמענו מי שאסור. וכן באיזה שעה מתחיל פועל עבודתו שאף שמדון תורה פועל מחיל מהגן חופה עד צאת הכוכבים, מ"מ אם המנהג בעיר אינו כן הולכין אחר המנהג, שכל זה, באיזה שעה מתחיל פועל או אם יקבל מיני מחיקה וכדומה. או כמה שכר יקבל הפועל, כל אלו אין בהם דין תורה שכן רצון התורה, ואינו דומה לידושת הביעל ומזנות האשה וכדומה, כן נראה נכון לענ"ד. וכל הקונטרס שצריך איני רואה משם סתירה למה שכתבתי, וכש"כ שהוא מדבר בלא התנה ותחייבו בפירוש רק לומר שמנהג מבטל הלכה, והו דאי צ"ע, אבל לא שמענו שאסור להתחייב.

ומה שהביא מאחר ממחברי ומניני שאסור לכתוב כשטר שכל הנהגת השותפים בבני המשותף יהיה כפוף לחוק המקרקעיני שאסור לעשות כן. לבבי לא כן דימה, שאין כאן מתנה על מה שכתוב בתורה, וכי רבי מאיר חולק שיכול אדם להתחייב לשלם כשירק ברומא, והרי מפורש בדי"ד סימן שלה שהמוכר שדרה לגוי מנדין אותו עד שיקבל עליו לשלם כל הפסד שהגוי יעשה, וכי רבי מאיר חולק על זה, ואפילו במתנה שומר חיים להיות פטור משבועה אמר בגמרא (ב"מ צג, א) שמועיל לרבי מאיר ואין כאן מתנה

הרב יונה ריס

חבר ביה"ד אמריקה ניו - יורק

מתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון

א. העגה הבעיה

פסקה הלכה כרבי יהודה שכל המתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון תנאו קיים (כתובות נא). ויש להלכה זו השלכות חשובות בזמן הזה כאשר באים המתדיינים להתדיין בפני בית דין וכבר הסכימו מראש שכל מחלוקת ביניהם ידון שלא כמשפט תורה אלא כפי כללי משפט ונימוס אחרים. דוגמא לדבר, איש ואשה התנו מראש בעת נישואין שאם יתגרשו חלילה, בית הדין שידון יפסוק לחלוק את הרכוש והנכסים המשותפים ע"פ חוק ומשפט שיתוף הנכסים בין איש לאשתו שוא כידוע שונה לגמרי מחלוקת נכסים ע"פ דין תורה. ומתעוררת השאלה האם יש תוקף לתנאים או הסכמים אלו, בפרט כשמקפידים בעלי הדין שהדין יוכרע כפי חוקי המדינה. האם יש מקום לומר בזה את ההלכה כל תנאי שבממון קיים, או שמא עדין יש בזה איסור של הליכה לערכאות שלמעשה דנים על פי חוקי הערכאות. עוד יש לעיין היאך לדון במקרים שלמרות שבעלי הדין לא התנו במפורש לדון כפי משפטי המדינה, האם יש מקום לביה"ד לדונם בדרך זו כי כאמור כל המתנה בדבר שבממון תנאו קיים, ובפרט שיש לנו אמדנא דמוכח שזהו רצונם לנהוג כפי משפטי המדינה ולא כפי דיני תורה.

אולם כבר רבים וטובים מחכמי זמנינו אשר דנו בשאלות כאלו, (עיין בקורספונדציה בין הרב צבי גרטנר והרב זלמן נחמיה גולדברג בקובץ ישורון, כרך י"א (אלול תשס"ב) עמודים תרחצ-תשג. ובמאמרי הרב אברהם ח' שרמן והרב שלמה דייכובסקי בתחומין כרך יח (תשנ"ח), עמו' יח-מ. ובמאמר הרב אריה וורבורג בקובץ הדרום, חוברת עא-עב (אלול תשס"ב, עמו' קכט-קנ). לכן אינני בא להכריע בשאלות אלו או לקבוע הלכה אלא לברר את השאלות בהיבט מסוים בכמה מקורות בגמרא ובפוסקים.

בבבא מציעא דף צד. קובעת המשנה כדלקמן: מתנה שומר חנם להיות פטור משבועה והשואל להיות פטור מלשלם. ז"א שאע"פ שמדין תורה שומר חנם חייב בשבועה, ואע"פ שמדין תורה שואל חייב באונסים וק"ו בגניבה ואבידה, יכולים הם להתנות מראש לפטור את עצמם מחיובים אלו. והגמ' שואלת שהרי זה מתנה על מה שכתוב בתורה הוא, וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל! כלומר, א"א להתנות נגד דין תורה שאין אנו כבשר ודם הבעלים על מצוות התורה לבחור דינים מסוימים ולבטל דינים אחרים כפי רצוננו. משיבה הגמ' שלכאורה המשנה סוברת כר' יהודה שהמתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון תנאו קיים.

כידוע חולקים ר' יהודה ור' מאיר בעניין זה. לפי ר' מאיר כשאדם מתנה על מה שכתוב בתורה התנאי בטל והמעשה קיים ולפי ר' יהודה התנאי קיים. ולכן אם אדם מקדש אשה ואומר הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה לר' מאיר היא מקודשת והבעל עדיין חייב בחיובי שאר כסות ועונה. ולר' יהודה התנאי קיים בדבר שבממון, כמבואר בבבא מציעא דף נא. ושם מסביר רש"י שבשאר וכסות שהם דברים של ממון וניתנים למחילה תנאו קיים ולכן אין הבעל חייב בדברים אלו אע"פ שההלכה מחייבת את הבעל בשאר וכסות אשתו. אולם לגבי עונה שהוא עניין של צער הגוף אינו דבר של ממון לא חל התנאי משום שאינו ניתן למחילה.

הגמ' שם שואלת דהנחה זאת, שהמשנה סוברת כר' יהודה, מופרך מהמשך המשנה אומרת במפורש שכל המתנה על מה שכתוב בתורה

תנאו בטל, ואינה חולקת בין דברים שבממון לבין דברים שאינם של ממון. ולכאורה קטע זה של המשנה הוא כשיטת ר' מאיר. מתרצת הגמ' בשני אופנים: ראשון, שכלל זה המופיע במשנה שכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל באמת הולך כפי שיטת ר' יהודה ומדובר רק על דברים שאינם של ממון כמו מי שמתנה על חיוב עונה לפירוש רש"י הנ"ל. ותירוץ שני, שהמשנה באמת סוברת כר' מאיר ואפילו ר' מאיר מודה שאפשר למי שמבוקש להיות שומר למנוע מעצמו חיובים מסוימים מתחלה משום "דמעיקרא לא שעבד נפשיה". ומהתירוץ השני משמע שלפי מסקנת הגמ', יש מקרים מסוימים שהם יכולים להסכים ביניהם למנוע חיובי תורה מלחול עליהם, ותנאי כזה יחול אפי' לשיטת ר' מאיר.

בסוף הסוגיא בב"מ הגמ' מביא שכשם שאפשר לשואל ליפטר עצמו מחיובי שואל גם אפשר לשומר שכר להתנות להיות כשואל, ז"א לחייב את עצמו בחיובים נוספים מהם שהיה חייב בלתי התנאי. ונראה שאפילו ר' מאיר יודה בזה לפי תירוץ השני של הגמ' שכמו שאמרינן התם "דמעיקרא לא שעבד נפשיה" ה"ה שיש לומר הכא דמעיקרא שעבד עצמו לכך.

בשיטת ר' יהודה שהמתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון תנאו קיים, יש מובנים שונים. לפי הרשב"א שהוזכר בשיטה מקובצת (כתובות נו. ד"ה וז"ל הרשב"א), מהני התנאי לפי ר' יהודה מטעם מחילה (וכן נראה מלשון רש"י הנ"ל). בעל קצות החושן (רט, יא) מסביר בזה את שיטת המשנה למלך (הל' אישות ו, י) שאפ' לר' יהודה אם אמר אין לך עלי דין שאר וכסות לא מהני התנאי. ורק מהני התנאי כשאומר על מנת שאין לך עלי שאר כסות בלי להזכיר תיבת "דין". ונראה להסביר, דאם מהני התנאי מכח מחילה, א"א למחול על דין, רק אפשר למחול על חיובים או שעבודים או זכויות אבל לא על דין משום שבהם איננו הבעלים למחולם. אבל לפי הקצות, יחול התנאי אפ' כשמזכיר תיבת "דין" משום דטעמו של ר' יהודה הוא כמו שביאר הרמב"ן (ב"ב קכו: ד"ה הרי), שאין אדם חייב בחיובי ממון אלא מרצונו של השני. וא"כ כשאדם אומר שאין לך עלי דין שאר וכסות אע"פ שמזכיר בפירוש את

מלת "דין" מ"מ יחול התנאי שהרי אין כאן מחילה על הדין. רק יש הסכם בין הצדדים שאין ברצונו של השני שבעל התנאי יתחייב באיזה חיובי ממון ועל כן אין חלות לאלו החיובים.

ולדינא נפסקה בש"ע אבן העזר (סימן לח סעיף ה) כר' יהודה במי שאומר הרי את מקודשת לי ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה דכל המתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון תנאו קיים וכדר שאינו של ממון תנאו בטל והמעשה קיים. אמנם הובא בדרכי משה (אה"ע לח, אות ז) בשם המרדכי (כתובות ריג) דגם לפי מה דפסקינן כר' יהודה התנאי אינו קיים כשמוכח מלשונו שכוונת המתנה הוא להפקיע דיני תורה. ולפי זה יש להסביר שיטת החזון איש (הל' סנהדרין טו, ד) שאם מתנים צבור שלם שכל עסקיהם יהיו נדונים על פי חק המדינה, אפי' אם ילכו לבתי משפט של אנשי יהודים לבצע קבלה זאת, אין בזאת הקבלה כלום שיש בזה איסור של ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם – לפניהם ולא לפני הדיוטות. ויש שהבינו דאיסור זה נכלל בתוך האיסור של הליכה לערכאות. כלומר, דאיסור ערכאות כולל שני עניינים: (א) אסור לישראל להתדיין לפני הערכאות. (ב) ועוד אסור להתדיין ע"פ דיני עכו"ם אפי' בפני בית דין של ישראל. (עיי' בזה בספר בנתיבות ההלכה כרך ב' מאת רב יהודה דוד בלייך [תשנ"ט], דפים קסט-קעב). וכן נמצא בתשובת הרשב"א (ו, רנד) בנוגע לנוהגים שהאב יקבל נדוניית בתו ולא הבעל כשהי אמתנה בלא בנים מפני שהוא משפט גוים וז"ל "באמת נ"ל שאסור לפי שהוא מחקה את הגוים וזהו שהזהירה תורה לפנייהם ולא לפני גוים ואע"פ ששניהם רוצים בכך והוא דבר שבממון שלא הניחה תורה את העם שהוא לנחלה לו על רצונם שייקרו את חקות הגוים ודיניהם" ע"ש בהמשך דבריו. ואולי יש להסביר עוד שהסכמה זאת לרון בדווקא כפי דיני עכו"ם ובפרט כשמקבלים את כל מערכת המשפט שלהם כמו שהובא בדברי החזון איש הנ"ל הוי כעין הפקעת דיני תורה.

ובחילוק זה בין תנאי להפקעת דיני תורה יש גם לבאר בפשיטות הגמ' במכות דף ג. שאע"פ שאסור להלוות קודם שנת השמטה "על מנת שלא תשמטנו שביעית", מותר לו למלוה להלוות על מנת "שלא תשמטני

בשביעית" שבכך הלווה "חייב את עצמו בממון שלא חייבתו התורה שהוא חייב" כמבואר ברמב"ם הל' שמיטה ויובל (ט, י). זאת אומרת שמותר לו לאדם לקבל חיובי ממון על עצמו למרות שאינו חייב בכך ע"פ דין תורה. אבל הכופר בדיני תורה לומר שאין דין שמיטת כספים שייך לגביו הרי הוא כמפקיע דיני תורה ובטל תנאו לגמרי. וכמו כן בעניין אונאה קובעת הגמ' (בבא ציעא נא:): שיש חילוק בין תנאי "ע"מ שאין לך עלי אונאה" דחל בתורת תנאי שבממון (עיין בש"ע חו"מ רכז, כא דהוי רק כשמפרט סכום האונאה משום שאל"כ יש בעיה של חסרון סמיכות דעת וכמוק' רבא בגמ' שם) לבין המתנה "ע"מ שאין בו אונאה" דאינו חל ונראה לבאר ע"פ היסוד דלעיל דתנאי "ע"מ שאין בו אונאה הוי כמפקיע דיני תורה ולכן אינו מועיל. ברם, כשמודה שיש דין אונאה אלא שמתנה "דאין לך עלי אונאה" הרי תנאי זה שייך רק לגביו באופן פרטי ואינו פועל כמפקיע דיני תורה ולכן תנאי זה קיים בתורת תנאי שבממון בעלמא.

נחזור לשאלות דידן. האם יש לבעלי דין להתנות שביה"ד ידון שלא ע"פ דיני התורה אלא על פי כללים מתאימים לחקי העכו"ם (וכמובן שמדברים על אופן שאינם עושים תנאי לעבור על איסור שלא ניתן למחילה כמו איסור רבית)? אם אין פירוט שמקבלים עליהן חק המדינה אלא שמתנים כפי כללים הדומים לחקי המדינה נראה לכאורה שלפי שיטת ר' יהודה אפשר לנהוג כן, דלא גרע ממתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון. ואפ' לשיטת ר' מאיר אפשר שיחול התנאי שבהאי תנאי אינו אלא כמקבל על עצמו התחייבות מסוימת (ועיין בתוס' כתובות נו. ד"ה הרי בשיטת הרב אלחנן, שנראה מדבריו שפ' לר' מאיר המתנה ע"מ שכתוב בתורה תנאו חל כל עוד שאינו מזכיר ביפרוש שאינו עושה כדין תורה). ואם כן, יש לומר שאפ"י אם היה מקום להגדיר תנאי זה כתנאי בדבר שאינו של ממון אולי יש להקל במקרה זה לכל הדעות מטעם שמותר לאדם לקבל על עצמו חיובים נוספים או למחול על זכויותיו. ועיין בספר מנחת צבי (הל' שכנים סימן ט"ז אות י") מה שכתב כעין זה לגבי קבלת חק המקרקעין כשאינו מזכיר את החק בפירוש, ועיין במכתב של הרב צבי גרטנר הנ"ל מה

שפקפק בזה.

אולם במקרה שמתנים בפירוש שרוצים שהעיסקא ביניהם ידון כפי חקי העמים, כמו חק של שיתוף נכסים בין בני זוג, או חק הקרקעות, יש אומרים כמו שהצגנו שלא מועיל התנאי (עיין בספר מנחת צבי הנ"ל). וסמך לזה בדברי הט"ז חו"מ (כו, ג) הסובר כנגד שיטת הסמ"ע דאם מתנה לדון באותו זכות שיש לו בדיני עכו"ם אין שומעין לו דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה (אבל ע"ש בסוף דבריו שאולי רק מדובר על מקרה שיש איסור ממש כמו שלא להישמט חוב בשביעית עיין בט"ז ס' ס"א סעיף ו', ועיין בנתיבות המשפט ס' ס"א בביאורים ס"ק ט מה שיש לתרץ ע"פ הגמ' במכות הנ"ל. ועיקר מח' בין הסמ"ע והט"ז הוי אם מהני קנין להתנות לדון לפני עכו"ם ממש אם יש זכות בדיניהםם יותר מבדינינו, עיין בסמ"ע ס' כו, ס"ק יא). ואולי יש להסביר שיטה זאת ע"פ שיטת המשנה למלך הנ"ל שגם ר' יהודה מודה שהתנאי בטל כשמוזכר תיבת "דין" בתנאו ואומר "על משנת שאין לך עלי דין שאר כסות ועונה" דלא ניתן דיני התורה למחילה. וגם פ' כשמוזכר שמקבל על עצמו דין אחר שאינו כדין תורה הוי כמו המתנה בפירוש נגד דין תורה (אע"פ שיש לחלק שכאן אין תנאי נגד דין תורה רק קבלת התחייבות מסוימת, ועיין מה שנכתב להלאה בחילוק זה).

אבל לשיטת הקצות הנ"ל דמועיל התנאי אפי' כשמוזכר תיבת "דין", יש מקום להבין אלו שיטות המתירים לעשות תנאי לנהוג כפי חק המדינה אע"פ שמוזכר את החק בפירוש דמ"מ מותר לאנשים לוותר על זכויותיהם או לחייב את עצמם כפי רצונם ולא משונה אם מוזכר בפירוש שתנאו אינו מתאים לדיני תורה. עיין בסמ"ע, סי' ס"א ס"ק יד, ועיין בשו"ת דברי חיים חו"מ ס' ל דאם אחד מקבל עליו כפי החקים הנקראים פערגראו מחויב לקיים מכח התנאי שכן קיבל על עצמו חיוב דבר זה בפ"י ע"ש ועיין עוד בשו"ת מהרשד"ם חו"מ סי' שכו. ומעניין מה שכתב בשו"ת מנחת יצחק (ט, קיב) בביאור דברי הריב"ש (הובא ברמ"א חו"מ סי' רצ סע' יד) שאפוטרופוס שנתמנה ע"פ ערכאות של עכו"ם צריך ליתן חשבון כי הכי הוא בדיניהם, שכתב לבאר שיטתו ע"פ הדברי חיים הנ"ל "דאף דלפי המבואר בסמ"ע וט"ז

(ס' כ"ו) דלא מועיל תנאי לילך לערכאות, אבל מועיל תנאי שידונו לו דיניי ישראל עפ"י משפט ערכאות ולא משום דינא דמלכותא דינא אלא משום תנאם שע"ד כן התחייב עצמו" ע"ש.

אבל עדיין יש להסתפק אם אין כאן בעיה של הפקעת דיני תורה או כעין איסור ערכאות כשמקבלים בפירוש את דינם, וכמו שביארנו ע"פ המרדכי והרשב"א והחזון איש הנ"ל.

ויש להציע שפשוט שאין לנהוג כפי החק האזרחי מטעם דסומכים יותר על דיני עכו"ם מדיני ישראל – ולמשל אם אומרים שמקבלים את החק כמו שיהיה למחר למרות שלא ידעו מה יהיה החק בזמן ההוא. אבל אם מחליטים שרוצים לנהוג כפי החק כמות שהוא עתה בלי שינויים אז מוכחא מילתא שאין כאן לא קבלת סמכות של חקי המדינה ולא ביטול סמכות דיני ישראל, אלא בחירה בתנאים מסוימים מטעם מנהג הסוחרים או מנהג המדינה והיות שתנאים האלו מתאימים עם החק כמו שכתוב היום מזכירים את החוק בתנאם. ואפ' אם מזכירים את החק בפירוש אין זה כמפקיע דיני תורה או מי שמייקר את חקות הגוים אלא כתנאי שבממון בעלמא.

חילוק זה נמצא בתשובות הרשב"א הנ"ל בעניין ירושת הבעל שלפי הרשב"א היה אסור ע"פ הדין של לפנייהם ולא לפני ערכאות לפסוק שאב יקבל את נדוניית בתו בחזרה כשמתה בתו בלי ילדים ע"פ ההנחה שכל מי שגר במקום מסוים רוצה לנהוג כדיני העכו"ם שבדיניהם האב יורש את הבעל ולא הבעל. אבל כתב הרשב"א שאם עשו תנאי כזה בפירוש התנאי קיים. אלא שהוסיף שאין לנהוג כך בדוקא מפני שהוא משפט גוים.

נתייחס עכשיו לשאלה האחרונה ששאלנו: האם ייתכן שיפסוק ב"ד ע"פ חק המדינה כשאין תנאי מפורש בין הצדדים אלא הנחה שבעלי הדין רצו בכך? הרב משה פיינשטיין זצ"ל באגרות משה (חור"מ, א, עב) כתב שיש לפסוק על פי חק השכירות של מדינת אמריקא כשמשכיר אדם דירה שלפי החק אי אפשר לגרש את השוכר מהדירה בלי הסכמתו. וכתב הרב פיינשטיין זצ"ל שפסק זה איננו מיוסד על היסוד של דינא דמלכותא דינא אלא על היסוד של תנאי שבממון קיים, שמשום שמנהג

כל בני המדינה הוא לנהוג כפי אותו החק הוי כמו שהתנו מתחלה לכך. שבאמת אם אפשר לעשות תנאי מפורש אפשר גם לקבוע אותו תנאי ע"פ אומדנא.

ויש להסביר דאפי' להרשב"א האיסור שייך רק אם קובעים את רצון בעלי הדין לנהוג כפי מה שכתוב בחק בדוקא משום שהחק אומר כך ולא מטעם המנהג. ובאמת כן נראה כוונתו מלשון התשובה וז"ל: "כל דבר שבממון תנאו קיים ובאמת אמרו שמתנין בכענין זה... ומוסיף אני על זה שבכ"מ שנהגו להתנות ולעשות כזה תנאי אפי' הנושאים סתם גובין מהם אם מתה בלא בנים שכל הנושא סתם ע"ד הנוהג שם בישראל נושא... ומ"מ לנהוג כן מפני שהוא משפט גוים באמת נ"ל שאסור" ע"ש.

וגם יש להדגיש שהרשב"א כתב דבריו באופן שנהגו ע"פ דיניהם לעקור סדר הירושה שלנו כדמבואר בתשובתו וא"כ אולי אין ללמוד משם לתנאי ממון בעלמא כשאדם רק מקבל התחייבות נוספת על עצמו כפי מה שכתוב בדיניהם. ועיין במכתב של הרב גולדברג הנ"ל שהובא בקובץ ישורון.

ובבית דין דאמריקא בנוא יארק, המנהג שלנו הוא להחשיב תנאי שהתנו בעלי דין מראש שבית הדין יפסוק במקרה מסוים ע"פ הכללים הנמצאים בחק מסוים של המדינה כפי שכתוב היום ובפרט כשכותבים במפורש שנוהגים ככה מפני שזה מנהג המקום או מנהג הסוחרים וזה משום שלפי הבנתנו בעלי הדין אינם בוחרים במערכת החילונית אלא בכללים מסימים בענייני ממונות המתאימים עם מה שכתוב בחק בודד וגם סומכים על כך שמנהג המקום כמו שכתב הרב פיינשטיין זצ"ל. ואם כללי החק ישתנו לפני הזמן של ישיבת ביה"ד יחליטו הדיינים כמו הכללים שהיו קיימים כשעשו את התנאי ולא כמו השינויים שנכנסו בחק אחרי כן (אא"כ במקרה שאפשר לטעון שהמנהג נשתנה כפי השינויים בחק).

ויש לפעמים תועלת גדולה להניח לאנשים בימינו לנהוג כן כדי שהם יתדיינו בפני ב"ד ואל יפנו לערכאות. ובכמה מקרים אפשר בזה למנוע מהם איסורים אחרים כמו איסורי רבית שא"א להתנות כנגדם. וגם

שבהרבה מקרים אנשים ירצו בין בפירוש בין באומדנא לנהוג כפי מנהגי הסוחרים וההלכה קובעת, כמו שהביא רע"א (חו"מ ס' ג) בשם המהרש"ך שיש לפסוק כפי מנהג הסוחרים. ולא נראה שהדין ישתנה אם באיזו מקרים מנהג הסוחרים דומה למה שכתוב בחוקיהם. והשאלה היותר קשה נמצאת כשעשו את התנאי לרון כפי חק מסוים רק כשבאים להתדיין וכותבין את התנאי בתוך שטר בירורין, ובמקרים כאלו אפשר שיש לב"ד לרון אם היה בכוונתם לנהוג ע"פ הכללים האלו מראש, ולפי שיטת הסמ"ע כשקיבלו על עצמם בתוך שטר בירורין וחייבו נפשם בזה י"ל דמ"מ מהני התנאי מטעם קנין דאין לאחר מעשה קנין כלום עיין בסמ"ע חו"מ ס' ס"א ס"ק י"ד ובסימן כ"ב ס"ק טו ואכמ"ל.

אסיים במה שאמרתי בתחילה שלא באתי להכריע שאלות הקשות האלו אלא רק להבהיר הסוגיא קצת ולהציע איזו מהלכים הלכתיים כדי לברר את העניין. יהי רצון שנוכה להעמיד דין תורה על תלה לרון דין אמת לאמיתו ולהחזיר כתר תורה ליושנה להשיב שופטן כבראשונה ויועצין כבתחלה במהרה בימינו אכי"ר.

שהרי ממון אלל בעליו ומשלימין⁷, אלמא⁸ מדקאמרי חדע שהרי משמע דדבר צרור הוא אללס וטעמא דמסחבר הוא. ואלא מיהו הלכתא כרצנ דממונא משלמי מילקא לא לקי משום דאמר קרא כדי רשעמו משום רשעה אחת אחת מחייבו ואי אחת מחייבו משום שתי רשעיות, ואפילו רבי עקיבא אימ ליה דרשא דכדי רשעמו כדאימא בריש פרק הלוקין⁹, ובמילא שם רע חדוש הוא דכתיב ויסרו וענשו, ואף על גב דעדים זוממין ומוציא שם רע חרווייהו קנסא נינהו לא גמרינ מנייהו וממונא משלמי מילקא לא לקו בפירוש רבנא תורה עדים זוממין לתשלומין ולא למלקוח היכא דאיכא ממונא וכדרכי אילא, וכדגרסינן בפרק אלו נערו¹⁰ תנן מעידין אנו בריש פלוני שחייב לחברו מאתים זוז ונמלאו זוממין וכו' וחכמים אומרים כל המשלם אינו לוקה ונימא כל הלוקה אינו משלם אמר רבי אילא בפירוש רבנא תורה עדים זוממין לתשלומין והיכן רבנא מכדי כתיב ועשימם לו כאשר זמם לעשות לאחיו יד ביד למה לי דבר הנחמן מיד ליד ומאי ניהו ממון, וכיון שכן אפילו תמלא לומר קנסא אינו משלם ולוקה דכדי רשעמו אמר רחמנא וגלי הכא מאי רשעה ממון ולא מלקוח, ואם בן הכוח הרשע אפשר לקיומה בן גרושה וכן תלויה וכדאימא החס בפרק אלו נערו¹⁰.

שיש לו משועבדין כאן וצני חורין בעיר אחרת נפרע מן המשועבדין שנכאן שלא יוציא מאתים על מנה, דמה שאמרו אין נפרעין מן המשועבדים ששעבד לאחר שלוה אינו משורת הדין אלא תקנה התקינו משום תקנה הלקוחות כל שיש לו נכסים אחרים צני חורין ואפילו זכרית, אבל להפסיד על המלוה לא תקנו, וכאזנה שאמרו¹¹ אשתדוף צני חרי גבי ממשעבדי, ומה לי הפסד כלו מה לי הפסד מקצתו. וחדע לך דהא קיימא לך¹² דלא שגא מר ולא שגא מחנה, ולמה יפסידו על המלוה להפסיד מעותיו ולהוציא מאתים על מנה מחמת תקנת מקבל מחנה שהחנה¹³ אח הנותן קנת.

ועוד שערבות הנכסים של לוח צדאי אלים טפי מערבות דעלמא, ואפילו בערב דעלמא כך הסכימו רוב הגאונים ז"ל בתשובותיהם¹⁴ דכל היכא דאזול ליה ליה למדינת הים נפרעין מן הערב ואין אומרין למלוה לא אחריו שאין נפרעין מן הערב תחלה, וכל שכן בערב דנכסים. ולפיכך אין הפרש בין שנעשית המלוה בבבל לנעשית בגליל שהמלוה ניתנה ליחצב בכל מקום¹⁵. ועוד שבעל חוב צמחונה¹⁶ כדעת רב נחמן¹⁷ והצמחונה נפרעת שלא צפניו בין שכתב לה בבבל והלך הוא לארץ ישראל בין שכתב לה בבבל והלכה היא לארץ ישראל והוא הדין בבבל חוב.

סימן רפט

שאלת ראובן ממלכות בבל הלוה מעות לשמעון, ושמעון זה יש לו נכסים בבבל ובגליל והיה שלום באותו הזמן בין בבל וגליל, אחר כן היה חירוס בין שתי מלכויות אלו, ויהודה קנה משמעון הנכסים שהיו לו בבבל, וצא ראובן לגבות חובו מאותן נכסים שקנה יהודה, ויהודה טוענו הנחתי לך מקום לגבות ממנו שהרי יש לו לשמעון צני חורין בגליל, ועוד שהנכסים בערבון ואין נפרעין מן הערב עד שיחצב את הלוה¹⁸. וראובן טוען שאין לו לגבות מאותן שנגליל כיון שיש חירוס בין המלכויות וגם בשעה שקנה הוא הנכסים שבבבל כבר התחיל החירוס, וכן אינו צריך לדון¹⁹ עם שמעון כל שאינו עמו בעיר כאזנה שאמרו בפרק הכותב²⁰ כדי שלא יהא כל אחד נוטל ממון חברו והולך לו למדינת הים, הודיעני הדין עם מי.

סימן רצ

לטולישולה לרבי יעקב בן קדוש

שאלת הודיעני מה שאמרו²¹ כל המעמיד דין שאינו הגון כאלו נוטע אשירה, כיצד נעשה בעיירות שאין שם מי שיודע אפילו אדם אחד ואנו צריכין להעמיד דין ולפטר על כרחן של בעלי דבר ואם לא נעמיד נמלאו הולכין לערכאות של נכרים ורצו האנסין, או אם נצטרך על כל פנים שיהיה ברצון כלם או רובם קודם מניינם וכל שכן דיני נפשות, כי דרך העיר הזאת לשלוח הזקנים שבעיר הזאת והם ממניס זקנים במקום אחר לדון דיני ממונות ודיני נפשות אם נכסים עמהם אם לא.

תשובה שורת הדין אי אפשר להעמיד דינין שאינן מומחין שלא מדעת בעלי הדין, אלא שהמומחין לבית דין שבעיר יכולין לכופ בעלי הדין לדון לפניהם כל שכן גדולים מהם בחכמה בעיר והוא שצקיאיין בדינין, על כן צריכין אחס למנותם לדעת אנשי העיר, ואף על פי שאינן צקיאיין שהכל לפי השעה וכל מעשיך יהיו לשם שמים²². ואם קבלום

ה צ"ל ומשלימין. 8 נראה שצריך להוסיף, הכי ס"ל. 9 שם יג.
 ב. 10 כתובות לב, ב.
 יתפ. ע"ע ח"א אלה ה אלה לט. 1 צ"ל כערבין. 2 כ"ב
 קעג, א. 3 צ"ל לדון. 4 כתובות פח, א. 5 גיטין מח, ב.
 6 כתובות צה, ב. 7 גיטין ג, ב. 8 צ"ל שההנה. 9 ראה

בעיטור ערב (י. ג), וע"ע לעיל כא וקסב. 10 כ"ק קיח, א.
 11 צ"ל ככתובה. 12 כתובות פח, א.
 רצ. ב"י ח"מ סי' ח מחו' א ושו"ע סי"א בהג"ה. 1 סנהדרין ג, ב.
 2 בב"י, בעלי. 3 צ"ל שאין, וצ"ה בב"י. 2 זכות ב, יב.

עליהו
 ערכא
 דברי
 שהן
 ואקש
 ואוק
 כשרי
 ומכ
 שיה
 שיע
 כי נ
 צהר
 שהי
 ראי
 ידא
 אשי
 ש
 צפ
 שג
 בד
 הו
 עו
 ח
 ש
 ח
 מ
 ט
 ו
 ו
 ז
 י
 י

עליהם אנשי העיר מותר ואין אחד מהם יכול לפסלן דהינו ערכאות שבאורחא, ותנן בפרק זה דרורי זה פוסל דיינו של זה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים אימתי בזמן שמציא ראייה שהן קרוצין או פסולין אבל אם היו כשרין אינו יכול לפסלן, ואקשינן בגמרא זה פוסל דיינו של זה כל כמיניה דפסיל דייני ואוקמה רבי שמעון בערכאות שבאורחא והכי קאמר אם היו כשרין נעשו כמומחין מפי בית דין ואינו יכול לפסלן שלא כל הימנו שיפסול דין שהמחזהו רבים עליהם.

ומכל מקום נריך לדבוק אחר אנשים כשרים יראי אלהים שונאי צלע ואנשי מביני מדע, ולדיניי נפשות נריך שיהיו נוהגין לעשות בהסכמת זקני עירכם כדי שיעשו מה שיעשו אחר הנורך הגדול וצמיחון ואחר כך יעשו מה שיעשו. כי מדעתי אתם יש לכם רשות מאת המלך בכך וכל מי שיעשה בהרמנא דמלכא מותר, וכבר כתבתי לך יותר מיכן בהשבותי שהשבותי לך אשתקד בקונדרים התשובות והראיותי כמה ראיות מרבי שמעון בן אלעזר דבנא מניעא ומרבי הונא דקן ידא. סוף דבר הכל לשם שמים ולצער הרע מקרבכם אחר אשר ראיתם שיש לורך בדבר, ואמה ירא אלהים תנא את כלם.

תורתו ומהדרין אותו ועומדין מפניו בכלל זה. והטענה בזה שכל שקובע עתים לתורתו והכס במקומו עד שמכבדין אותו הכל בשביל תורתו וזא אחד וזוהו הרי זה כמזבח תורתו, שהרי הכל מוששין לתורתו ומכבדין אותו מחמתה חזי אינו מושבז ומזבח אותו הרי זה כאומר שאינו מושש לתורתו, ואף תלמיד חכם זה בשמו מרובה שכל שהאחרים מכבדין חזי מובה בשמו מרובה והילכך נותן לו דמי בשמו משלם, שאם אין אמה אומר כן¹¹ אנו נאמר שלא נאמרו דברים אלא בגדול כרבי יהודה דרבי חנינא שזו הוא שעשה כל¹² מעשה.

ומכל מקום נריך לדקדק בדבר היטב שיהא אותו תלמיד חכם נוהג כשורה הולך בנחת עם הצרות ומשאו ומתנו באמונה עמהם כדרך של תלמידי חכמים, הא לאו הכי הוא עלמו מובה עלמו ומזבח תורתו ומשניא עלמו ותורתו ואין אחרים חייבים בכבודו. ואם תלמיד חכם שמוח עסקיו ועוסק במלאכת שמים, זה דבר צרור הוא שאף בני עירו חייבין לעשות מלאכתו כדאיחא בנסהדרין¹³.

סימן רצב

עוד הא דתנן אין עושין חלל תחת רשות הרבים, ועכשו מנהג פשוט לעשותו בלי שום רשות ויש שנוטלין רשות מן האדון. ועכשו צא שמעון לערער על ראובן בדין משנתינו, ומדאמרין² מנר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו, וגרסינן בפרק חוקת³ ר' חמי הוה ליה זיזא דנפק למצואה וכו' ואמר ליה דידי דנפיק למצואה בני מצואה מחלי דידך דנפיק לרשות הרבים מאן מחיל גבך, אלמא רשות הרבים לא ניתן למחילה. וראובן טוען מנהג מצטל הלכה, ועוד דדרך הרבים דרך המלך הוא וצדו למכרו או ליטנו.

תשובה שורת הדין הגמרא כל שצא לעשות חלל תחת רשות הרבים ואף על פי שראו הרבים ושתקו אין זו מחילה המועלת ברשות הרבים כההיא דרבי חמי, שאפשר לומר שכל חלל ישן שהוא ברשות הרבים והרבים מחלו עליו במעמד אנשי העיר שאנשי העיר יכולין לפרוץ דרכים ולגדור אחרים וכל מה שאנשי העיר רוצים לעשות בעירם עושין, ואף כאן אפשר שמחלו במעמדם ונחרזו בכך, וכדמשמע פשטה דההיא דפרק לא יחפור⁴ ששנינו אם לקחו אפילו בית רובע הרי הוא בחזקתו, ואמרין עלה בגמרא אמר רב פפא זאת אומרת

סימן רצא

שאלת כתבו הגאונים ז"ל לקום סך ממון המבייש תלמיד חכם ואפילו בחוזה לארץ, וירושלמי מנינו בפרק החובל⁵, תלמיד חכם זה שאמר נריך שיהא כאותו שממנין פרנס על הצבורי וכאותו דחורת אבידה דלא משני דבצוריה אלא בחלת מילי, או דילמא אף על גב דליח ביה כל הנך מילי שהוא מגדולי עירו לכל מילי דאוריחא וקובע זה עתים קרינא ביה אל השופט וגו' וקונסין אותו כריש לקיש.

תשובה צירושלמי לא גרסינן במבייש את החכם ולא את תלמיד חכם אלא את הזקן, והכין גרסינן התם חד אמר בשם ריש לקיש המבייש את הזקן נותן לו דמי בשמו משלם כהדה בר נש דאקפיד לרבי יהודה בר חנינא אחא עובדא קומי דריש לקיש וקנסיה חד ליטרא דידהב עד כאן, ומיהו ודאי צירושלמי נסיו חכם בלשון זקן במסכת עדים⁶ ובכמה מקומות, וכן במקלח מקומות בגמרין בפרק בתרא דיומא⁷ זקן ויושב בישיבה, ולשון תורה הוא דכתיב⁸ והדרת פני זקן וצא צפירושו במסכת קדושין⁹ זה שקנה חכמה דורשין אותו נוטריקון. ולפיכך כל שמכבדין אותו מחמת

10 לב, ב. 11 בכ"י נוסף, אף. 12 בכ"י, רשב"ל.
13 צ"ל בשבת קיד, א.
רצב. ב"י חו"מ חיו מחו' ג. 1 בכ"ב ס, א. 2 ב"ק כת, א.
3 בכ"ב שם. 4 בכ"י נוסף, מדין. 5 בכ"י, ואע"פ שאפשר.
6 בכ"י נוסף, למחול בפירושו ואין עוברי דרכים יוצאי ובאי שער עירם יכולין. 7 בכ"ב כג, א.

5 סנהדרין כג, א. 6 ב"י חו"מ ס"י ב מחו' ב. 7 ח"ה ס"י
8 פג, ב. 9 סנהדרין נח, ב.
רצא. ב"י יו"ד רמג. ע"פ ח"א קעטות וחו"מ וחו"מ וחו"מ רמא. 1 ר' רמב"ם פ"ג מחובל היה.
2 ב"ק פ"ח ה"ו (לו, ב). 3 שבת קיד, א.
4 ב"מ כג, ב כד, א. 5 דברים יז, ט. 6 צ"ל המבייש.
7 צ"ל גורים, פ"י ה"ח. 8 עח, א. 9 ויקרא יט, לב.

ערכאות שבסוריא הגדרתם ומעמדם

ה. אמנם ידועה גישה הרווחת בין משפטיים ושופטים, וכיטא אותה פרופ' מנחם אלון בספרו המשפט העברי (פרק א הערה 80 עמוד 22 וכפרק ב הערה 147 עמוד 122) שמבקשת לראות את מערכת המשפט האזרחי בישראל כדוגמת ערכאות שבסוריא, המוזכרים במסכת גיטין (ב ע"א), בהם ישבו יהודים שלא היו בקיאים בדין תורה ולא התמכו כדיינים, אלא בני העיר קבלום עליהם שידונו ע"פ אומדן דעתם.

ופסק הרשב"א בחשובותיו (ח"ב סימן רצ) דבמקום שאין אפשרות להעמיד דיינים מומחים שבקייאם ברין תורה ובהלכה, וללא מערכת משפטית נמצאו הולכים לערכאות של נוכרים, שיכולים בני העיר לקבל על עצמם ולמנוח כביד כאלו שאינם מומחים ובקייאם בתורה, ובלבד שיהיו אנשים כשרים יראי שמים שנתא בצע ואנשי מבתי דעת.

והרמ"א בעקבות הרשב"א פסק בשו"ע (חרי"ב סימן ח סעיף א) ח"ל: "ועיירות שאין בהם חכמים הראויים להיות דיינים או שכולם עמי ארצות וצריכים להם דיינים שישפטו ביניהם שלא ילכו לפני ערכאות של עכ"ם, ממניס הטובים החכמים שבהם אף על פי שאינם ראויים לדיינים, וכיון שקיבלו עליהם בני העיר אין אחד יכול לפוסלם וכל ציבור יכולים לקבל בית דין שאינם מן התורה".

לפי זה היה מקום לומר שאפשר לראות את בית הדין לעבודה כערכאות שבסוריא, שכל ציבור יכולים לקבל בית דין שאינם מן התורה כלשון הרמ"א הג"ל.

אלא שיש להבדיל בין ערכאות, כתי המשפט האזרחיים - ובצדק ודין בית הדין לעבודה - לערכאות שבסוריא, וכמו שכתב החזון אי"ש (שם בד"ה ואע"ג) וד"ל: "ואע"ג דליכא ביניהם דין שידון על פי משפטי התורה ומוכרחים להמנות בעל שכל לפי מוסרי האדם, אינם רשאים לקבל עליהם חוקי עמים או לחוקק חוקים. שהשופט כל דין שלפניו לפי הנראה אליו זהו ככלל פשרה, ואין ניכר הדבר שעובד מקור מים חיים לחצוב כרות נשכרים, אבל אם יסכימו על חוקים הרי הם מחללים את התורה ועל זה נאמר - אשר תשים לפניהם ולא לפני הרוטות, וכדאייתא כסימן כו. ואין נפקותא בין בא לפני אינם ישראלים ובין ישראל ששופט ע"פ חוקים בדויים, ועוד הדבר יותר מגונה שהמירו את משפטי התורה על משפטי ההבל. ואם יסכימו בני העיר על זה אין בהסכמתם ממש, ואם יכופו על זה משפטם גולגולתא ועושק ומרימים יד בתורת משה".

החזון אי"ש מבדיל בין ערכאות שבסוריא, שבת הדין עשה את המשפט והצדק ע"פ אומדן דעתו ושכלו הישר ואינו כפוף לסדרי דין ודרכי ראיות ופסיקה שנקבעים

ע"פ ספר חוקים, לערכאות המשפט האזרחיות ובכלל זה בית הדין לעבודה שעושים את מעשה המשפט והצדק בכפוף לסדרי דין וראיות ופסיקה שנקבעו בספרי חוקים נכריים.

אמנם על דברי החזון אי"ש, הביא פרופ' אלון (שם כפרק ב הערה 174 עמודים 121-122) את דברי רבינו המאירי (בסנהדרין כג א), שלפי הבנתו יש בהם סתירה לדברי החזון אי"ש. דהמאירי כתב שם בהו"ל: "... ערכאות שבסוריא שלא היו בקייאם ברין תורה אלא נזים לאומדן דעתם ובחוקים ונמוסים". ובהמשך דבריו בד"ה ואמר אח"כ כ"י: "... ופרשנה כגמי שאינו מומחה אלא הוא מאותם שהמהווה רבים דרך הנהגה מדינית כמו שבארנו בערכאות שבסוריא". מבררים אלו מבקש פרופ' אלון ללמד שערכאות שבסוריא מדובר לא רק שון ע"פ אומדן דעתו אלא גם בחוקים ונמוסים, וככ"ז מקובלת ערכאה זו בהלכה, ואין לראותם כערכאות, וכאמור בדברי המאירי האלו מצא סתירה לקביעתו של החזון אי"ש.

ונראה שאין מרכיבי המאירי כל סתירה לדברי החזון אי"ש, דהמאירי לא קבע כלל שערכאות שבסוריא היו כפופים לחוקים ונמוסים, אלא ציין שאותם דיינים כיון שלא היו בקייאם בהלכה השתמשו לעיתים בשיקול דעתם ולעיתים בחוקים ונמוסים נכריים שראו להם לצורך פסיקתם באותה שעה. הם לא ראו עצמם כפופים לפסוק רק ע"פ מערכת של חוקים ונמוסים שחוקקו ע"י נוכרים, ושימושם באותם חוקים ונמוסים הוא במסגרת שיקול דעתם ושכלם בלבד. המאירי עצמו מסכים שערכאות שבסוריא קבלו את סמכותם מתוך שהציבור "המתום" דרך הנהגה מדינית" היינו שהציבור קיבל על עצמו להיות כפוף לדיינים אע"פ שלא דנו ע"פ דין תורה אלא ע"פ שכלם או מתוך הידיעה שלהם בחוקים ונמוסים אחרים, אבל לא יעלה על הדעת שציבור יוכל לקבל על עצמו להיות כפוף למערכת חוקים ומשפטים נכרים, כאשר הוא כפוף לחוקי ומשפטי תורת ישראל.

כלשון אחר, המערכת המשפטית, ערכאות שבסוריא, סמכותם נובעת מכח הציבור שמינה וקיבל על עצמו את אותם האנשים, ואומדן דעתם ושכלם הישר. אבל ציבור בישראל אינו יכול לקבל מערכת חוקים ומשפטים שאינם משפטי חוקי התורה ולכן אינו יכול ציבור גם כן לקבל על עצמו או להודק לבתי משפט שכפופים רק לחוקים שזרים לתורת ישראל, שכן יש בזה הרפת יד בתורת משה.

יסוד איסור ההליכה לערכאות הוא איסור לאדם מישראל וק"ו לציבור ועדה בישראל להיות כפופים מבחינה משפטית למערכת חוקים ומשפטים זרים, ולבתי משפט שכפופים למערכת זו שיעצבו את דרכי חייהם, וכזה לערער את כפיפותם ונאמנותם לתורת ה' ומשפטיו.

על פי זה יש לבאר את שמצינו בש"ך (חרי"מ סימן כב סעיף ב ס"ק טו) בשאלה, אם אדם מקבל על עצמו בקנין עכרים לרין, שמחלק בין אם קיבל עליו משפטי עכרים או אסור, אבל אם קבל עליו לרין לפני עכרים מיוחד שאינו מחזיק את דהם רק שעכרים זה נאמן בעיניו כקדוח או פסול שקנינו מועיל, וכתב שם הנתיבות ס"ק יד: "וכן נראה דאפילו בפני עכרים מיוחד אסור לרין אפילו בריצוי שניהם דהוי כמיקר שם אלילים".

ונראה לבאר והנתיבות סבור שבעכרים מיוחד גם כן יש איסור ערכאות של עכרים אע"פ שקיבל את האדם ולא את חוקי דתי העכרים, כאשר אותו עכרים מיוחד רואה עצמו כפוף על פי דתו לחוקי עכרים ולא יודן ולא יפסוק על פי שכלו ושיקול דעתו, במקום שיש לו את חוקי דתי העכרים שהוא רואה עצמו כפוף להם, ולכן גם מקרה זה רואה הנתיבות כאיסור שלמעשה יש בוה ייקור של עכרים ולא רק קבלת האדם ושכלו.

העקרון שקבע החזו"א, ודרך ביאור דברי המאירי באופן שאין מהם סתירה לעיקרון זה, מצאתי בדברי הגרי"א הלאי הרצוג זצ"ל בספרו "תחוקה לישראל על פי התורה" חלק א (הוצי מוסד הרב קוק, סודי שלטון ומשפט במדינה יהודית. שם בנספח ג מובא מאמר מהצופה י"ט שכט תשי"ח של הרב ש. גורתטשיק/ גורן) בו מובאים דברי המאירי הג"ל בענין ערכאות שבסוריא ומהם מגיע הכותב למסקנה כוה"ל: "מעשה נתברר לנו שני הבוררים היסודיים שעמדנו עליהם.

א) בתי המשפט מסוג זה אינם קשורים לכל דיני התורה אלא רשאים הם לקבוע חוקים מיוחדים לרין לאומר דעת ובחוקים תמוטים.

ב) כסוריא היה חקריים לבתי משפט מסוג זה שכתבה, והקמתם על בסיס מדיני ארצי היא אפשרית וחוקית אם קבלום כל בני המדינה בדרך כלל".

על דברים אלו השיב הגרי"א הרצוג שם בקטטוס א עמ' 164-163 ד"ל: "הוא (המאירי) אומר שלא היו בני תורה, והיו דנים מאומר הדעת ובחוקים תמוטים. והנה הפרט הראשון פשוט שכוין שלא היו בני תורה דנו בכל מקרה של משפט מאומר דעתם ולזה מהני קבלה. אבל הפרט השני קשה שהוא אומר בחוקים תמוטים היינו שהיו גם כללים שעל פיהם שפטו, והיינו חוקים תמוטים שאינם בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, והשאלה נשאלת מאיזה מקור שאבו אלה החוקים והנימוטים, אם מספרי המשפטים של עכרים, כמה זה קשה לומר שתועיל קבלה שהרי זו הייתה קבלה מצד יהודים לרין על פי דיני עכרים, ומכרחים לומר שדיני הגויים כומנים ההם לא החייהו למקור אלילי ואין זה מייקר אלילים, ויש לנו לתאר לעצמנו שהם לקחו את החוקים והנימוטים שיסודותיהם מהמשפט הרומאי או מהקודקס הרומאי-סודי שערין היה במציאות, ואז הכריזו שאינם

מקבלים אותם ח"ו על יסוד האבטוריטה של המחוקקים הסודיים רומאים אלא מפני שהם בעצם מתקבלים על דעתם. אך גם זה לא פשוט שע"פ הנהיחו תורת משה וחז"ל והלכו לשאוב ממקורות נכריים, ובשלמא אם מפני בורותם דגו לפי שכלם, אין זה כל כך רע, אבל אם למדו מן הגויים למה עובו מקור מים חיים ומצאו להם בורות נשכרים והרי יש בוה ע"פ משום מייקר שם עובדי אלילים, בזמן שיש לנו תורת אלוקים חיים וחז"ל, ומסתבר שכוונתו (של המאירי) שתיקנו לעצמם על פי שכלם לכבד דרכים וכללים משפטיים".

כך ביאר הרב הרצוג את דברי המאירי דאין בערכאות בסוריא כל קבלת סמכות של מערכת חוקים ותמוטים אחרים, ודרך שיפוטם ופסיקתם הייתה על פי שכלם אשר קבעו לעצמם מתוך ידיעת חוקים ותמוטים שהם מתקבלים על דעתם. ועל פי פירוש זה דחה הרב הרצוג את קביעה ב שבמאמרו של הרב גורן, ועל דברי היסוד הראשון שיש אפשרות חוקית להקים בתי משפט "מדיני, ארצי אם קבלום כל בני המדינה בדרך כלל" השיב שם הרב הרצוג כוה"ל: "... כי זה ברור שלא יקבלו עליהם את הטרחה לחדש שיטת משפט משכלם ויחברו להם קודקס מתוך משפטים של גויים, ומה הועילו חכמים בתקנתם, ומה מקום לשימוש כעקרון של קבלה שזה יועיל לעניני קבלה לא תועיל שום קבלה, והלא אפילו דינא דמלכותא דינא שיש לו מקור בתלמוד הגבילו וצמצמו הפוסקים ז"ל באופן שלא יעקרו דיני תורה".

על פי הבחנה זו של ערכאות שפועלות על פי שקול דעת ושכל ישר לערכאות שכפופות לפעול על פי מערכת חוקים ומשפטים כערכאות משפטיות אורחיות, יש לקבוע שביט דין לעבודה שפועל על פי כפיפות למערכת חוקים ומשפטים נכרים אין לדמותו לערכאות שבסוריא שהם בית דין מוכר ומקובל בהלכה, אלא יש לראותם כערכאות של נכרים.

החיוב לרין בבית דין לעבודה מצד דינא דמלכותא

ו. שאלה נוספת שראוי לברר, מאחר וע"פ חוקי המדינה כל סכסוכים שיש בין עובד למעביד יזונו ויפסקו בבית הדין לעבודה, והוא הערכאה המוסמכת לרין בוה מבחינת החוק, ומאחר וכל עיסוקו של בית הדין לעבודה הוא בעניני ממון שבין עובד למעביד, בוה י"ל דאמרינן "דינא דמלכותא דינא", בעניני ממון, גם כאשר אין ערכאה זו דנה א"פ דין תורה. בתשובת הרשב"א שהובאה לעיל (בשרית הרשב"א ח"ו סימן רנד) יש התייחסות לשאלה זו, וד"ל: "ואומר אני שכל הסומך בוה לומר שמתר משום דינא דמלכותא

מחבנן, אינו ראוי לכופ לדין [אף שהוא גמיר במדה שבוה
 כשר להצטרף לתלמא] בזמן שהוא יחידי, וכשי"ח אם אינו גמיר
 והוא זקוק להמחאה הרבים בשביל הכשרו, ואין הדם חייב
 לבוא לפניו לדין, אף בזמן שאין גדול ממנו בעיר, וכשי"ח כשאינו
 בגון שטטה לכות אורביו ולחוקף למי שלרין, חזי כגלל דיון
 שאינו בגון, וכשהקבלו שנים צעיר אחת ע"י קטנות של בני
 העיר, על הרוב אין המיטוי של כל אחד מהם כדיון ואין להם
 רשות לדון יחידי, וכל נחבע ראשי לצור דיון של עיר אחרת.

יש עוד המהאה של אנשים שלא למדו פלל תורה והם ידועו
 כפי משפט בני חרם בשכלם והוא במקום שאין צניבים
 גמיר כלל ושלא יבואו בערכאות חקנת הליבור כן וכל זה מבוחר
 בחשבות הרשעים שהביא צ"י סי' ה' והרשעים הזכיר דהיינו
 ערכאות שצבורים, ומשמע קלת דיון שצבורים שהזכירו צנני
 אינו דן כלל בדיוני החורה, ובגמ' משמע דבוא דיון צניבי החורה
 אלא שהוא פסול מפני מיעוט ידיעתו בחורה ועלול לעשות,
 [שכרי זבליא וחבליא צדין חורה קיימינן ואמרו חכמים דאם
 צירר מערכאות של צוריא אינו יכול לפסולו כיון שהמחוס
 הליבור עליהם אלמא דבוא דן דייח], ואפשר דהרשעים למד
 מה דמה שהמחוס רבים עליהם מהני, וא"כ אף אם אינו יודע
 כלל דיני החורה נמי, כיון שהוא חקנת הליבור.

ואע"פ דליכא צניבים דיון שדין ע"פ משפט החורה וטורחים
 להמחא בעל שכל לפי מוסרי האדם, אינם ראשים
 לקבל עליהם חקי עמים או לחוקק חקים, שהשופט כל דין
 שלפניו לפי הנראה אליו זהו בכלל פשרה ואין יוכר הדבר שמוצו
 מקור מים חיים לחיוב צורות נשברים, אבל אם יסכימו על
 חוקים הרי הם מחללים את החורה ועל זה נאמר אשר חשים
 לפניהם ולא לפני הדיוטות וכדליתא צ"י סי' כ"ו.

ואין נפקותא בין דא לפני אינם ישראלים, ובין ישראל ששופט
 ע"פ חקים צדקים, ועוד הדבר יותר מגובה שבמירו את
 משפטיו החורה על משפטיו הכללי, ואם יסכימו בני העיר על
 זה אין בהם מחסום ממש ואם יכופו על זה משפטם גלגולתא
 ועשק ומרימים יד בחורה משה.

ב **בטור** סי' י"ד סי' ה' הביא דעת סמיג דלכות יכול לצרור
 צ"ד אחר צלוחה בעיר אפי' הוא קטן מחוחו
 שצירר במלואו, ואין במלואו יכול לכוף, ור"ל אם אין המלוא
 חובט זבליא, אבל ודאי יכול המלוא לחבט זבליא, ודעת בעור
 דהא דאמרו כ"ג א' דבי דינא דר"ה ור"ח יכול הלוה לדחותן
 היינו היכי שהלוה אומר נלך אלל צי דינא דר"ה, אבל אם מלוה
 אומר אלל ר"ה אינו יכול לדחותו אלל צי דינא דר"ח, ור"ל אם
 אין הלוה טוען זבליא, אבל אי טוען זבליא כיון דע"י זבליא
 אפשר צעיר האת ודאי שומעין לו, ואם צעיר יש יחיד מומחה
 כר"י, או גמיר דנקיע רשותא מר"ג, אע"ג דדן יחידי בע"כ,
 מי"מ אם הלוה רוצה צ"י שומעין לו אף לדעת בעור דה"ל
 הלוה אומר לר"ה ומלוה אומר לר"ח, וכשי"ח כשדורש זבליא.
 וכל זה כשאפשר הדבר צעיר האת אבל אין במלוא צריך לילך
 לעיר אחרת וכמשי"ח ח' והרש"י ח' א', וכן לדיון אם יש צעיר
 גמיר שהמחוס עליהם שדינו כיחיד מומחה, יכול הלוה לדורש
 ג' אם אפשר צעיר.

ב **מידו** יש לעי' ביחיד מומחה כר"י והלוה רוצה צ"י אבל אין
 כאן מומחין כר"י אבל אפשר בגמיר לדעת בעור דאין
 הלוה יכול לדחותו לקטן, י"ל דהכא חשיב כצ"ד קטן כיון דאפשר
 שוכרע הדין ע"י שנים הכדיוטות.

וכשהר"ה טוען שיקצטו הצ"ד ע"י זבליא שומעין לו שברי
 אמרו צנני כ"ג א' דאין אחד יכול לפסול דיון
 של חברו אפי' אם הוא מערכאות שצבורים ומדלל מפליג איירי
 אפי' לוכ צירר מערכאות ואין המלוה יכול לבטלו ללוה לדן צ"ד
 שצירר, שסדר זבליא בא כשאין יכולין להשחות על צ"ד אחד,
 ולשון בעור ריש סי' י"ג, אלמא דרשות ללוה לחבט זבליא אע"ג
 דע"י זה נקבע צ"ד קטן מה שרצה צו המלוה, ודברי בעור
 שם שסיים על דברי כר"י ואני כחצתי לעיל שדין מומחה דן
 יחידי

ד **ג' א'** אי אפשר דלית צבו חד דגמיר, כי הרש"י צבוגין
 ובפי' אחרים סי' ה', דאם לא גמיר פסול לדין,
 וכ"כ בעור סי' ג', ואפי' תלמא אחד מייכו גמיר צעין דחרי
 ולא גמירי יודעין לבבין את הדיון לאחר שהצביר להם השלישי
 ואז מקרי צ"ד של שלשה אבל אם השנים אינם יודעין את הדיון
 הרי אין כאן אלל אחד וכמואר צה"י הר"ן, ויש לעי' כיון דסוף
 סוף לריבון חכמי הדור לדקדק בהלמא שיביו ראוין לדון שיבא
 אחד גמיר ושנים יודעין לשמוע מפי הגמיר ולהבין, למח לא
 כשצורו חד דגמיר, י"ל דאין אנו בעותים צכחנו שהספיק
 שקידחתו על חקנת הדיונים, ולפעמים ידוע יושבי קרנות, ולכן
 תקנת תלמא ולא תהא המכשלה מלוה כל כך.

טור סי' ג' סי' א' וכתב הרמ"ה דוקא דגמירי דינא חשי"פ דלא
 סבירי כו', ונראה דליכא גמיר ולא ירי' לו לב לבבין
 מלקח מן השלמות, דהא האדם לא מקרי גמיר, וכן אי אפשר
 שיבי' האדם סביר ולא גמיר, אלל הכא קיימינן באדם שלמד
 מעט מקרא ומשנה ומעט גמ', אלל שהמחוס מעטמה ומחלמח
 ולא הביע להוראה, וצ"ח יש מדרגות שיש שהוא יודע לבקש את
 הדיון ויבתיק בנפשו אם הוא יודע או שאינו יודע, וזה קרוב
 לאמח מלעשות אלל ששכיח צו עשות, ויש ששכלו קר ציחר
 ועשותו מלוה ציחר, ואז אפשר למסור צוה גדרים מוגבלים, אלל
 הדבר מסור לחכמים המוצדקים להכריע מי הוא בכלל שהכשרו
 חכמים.

יש עוד דיון כשר שנקרא צ"י הגמ' כ"ג א' ערכאות שצבורים
 ובלשון הפוסקים נקרא יושבי קרנות, וחייע לא גמיר,
 וחייע נמי שקרא ושה ושימש אלל שלא שומע כל לורכו, והוא
 מועט בחכמה, דג' במדה זו פסולים לדין, ומי"מ אם אין צעיר
 דיון כשר יכולים להמחא אותו עליהם, ויכול לכופ לדון לפניו,
 אם המתבע אינו רוצה לרד לדין, ודין זה פוסק את הדיון כפי
 הנראה לו אף שטעוהו מלוה, אבל כדיון שאינו יודע אינו דן שלא
 המחוס לדון ע"פ מוסר בני חרם וישרם אלל ע"פ החורה,
 ודין זה הביאו הש"ך סי' ג' סק"ג, והא דמכתי המהאה נגד
 הדיון היינו דהליבור צעירם כצ"ד לכל ישראל ותקנתם למגדר
 מלמא חלה כנו תקנת חכמים והפקרן הפקר, ולפיכך לא מהני
 מימים לדיון שאינו בגון אלל צנני צידם להושיב צעיר
 דיון בגון וכדי לגזור צפני עושי עולה תקנתם להמחא דיון
 שידיעתו בחורה אינה מספקת, אבל אם פשטו צמיתו שבו
 יכולים להמחא בגון אין מיטווי מיטווי ואין דינו דין, ואם יש
 צעיר אינם מהוננים ואין צידם של הישרים להושיב דיון בגון
 ועכשו מועט שייתו דיו של דיון בעיר מלהניח הדבר שלכו
 טולם צלמחא אפשר שתלה תקנתם להכשיר את הפסול.

מידו רשות ציד הלוה שלא לדון צעיר אלל לילך לדיון המפורסם
 לגדול בחורה וכדליתא כ"ג א' דצערבאות שצבורים גם
 הלוה יכול לומר שדין צעיר אחרת, ואף צדין צבליא לר"מ
 יכול אחד לפסול דיונו של שני אם דיינו אינו גמיר במדה הריכה
 לדין כשר [אלל שהמחוס מפני שאין להם דיון כשר] וכדליתא
 צנני שם.

והנה למה שפסקו כר' אצבו דשנים שדנו אין דיוניהם דיון,
 ואף בגמיר, מהני המחאה הרבים שיבא מוסר לדון יחידי
 ולכופ לדין [אם מסרב אבל ראשי לבקש צ"ד של ג' שכרי
 ראשי לצרור צ"ד אחר או לדון צבליא אף צאיכא יחיד מומחה
 כר"י וכדליתא צנני צרי"ח] וזה מהני גם נעילה רשות
 וכמשי"ח הרש"י, [ולדעת החולקים ולכנו שהסכים הש"ך סי'
 כ"ה סי' כ"ז מי"מ צבליא ועשין לעוצת הליבור מהני המחאה
 רבים], ועוד מהני המחאה הרבים אפי' בלא גמיר במדה שהוא
 פסול אף צאיכא תלמא, והמחאה מהני אף לדון יחידי בע"כ
 [אם מסרב וכמשי"ח לעיל] וזה לא מהני נעילה רשות מר"ג
 שכרי לא הוי לי' ליתן רשות כיון שאינו בגון לכך.

והנה דיון שלל הוי מינוי ידידי כהלכה שלא הסכימו עליו
 זע"ה או שלא אמרו הצוחרים דעתם לשם שמים רק
 ממחא חבבת הלכות וכיוצא צו מן המדות הגרושות שילך האדם

שאלה: בהיות וידוע שלפי דין תורה אין הבנות יורשות את אביהן במקום שיש בנים, וזאת בניגוד לחוק המדינה שעל פיו דנים בבתי המשפט החילוניים שהבנות יורשות בשוה עם הבנים, האם מותר לפי ההלכה לבנות לתבוע חלקן בירושה בבית משפט חילוני, ולקבל צו ירושה בהתאם לחוק, בהסתמך על מאמר חז"ל דינא דמלכותא דינא?

תשובה: הנה בעיקר מה שאמרו חז"ל (בנדרים כ"ח ע"א ובבא קמא קי"ג ע"ב) דינא דמלכותא דינא, דעת רבים מגדולי הפוסקים שזהו רק בדברים שיש בהם תועלת למלכות עצמה, כגון בעניני מסים וארנוניות וכדומה, אבל בדברים שבין אדם לחבירו לא נאמר כלל זה. והמקור לזה במסכת גיטין (דף י"ע"ב) במשנה, כל השטרות העולם בערכאות של גוים, אף על פי שחותמיהם גוים, כשרים, חוץ מגיטי נשים. ובגמרא הקשו, בשלמא שטרי מכר כשרים, משום שמשעת מתן מעות מהקונה למוכר קנה, שהרי הקרקע נקנה בכסף (קידושין כ"ו ע"א), ואין השטר אלא לראיה בעלמא, ולא נחשדו הערכאות לשקר אבל שטרי מתנות מה יועילו, הרי הם כחרס בעלמא. ותירץ שמואל, דינא דמלכותא דינא, ואף שטרי מתנות יש להם תוקף חוקי מדין המלכות. והגמרא מתרצת, תני חוץ מכגיטי נשים, כלומר, כל שטרות שהם כגיטי נשים שעל ידי השטר הדבר נגמר, ובכלל זה שטרי מתנות, פסולים. והרמב"ם (בפרק כ"ז מהלכות מלוה ולוה הלכה א') כתב, כל השטרות שחותמיהם גוים, ונעשו בערכאות שלהם, הרי אלו פסולים, חוץ משטרי מקח וממכר ושטרי חוב וכו', אבל שטרי הודאות ומתנות ופשרות ומחילות הרי הם כחרס. וכתב המגיד משנה, שדעת הרמב"ם ורוב הגאונים לפסוק כתירוץ השני של הגמרא, שכל שטר שהוא גומר הדבר כגט, אינו מועיל כלל. ואף על פי שכתב רבינו בפרק ה' מהלכות גזילה ואבידה, דינא דמלכותא דינא, זהו רק בדבר שהוא לתועלת המלכות בעניני המסים וארנוניות והמכס, אבל בדברים שבין אדם לחבירו אין דינו בהם דין כלל. ע"ש. ובחידושי הרשב"א לגיטין (דף י"ע"ב) כתב, שמצא להרי"ף בתשובה שפסק גם כן כאמור. ע"ש. וכן כתב בעל התרומות (שער מ"ו חלק ח' סימן ה') וזו לשונו: ואני קבלתי מרבתי שקבלו מדעת חכמי הצרפתים שלא נאמר דינא דמלכותא דינא כי אם בדברים שהם עסקי המלך, כגון עניני הדרכים והמכס והטסקא והמסים שלו, אבל בעסק שבין אדם לחבירו לא אמרו חכמים על זה דינא דמלכותא דינא. ע"ש. וכן הובא בשו"ת מהר"י קולון (סימן ס"ו). ע"ש. וכן פסק בשו"ת מהר"י קולון (סימן קפ"ז), שלא אמרו דינא דמלכותא דינא אלא לענין מסים וארנוניות, אבל בדברים שבין אדם לחבירו פשוט מאוד שאין לומר כן, שאם כן בטלת כל דיני התורה ח"ו. ע"ש. וכן כתב רבינו ישעיה אחרון ז"ל בשלטי הגבורים פרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף נ"ה ע"א). ע"ש. ועיין עוד בשו"ת הריב"ש (סימן ר"ג) שכתב להסביר דעת הרמב"ם שפוסק כלישנא בתרא בגיטין (דף י"ע"ב), וכנ"ל. וכן כתב בשו"ת הרדב"ז חלק ב' בלשונות הרמב"ם (סימן רי"ט) בדעת הרמב"ם. וכן העלה מרן אבקת רוכל (סימן פ"א). וכן פסק להלכה מרן בשלחן ערוך חשן משפט (סימן ס"ח סעיף א') כדעת הרי"ף והרמב"ם הנ"ל. (וראה עוד בזה בשו"ת לחם רב סימן קנ"ז).

אמנם בחידושי הרמב"ן (בבא בתרא נ"ה ע"א) הביא שיטת הרמב"ם הנ"ל, ודחאה, והעלה שגם בדברים שאין בהם תועלת למלכות, יש לומר בהם דינא דמלכותא דינא, כל היכא דאיכא הורמנא דמלכא. ע"ש. וכן דעת הרשב"א בחידושו לגיטין (דף י"ע"ב). וכן פסק עוד בשו"ת הרשב"א (חלק ג' סוף סימן ס"ג, וחלק ה' סימן קצ"ח) + בדעת הרשב"א איכא עקולי ופשוטי, שאף על פי שבחידושי הרשב"א לגיטין (י"ע"ב) דחה שיטת הרמב"ם, וכן פסק בתשובות הנ"ל, מכל מקום בתשובת הרשב"א חלק ב' (סימן ב') כתב, ומה שטען ששטר הרשאה כשר משום דינא דמלכותא דינא, אף על פי שיש מקצת מהגדולים שסוברים כן, מכל מקום אין דעתי נוטה לזה, אלא כלישנא בתרא שמתרץ חוץ מכגיטי נשים. וכן דעת הרי"ף. ע"כ. והעתיק תשובה זו מרן הבית יוסף בחשן משפט (סימן ס"ח מחודש ח'). וכבר העירו האחרונים על סתירת דברי הרשב"א בזה. עיין בהגהות דרישה ופרישה ריש סימן ס"ח, ובערך השלחן שם סק"ו. וצ"ע. + וכן הסכימו המאירי והר"ן גיטין שם. וכן דעת הרא"ש בפסקיו שם. וראה עוד בשו"ת התשב"ן

חלק א' (סימן קנ"ח), ובשו"ת הריב"ש (סימן קמ"ב ור"ג). ובספר ים של שלמה (גיטין פרק א' סימן כ"ב). ובשו"ת נחפה בכסף ח"ב (חלק חו"מ סי"ב, דף נ"ב ע"ב). וכן פסק הרמ"א בהגה חשן משפט (סימן ס"ח סעיף א') כדעת הרמב"ן וסיעתו. אלא שאנו אין לנו אלא דברי הרי"ף והרמב"ם וסיעתם ומרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו ופסקיו לכל אשר יאמר כי הוא זה. (וראה בשו"ת הרשב"ץ חלק א' סוף סימן ס"ב, שבכל מקום שמתנהגים על פי פסקי הרמב"ם יש לפסול שטר מודעא שנעשה בערכאות של גוים, כיון שאין בזה תועלת למלכות. ע"ש). אולם הדבר ברור שגם לדעת הרמב"ן וסיעתו, זהו רק בדינים שאינם סותרים את דיני התורה שלנו, וכמו שכתב המאירי (בבא קמא קי"ג ע"ב סוף עמוד שכ"א): כל מה שביארנו בדין המלכות שאצלינו הוא דין גמור, זהו בחוקים שחקק לתועלת שלו או לתועלת נכסיו וכו', ואסור לגזול או לעבור על מה שתיקן, שכך ראוי לו מצד מלכותו, וכמו שאמרו (בסנהדרין כ"ע"ב) כל האמור בפרשת מלך, מלך מותר בו, וזהו שאמרו דינא דמלכותא דינא, ולא אמרו דינא דמלכא, כלומר דוקא דינים הראויים לו מצד המלכות, אבל מה שמחדש חוקים ודינים שהאומות מחזיקות בהם מכת תורת ספריהם ונימוסי חכמיהם הקדומים, כנגד הדינים שלנו, אינם בכלל זה, שאם כן כל דיני ישראל בטלים הם, וכגון מה שהגוים מוציאים ממון על פי עד אחד וכו'. עכת"ד. ומכל שכן בדיני ירושות, וכמו שאמרו בבבא בתרא (קט"ו ע"ב) כל האומר תירש הבית אפילו עם בת הבן, אפילו הוא נשיא שבישראל אין שומעים לו, שאינם אלא מעשה צדוקים. צא ולמד ממה שכתב בחשובת הרשב"א שהובאה בבית יוסף חשן משפט (סימן כ"ו), אודות מה שנשאל, בדבר מי שמחה בתו הנשואה, ותבע את חתנו בערכאות להחזיר לו הנדוניא של בתו, בטענה שאף על פי שבדיני ישראל הבעל יורש את אשתו, מכל מקום כיון שהכל יודעים שבמקום ההוא נוהגים לדון בדיני עכו"ם, כל הנושא אשה כאילו התנה במפורש להחזיר הנדוניא. והשיב, שחלילה לנהוג כמשפטי הגוים, ואפילו שני הצדדים מסכימים לכך, שהרי על זה הזהירה התורה, ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, ולא לפני עכו"ם (גיטין פ"ח ע"ב), וכל הסומך לומר שהדבר מותר משום דקיימא לן דינא דמלכותא דינא, הרי הוא טועה, וגזולן הוא, וחס וחלילה לעם קדוש ללכת בדרכי הגוים ומשפטיהם, ועושה אלה מפיל חומות התורה והדת, ועתה אם יוסיפו לחטוא לעקור דיני נחלות של תורתנו הקדושה ולסמוך על משענת קנה רצוץ בטענה זו, הרי הם כאילו עוקרים כל דיני התורה השלימה, לאמר מה לנו לספרי הקודש שחיברו לנו רבינו הקדוש ולאחריו רבותינו האמוראים רבינא ורב אשי, וילמדו את בניהם דיני העכו"ם, ויבנו להם במות בבית מדרשי העכו"ם, חלילה, לא תהא כזאת בישראל, פן תחגור התורה שק עליהם. ע"כ. וכן פסק הרמ"א בהגה חשן משפט (סימן שס"ט סעיף י"א), והוסיף: משום דלא אמרינן דינא דמלכותא דינא אלא בדבר שיש בו הנאה למלך או שהוא על כל פנים לתקנת בני המדינה, אבל לא שידונו בדיני עכו"ם, שאם כן בטלו כל דיני ישראל. והעיר הסמ"ע, שבדרכי משה הביא לשון הרשב"א קצת בסגנון אחר: דלא אמרינן דינא דמלכותא דינא אלא במה שהוא מדיני המלוכה, אבל דינים שדנים בערכאות, אין אלו ממשפטי המלוכה, אלא הערכאות דנים כן מעצמם כמו שמצאו בספרי שופטיהם. ואם אין אתה אומר כן בטלת ח"ו כל דיני ישראל. והוסיף הסמ"ע, שאפילו אם גזר המלך בפירוש ללכת אחר דיני הערכאות אין על דיני ישראל לשמוע לו, כיון שאינם מחוקי המלוכה. ע"ש. וזו לשון רבי מרדכי יפה בספר הלבוש (שם סעיף י"א), שלא אמרו דינא דמלכותא דינא אלא בדבר שיש לו הנאה למלך או שהוא לתיקון בני מדינתו בעניני משא ומתן שביניהם, אבל בשאר דינים המפורשים אצלינו, כגון שהם מכשירים עד אחד וקרוב ואשה ופסול, ואפילו אב על בנו ואח על אחיו, כולם כשרים בדיניהם, פשוט מאוד שאנו לא נדון כמותם, אם כן בטלו כל דיני התורה. (וסיים בענין ירושה, כמו שכתב הרשב"א הנ"ל). וכן פסק בשו"ת מהרימ"ט חלק א' (סימן ז'). ע"ש. וכן כתב כיוצא בזה השפתי כהן חשן משפט (סימן ע"ג ס"ק לו ול"ט), שאפילו לדעת הרמב"ן וסיעתו שאומרים דינא דמלכותא דינא גם בדברים שאין בהם תועלת למלך, זהו רק בדברים שאין דינם מפורש אצלינו, אבל בדינים המפורשים אצלינו, וחוק המלכות מנוגד לדין התורה, כגון מה שמקבלים בדיניהם עד אחד וקרוב ואשה ופסול בדברים שבין אדם לחבירו, חס וחלילה לדון כדיניהם נגד דין תורתנו הקדושה, ולא יעשה כן בישראל, וכמו שפסק

כן להדיא בשו"ת הרמב"ן בשם הראב"ד. והביאו בעל התרומות (שער מ"ט). עכת"ד. וכן פסק הגאון רבי אברהם חיים רודריגז בשו"ת ארח לצדיק (חלק חו"מ סימן א'). ע"ש. וראה עוד בשו"ת הר"ן (סוף סימן ע"ג). ובשו"ת עדות ביעקב (סימן ע"ב דף רי"ד ע"ד). ע"ש.

ועינא דשפיר חזי בשו"ת מהרש"ם (חלק אבן העזר סימן קל"א), שהעלה שאיסור חמור הוא ללכת לדון בערכאות של גוים, ובפרט בדיני נחלות וירושות שדתייהם שונות מדין התורה הקדושה. ונודע מה שכתב הרמב"ם (בפרק כ"ו מהלכות סנהדרין הלכה ז'): כל הדין בדייני עכו"ם ובערכאות שלהם, אף על פי שהיו דיניהם כדיני ישראל, הרי זה רשע, וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה רבינו, שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפנייהם, ולא לפני עכו"ם. (וכן פסק מרן בשלחן ערוך חשן משפט סימן כ"ו סעיף א'). ונוסף על כך יש הסכמה בחרם גמור בכל אלות הברית מכל גאוני ישראל, רבני צפת ורבני קושטא ורבני סאלוניקי, לבל יהין שום בר ישראל לתבוע בערכאות בדיני ירושות וכתובה. עכת"ד. וכן כתב בשו"ת דברי ריבות (סימן קכ"ב). ע"ש. ועיין עוד בשו"ת הרשב"ץ חלק ב' (סימן ר"צ) שכתב, דבר ברור הוא שאסור לדון בערכאות של גוים אפילו בדין שדיניהם כדיננו, וזהו איסור תורה, כמבואר בגיטין (פ"ח ע"ב) לפנייהם ולא לפני עכו"ם. ואפילו קבלו עליהם שני בעלי הדין אסור להם לדון בערכאות שלהם כלל, וכמו שכתב הרמב"ן (ריש פרשת משפטים). ואף תינוקות של בית רבן יודעים מה שפירש רש"י (ר"פ משפטים), שאפילו אם ידעת בדין אחד שהערכאות דנים כדיני ישראל אל תביאהו אליהם, שכל המביא דיני ישראל לפני עכו"ם מחלל את השם ומיקר שם עבודה זרה שלהם להחשיבם, שנאמר כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים, כשאוויבינו פלילים הוא עדות לעילוי יראתם. וכל זה הוא אפילו כשדיניהם כדיננו, אבל כשדיניהם אינו כדיננו הדבר פשוט שהדין לפנייהם הרי הוא גזלן ופסול לעדות, ואם קידש אשה באותו ממון שנטל בדיניהם אינה מקודשת, וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה רבינו. וכמו שכתב הרמב"ם (הנ"ל). עכת"ד. וראה עוד בשו"ת מכתם לדוד פארדו (סימן ל"ו), ובשו"ת יוסף אומץ (סימן ה'), ובשו"ת יהודה יעלה אסאד (חלק חשן משפט סימן קי"ד), ובשו"ת דברי חיים חלק ב' (חלק חשן משפט סימן ג'), ובשו"ת ברכת יוסף (חלק חשן משפט סימן כ"ב). ע"ש.

גם הלום ראיתי למרן החיד"א בספר טוב עין (סימן י"ז אות ד'), שנשאל אודות מי שרצה לדון בערכאות בדיני ירושה, ובא בטענה של דינא דמלכותא דינא. והשיב, שומו שמים על זאת, שהרי פסק הרשב"א בתשובה, שאין הלכה זו שייכת בדיני ירושות ונחלות, גם בלאו הכי לא שייך לומר דינא דמלכותא דינא אלא כשהמלך גוזר על כל בני מדינתו וכופה עליהם לקיים גזירתו, ואם לא יקיימו ריב לו עמהם, מה שאין כן בנידון דידן שבודאי אין המלכות מקפדת אם נדון כפי חוקי תורתנו. וכן כתב הבית יוסף בחשן משפט (סוף סימן שס"ט) בשם רבינו יעקב ישראל, שכל שאין המלכות מקפדת ומכריחה לדון על פי חוקותיהם, אין דיניהם דין אצלינו, ולא שייך בזה דינא דמלכותא דינא. ע"ש. (ועיין עוד בשו"ת הרשב"ץ חלק ב' סימן ר"צ הנ"ל). עכת"ד. והגאון רבי חיים פלאגי בשו"ת חקקי לב חלק ב' (חלק חשן משפט סימן א' דף ד' ע"ב) האריך בחומרת האיסור לדון לפני ערכאות, והעלה שאפילו צוה עליו אביו לדון בערכאות, לא ישמע לו, שהרי הוא כאומר לו לעבור על דברי תורה. וראה עוד בספרו חקות החיים (סימן א דף ד' ע"ב והלאה) ע"ש. ובאמת שאפילו במקום שנהגו להתדיין בזה אצל הערכאות, מנהג כזה אותיות גהנם הוא. ואין לסמוך עליו כלל, וכמו שאמרו במסכת ראש השנה (דף טו ע"ב) כי נהגו במקום איסורא מי שבקינן להו. וכן כתב בספר אחר משפט (סימן כ"ו). ע"ש. וראה עוד בשו"ת כפי אהרן עזריאל (חלק חשן משפט סימן י"ד), ובשו"ת רב פעלים חלק ב' (חלק אבן העזר סימן ט"ז). ע"ש. ונודע כי אף על פי שהסמכות החוקית כיום מטעם הממשלה לדון בדיני ממונות ונחלות היא לבתי המשפט החילוניים, והשופטים שם יהודים הם, עם כל זה ברור כי לפי דין תורתנו הקדושה התובע את חברו בבתי המשפט שלהם גדול עונו מנשוא, והוא בכלל מה שפסקו הרמב"ם (בפרק כ"ו מהלכות

סנהדרין הלכה ז'), והטור והשלחן ערוך חשן משפט (סימן כ"ו סעיף א'): שכל הדין בערכאות שלהם הרי זה רשע וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה רבינו. כי מלבד שהשופטים אינם יודעים כלל בדיני התורה לשפוט בין איש לרעהו על פי החשן משפט והפוסקים, וכבר אמרו חז"ל (גיטין פ"ח ע"ב): לפניהם, ולא לפני עכו"ם, ולא לפני הדיוטות, ועוד שהדבר ידוע ומפורסם שהם דנים על פי חוקות העכו"ם, וגם מכשירים לעדות עד אחד וקרוב ואשה ופסול, ורבים מהם בעצמם פסולים לדון לפי ההלכה. ולא אכחד כי שמעתי דיבת רבים התועים מדרך השכל המתחכמים לומר שמכיון שכעת השופטים יהודים, והממשלה העניקה להם סמכות לדון ולשפוט בדיני ממונות וירושות, דינא דמלכותא דינא, וחושבים שהותרה הרצועה להתדיין בפניהם. אולם הבל יפצה פיהם. ולו חכמו ישכילו זאת, שאדרבה היא הנותנת לחומרת הדבר, שהואיל והשופטים יהודים הם ומושבעים מהר סיני לשפוט על פי התורה (אם בכלל ראויים הם לדון ולשפוט), ואילו הם עזבו מקור מים חיים, התלמוד והפוסקים, לחצוב להם בורות נשברים אשר לא יכילו המים, ודנים על פי חוקות הגוים ושופטיהם וספרי החוקים שלהם, הרי המכשלה גדולה שבעתיים מאשר להתדיין בפני שופטים גוים אשר לא נצטוו מעולם לדון על פי התורה שלנו, שאף על פי שבני נח נצטוו על הדינים, (וראה בדברי הרמב"ם סוף פרק ט' מהלכות מלכים, ובדברי הרמב"ן פרשת וישלח בענין שכס), מכל מקום יכולים לדון לפי שכל אנושי ולפי ראות עיניהם, ואינם חייבים לדון בדיני התורה לפרטיהם, וכמו שמוכח מדברי הרמב"ם (הלכות נחלות פרק ו' הלכה ט'). וכן העלה הגאון הנצי"ב בספר העמק שאלה (סימן ב' אות ג'). ע"ש. וראה עוד בשו"ת חלקת יואב (מהדורא תנינא סוף סימן י"ד). ואף על פי כן איסור חמור ביותר לישראל לדון אצלם, קל וחומר לשופטים יהודים כאלה, שהם מוזהרים ומושבעים מהר סיני לדון רק על פי התורה, והם פנו עורף אליה, ותחת לשפוט על פי חוקי התורה, אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, דנים הם על פי חוקי העותומני והמנדטורי, בבחינת ושפחה כי תירש גבירתה, וילכו אחרי ההבל ויהבלו, ועל ידי כך מייקרים ומחשיבים את משפטי הגוים עובדי אלילים, ונותנים כבוד ועילוי לאליהם, וכמו שפירש רש"י (ריש פרשת משפטים), על אחת כמה וכמה שהדבר אסור בהחלט, והמתדיינים בפניהם עוברים גם על לפני עור לא תתן מכשול. ולכן עורך דין ירא שמים שנדרש לייצג בבית המשפט אדם שתובע ממון מחבירו, לפי ההלכה חייב להימנע מכך, שהרי הוא מסייע בידי עוברי עבירה, ואינו יכול לבוא בטענה שהוא רק עושה בשליחות התובע, והקולר תלוי בצוארו, זה אינו, כי דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, ואין שליח לדבר עבירה. (ועיין בחשן משפט סימן ל"ב סעיף ב' ובשפתי כהן ובאחרונים שם). אבל לייצג נתבע שנאנס לבוא לבית המשפט מצד שהתובע סרב להתדיין בדין תורה, וכופה את הנתבע להתדיין בבית המשפט, מותר לעורך דין לייצגו להציל עשוק מיד עושקו. ואם נדרש להופיע בערכאות לקבלת צו ירושה, חייב להימנע, ויפנה אותם לבית הדין הרבני לקבלת הצו. וכן בקודש חזיתיה להגאון אביר הרועים מהרצ"פ פראנק צ"ל, בתשובה שהשיב לעורך דין דתי אחד, אשר השתומם לשמוע שרבה של ירושלים דן את בתי המשפט החילוניים במדינת ישראל לערכאות, וכתב בין השאר: שכאשר נתבונן בטעם האיסור לדון בערכאות של גוים, שהוא מפני שהדין בפניהם הוא מייקר שם אליהם להחשיבם, שנאמר ואויבינו פלילים, שכשאויבינו פלילים זהו עדות לעילוי יראתם, כמו שפירש רש"י בפרשת משפטים. ולפיכך הדין בפניהם הרי זה רשע וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה, כדברי הרמב"ם והשלחן ערוך, ואם כן מטעם זה עצמו גם יהודי ששופט על פי חוקותיהם, בודאי שהוא גרוע יותר מגוי, שהגוי לא נצטווה לשפוט דוקא על פי דת ישראל, אבל יהודי זה שמצווה לדון על פי התורה, והוא מתנכר אליה ודן על פי המגילה של העותומנים ושאר חוקי אומות העולם, שעליהם נאמר יוצר עמל עלי חוק, יגודו על נפש צדיק ודם נקי ירשיעו, הרי הוא רשע ומרים יד בתורת משה, וכדברי הרשב"א הרי הוא הורס חומות הדת ועוקר ממנה שורש וענף והתורה מידו תבקש, והוא הדין למי שהולך להתדיין בפניו. וצר לנו מאוד שחוקים אלה אימצה הממשלה וכן הכנסת, לדון בהם במדינת ישראל, ואין לך עלבון לתורה ולנושאי דגלה יותר מזה, אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, מהרה יבוא האדון אל ביתו וישיב שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה. (התשובה הג"ל

נדפסה במילואה בחוברת בשעריך ירושלים, חודש שבט תש"ל. וכן בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ב סימן פ"ב, ובקובץ משואה לדור עמוד קי"ד). גם הגאון מופת הדור החזון איש זצ"ל (סנהדרין סימן ט"ו אות ד') כתב: שהדבר ברור שאין שום נפקא מינה בין הדין בפני עכו"ם, לבין הבא לדין אצל שופט יהודי הדין על פי חוקים זרים שבדו אומות העולם, ואדרבה הדבר יותר מגונה ששופטים יהודים המירו את משפטי ה' ותורתו הקדושה למשפטי ההבל של הגוים, ואפילו אם יסכימו כל בני העיר על זה, אין שום ממש בהסכמתם, (עיין רמב"ן ריש פרשת משפטים), ומשפטם חמס עושק וגזל, ומרימים יד בתורת משה. (וכן הובא בספר אז נדברו חלק ג' עמוד ק"ס. וע"ש). והגאון רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג זצ"ל, מרא דארעא דישראל, כתב (במאמר שהובא בספר התורה והמדינה כרך ז' עמודים ט' - י'), שכעת כאשר עם ישראל שוכן בארצו, ולדאבון לבנו הוא דין על פי חוקים זרים, הדבר חמור אלה פעמים יותר מיחיד או קהלה בישראל שהולכים לדין בערכאות של גוים, כי המבלי אין אלקים בישראל וכו' ח"ו. ומוכח מדברי הרשב"ץ (חלק ב' סימן ר"צ), שגם הדנים בערכאות של מוסלמים שאינם עובדי עבודה זרה, הרי הם בכלל מה שאמרו לפניהם ולא לפני עכו"ם, שכיון שאינם מכירים בחוקי התורה, וטוענים שכבר פקע תוקף דת משה, ולכן דנים הם על פי משפטי נביאי השקר שלהם, ההולך לדין בפניהם הרי הוא כבועט בתורת אלקים חיים כפי שקבלנו מדורו דורות עד משה רבינו, ותוצאות מצב מחפיר ומביש זה מי ישורן וכו'. עכת"ד. וכן האריך בזה הגאון רבי יחזקאל סרנא באגרת שנדפסה בקובץ אחר תאסף (עמוד תש"ה). ע"ש. וכבר אמרו חז"ל (שבת קל"ט ע"א) כל פורענות הבאה על ישראל צא ובדוק בשופטי ישראל וכו'. ע"ש. ואנו רואים לצערינו כמה קשה המצב הבטחוני והכלכלי כיום, שאין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו. עד יערה עלינו רוח ממרום, ומלאה הארץ דעה את ה'.

בסיכום: לפי ההלכה על פי תורתנו הקדושה אשר היא חיינו ואורך ימינו, ודבריה נר לרגלינו ואור לנתיבותינו, אסור בהחלט לדין בדיני ירושות ונחלות וכן בדיני ממונות אלא על פי התורה שהיא נצחית ולא תשתנה בשום זמן ח"ו, שנאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. (וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה פרק ז' הלכה ז'). ולכן איסור חמור הוא להתדיין בכל הדינים האלה בפני ערכאות ששופטים לפי חוקות הגוים, אשר עליהם נאמר ומשפטים כל ידעום. ואין כל הבדל בזה בין כשהשופטים גוים, לבין כשהשופטים יהודים הדנים על פי חוקות הגוים, שלא כדין התורה. ואם הבנים רוצים לוותר מחלקם לטובת הבנות כדי שיטלו עמהם בירושה, יגשו אל בית הדין הרבני אשר בשער מקומם, ויקנו מידם בקנין גמור ושלם, או באגב, (כגון מטבע שאינו נקנה בחליפין), באופן המועיל על פי דין תורה. וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום.

*** Please treat this sacred text with respect ***

קדושין יש להחמיר כשמואל דדיניהס
דין*. ולפע"ד נראה עיקר דלא קי"ל
כשמואל, וכמו שפסקו הרי"ף וריש פ"ק
דסנהדרין והרמב"ם [פ"ב הי"א] והרא"ש
[פ"ק סימן ג'] וטור [סעיף ג'] ושאר הרצה
פוסקים, וכדמוכח בש"ס [ב"ק] פרק
החובל דף פ"ד [ע"ב] וגיטין פרק המגרש
דף פ"ח [ע"ב] וכמ"ס לעיל ס"ק א'. וכן
משמע בש"ס פ"ג דכתובות [כ"ב ע"א] גבי
קיום, ופרק זה בורר [סנהדרין ל' ע"א] גבי
אודיחא, דקאמר התם ודילמא רבנן דבי רב
אשי [טעין] כשמואל ספירא לכו כו'. ומ"ס
התוס' שם [בסנהדרין ד"ה ודילמא]

אם הנתבע מסרב לירד לדין יאו ישיאינו רוצה
לדון עם התובע בעירו אבל אם רוצה לדון עמו
בעירו אלא שאינו חפץ בשלשה² שביאר התובע
או זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד.
הגה כדלקמן סימן י"ג ו"ל דווקא צדיינים שאינם
קצועים אבל אם דיינים קצועים צעיר לא יוכל לומר
לא לדון לפנייהם אלא צוה צורר וכן נוהגין צעירנו
וע"ל סימן כ"ב³ (סוף) סעיף א'.
ב' הפחות משלשה⁴ אין דיניהם דין אפילו
ציונים ומקורות 3 מהר"ם פלזוה סימן מ"ג. ד"מ א'.
סימן ג' 1 בד"א: בעירו. 2 במהדרות שאחרי שכ"ו: שבירר. 3
מהדרות הסמ"ע.

פ"ק דסנהדרין [סימן תרע"ה] והג"מ
שם [אות ג']. ונרמז"ס שם [הי"א]
ונטור [סעיף ד'] כתבו עוד, דאי נקט
רשות מריש גלותא או מנשיא שבא"י
מוחר לדון יחיד אפילו אי גמיר ולא
ספיר. אלא משום דאין לנו עמה לא
נשיא ולא ריש גלותא ליעול רשות
מהם, וכמ"ס הטור, מש"ה לא רצה
המתער להאריך צפרטו דין זה, וסמך
אמ"ס בש"ס זה דמי שאינו מומחה
כו' אע"פ שנטל כו', דלמד מיניה
הא למומחה מהני נטילת רשות,
וק"ל:

טורי זהב

בגמרא אמרינן איכא בינייהו בין רבא לרב אחא הא דשמואל דאמר
שנים שדנו דיניהם דין, אלא וכו' לרבא לית ליה דשמואל לרב אחא
אית ליה, ולמה לא אמר איכא בינייהו אי בעינן שלשתן גמירי, ולכל
הפחות היה לו לומר גם איכא בינייהו הוה להודיענו דלרבא בעינן
שלשתן גמירי דווקא, דהוה חידוש, אלא פשוט שאינו מוכח כלל

יושבי קרנות, ומשני בג' אי אפשר דלית בהו חד דגמיר, וא"כ היאך
מפרש הרמ"ה הגמרא. וא"ל דהרמ"ה פוסק כרבא דמתרין שם דמן
התורה בעינן שלשה מומחים וכו', זה אי אפשר לומר, חדא דאפילו
לרבא אין הכרח לומר דלא ס"ל הך סברא דאי אפשר דלית בהו חד
דגמיר, ובחד מינייהו גמיר סגי ג"כ משום שלא תנעול דלת וכו'. ותו

ביאור הגר"א

ד. אבל אי לית בהו. שם גי' ע"א [דף כ"ג ע"א]: ה. והם דנין. שם
ה' [ע"א] ותוס' שם ד"ה דן, דאי בשקיבלו אפילו אחד נמי, כמ"ס שם ו' א'
ועיין תוס' שם [הג"ל]: ג. אם הנתבע. שם [סנהדרין ה' ע"א ותוס' ד"ה
דן]: ד. או שאינו כו'. [שם] ל"א ז': ה. אבל אם רוצה. [שם] כ"ג
א' בערכאות כו' דלר"מ יכול לפסולין ואף לרבנן משום דנתמנו ע"פ ציבור,
וכמ"ס סימן ח' סעיף א' בהג"ה, [ועיין תוס' ג' א' ד"ה ואין אפשר כו':
סעיף ב' ט. פחות משלשה. שם [ע"א] באה"ג אות ג' כ"ל]: (ליקוט) פחות כו'.
כו' וצ"ב דכתובות [כ"ב ע"א], * ושם ופרק גט פשוט [ב"ב קס"ה ע"ב] נמוטת מלתא ומד ליתוהי, וצ"ב דצ"מ [ל"א ע"ב] ויל אימי מלתא כו'. וכן רצא נריש

באר הגולה

הכסף משנה שם בשם הרשב"א, וכתב הב"ש וכתחילה צעין ג' דגמירי. ודין
עירות שכולן עמי הארץ עיין לקמן ריש סימן ח' בהג"ה. ג. טור [סעיף ב']
וכ"כ תוס' שם [ד"ה דן] אצריחא ואם היה מומחה וכו' שם [סנהדרין] ריש דף ה'.
ג. כרזי אנהו שם [סנהדרין] דף ז' ע"ב, וכן פסק הרי"ף [ע"ב ע"ב מדפי הרי"ף]
והרא"ש [סימן ג'] והרמב"ם צ"ב [מסנהדרין דין י'].

באר היטב

ב. סברות. ואין זה גמיר וספיר הנזכר צמ' ופוסקים, דהוא מומחה מיקרי ויכול לדון
יחיד, אלא פי' דלית בהו חד ששמע או שקרא נספירם ויודע נספירם דיינים. סמ"ע [סק"ג]:
ג. בעירו. ואם המוצע יכול לכופו לילך עמו לצד הועד, עיין לקמן סי' י"ג כל פרטי דיינים
אלו: סעיף ב' ד. פחות. כמז' הב"ש [ד"ה אין] דלענין קדושין יש להחמיר כשמואל
ב. סברות. ואין זה גמיר וספיר הנזכר צמ' ופוסקים, דהוא מומחה מיקרי ויכול לדון
יחיד, אלא פי' דלית בהו חד ששמע או שקרא נספירם ויודע נספירם דיינים. סמ"ע [סק"ג]:
ג. בעירו. ואם המוצע יכול לכופו לילך עמו לצד הועד, עיין לקמן סי' י"ג כל פרטי דיינים
אלו: סעיף ב' ד. פחות. כמז' הב"ש [ד"ה אין] דלענין קדושין יש להחמיר כשמואל

פתחי תשובה

סימן ג סעיף א' א. אבל אי לית בהו חד. עיין בתשובת שכו"י ח"א סי' קל"ז
שכתב וז"ל, ואי כוליהו תלתא לא גמירי כלל פסילי לדון כמו שפסק בהגה
ר"ס ג', ואסור להו למירן אא"כ שקיבלו עלייהו, והיינו שצריך שיקבלו
עליהם בפירוש כדין קרוב או פסול כמבואר בסי' כ"ב. ובכנה"ג אות ט"ו
כתב דהכא נמי סגי בבאו לפניו לדון לבד. ולא דק, דראיתו מירושלמי ברי'
אבהו דין ביחירי ואמר כיון דאתו לקמיה כמאן דקיבלהו עלייהו, זה קאי דוקא איחיד מומחה דמוחר לדון ביחירי אלא שמצות חכמים שיושיב עמו
אחרים, מ"מ כל שבאו לפניו מיקרי קבלה, משא"כ בשנים או אחד שאינם מומחים או תלתא דלא גמירי כלל דפסילי לדון מדינא, צריך קבלה בפירוש כמו
בקיבל עליו קרוב או פסול, וכן משמעות לשון הפוסקים, עכ"ל. ועמ"ש לקמן סי' ה' ס"ב ס"ק ו': ב. והם דנים את האדם בע"כ. בגליון שו"ע והגאון
רע"ק איגור צ"ל נכתב בצדו, בתשובת מגן גבורים סי' ה' כתב בשם הרש"ך ח"ב סי' רכ"ט, על מחלוקת שגפול בין תובע לנתבע, שאחד מהם אומר שרוצה
להתדיין בד"ת, והאחד אומר שאין לו להתדיין רק בדיני סוחרים שכך הוא המנהג במקום שנעשה העסק. הדין עם השני, כיון דבמקום שעשה העסק יש
מנהג להתדיין כפי דרך הסוחרים ולא כפי ד"ת, מנהג מבטל הלכה כו', ע"ש: ג. אבל אם דיינים קצועים כו'. עיין בתשובת שב יעקב חזו"מ סי' א' שכתב,
דלפי הכלל שכתב רמ"א לקמן סי' י"ג ס"ב דכל מקום שאינו יכול לחזור לא יוכל ג"כ לומר שיוסיפו הדיינים, א"כ ה"ה הכא בדיינים קצועים אף קודם
שטענו דפסק הרמ"א כאן דאינו יכול לומר לא אדון לפנייהם רק בזה בורר, ג"כ אינו יכול לומר להוסיף דיינים, וכ"כ בתשובת הגאון מו"ה ברוך כהנא
אב"ד דק"ק פיורדא הנדפס שם בראש דבריו, אלא שמחלק דהא דמשוה הרמ"א הוספה לחזרה היינו בנתבע ולא בתובע, דהתובע יכול לטעון להוסיף
דיינים אף בדיינים קצועים ואף אחר שהתחילו לטעון, והגאון המחבר חולק עליו בזה ודעתו דאין חילוק, ע"ש. אכן בתומים סי' י"ג ס"ב העלה דאפילו
אם ב"ד קבוע בעיר דלא מצי לטעון לא אדון לפנייהם, מ"מ אם טוען שרוצה להוסיף דיינים שזמעיין לו, ומסיים וזהו דלא כמ"ש בתשובת שב יעקב דבכ"ד
קבוע אינו יכול להוסיף בדיינים, וזה אינו כו', ע"ש. וכן העתיקו בספר נה"מ שם [משה"כ] סק"ו ע"ש: סעיף ב' ד. פחות משלשה. עיין בה"ט [סק"ג] עד

חידושי רעק"א

כשו"ע. והם דנים. ג"כ בשו"ת מגן גבורים סי' ה' כתב בשם הרש"ך ח"ב סי' רכ"ט, על מחלוקת בין תובע לנתבע, א' אומר שרצונו להמדיין נד"ת וא' אומר שאין לו להמדיין אלא בפני אחרים שכן הוא
המנהג במקום שנעשה העסק, הדין עמו, כיון דבמקום שנעשה העסק יש מנהג להמדיין כפי דרך הסוחרים ולא כפי ד"ת, מנהג מבטל הלכה, והב"ח היא דאסיטומחא, עיי"ש: שם. אם הנתבע מסרב.
ג"כ אם ילא זכאי מצ"ד ושוב חזר בע"ד ותבעו בפני צ"ד אחר, אינו זקוק לירד עמו, וגם אין צ"ד רשאי לשמוע דבריו כלל, צ"י לקמן סי' י"ג [סעיף ו' ד"ה הושוו שותפות] בשם משו"ת מהם המנופה. וכתב
המהריק"ם שם, כ"ל דלא ח"ן עליה צרבר נאמן לומר שפני רן עמו על אותה תביעה שבע"פ וילא זכאי, ואפי' שצוה אינו חייב לכיון שלא יודה אינו חייב ממון כ"י"א לדון עמו. אמנם אפשר שמתרימים אופו
שלא יטעון שקר ויודה אם לא דן עמו על תביעה זו, ובסמ"ע סי' י"ע סק"ב הב"ח דברי צ"י הכ"ל: סעיף ב'. פחות משלשה אין דיניהם דין אפילו לא טעו. ג"כ, ואם נמנו לו זמן צ"ח דין ח"כ לדין לפני
ג' ונתנו לו זמן צ"ד לא יחשבו הזמן דין אלא מהשני ט"ו [בטור סעיף ג' ד"ה פחות מנ' וכו'].

פקיד מוסמך שהוסמך לפי החק להכריע ולפסוק בסכסוך שבין שכנים בבתים משותפים אם מותר לפי הדין להתדיין אצלו ואין בדבר זה משום איסור הליכה לערכאות

שאלה. בס"ד יום ועשי"ק ד' כסלו תש"ל. פה עיה"ק ירושלים תובב"א. אל הארז אשר בלבנון שמו לעד ינון הגאון הגדול המפורסם בחיבוריו הטהורים מעמודי ההוראה אוצ"ב כש"ת מו"ה אליעזר וולדינברג שליט"א רב וראב"ד בעיה"ק ירושלים תובב"א. אחדשכ"ג שליט"א בהוקרה במודים דרבנו. בקשתי שטוחה לפני כהד"ג שליט"א לברר עפ"י הלכה שאלתי כדלקמן.

היות פה בארץ ישראל נהוג בזמן האחרון שאנשים גרים בבתים משותפים, דהיינו שהבנין והחצר הכל רכוש משותף בין כל השכנים ורק הדירה בפנים שייך לכל אחד לעצמו כפי שרשום בספרי האחוזה (בטאבו) ושם רשום בפירוש בשטר המכר וכן בספרי הטאבו שהרכוש משותף. והיות היו בהרבה פעמים סכסוכים בין השכנים השותפים ע"כ החוק לבתים משותפים הסמך פקיד מוסמך שהוא יכריע בין הצדדים - והחוק קובע מפורש בסעיף ארבעים ושבעה/ (ב) שההכרעה בו נתונה לפי סעיף קטן (א) בידי פקיד מוסמך, לא יודקק לה כל בית משפט או בית דין, והשאלה כעת אם פקיד מוסמך הנ"ל לבתים משותפים אם מותר ללכת אצלו להתדיין כי אין הוא פוסק לפי חוקי התורה והחוק"מ, ולפי"ז יהיה דינו כמו ערכאות עכו"ם, או דינו כבורר וממילא מותר ללכת לפניו לדון כי שמו רק פקיד מוסמך לא שופט ולא דיין והסמכות שלו ג"כ לא יותר מלהכריע על סכסוך בבתים משותפים ולא על ענינים אחרים - וגם הלשון של החק קובע יכריע פקיד מוסמך מזה נראה שאין בידו לא לפסוק רק לקבוע, וע"כ הוא בורר סתם.

ולכאורה היה אפשר לדמות השאלה לפי מה שמבואר בגליון הגאון ר"ע בחו"מ סי' ג' וכן שמה בפ"ת מביא בשמו בשם שו"ת מגן גבורים ובשם מהרש"ך שאם מנהג המקום ללכת לדון אצל אחרים ולא לפי הבי"ד אז יכול צד אחד לטעון הכי והדין עמו כי לכתחילה הסוחרים דעתם היא ללכת אצל אחרים לדין אז מנהג מבטל הלכה ומותרים ללכת אצל אחרים, וכן מצאתי אח"כ גם בשד"ח מערכת המ"ם כלל ל"ח מביא בשם משנת ר' אליעזר בח"ב ד' כ' אות מ"א אם התובע או הנתבע רוצה להתדיין בפני הסוחרים במקום שנעשה המקח וממכר, נוהגים לפי מנהג הסוחרים שמנהג מבטל הלכה, מהרש"ך ח"ב רכ"ט והביא דבריו הכנה"ג חו"מ ח"א סי' קנ"ח, ועיין מטה שמעון ריש סי' כ"ז עכ"ל, נראה מכל הנ"ל כי אם לוקחים דירה בבית משותף ונוהגים כל דבר לפי החוק והתקנות ומנהג המקום של בתים משותפים אז יכול להגיד אחד מבעלי דינים שהוא רוצה ללכת אצל פקיד המוסמך להתדיין ואין בו שום חשש ערכאות אפילו אם יפסוק לא מהשו"ע חו"מ רק לפי תקנות ומנהג הבתים משותפים של אותו מקום.

וגם ראיתי שו"ת דברי חיים ח"ב חו"מ תשו' ב' באמצע התשובה כי תקנות ארבע ארצות ככל תקנות חכמים, עכ"ל, וגם בח"ב שם סי' ט"ז באמצע התשובה כותב בשותפין דבית הולכין אחר המנהג.

בקשתי לשים עיניו הברולח על שאלתי ולהשיב דעת תורה כפי חו"ד כה"ג שליט"א. מכבדו כערכו הרם דוד יהודא גרינצווייג

תשובה. ב"ה, ז' כסלו תש"ל, ירושלים עיה"ק תובב"א. לכבוד הרה"ח וכו' מוהר"ר דוד יהודא גרינצווייג שליט"א אחדשה"ט.

קראתי בעיון שאלתו שאלת חכם חצי תשובה, על אודות החק בבתים משותפים שהסמך פקיד מוסמך להכריע בסכסוכי שכנים בבתים אלה, אם מותר ללכת אצלו להתדיין בהיות ואינו פוסק לפי חוקי התורה א"כ דינו כמו ערכאות, או דילמא דינו כבורר ומותר ללכת לפניו לדון. ונטה בדבריו קו לצדד לומר דאין דינו כערכאות.

(א) והנה גם דעתי נוטה שבגוונא דא לא נקרא הליכה לערכאות אלא דומה למה שמביא הגרע"א בחו"מ סי' ג' בשם המגן גבורים שכתב בשם הרש"ך דהיכא שיש מנהג להתדיין כפי דרך הסוחרים ולא כפי ד"ת מנהג מבטל הלכה. וכפי שמצטט גם כבו' משם.

וכדאי רק להוסיף מה שמתנה כזה הרש"ך בתשובתו שם (כפי שמובא בספר מטה שמעון על חו"מ סי' כ"ו הגה"ט אות א'), והוא, דהיינו דוקא היכא דליכא איסור בדבר כגון שאין לו עליו טענת ריבית דבכה"ג הסוחרים פוסקים שיתן לו עיי"ש, ודון מינה ומינה בכל הדומה לזה.

(ב) אמנם לא אעלים שעיינתי בספר שו"ת בעי חיי לבעל כנה"ג בחו"מ ח"א סי' קנ"ח וחזיתיה לדעתו הגדולה שבהסתייגות רבה הוא מביא לדברי הרש"ך הנז'.

ראשית מבאר כוונת דבריו, שלכן התיר, מפני שהיה מנהג אותו מקום שלא לדון בעסקי משא ומתן כפי

דין התורה מפני שאם היו דנין כן על פי התורה לא היה קיום והעמדה להם, לכן היו דנים על פי מנהג הסוחרים כפי נימוסיהם וכפי תקנותיהם; וכמו כן היו דנין כל זה אפילו בדיוני ישראל על פי המנהג, ולכן הוא שכתב הרש"ך שחייבים להתנהג על פי המנהג שנהגו במקום שנעשה העסק. ועפ"י שם הבעל הכנה"ג בדבריו שם את הדגש שזהו דוקא במשא ומתן ושהונהג כן מתחילה מנימוק זה מפני שאם יתנהג ע"פ דין התורה הגמור לא יהיה להם קיום והעמדה ויתבטל המשא ומתן.

ושנית, מביא שם גם תשובה מנוגדת בשם המהריב"ל ז"ל שלפיה יוצא שאפילו במשא ומתן לא קיים מנהגם אלא רק מפני שנהגו כן בהיותם בגיות (דהמדובר שם באנוסים) ונפסק הענין בגיות וכו', אבל אם באים להתנהג כן ביהדות אין הולכין אחריו עיי"ש.

ולפלא איפוא על בעלי הליקוטות כהמטה שמעון והשר"ח (מער' מ' אות ל"ח) שלא שתו לבם לכך, דא"כ היו מזכירים מזה, ולא היו מסתפקים בציון גם לעיין בבעי חיי, שמתקבל הרושם (המטעה) שכאילו גם הבעל כנה"ג מסכים לנוסחא שהביאו בשם הרש"ך ובלי כל הסתייגות ובלי חילוק בזמן שכפי שראינו שאין הדבר כן.

(ג) אולם, אעפ"כ, בכגון נידוננו יש לומר דגם הבעל כנה"ג יודה שמותר, כי בנידון שם המדובר הוא שדנים בדיוני הערכאות וקבלו עליהם שידונו לפיהם גם בדיוני ישראל, ולכן הוא שנטה קו להחמיר מה שהחמיר, אבל בנידוננו הרי לא התנו בחוקה שפקיד המוסמך ידון ויכריע לפי מערכת חוקים קבועים משלהם בערכאותיהם אלא מסרו לידו הסמכות להכריע ולפסוק בכל סכסוך של שכני בית - משותף כפי מומחיותו ושיקול דעתו, וא"כ בכל כה"ג י"ל שגם הבעל כנה"ג יודה שמותר להתדיין לפניו ומהני הקבלה שמתבטאת בצורת חקיקת חוקה, כי לא נכנס בכזה כלל בגדר של דיון לפני שופט ערכאות.

ואוסיף להזכיר לרוגמא מה שמצינו בשו"ת רשב"א ח"ג סי' ס"ג שנזכר מהתעצמות בדין על בנין אחד ושהסכימו ביניהם כמו שיגזרו עליהם אומני העיר הממונים על כך יעו"ש, ויוצא מבין השיטין דשם שהיה קבוע בכזה שאומני העיר היו ממונים לפסוק בסכסוכים על בנינים, והר"ז בדומה לכגון נידוננו, ואקצר. בכבוד רב אליעזר יהודא וולדינברג

** Please treat this text with respect / Responsa Project Bar-Ilan-University **

פלילים, ועיין לקמן סי' כ"ו [סקי"א] שם כחצתי למוכח מדברי הפוסקים
 והצאם יש לאחד מצעלי דינים זכות ויפוי כח נמשפט הגויים טפי ממשפט
 ישראל, דלא מהני הקנין, ולא אמרו אין אדם מחנה על מה שכתוב בתורה
 כ"א נחנאי בעלמא, אבל אין אחר קנין
 כלום, ואם אין זו זכות לא מחשב קנינו
 לקנין דה"ל קנין דברים ע"ש [בשו"ע
 סי' ג] וכמ"ש שם דלא תקשה אזה:
 סעיף ג' [מן שבוועה בב"ד כו].
 פירוש שטעה חמורה שנתחייב המוצע
 לישבע ולטול או הנחשב ליפטר, ואמר
 לו הנע"ד השני להקל מעליו השטעה
 החמורה ולקבל ממנו נמקומה שטעה
 קלה דבתי ראשו לפוטרו או ליתן ע"י:
 ין עד שיגמר הדין. גמר דין
 דשטעה הוא שישבע, כדמסיק וכחז
 עגמר הדין ונשבע, ולדעת רש"י [שבועות
 ל"ט ע"א ד"ה פוטריין] והרא"ש [שם פ"ו
 סי' ג] ה"ה כשאלו סוף לנ"ד, וכ"פ
 מור"ם נסמון נהג"ה ועמ"ש שם:

קצנתו עניו כד"ן, וחין נשבעים ונא עשיתי וזו היתה ע"י קנין
 [סקי"ג], וטעמו נחמא לא נהירא, דאין לך כפירת ממון גדול מזה, דהא או
 מודה לדברי הדיין חייב ממון, ועוד דל"כ גם היסת לא ישבע וכדלקמן סי'
 פ"ו סעיף כ"ה, אלא טעמא קמא עיקר
 וד"כ נכשר חייב לישבע וצננים כשרי
 חייב כפי מה שיפסקו ממון, ועי'
 בשו"ע ר"ס נהן ס"ב סי' פ"ג [קש"י
 וע"ל סי' כ"ג: סעיף ב' יד] אב
 אב קב"ד גוי דדיין כו. עיין מ"
 נס"ק שאמ"ו דדברי המחנך נל"ע בזה
 [ה] אב"ל אם כבר דין לפניו כו
 המילוק בין לכתחילה ודיעבד נרא'
 שהוליא הר"ב ממ"ש המרדכי ר"פ ז'
 [סי' תרפ"ו] דלר"ך לקיים הקנין [וכ'
 שלא יחלוק על הצעה"ת וטור דלקו
 סי' כ"ו [סעיף ד'] דהקנין אינו כלום
 מפרש הרב דהצעה"ת וטור מיי
 לכתחילה והמרדכי דיעבד, וכן נש"ו
 [מהדורת שס"ו] וצמ"ע [בצינוני, ה'
 ציונים אות ט"ו] נרשם כלן מרדכי. א'
 לפע"ד ז"ע, דהמעין במרדכי שם ירל
 דאין חילוק צדק, שכתב וז"ל, האל"פ

ג [ט] מי שנתחייב להכירו [ט] שבועה בבית דין
 ואמר ליה השבע לי בחיי ראשך והפטר או
 השבע לי בחיי ראשך ואתן לך כל מה שתטעון
 [ט] אם קנו מידו אינו יכול לחזור בו ואם לא קנו
 מידו יכול לחזור בו [ט] עד שיגמר הדין נגמר
 הדין ונשבע כמו שאמר ליה אינו יכול לחזור
 בו וחייב לשלם והוא הדין למי שנתחייב

ציונים ומקורות [ג] דק הפס' לדעת המרדכי שם. [ד] טור נסמון כ"ו פ"ג

ציונים אות ט"ו [ט] נרשם כלן מרדכי. א'
 לפע"ד ז"ע, דהמעין במרדכי שם ירל

בשם נש"ו שער סי' חלק א' סימן ד'. [טו] מרדכי שם. ד"מ ד'. והש"ך כתב דעת הר"ב לדעת המרדכי ועיין ש"ך סקט"ו. [טז] שם
 צמ"ס פ"ו מסנהדרין דין ג'.
 4. גירסת הש"ך: נשבע ועיין בש"ך סקט"ו.

טורי זהב

או כשאומר הריני משלם שהיה לו עכ"פ חיוב שבועה עליו, משא"כ נ
 שמרצון טוב מקבל עליו שבועה, בוודאי יכול לחזור אפילו ביצא מב
 אלא דוקא שבועה הוא גמר דין:

ביאור הגר"א

סעיף ב' טו. (ליקוט) אבל אם קבל כו'. דמחנה על מ"ש נת
 כמ"ש גטין פ"ח ב' לפניהם כו' (ע"כ): טו. אבל אם כבר כו'. מכ
 מחילה (וכמ"ש צב"י) [וכ"מ בב"מ*] ס"ו [ע"ב] ומדינא דלי כו': סע
 ג' יו. מי כו' והפטר. ואתן. אם קנו. כו"ל [סעיף א']: יח. (ליקו
 א"ל השבע לי כו'. ב"ב קכ"ח א' הא קמ"ל כו' (ע"כ): (ליקוט) וא
 השבע כו' או כו'. שם [סנהדרין כ"ד ע"א] איתיה כו' היה חייב כו' מאי
 כו'. לא כו' וכן בקנין כמ"ש [ע"ב] אין לאחר כו' ועוד דהא מדמי לה
 כו'. וצמ"ס ד"ה ה"ג כו', וצמ"ס ד"ה ה"ג כו', וע"ש מוס' ד"ה שלח ליה [שטעמא ל"ט [ע"א] צו

(ע"כ): יט. נגמר הדין ונשבע. ב"ב קכ"ח א' ונשבע כו' וע"ש מוס' ד"ה ה"ג כו', וצמ"ס ד"ה ה"ג כו', וע"ש מוס' ד"ה שלח ליה [שטעמא ל"ט [ע"א] צו

פתחי תשובה

הוסיף עוד דאפילו כבר נגמר הדין דוקא באם נתחייב הנתבע והוא כ
 שלא קיבלו, והכי משמע המשך דברי הטור דבכה"ג מיירי, משא"כ נ

טורי זהב

סעיף ג'. נגמר הדין ונשבע. הא דכתב ונשבע הוא מיותר. וז"ל דאפילו
 לרש"י [שבועות ל"ט ע"א ד"ה פוטריין] דהיציאה מב"ד חשוב גמר דין, הוא
 במקום שיש עכ"פ שום שייכות חיוב עליו בשום צד, כגון בהיפך שבועה

באר הגולה

ט. מרדכי פרק זה צורר [סימן תרפ"ו] מעשה לפני רבינו מאיר וכו' מחודש
 ס"ה. י. תשובת הרא"ש כלל י"ח סימן ה'. כ. לשון הרמב"ם שם [פ"ו
 חסנהדרין דין ג'] ממשה שם [סנהדרין] דף כ"ד ע"א כדש"ל ליה רב נתמן
 וכו' שם ע"ב. ל. כדש"ל מצי רב לשמואל וכו' שם. מ. כלישנא דרב אשי
 וכו' וכמ"ש לעיל [אות ד']. נ. שם [ברמב"ם פ"ו חסנהדרין דין ד'] וכ"כ הטור
 [ט"ה].

(ע"כ): יט. נגמר הדין ונשבע. ב"ב קכ"ח א' ונשבע כו' וע"ש מוס' ד"ה ה"ג כו', וצמ"ס ד"ה ה"ג כו', וע"ש מוס' ד"ה שלח ליה [שטעמא ל"ט [ע"א] צו

באר היטב

ר"ש כהן ס"ב סימן פ"ג ועיין לקמן סי' כ"ג, עכ"ל: סעיף ב' ו. ואסור. כתב
 הסמ"ע [סקט"ו] דלא יש לאי מצע"ד זכות ויפוי כח נמשפט דעכו"ס טפי ממשפט
 ישראל או מהני הקנין, דלא אמרו אין אדם מחנה על מ"ש בתורה כ"א נחנאי בעלמא,

ולסתור הראיות ישו שוב וראיה :

י"א היה להתנות ארעתייה אנפשיה היה לו כשהביא מן לימר קה אינו מו עדים הוא : קא למי מן פלוגי ב עצמו ז ונאנס ופטריה לל ראמו צירו דהן : ההורה ס התנאי מתחייב

שהסחו ז זה היו ול לחזור כשהעיר

בשקבל מ"ד כשר כיון מ כל מה וינו אינו זת [לז"מ] ב"ד ולא קיום הוא לא בפניו

יכול לחזור בו [נס"מ] ולענין זה ודאי דלא יפה בה הפסול כב"ד כשר בשלא קנו מירו ואין לזה שם דין כיון שלא היה בפניו :

ב נשקבל עליו קרוב או פסול צריך שיאמר בפירוש אני מקבל עליו הדין או הערות של הקרוב פלוגי או הפסול פלוגי אבל אם רק השליש מעות לבטוחות על זה הדין ביד הקרוב או הפסול לא אמרין כיון שהשליש בידו קיבל עליו דינו דכל זמן שלא קיבלו בפירוש לא מקרי קבלה ודינו בטל והנה זה ודאי אם זה השליש אינו דיין כלל אלא שלישי בעלמא והשליש בידו מעות וקיים כפי שיצא ע"פ דין ודאי דאין שום שייכות להשליש שידון בעצמו בשלא דברו בן בשעה ההיילייה ואפילו אין השליש קרוב או פסול וראשו כל שלישי הרשות בידו לרון בדבר שהשליש בידו אלא אפילו זה השליש הוא דיין קבוע ודרך בעלי דינים שהולכין אצלו וכשלישין אצלו מעות על דעת שייעשה עמהם כפי שיצא הפס"ד ממנו ואפילו אין אמרים בפירוש שהוא ירון היו באמירה בפירוש כיון שהוא דיין קבוע כ"ס אם אחר מהבע"ד קרובו של הדין ובאו אליו והשלישו ת"י לא אמרין דוהו כמו שקבלוהו עליו כיון שכל העיר עושים בן דכיון שהיא קרוב אינו מועיל עו שיתנו בפירוש [כנ"ל כנולד דכיו רבינו הרמ"א בסעי' ח' וצ"ל וכן שום פירוש לזה וכן מוכח מתשו' ריב"ש סי' ט"ז סממנו מקור דין זה ושם סימט המעשה כן ע"ש] :

ד מה שבארנו בסעי' א' דאפילו בשקבל הקרוב או הפסול בשני עדים או כב"ד של ג' מהני אף בלא קנין אם נגמר הדין יש חילקין בזה וס"ל דרווקא אם קיבלו כעו אחד או כדיון אחד מהני נמ"ד אבל בקיבלו כנו הרי או כנ' דינים הוה חרתי לרועתא ולא מהני נמ"ד ויכול לחזור בו ואם קנו מירו בכל ענין אינו יכול לחזור בו ואם קיבל עליו דיין כשר אחד כנ' מימחים או עד כשר אחד בשני עדים ונגמר הדין גם לרועה זו אינו יכול לחזור בו [לחרונים דלא כס"ד] :

ה אם נתורע שהקרוב או הפסול טעה בדין או שקבלוהו לדין והוא עשה פשרה אפילו קנו מירו חוזר דהוה כקנין בטעות אבל בסתמא לא מוהימן הבע"ד לומר שטעה ואין יכולים לחזור בהם אפילו כששני הבע"ד רוצים לחזור מדינו אם בזה שיחרו מדין הפסול או הקרוב יגרמו רעה לאחרים כגון שחייב את אחר מהם לשלם לחבירו ומחבירו מגיע לאחרים וכיוצא בזה [ס"ד] אבל אם אין בזה רעה לאחרים יכולים לחזור מדינו אם שניהם רוצים ואין להחכם והפוסק לעכבם מפני כבודו [לחרונים דלא כמר"ן] :

ו מי שיצא חייב כב"ד כזה וטוען שלא קבלהו מעולם לדין ואין עדים ברבר ישבע ויסת אפילו אם גם הדין מכחישו לא נחשב כעד להביא אותו לירי שר"א כיון דהוה קרוב או פסול אלא נשבע היסת ואם הדין הוא כשר והחייב טוען שלא קבלו לדין והדין מכחישו

אם הדין כבר חייבו מקרי כפירה מסון ונשבע שר"א דוהו כשבועה להבדוש את העד ואם עדיין לא חייבו שלא פסק הדין עדיין ודאחד מהבע"ד אומר שלא קבלו לדין והשני איכר שקבלוהו אפילו אם גם הדין אומר שקבלוהו והוא כשר לרון לו כ"ס אינו חייב שבועה דאין זה כפירה מסון ואין לו עליו רק ח"ס ואם הדינים הם שנים ובשירים פשיטא דנאמנים כשאמרים ששני הבע"ד קבלו אותם לדינים ובע"כ דנים אותם [נס"מ] : אף אם קבלו עליהם לרון בפני ג' מטובי העיר או מהממונים שבעיר אפילו לא קבלו בקנין ואפילו קורם נמר דין אין יכולים לחזור בהם דכן הוא המנהג דכח טובי העיר בעירם גדול ככח ב"ד הגדול כמ"ש במ"ב ב' ואפילו עשו פשרה במקום שהיה להם לרון ר"ה ואפילו טעו דכן המנהג לקבל כל מה שעושים טובי העיר בעירם כ"כ רבינו הרמ"א ועכשוו אין קבוע אצלנו מנהג זה וכבר נתבאר במ"ב ח' דבמקום שאין ה"ח ורבים הכהנים עליהם דינו דלא גמירי אין ביכולת הבע"ד לעכב וגם זה אינו נהוג עתה :

ז אם קיבל עליו עדיה ערבי מהני כמו שקיבל עליו קרוב או פסול אבל אם קיבל עליו לרון בפני דיין ערבי אינו כלום ואסור לרון לפניהם כמו שיתבאר בס"י כ"ז אבל אם קיבל לסמוך עליו ע"פ מה שידון בס"י חוות דעהו ולא בדינים הקבוע מהני כקבלת קרוב או פסול [כנ"ל כזוונת ס"ק ט"ז וכן עיקר ודלא כנה"מ] : ז' וכן בשאר דברים בכל מה שמקבל עליו בע"ד אף שלא כדיון דבריו קיימים דכל הנאי שבממון קיים כגון ראובן שנתחייב לטמעון שבועה חמורה כב"ד בין שהיתה השבועה שישבע ויטול ובין שהיתה השביעה שישבע ויפטור וא"ל שמעון לראובן אינו משיל עליו השבועה החמורה שחייבין ב"ד אלא השבע לי בחיי ראשך והפטר אם היה השבועה שישבע ויפטור או שאמר לו השבע לי בחיי ראשך ואתן לך כל מה שאתה הוכע ממני אם היה השבועה ליטול אם קנו מיר שמעון אינו יכול לחזור בו ואם לא קנו מירו יכול לחזור בו עד שישבע ראובן וכינשבע שוב אינו יכול לחזור בו שמעון וכן מי שנתחייב שבועה היסה והפכה על בעל דינו אם קנו מירו או שנשבע הבע"ד שוב אינו יכול לחזור בו וכן מי שלא היה חייב שבועה ואמר לבעל דינו אשבע לך אם קנו מירו אינו יכול לחזור בו ואם לא קנו מירו אע"פ שקבל עליו בב"ד חוזר בו ויש מרבתינו הראשונים שאומרים דבכל הנך דינים שבארנו אף אם לא קנו מירו ואף שלא נשבע עדיין כיון שקבל עליו כן בב"ד ויצאו מב"ד או אף שע"מרים עדיין בב"ד רק שהפסיקו מלדבר בענין זה והתחילו לדבר בענין אחר טוב אינו יכול לחזור בו ולרעה זו הסכימו גדולי האחרונים שכן ראוי להורות וכ"ש מי שהיה חייב שבועה ואמר להבע"ד בפני ב"ד אינו רוצה לישבע אלא הריני משלם ויצא חוץ לב"ד או שהפסיק מלדבר

פְּשָׁרָה ע"י נַכְרִים

נשאלתי ע"י רב אחד במדינה ידועה אם מותר להכניס בחוזה בין הרבנים להקהילות סעיף המתנה „שכל מחלוקות וסכסוכים בין הרבנים והקהילות יידונו אך ורק ע"י ועד בוררות והם יחליטו אך ורק ע"פ משפט מדינה פלונית כמו שכתוב בספרי הדינים שלהם." ונראה להקדים איזה נקודות ואח"כ לבוא אל ענין השאלה. בשו"ע חו"מ סימן כ"ו נפסקה ההלכה שאסור לדון בפני דיני עובדי כוכבים ובכרכאות שלהם אפילו בדין שדנים כדיני ישראל ואפילו נתרצו ב' בעלי דינים לדון בפניהם אסור וכל הבא לדון בפניהם הרי זה רשע וכאילו חרף וגדף והרים יד בתורת מרע"ה, הרי מבואר שעצם ההתדיינות בפני ערכאות שלהם אסור אפילו עם יפסקו כפי דיני השו"ע שזה גופא שמניח בית דין של ישראל ומקבל סמכות אומות העולם יש בו משום הרמת יד בתורת מרע"ה ולדעת השו"ע אפילו נתרצו ב' הצדדים אסור לדון בפניהם. ועיין בחידושי רע"א שם שכתב שאם מוציא ממון על ידי ערכאות שלא לפי דיני התורה יש בזה גם משום איסור גזל אבל כל שאינו מוציא ממון אלא כפי מה שזכאי כפי משפטי התורה אף על פי שאין בו משום גזל מכל מקום אסור משום לפניהם ולא לפני ערכאות של עכו"ם ויש בו משום חירוף וגידוף, ופשיטא שאיסור זה שאינו נוגע לענין איסור גזל כלל וכלל לא שייך בו משום כל תנאי שבממון קיים שהאיסור להתדיין אינו מצד הדינים שבין אדם לחברו אלא מדיני איסור והיתר הכי חמורים, וכ"כ הברכי יוסף חו"מ סי' כ"ו וז"ל דכי איכא איסורא ולא הבא מכלל עשה שלא לדון בפניהם מ"ל נתרצו מ"ל לא נתרצו ע"כ, וכ"כ הסיק שם וז"ל וכל תנאי שבממון תנאי קיים אבל לענין איסור ודאי איכא כאילו חירף והרים יד בתורת משה דהאי איסורא מאן מידחי ליה עכ"ל, וע"ע בערוך השולחן שם אות ד' שפסק בהחלט שהמקבל עליו בקנין לדון בפני דיני אומות העולם אינו כלום ואפילו נשבע דהוה כנשבע שבועת שוא. ועיין בשו"ת חו"מ סי' כ"ב ס"ק ט"ו שמחלק בין קבל עליו משפטי עכו"ם שאסור אבל אם קבלו עליהם לדון לפני עכו"ם מיוחד אינו כמתזיק דתם רק שעכו"ם זה נאמן בעיניהם וגם בזה סיים בצ"ע, וע"ש בנתיבות המשפט, חידושים ס"ק י"ד, שכתב וז"ל וכן נראה דאפי' עכו"ם מיוחד אסור לדון אפילו ברצון שניהם דהוי כמייקר שם אלילים עכ"ל, הרי מוכח מדברי הנתיבות שאסור לדון אפילו שלא בפני ערכאות ע"י נכרי מיוחד והטעם הוא שאף שאינו בפני ערכאות מ"מ כל שקבל עליו לדון כפי משפטי אומות העולם הרי הוא מרים יד בתורת משה, וכן העלה בשו"ת פרי אליהו, ח"ג סי' פ"ד.

הרי מבואר שגם עצם ההתדיינות בפני נכרים אפילו כשנתרצו ב' הצדדים יש בו משום הרמת יד בתורת משה ולא שייך בזה כל תנאי שבממון קיים. והנה זה דבר פשוט ואין צריך לפנים שאפילו בדיני ישראל אסור לדון כפי נימוסי הערכאות אפילו כשנתרצו הצדדים, זאת אומרת שאפילו אם יקבלו שני הצדדים להתדיין לפני בית דין כשר אלא שהדיינים ישפטו כפי החוק האזרחי ולא כפי משפטי התורה אסור לעשות כן שהרי בזה ודאי יש בו משום הרמת יד בתורת

משה וכן מבואר במפורש בשו"ת כסא שלמה סימן א', ואף שבחידושי הגרעק"א לחו"מ סי' ג' הביא דברי המגן גיבורים שכתב בשם הרש"ך שבמקום שיש מנהג להתדיין לפי דרך הסותרים ולא כפי דין תורה שלדעת הרש"ך מאחר שנהגו כן הרי כאילו קבלו עלייהו להתנהג כפי מנהג הסותרים, ואע"ג שבשו"ת בעי חיי לבעל כנה"ג, חו"מ ח"א סי' קנ"ח, השיג עליו בכמה פרטים מ"מ מוכח שאף לרעתו כל שקבלו בפירוש לדון לפי הסותרים מותר מ"מ אינו ענין לנ"ד. עיין בשו"ת כסא שלמה סי' א' בשם ספר אורת לצדיק שכתב לבאר דינו של המהרש"ך שדין הסותרים אינו כדין הערכאות כי דין הסותרים הוא כפי שיקול דעתם מן הסברא ואינו כפי נימוסי הערכאות ולא שייך בזה עילוי יראתם אבל אם נהגו לדון כדין הערכאות אפילו בדייני ישראל אסור, וכן מבואר להדיא בדברי החזו"ן איש, הלכות סנהדרין סי' ט"ו אות ד', וז"ל ואע"ג דליכא ביניהם דיין שידין ע"פ משפטי התורה ומוכרחים להמנות בעל שכל לפי מוסרי האדם, אינם רשאים לקבל עליהם חוקי העמים או לחוק חוקים שהשופט כל דין שלפניו לפי הנראה אליו זהו בכלל פשרה ואין ניכר הדבר שעזבו מקור מים חיים לחצוב בורות נשברים, אבל אם יסכיכו על חוקים הרי הם מתללים את התורה ועל זה נאמר אשר תשים לפניהם ולא לפני הדיוטות וכו', ואין נפקותא בזה בין בא לפני אינם ישראלים ובין ישראל ששופט ע"פ חוקים בדויים, ועוד הדבר יותר מגונה שהמירו את משפטי התורה על משפטי הבל, ואם יסכימו בני העיר על זה אין בהסכמתם ממש ואם יכופו על זה משפטם גולנותא ועושק ומרימת יד בתורת משה עכ"ל.

אלא שעדיין יש להסתפק אם מותר לקבל נכרים בתורת פשרנים, ז"א לשפוט לפי השכל והיושר ולא לפי חוקים קבועים, והטעם הוא שמאחר שפשרה מותר, ואדרבא מצוה לפשר כדי לעשות שלום בין איש לרעהו, וכל שהוא בתורת פשרה אינו כמרים יד בתורת משה, א"כ שפיר יש מקום לומר שפשרה לפני עכ"ם אינה בכלל האיסור של לפנייהם ולא לפני ערכאות של עכ"ם.

אמנם לפי מה שביארנו שהאיסור להתדיין לפני ערכאות כולל ב' ענינים, האחד להזניח את בתי הדין ולהתדיין בערכאות והשני להתדיין לא כפי דיני התורה אלא כפי משפטי הערכאות דבשניהם הרי הוא מייקר שם אלילים ומרים יד בתורת משה, ממילא יצא לנו שגם פשרה בפני ערכאות אסורה היא, שאף שהתורה התירה פשרה ואפילו שלא בפני בית דין אלא ע"י רועי בקר וכדומה מ"מ פשרה לפני ערכאות אסורה היא שעל ידה מייקר שם עבודת אלילים, וכן נראה מבואר מדברי השו"ע חו"מ סי' ס"ח סעי' א' שלמרות זה שפסק ששטרי חוב העולים בערכאות של עכ"ם כשרים הם כתב וז"ל אבל שטרי מתנות וכו' וכן שטרי הודאות שפלוגי הודה לפלוגי שהוא חייב לו ופשרות שלהם בעדים שלהם אע"פ שיש בהם כל הדברים שמנינו הרי הם כחרס, וע"ש בנתיבות המשפט, ביאורים ס"ק ז', שהקשה דא"כ כל הפסולים לדון דין כגון גולנים יהיו פסולים לפשרה ותירץ ע"פ דברי הפרישה דדוקא בעכ"ם דל"מ בדין אפי' קבלו עלייהו מש"ה לא מהני פשרה משא"כ בשאר פסולים, הרי מבואר להדיא שאסור לפשר בפני ערכאות ואפילו קנין אינו מהני.

ומיהו כל זה הוא בנוגע לפשרה בפני ערכאות דומיא לפשרה בפני בית דין דכמו שפשרה בבית דין נקראת דין כ"כ פשרה בפני ערכאות של עכו"ם הוי דין במה שנוגע להאיסור של לפנייהם ולא לפני ערכאות של עכו"ם דבזה שהוא מתפשר ע"י עכו"ם באופן שהוי בכלל דין בבית דין של ישראל הרי הוא מייקר שם עבודת אלילים משא"כ בבוררות וכדומה שלא בפני ערכאות אינו מבואר מדברי השלחן ערוך והנתיבות שיהא בכלל האיסור, ומ"ש הנתיבות בסי' כ"ב חידושים ס"ק י"ד לאסור לרזן לפני עכו"ם מיוחד זהו רק להתדיין כפי נימוסי העכו"ם אבל לא הזכיר שם פשרה בפני עכו"ם מיוחד.

עיינ בערוך השלחן סי' כ"ב סעי' ה' שכתב שאם קבל עליו ערבי לסמוך עליו ע"פ מה שידון ע"פ חות דעתו ולא בדינם הקבוע מהני כקבלת קרוב או פסול והוסיף שם בסוגריים וז"ל כנ"ל בכוונת הש"ך ס"ק ט"ו וכן עיקר דלא כנה"מ ע"ש, ונראה שמש"כ „דלא כנה"מ" קאי על מש"כ „כן נראה לי בכוונת הש"ך" ולא על עצם הדין שהרי מוכח בעליל שהנתיבות הבין בדברי הש"ך שדבריו טובבים על מה שקיבל נכרי מיוחד לשפוט ע"פ נימוסי אומות העולם ובזה נשאר בצ"ע, וכפי הבנת הנתיבות ספיקו של הש"ך הוא אם איסור לפנייהם ולא לפני ערכאות של עכו"ם נאמר על ערכאות הקבועים דוקא, דרק בכה"ג הוי כמרים יד בתורת משה, אבל נכרי מיוחד שקבלוהו עליהם אינו בכלל איסור זה ועל זה כתב הערוך השלחן שאין זה כונת הש"ך ופשיטא שכל כה"ג אסור הוא אלא שכונת הש"ך היא לענין קבלת נכרי מיוחד שידון ע"פ חות דעתו ולא בדינם הקבוע וגם זה רק בנכרי מיוחד ולא בפני ערכאות.

אולם ראיתי למי שנקט שפשרה בפני נכרי מסוים פליגי בה הש"ך והנתיבות, עיינ הלכה פסוקה (ירושלים, חשמ"ו), חו"מ סי' כ"ב ס"ק י"ג, שכתב וז"ל לדין זה אין הבדל בין היתה הקבלה סתמית להתדיין לפני גוי מסוים על פי חוות דעתו ולא על פי חוקי העמים, וע"ש בהערה קי"ג שכתב שכן הכריע הנתה"מ בניגוד לדעת הש"ך ושהערוך השלחן הכריע כהש"ך, והנראה לענ"ד כמש"כ שאין כונת הנתיבות לאסור להתדיין לפני גוי מסוים אלא ע"פ חוקים הקבועים ואילו לפשר לפני ע"פ חות דעתו לא אסר כלל ובדעת הש"ך נקט הנתיבות שהש"ך צידד להתיר אף להתדיין לפני נכרי מסוים ע"פ חוקים קבועים ובזה חלק עליו הערוך השלחן בהבנת דברי הש"ך שלדעת הערוך השלחן גם הש"ך אסר בכה"ג ולא התיר אלא פשרה בפני נכרי מסוים, ז"א שישפוט ע"פ חות דעתו ולא ע"פ חוקי העמים ועל זה לא חלק הנתיבות כלל וכלל. אולם מצאתי בספר ייטב לב על התורה בפרשת משפטים שמדבריו יוצא שאיסור זה נוהג אף בפשרה אמנם לא מצאתי לו חבר מדין הפוסקים ודבריו הם בניגוד לדעת הערוך השלחן שפסק להדיא שמותר לפשר בפני עכו"ם.

הרי שמהנ"ל מוכח להדיא שאף שמותר לרזן לפני סותרים כפי מנהג הסותרים וה"ה ע"י פשרה מ"מ אסור להתדיין כפי חוקי אומות העולם אפילו שלא בפני ערכאות שלהם ואפילו בב"ד של ישראל אסור להדיין לפי חוקי אומות העולם וכ"כ אסור להתדיין אפילו לפני סתם נכרים שאינם ערכאות שיפסקו לפי חוקי

העמים. ולכן אסור להתדיין לפני „ועדת הבוררות שיפסקו לפי חוקי מדינה פלוגית“ שאין זה קבלה על בוררות או פשרה אלא קבלת חוקי המדינה שוהו בכלל מרים יד בתורת משה וא"כ זה, שלפי דברי השואל, שכתבו בתווה „והם יתליטו אך ורק ע"פ משפט מדינה פלוגית כמו שכתוב בספרי דינים שלהם“ אין לו תוקף כלל וכלל אף שהתנו להתדיין ע"י „ועדת בוררות“ ולא בבית המשפט שלהם שהרי אף אם קבלו להתדיין בפני בית דין של ישראל בכה"ג לא מהני קבלתם, ומאחר שקבלה זו אין בה תוקף אינה צריכה חזרה אפילו אצל אלו הרבנים שכבר חתמו על חוזה כזה ונשאר האיסור להתדיין באופן זה בתוקפו.

ועוד אמינא שיש טעם גדול לומר שאפילו אם היה מהני קבלה בכה"ג זהו רק בקבלה על סכסוך בין איש לרעהו אבל ז' טובי העיר שהם נציגי הציבור אין להם סמכות להתנות על שום דבר שאינו כפי משפטי התורה אף במקום שאין שום איסור בתנאי כזה, עיין אגרות משה, תר"מ ח"א ס' ע"ז, שכתב שהמנהלים נבררו רק לעשות כדין תורה שהוא לש"ש אבל לעשות שלא כדין תורה אין להם סמכות ולכן יש מקום גדול לומר שאין תנאם כלום שעל זה לא נבררו.

הרב חיים שלמה שאנן

הפניית תובע לבית-משפט

ראשי פרקים

- א. סיפור המעשה
- ב. רשות לפי-ד להפסת לשרכאות
- ג. ראש חיוב במונות מעיקר הדין
 - 1. חתמה לדין בערכאות
 - 2. כתובה אשת גר שנעשתה בזמן היותו נע
 - 3. התנאי לדין בערכאות לא היה מפורש
 - 4. התנאי לא בא לעקר דין תורה
- ד. יש לקיים החיוביות קדמות משום לא שבקת חייב
 - ה. חיובי ממון הנבעים מנשאון שנעשו אצל חיים
 - ו. המפייט: תופסים
 - ז. בת-יחס: אום תופסים
 - ח. חיוב מונות לאשה האסורה עליו
 - ט. סיכום ומסקנה

*** *

א. סיפור המעשה

בסיפור המעשה שלפנינו פסק בית-הדין שיעל הדיין ליהעורר בנות משפט. לכאורה הדבר תמורה שהרי אין לבית דין להחריג לדיין שלא על פי הלכה, אולם הדברים נבואר להלן.

הנדין הוא ביהודי שינשא אשה בערונה גויה, לאחר מכן התגיררה האשה, אך כיום טוען האיש שרנגור לא היה כשר. במשך שנים רבות עוררה האשה בבניה משק הבית, וכיום היא תובעת מזונות ושחרוף בנכסים, ואילו האיש טוען שאין היא אשתו על פי ההלכה, ועל כן לא מגיע לה כלום. בסענתיו רוצה האיש להיעור בהלכה ודיגור אונו כשרי, אבל מאריך גיסא, כשגור היה לנתבע, הוא פנה לבית משפט (בג"ץ) לפסוק נגד ההלכה. בתסף, התבע על לא היה מופיע לשיבוב בית הדין, אף שהחמון כדין, וגרם בכך לסחבת ולרחקות, והמסקנה המתבקשת היא כי אין ההלכה בדי התבע אלא כלי משחק כדי לעשות ולחריג את האשה, ואכן האשה מתענה וסובלת זה כשבע שנים.

1. פסק דין שנתון בג"ד באייר תשי"ג בחיק מס' 958 שנגמ שנתון לפני בג"ד הרבני בחיפה בדרכב הרובים שאר-ישוב כדן שלישא (אב"ד) שמואל דקמן וצ"ל וכותב שורות אלו.

תוכן המודון

251	הרב ח' שלמה שאנן	הפניית תובע לבית-משפט
259	הרב יהודה עמחי	גבר התובע והודי בג"ד
266	הרב שלמה דיכונסקי	ירשת בית-כנסת
272	הרב אברהם שרמן	הקדש במחשבת, מקין ברב שאין בו גמש (ירשת בוכ"ז)
279	הרב זלמן נחמיה גולדברג	תוקף ההתחייבות לפטור ביזכרון-דברים
300	הרב חיים דוד הלוי	קבלת ערות על עסקה שנעשתה בעלפון
307	אורי דסבג	התראה — מקור הדין ועמנו
327	הרב שלמה לוי	הטלה פשרה במקום חיוב שבוטלה
335	הרב אליעזר שנקולבסקי	הוצאות המשפט

ג. האיש חיוב במזונות מעיקר הדין

1. הנחה לדין בערכאות
אמנם יש מקום לומר שלא תהיה רגמיה אלא במקום שיש חיוב מעיקר הדין. כמו חיוב בשת, שרק משום שאין אנו רוצים בשת בזמן הזה אין החיוב בא ליד ביטוי בפועל. אבל, כפי שנראה לדלן, אף לחיוב האיש במזונות תובת האשה בבסיסה המשותפים יש מקור בהלכה, למרות שבמון 'הנשואין' היא התה גווה, ולא חלו הנשואין.

הנשואין והתובת שאין הנשואין תופסים עיפ לין תורה (וזאת בלא להכריע לגופו של ענין) מכל מקום יש לפסוק כסמיני (תרי"ג ס"א); כ"י א', שאם התנה אדם עם הכהן בפירוש שידון עמו בערכאות ושלא כדן תורה, תעשה בן מפני הזכות שיש לו בו בדיניהם יותר מדין תורה — צדך לידון עמו בערכאות במקום שיש איסור לדיני ישראל לדין כדני ערכאות, כגון להוציא ממנו מעון שעברה עליו השמיטה.

לענינו, 'הנשואין' שהיו, אף אם לא התנה במפורש עמה להדין ולנהוג עיפ הערכאות, מים ורין זה כמי שהתנה עמה לדין כדני הערכאות, שיתחייב לה מזונות ותשתוף עמו בהשקעותיו. שדרי זה משכל ראשון בנשואין של ערכאות, וכשם שאדם המתנה לדין בערכאות התנאי מחייב כשהתנהגה היתה לתועלת המתנה, כך גם האשה וכאית מעיקר הדין לדין עמו שלא כדן תורה, שדרי לדרבו היא גם כיום אינה יהודה, במקרה דין טובה האשה ותמנה לדין כדני הערכאות ואף בערכאות (כתי המשפט) עצמו, כיון שהאיש מלול בדין הדין, ואף שיש לביה הדין כליים לאינפיה, מכל מקום במקרה שלפניו ידוע לנו שבדיה המשפט יקשה עליו יותר לסרב לציית לפסק הדין.

2. כתובה אשת גר שנעשתה כגון דיותי גוי

לכאורה יש לנו ללמד מסוגיא כתובות ג"א 'גר שנתיידיה אשתו עמו — כתובתה קיימת, שעל מנת כן קיימה', רש"י פ"ד: 'כתובה שכתב לה בדיניה עכו"ם'. לכאורה הדין הוא כתבי שנעשה בזמן שדיו גוי, ואשר מחייב גם לגבי זמן הדינה, אולם בהוספת ר"ד (הובא בשו"ת מקובצת ובשילטי"גבורים) כתב, שלא אמר אלא כשהייתה אשתו בת ישראל, שכתב לה כתובה כגויה, אבל אם כתב בזמנו כתובה לגויה ונתמיינה עמו, אין כתובת הנמיה כלום, שאין כתובה לגויה, וכל מה שעשה בזמנו הכל בטל.

אולם מסתבר, שאף שהתחייבות לגויה אינה תופסת לפחות אחת גויה, מכל מקום אם יש מקום לומר שעל דעת כן קיימה, ההתחייבות תופסת, ואת ענה: בנימוק לביטול ההתחייבות כתבו הראי"ה והרי"ש (בשטמ"ק ובש"ג ה"ל) 'שאלו כתב כתובה לבת ישראל, הרי בעצמה נשאת לו, ואין ראייה לקיים כתובתה האלא ונשואו עבירה הם', שאין לה להרתי מהעבירה שעשתה, אמנם בנידוני הנשואין היו בעבריה, אבל זה רק מצד האיש, שהיה יהודי שנשא גויה: אולם האשה שלא היתה יהודיה לא עברה עבירה, ועל כן יש להשאיר כתובתה בידה.

ד. חסד: שלא מאצו מי שתולק על זתי, דבר חסדיע ודעתיק בש"ך כ"ג

ב. רשות לבידי להפנות לערכאות

אדם זה הרי הוא מעין 'גבל ברשות התורה', ואנו מוצאים שאלוהים אף שאדם טוען שרצוה הוא לרדין בדין תורה, מכל מקום אם נראה לביה הדין שהוא מערים, וכל כוונתו היא להרשיע ולהרחיק מפני שרשיע שיעיפ דין תורה לא יהיה נותן לתוכנו מה שאינו יכול להרחיק בדין שאינו על פי דין תורה, אז, אף שפינה לערכאות שאננם רוצים עיפ דין תורה היא איסור חמור, מיגיש לביה דין לתן רשות לחובע לדין בפניהם.

מצעו דין זה בתקנות רגמיה שבכתב יד פורקפורט 123?
ואם נתעצם המכה ואמר לבידי דינו לי דין תורה (וזאת כרי לפטר מחיוב ברשמי, וסלקי בתי דין עצמו, ויתנו רשות למוכה ללכת להביא מכה בערכאות.
אמנם בשו"ת מהר"ם (ר"פ פ"ראג ס"י) חת"כ ר"ה תקנה רגמיה) הוסיח: הוא:
ואם נתעצם המכה ואמר לא בעי דין תורה, וסלקי ב"ד עצמם ויתנו רשות למוכה ללכת להביא מכה לערכאות.

אך נראה להעמיד הגירסא כפי שהיא ברוב המקורות, כיון שלפי הענין המכה הוא שמעוין בדין תורה, כדי לפטר מתחילום דמי ברשות, ומעין דין זה יש בפסקי ר"י מקורב"ל (פ"על חסמ"ק) שנרשפו בספר גרלשמעיה פסק ס"ג.
כשאדם מוכה הכהן, והמכה אומר אפרע לך נוק וצנעו ושבתי ורפתי אבל לא בשתי, שדוה קנס ולא מגבינן בבב"ל, שלא היה כופה המוכה לעשות לחיובו דין חכמים, אלא מתיר למוכה לשם אותו בערכאות.

מסתבר שדין זה הוא משום 'מגור מלאת', שדוהר לבידי צורך עשה לנהוג שלא עיפ ההלכה, וכמבואר בח"מ ס"י ב. ע"י ביה"ד יוסף בברק"הכות שם: 'כל דיון שלא מחמיר, מסתלק מן העולם קודם זמנו... (ומש) דין אמת לאמתו בענין למצוא פתח לזכות אותו מן הדין ממש'.
הדין מסתלק עצמו מלהענישו, ומתקייק בענין למצוא פתח לזכות אותו מן הדין ממש'.
למנו, בבמקום שאדם עושה עוול ומנצל את בית הדין ואח הדלפה כדי להפטר מתחילום, יש לבידי לשלוח אותו לדין בערכאות שאננם רוצים בדין תורה.
פסק דומה למקרה שהיה כנורן דין נמצא כשרית רמ"א ס"י קח:

אמנם אם ימשיכה (את האלמנה) עור בטענות רעתות ובהמשכות כדי שלא יהיה גמור לדבר ומצדו יצא... רגע מוכן ומזומן להסכים עם אותו שנחננו לכומר קלמן רשות לחבוע אותו בערכאות... גם יתחייב על האמאות החזקות שנתנו... ע"י זה כדן המסרב.
חרי גם בנין שלפניו מדובר באדם שניצל אשה שסייעה לו במשק הבית במשך שנים רבות ועבשו בא בטענות על יהדותה (ולא משום שחור במשונה...), הריה שאיסור פניה לערכאות קל יותר כשהתפנה נעשת עיפ דיוהר בית דין, כמבואר בח"מ ס"י כו.

2. רוב פרקפורט 148: תרנא 746: פ"ס 369: מנשיפתי 451: רחשלים 3418: לנדון ברטיש מוזיאון 549
עיפ שמונה מקורות מסת, ועיפ עוד בהתחתית.

48

אמרינן דרשאים ב"ד למגדר מילתא, אבל לעבור על לאו אינם רשאים בכך אלא לגזירת שעה כאלוהו בהר הכרמל וכו' ע"ש.

אכּן היהדות ותורת־משה אהודים ואחוזים זה בזה "קוב"ה אורייתא וישראל חד הוא", והבא להפריד ביניהם את נפש האומה הוא קובע, וזאת היא תוכתם של ראשי אלופי ישראל, חכמי התורה ובתי דיניהם, להיות צופים לבית ישראל ולעמוד על המשמר לגדור כל מחיצת כרם בבית ישראל שנראים בה איזה פירצה או סדק שהוא, ולפעול לשם כך במלוא הכח הרוחני הנובע ממקור הרוחניות של "רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתו בפירך", וככל אשר נדרש לצורך השעה והזמן.

ויעוין בכתובות ד' ק"ד ע"ב וד' ק"ה ע"א שהיו ממנין דייני גזירות בירושלים

המחשובים ביותר כדי שיתקינו חוקי־עונשין שלא מן הדין אלא לעשות גדר יעו"ש ובשטמ"ק בשם הריטב"א וכן בירושלמי שם ובקרבן העדה ע"ש. וכדי שידעו להבחין בין תקנה לתקנה מבלי שתצא ממנה מכשול באיזה אופן שהוא אשר אזי אין כח ב"ד יפה בזה, יעוין דוגמא לכך בב"ב ד' קט"ו ע"ב דאיתא: אמר רב הונא אמר רב כל האומר תירש בת עם בת הבן אפילו נשיא שבישראל אין שומעין לו שאינן אלא מעשה צדוקין, ומבארים התוס' בד"ה אפילו וז"ל: אפילו נשיא שבישראל שרוצה לתקן כן לפי צורך שעה כעין שמצינו בכני בנימין שהתנו שלא תירש בת הבן עם אחיו אין שומעין לו משום צדוקין ע"ש וכוונתם ברורה דר"ל שאע"פ שיש כח לב"ד ולנשיא שבישראל בכגון דא לתקן לפי צורך שעה משום כח־הנשיאות ומשום הפקר ב"ד כעין שמצינו שתיקנו בדומה לזה לפי צורך שעה בכני בנימין אבל כדי שלא יטעו עי"כ לחשוב כי תקנה זאת באה כאילו להסכים לדין־הצדוקין שסוברים שדין תורה כן הוא שללו הכח הפקר ב"ד בזה, ואפילו אם יעברו ויתקנו ויהא זה אפילו נשיא שבישראל תקנתם בטילה.

וכך כותב הנמוקי יוסף בב"ב שם וז"ל: כל ב"ד שאומר כן דרך תקנה וגדר אפילו נשיא שבישראל אין שומעין לו מפני שהוא עושה מעשה צדוקין וחושבין שאנו עושין כן מדין תורה וכי אנו מודין לדבריהם וכו', ע"ש, והיינו כנ"ז ובמכוון לדברי התוס', והן התוס' והן הנמוקי יוסף פירשו בפשיטות דכוונת הגמ' באמרם "כל האומר" היא שהב"ד או הנשיא שבישראל אומר כן דרך תקנה וגדר לצורך השעה שבאופן כזה אם לא מפני מעשה צדוקין היו רשאים לתקן כן בכח ב"ד יפה לתקן

ולגדור ולהפקיר ממון אבל מכיון שהצדוקין אובד כן וניתן מקום לטעות ולחשוב שאנו עושין כן כן תורה כדעתם המוטעה, תו אין כח לשום ב"ד ואנן לנשיא שבישראל לתקן דבר כזה אפילו אם יפו שעושין כן משום תקנה וגדר לצורך שעה כן שלא יצא מזה פוקה ומכשול ויבוא מי שהוא לפ שכונת התקנה באה כביכול להודות לדברי הצדוקי שדין תורה כן הוא ח"ו.

אכּן, רק חכמי־התורה אשר יראתם קודם לחכמים כחם איתם להבין בעיני־שכי החודרת ולהבחין בין תקנה לתקנה ולדעת איזה דו של תקנה ישכון אור בה מבלי שתצא ממנה ח איזה מכשול באיזה דרך שהיא ואו יקרבוה בכח בי דין יפה למיגדר מילתא.

סימן נב

א. ילד המוכה במזיד ע"י הוריו ונהיז פצוע קשה עד מצב של פיקו"נ ומובא לביה"ח וכאשר הרופא מתלונן במשטרה מעבירים את הילד לידי משפחה אומנת, או מוסד, מה הדין אם הרופא יודע שיעבירו אותו לבית או למוסד לא דתי, או לחו"ל לבית או מוסד של עכו"ם האם במצב כזה עדיין על הרופא להתלונן למשטרה, או לא. וכמו"כ מה יהא הדין כנ"ל כאשר האבא בא על בתו הקטנה פעמים חוזרות ואין כאן חשש של פיקו"נ, והאם כשמוסרים אותו לשלטונות חל על המוסר דין של מסור.

שאלה.

מוצש"ק פ' מקץ תשנ"א.

לכבוד מו"ר שליט"א

הגני פונה לכ"ת במספר שאלות בסוגיא מכאיבה שבעיקר נוגע לרופא ילדים.

(א) ילד המוכה. לדאבוני אין הדבר נדיר שמביאים תינוק או ילד לביה"ח כשהוא כולו פצוע קשה עם שברים בגולגולת ובגפיים, דימומים באברים פנימיים, ממכות או כוויות קשות (ממים רותחים או מסגריות וכדומה) עד מצב של ממש פקוח נפש, כשכל החבלות האלו נעשו במזיד ע"י אחד או שני הוריו, וכפי שכתבתי כבר בחחור"מ של ספרי (סימן תכ"ד סק"ב עמוד רי"ט) כשמתלוננים במשטרה, או אחרי שהתינוק טופל ומשתחרר

מביה"ח מעבירים אותו ע"י צו בית המשפט למשפחה אומנת או למוסד כדי להציל אותו מהוריו, כי כבר היו מקרים לא מועטים שכשהתזירו את התינוק לביתו, מוכה אח"כ למוות, שאלתי היא מה יהיה הדין כשהרופא יודע שהסיכויים הם טובים שיעבירו את התינוק לבית או למוסד לא דתי, או אפילו בחו"ל לבית או מוסד של עכו"ם, האם עדיין עליו להתלונן למשטרה, או לא.

(ב) במקרה שהאבא בא על בתו הקטנה פעמים חוזרות ואין כאן חשש של פיקו"נ מה הדין כאן לגבי הספיקות שהעלתי לעיל.

(ג) יש מקרים ידועים של התעללות מינית של מורה בגן ילדים (נקבות או זכרים), בזה, וגם בשתי המקרים הקודמים, שואל אני כעת מצד הדין של מוסד, ואמנם אם מדובר באדם שמיצר את הרבים ומצערן כמו בשאלה (ג) יהיה מותר למסור אותו (חו"מ סימן שפ"ח סעי' י"ב לפי גירסת הש"ך והגר"א) וכן בשאלה (א) שמדובר על פיקו"נ ויש לו דין של רודף, אך מה יהא הדין בשאלה (ב) הלא כותב השו"ע (שם סעי' ט') שאסור ואפילו הוא רשע ובעל עבירות ואפילו היה מצר לו ומצערו" האם מדובר גם על מקרה כזה כשיש נזק של ממש גם פיזית וודאי נפשית.

ברור לי שבכל מקרה ומקרה חייב הרופא להתיעץ קודם כל עם מורה הוראה מובהק שישקול בכל מקרה לגופו של דבר. אך אבקש מאד חזק דעתו של כ"ת בנושא כואב זה.

בברכת התורה

אברהם סופר אברהם

תשובה.

כ"ה. יום ה' ג' טבת תשנ"א
ירושלים עיה"ק תובב"א

למכובדי הגדול הרופא המהולל חכם ורבי יתקרי
היו"ש פרופ' ד"ר אברהם סופר אברהם שליט"א

אחדשה"ט באהבה ויקר,

יקרת מכתבו קבלתי השבוע, והנני מתכבד להשיב לו על שאלותיו.

(א) בקשר לשאלתו הראשונה, לענ"ד נראה בכזאת. דאם קיים ממש חשש מבוסס שהורי הילד ישוכו קרוב לודאי להכותו שוב במכות אכזריות כאלה, ועוד יותר מזה עד למות, במקרה כזה, מכיון

בלבד, ואין לפני עור ממש כי הרי לא בטוח במאה אחוז שיעבירו אותו דוקא למוסד של עכו"ם, או לא דתי, יעוין בע"ז ד' ט"ו, ובתבואות שור סי' ט"ז ס"ק כ"ד שכותב לדייק מדברי הגמ' הנ"ז דמשמע מזה דאין אזהרה דלפ"ע כי אם היכא דאיכא מכשול ודאי ע"ש, וכ"כ עוד פוסקים.

נוסף על זה הרי הילד עד שיגדל איננו עובר עי"כ שום עבירה, וכשיגדל הרי יתכן גם שיתזירוהו למקום שיוכל לשמור על יהדותו. (יעוין שו"ת חתם סופר תאו"ח סימן פ"ג, וכף החיים או"ח סימן שמ"ג ס"ק כ"ב ע"ש).

אלם אם לא קיים חשש מבוסס ממשי של פיקוח נפש והשיקול הוא ביותר שהוא רק מה שטובת הילד, אז אסור להתלונן במצב כזה למשטרה כאשר הסיכויים מבוססים שיוציאו עי"כ את הילד מבית הוריו הדתיים או המסורתיים ועיבירוהו למוסד עכו"ם, או לא דתי, או לא מסורתי, אם לא שהוריו המה ג"כ בכאלה, וכדאיתא בספרי פ' כי תצא עה"פ לא תתעב אדומי, שהמחטיא האדם קשה לו מן ההורגו, שההורגו אין מציאו מן העוה"ז ומהעוה"ב והמחטיאו מוציאו מן העוה"ז ומן העוה"ב. וכך מצינו לחכמת אדם בכלל פ"ט סעי' י"ב שפוסק וז"ל: אין מוסרין תינוק ישראל לעכו"ם ללמדו ספר וללמדו אומנות, אפילו במקום דליכא למיחש לש"ד כגון במקום מעבר לרבים מכל מקום אסור שמא ימשך אחר מינות, ונ"ל דהוא הדין דאסור למוסרו לישראלים האפיקורסים דגרעי טפי מן הגוים דאפיקורס ישראל ממשיכים יותר עכ"ל, ודון מינה ומינה.

(ב) ואבוא לשאלתו השניה שהיא: במקרה שהאב בא על בתו הקטנה פעמים חוזרות ואין

כאן חשש של פיקוח נפש, מה הדין לגבי הספיקות שהעלתי לעיל.

והנה לדעתי הדין בזה כפי שהעלתי לעיל בשאלה הקודמת במקום חשש לפיקו"נ, כי

הרי דין רודף אחר הערוה כדין רודף אחר חבירו להרגו, והבא על בתו הא הרי הוא מחייבי כריתות, והגם שהיא קטנה אבל האב חייב על כך, ומן החובה איפוא להפרישו מזה, ויעוין במשנה למלך בפרק כ"ד מה' שבת הלכה ז' שחוקר גלל כן היכא מי שרודף אחר הערוה בשבת אם מחללים שבת בשביל להצלתו מן העבירה, וכן בספר מתויק ברכה

ושיוותר כל אחד נגד חברו כדי להתרחק מזילותא דבי דינא א) בכל מה דאפשר.

ב אם אי אפשר להם להתפשר בטוב, ומוכרחים לבא במשפט יכאו לפני בית דין ישראל ב). ואסור לדון בפני דייני עובדי כוכבים ובערכאות שלהם ג), אפילו בדין שדנים כדיני ישראל, ואפילו נהרצו שני בעלי דינים

שערים מצויינים בהלכה

א מזילותא דבי דינא. וכיון דהב"ד הם שלשה, אם בעל-דין אחד מלבין פני חברו, הוי זה מלבין פני חברו ברבים, ועי' בגמרא (נזיר נו.) דכשיש שלשה הוי רבים, ועי' לעיל ח"א (סי' כט ס"ק יד).

ב יכאו לפני ב"ד. וכתוב בש"ע (סי' ה ס"ב) שאין קובעין לערב שבת ויו"ט, שנבהלים ונחפזים מטרדת שבת ויו"ט, וכן בניסן ותשרי מפני טרדת הרגל, ובפת"ש (שם סק"ד) כתוב, דלחתן אין קובעין לג' ימים קודם החופה ושבעת ימי המשתה, ולברית מילה אין קובעין על הח' ימים עד יום המילה ויום שלאחריו, ולשאר שמחות הכל כפי ראות עיני הב"ד. ובשו"ת בשמים ראש (סי' שיח) כתוב דאם יש אומדנא שהוא רוצה לברוח או להבריח נכסיו להסתירם, מומינים אותו גם בו ימי המשתה.

ג ואסור לדון בערכאות שלהם. וכתב הרמ"א (כו ס"א) דאם הלך לערכאות ונתחייב שם, ואח"כ חזר ותבעו לפני דייני ישראל, י"א שאין נוקקין לו, וי"א שנוקקין לו, אם לא שהוא גרם הפסד לבעל דינו. והכריע הרמ"א כסברא הראשונה שאין נוקקין לו, ובשו"ת דברי היים (ח"ב חו"מ סי' א) כתוב דאם חברו הווקק לעשות הוצאות כדי להצדק עצמו, ישלם לו מקודם ההוצאות שהוציא, ואח"כ יעמוד עמו בד"ת, ובשו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' סח) כתוב, דכיון שהלך מתחלה לערכאות הרי קיבל עליו לדון בדיניהם, ומחל זכותו, וכיון שיצא משם חייב הרי מה שדנו שם קיים, ועל יסוד זה כתוב בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' פט) דאם התובע ערך דינו לפני הערכאות והנתבע ערך כנגדו וזכה התובע בדין, ואח"כ תבע הנתבע את בעל-דינו לדין-תורה, והתובע טוען שהיה להנתבע לתבעו תיכף לד"ת והוא כבר עשה הוצאות רבות, — יש לומר כיון שהנתבע אחר שהשיג תביעה ראשונה מהערכאות, לא הומינו לד"ת, הרי גם הוא נתרצה לדון שם וקיבל עליו דינם, ואבד זכותו, ובמפתחות שם כתוב דבהונגריא יש מנהג מתלמידי חת"ס, בנדון כזה, — ישלם התובע ההוצאות מתביעה ראשונה, שזה היה בלא רשות ב"ד, אבל ההוצאות שאח"כ אין לו לשלם, אחרי שהסכים לזה הנתבע שהרי לא תבעו מיד לד"ת, וראיתי בשו"ת אבני הפז (סי' עד) דגם בשאר בתי דינין בפולניא נוהגין כן, והוא הביא סמוכין למש"כ הרמ"א דאין נוקקין לו, ממש"כ החוס' (ב"ב לה: ד"ה אין) דהואיל ורשעים הם אין נוקקין להם, וה"נ הרי הוא רשע במה שהלך לערכאות, וכן מגמרא (כתובות פו.) תולה מעותיו בעכו"ם, הוא עשה שלא כהוגן, לפיכך עשו בו שלא כהוגן.

בגן ע"ו מואת זה"ו ומוות העדים שהודה פהוא חצי הילד לכפול
וה' והעדים הל"ן מן המרכים והכיר בפלגו פניו והשני לא ראה אחר
אך הכירו בצניעת קול שהוא הוא שוב הצעה הפניו אחר לדין לזון
הולד אחר שהודה שהוא חצי הן ובפני ז"ד כופר הכל שלא הודה ותלא
זה עלי' שהדבר מפורקט באמת דיימוי מואחר הנה אמת כי להריב"ט
ופסק כוונה' צ"ע א"ע ק"ד וקס"י ע"א לדין להשגיגו ע"ד כלל ואפרט
הדבר בדוחאי כל זמן שלא תולד הן לית דין ולית דינאי מיי יחצטנו ווי
יט לו עליו אפי' אי תפוס א' מונו ווילאי' מידו כי ווי יכול לחצו על
חוב דבר שלא ז"ל ולא נחמיז ואולי לא יחמיז ולא יהי' צן קיינא אלא
אפי' כסבצר תולד מ"ו יאור להובג לאו בע"ד דידי אה ווי יחצטנו ועל
האם אין ווטל פרנסת הן תשליכהו על הליצור ואך צק' ציה מוארי
ק"י ל' מואת פנים כהשג"ץ דהצ"ד הוה חוצני' עבור הליצור שוטל
עליהם פרנסת הן או צטלי הן עלמו כהשטרופס' שלו וחוצני' אחר
עפי' צרי של האם והיינו להפסקי' דיכול להשגיג עפי' צרי של קרוב
ע' צקי' ע"ה צח"ו וע"ו פלגי ריב"ט ותשג"ץ הריב"ט פסק ו"ו פנור
דכי היכי דלגבי' דהאי אפקר כפסה ה"כ לגבי אחריני ולא יחפח צצרי
שלה וכ"פ וחסה צט"ע אך הקהלות נוהגי' נגד הש"ע כהשג"ץ דלכ"ך
לקצנו עכ"פ שאינו ידע שהולד מונו צפרט כדדימוי מועלמא צדאי' אין
להוליא מונו מונות אחר שצובע זו מה צבור ובלא"ה להר"ן אין חייב
לזון צנים אס אין חייב לזון האם כו"ט ד"ו קס"י ע"א על"ך אך הכא
אחר שכבר הודה בפני עדים שהולד מונו צדאי' אלו הי' ידע שיש כאן
עדים והודה בפניהם הי' ל"ך לתת עתה אמתלה לחזור ולטעון אע"ג
דחז"ן לב"ד פטווי יולי' וחחר וטוען אפי' מחיוב לפטור ו"ו אחר שהודה
צפני עדים הי' ל"ך לתת אמתלה כגון קויחי' לישא אמתה עם קך
מזן ע"ו מואת זה"ו והי' אמתלה טובה אך הוא אינו כותן אמתלה רק
טופר שלא הודה מועלם ואם הי' ידע שיש צ' עדים וכופר עתה צעדים
הוחזק כפסן אך יען לא ידע שהכמינו לו עדים ה"ו לטוען כסם
שהשטית צ' השטיחי' צך יכול נמי למוציא לא הי' דברים מועלם דוילי' דכי
לא מוכרי' איכסי' כמזכר צ"ס פ' ז"צ וט"ע ח"ו ק"י פ"א ע"כ לכפול
הן יצבע שאינו ידע שהולד מונו ופנור אפי' לענה הקהלות ווכ"ט
שהואילא הי' קולם הגענה האון חייב ולא הי' ל"ך להשיג כלל אפי' לב"ד
אם יכלה למוציא אס יצוא חוצה שלי לעולם אשיבך וכל הדברים פטווי
מילי' והכל והשטתה נכהו ופטו דין זה:

ברם דא ל"ך אי אירע כיולא צוה צנוקס אחר והעד לא ראה אלא
שוע קולו אך אינו קווא וראוי לראות אי כוליא מונון על היכר
קול או כימת לצדדיו או לא וע' רמב"ם ספ"ו מה' עדות וצט"ע ח"ו
ק"י ל"ה קע"י ז"צ והנה רמב"ן בחומה גבי הקול קול יעקב העיד צבי אדם
יכולים לעשות כן להשחית קולם להטעות שיקצרו אדם אחר הוא וז"כ
י"ל כהי' דיכולים להעיד על היכר קול היינו לפי תומו שוע א' ווכיורי
צקול אצל היכר שהכמינו עדים והכמינו שם א' אפשר שהכמינו אחר
ונתכוון להשחית קולו כקול הכתוב ואפי' צנון שלפנינו דלידך ראונו
וצין המרכים ו"ו זה שלא ראה ואינו יכול להעיד צבור ואלו לא נוכל
ללכדו עם דברי הגד הזה דל"כ ופסקי' מונונא אפונא דמד קהלא ועוד
ל"ע אפי' צלי דברי רמב"ן ה"ל ולפי' תומו אס כוליא מונון עפי' הכרה
קול והרצ הדין המופלג מוהר"ר דיאל"כ עורכרי' על לטון הרמב"ם סוף
פ"ט מעדות וטו"ע ק"י ל"ה קע"ף ז"צ דקווא לא יעיד אפי' שוכיני'
הקול וידעו האנשים הרי אלו פקולים מן המורה שנאמר והוא עד או
ראה ווי שהוא ראוי לראות עכ"ל רמב"ם וישוע ווי שאינו קווא וראוי
לראות וועיד על הכרה הקול אלו דברי הרצ ה"ל דקדוק כגון הוא
לבאורה אלא שבשטיה' כ' דהגירסא צרמב"ם וטור מוכרי' הקול וידעו
האנשים ואינינו ווי הנהלקת אלא תרווי' קאוור שוכיני' וגם יודעי' אע"ג
שלבאורה לביצתא קאוור אפי' דאיכא תרווי' ו"ו לא יעיד הקווא שאינו
ראוי לראות ו"ו גם לא נוכל לידוק ויכ"י אפכא דווי שאינו קווא יעיד
על קול צצד צלי היכר אחר ע"י וישוע היד וכדומה כדלמינו צילחק גשה
נא ואמושך צבי ותדע דהא יכול להעיד על ט"ע דקלא לא נפקו לרצותינו
פגי' וצניעין כ"ג אלא אף צבי אדם מוחר' צנאותיהם צלילה ואך קווא
מוחר צאצתו וז"כ דלמא החס איכא תרווי' היכר קול ועוד ידעת הגופ'
וונ"ל צדל לחוד והנה החס פגי' ויירי וט"ע דוועיד' פלורי קטיל נפשא
וע"ו ויירי ו"ו דקלא ואס"ד לענין עדות תרווי' ק"ע דקלא כונו ע"ע מונט
א"כ ה"ם להורו נתיקטי' ס"כ קהדרין ס"ז ע"א גבי וקית ולטון רש"י
ד"ה הן רואי' אחרו לאור הכר שטענו דאי לא ולי' הי' לא מוקדמי' עליו
לחיצוי קעלא אע"ג דשועי' קלא דומי' למוציא לא הוואי אכא עכ"ל אך
ע"כ הך קווא מוחר צאצתו ע"י כ"ע דקלא לחוד לא. וחו קסי' לי
צצצועות ל"ד ע"א למוציא דריה"ג לית לי' דר' אמת וכו' ע"ס וקסה דלמא
לעולם או צאה או ידע צד"ג ויירי וידיעה צלי ראי' משכחת צט"ע דקלא

אין להוליא מונו ע"י הכרה קול אלא"כ איכא צ' עוד הוכחות דעדיפא
אפי' וראוי וידיעה:

ורב"ר מחמיס ראיחי' צכה"ג ק"י ל"ה שב' ש"ל דרמב"ם מפיק לי' מולאטריד
או ראה או ידע ולא קגי' לי' לקרל למוכת או ידע לחוד אע"כ
כל שאינו צרל' אינו צייעה וצרי' תוואיס דאלטריד קרל לראי' צלל
ידיעה כמזכר שם צצצועות ל"ד ע"א ה"ל אצל לא הוה ל"ך ליתורא
אלא וצצועות קרל דריש לי' רמב"ם וכן רש"י פ' צא קיינו ונקמתא כולל
כן צטום וקוס והכ"ו לא ידע וקומו איא אצל יתורא ליכא:

נחזור לה"ל אפי' צפני עדים המוכרים צט"ע דקלא לא כ"ל להוליא
מונון ווכ"ט צט"ע דלחור צדדווי כמזכר צקו"ג ר"פ האשה שלום
ווכ"ט כטידע העד שעתיד' להציא כאן גצרא פלורי' אז ודוה צנפשו
זהו קולו של זה ועי' שם צד"ה ורמב"ן צפ' האשה שלום וכו' פ"י צקי' וצין
ק"ג דכל ע"א לא ווהימן וקוס דלחור אפי' שארי עדות צדדווי כ"ט
צצר הוואור ומונוה ככלע"ד פטוע. וקסה"ק קוסר מפסד"ו:

תשובה ג

שלום וכ"ע לגצרא צבא ויקרא, מוצר כל חוצירא, גלי לרעי' ונפל
כהורא, הרצ הוואוה"ג המופלג צבורה כס"ח ווהר"ר נתן נטע
קג"ל לאדע אצ"ד דק"ק חושפלין יע"א:

מכתב קדשו הגיעני ונפשו היפה צאחלמו שאלת חסם צנינון איש א'
נכדז הי' לו וועת ההלואה אלא ישראל אחר זה ג' שנים הלך
הלוה לעולמו ונשה לוואה לפני עדים ישראים צכת צדיעת חקק המדינה
וכמסקה הלוואה ליד הערכאות דפה וכתנו עליו חוקק חקק המדינה
ויס ה"ל צכת הלוה להעלות צהלוואה ע"כ שלא לקווא צ' עדים וליזה
לפניהם יוס א' קודם מוחרו גם לאשחו הגיד שחשלא החוב להלוואה
ה"ל והנה כעת המלוה ידע לנפשו צצצר חובו פן יצכה מלצ העדים
לוואח הווח שליוה לפניהם ולגצות העדות עפי' ז"ד קסה כי הצ"ד
חחש' לדעה אחרונה שצקסי' ק"י שאפי' לוואח הווח אין לב"ד לגצות
עדים צנוקס שיש יתומים קטנים ומוצן מועלמו שלצצוה המועת פטיעו
שלין להלוואה לחצוה כל עוד שהיתומים קטנים שיושך עוד כוה וכוה
שנים והוא צהול על מונוו שישול לעוויין לגומי' ע"כ עלה על עתו
להעלות דברי העדים צכת אלא עככאות דפה ללרוך צצרי לוואח המות
לצרי לוואחו המווסת ה"י העככאות וצפיות כ' צווך הונוקש שכתב
עככאות שליך רלוו לטפנו עם היתומים כ"א לטעלות צוכת כ"ל
ופאל המלוה היומו וואחי' להורות לו צצצר וצנוקש ולאשכר ידעתי היעב מווח
המלוה היומו לרצא מרצבן והולך צדך חוים ואל יעלה דעמו לטפנו
צעככאות צטום אופן וצפרט שיוכרם לעשות צ"ד וצ"ד לא יחנו לו רשות
הריתי' לו שרשאי אך להעלות דבר המות צכת ולא יחר ע"כ עחייתי
מוצבור ה"ח להורות לי' אס האמת כצצרי האמורים עכ"ל השאלה
אור צלוה:

הגה צכל אריכות הדברים אין צהם אלא ספק א' אי מוחר להעלות
דברים צוכתני עככאות שאינם פועל יולא לא לכות ולא לחובה
לא לזון צין אדם לחצו רק לקבל דברי העדים ולהעלותם צפלאטיקאל
שלהם שיהי' שנוור ליוס מועד למכרם צעלמא או יט צוה מווס מיקר
שם פלילי' או לא:

גרסי' צנוק' גיעין וז"ד ע"א הווכר ציתו לכברי דווי' אקורי' וכברי שאנס
ציתו של ישראל ואין יכול להוליא לא צד"י ולא צדא"ה מוחר
ליעול דווי' וכותו ומועלה צעככאות שלהם ופני' שהוא כוליל מידם
ופירש' ומועליהו צעככאות לחותום אעפי' שחטיצוה הוא להם עכ"ל
ושוע אפי' לחתום שער צעלמא אקור לולי' דהוה כוליל מוידם:

אך החוס' שם הקשו דהא שטרות העולות צעט"ג ומכטיקין ולא מפליגין
צין לכתחילה לדיעבד ע"כ ופנר ר"ח דה"ל דה"ל כווקיים הווקה
ע"ס והנה מלכד ק' חוס' ווגנורא גם וקצברא קסה להצציר קצברא רש"י
וונ"ל לאקור ווקרל דואלה לא וישוע אלא כשאויצו פלילים צין אש
לרעהו והגישו אל השופט וישועו צין דין לדין אצל להעלות צעככאות
ולקיים כל דבר וזה גם צין גוי לישראל מואין הרגילים למקור אס אינו
כוליל ויידע עוד זאת רש"י קיחר ע"למו צצצ"ק צצ"ק ע"א י"ג ע"א הולבים
לידי של ע"א וכותו ומועלה צעככאות פירש' אעפי' שצבור וחפארת היא
להם ואיכא למוציא אזיל ומודה לע"ו ע"ס וישוע הא' לא יוס ידד
ע"ו ואיכא וישוע אזיל ומודה לא הוה אקור וישוע מיקר שם חלילים כולל
סחר רש"י א"ע:

עבנלע"ד וועולם לא עלה ע"ד רש"י שיהי' צעלמא עככאות וישוע
פלילים אלא דוקא צענין קנין קדקע צח"י דכסם שאקור
לחור

לכבוד ציה לגוי צ"ח שמוס שנתן להם חנים בקרקע ה"ה כשכבר
הקרקע ציה האלם לא סי' ראוי ליתן ממשלה לשכר שופט וזוהי על
המלחמה אשר נהפכו לזרים צע"ה ועכ"פ הישראל לא יגרסו להם שום
מעשה ונדולה ע"י המלח ה' הולי' שפירא כוונתו יורה ומש"כ צעלומ
ובכן החם צומק' ע"ז דקורה ועלמלי' בהמה ועבדים ואפי' צ"ח הולי
יריד על ע"ז סי' ונחת להדי' למעלות צע"ה"ר אלף סאיל וסור יריד על
ע"ז ואיל ונודה לה אחר אלף מוסם ונלי' וידם וא"ש הכל צע"ה"ר:

תשובה ד

השומק אוח בלות גצות העדות צע"ה צע"ה צע"ה:

לפנינו חתומי מוסם צ"ח ר' יחיאל מרדכי שטאוונברגער והנגר אברהם
שפיגל צמקוס קדוש פה פ"ח ואחיו ספר תורה צידם זה אחר
זה תצטו צע"ה חמורה שכל מה שכתבו כחצ צחמיהם ייהם ל' חניא
דיעלצרים המגרב אחר צח הרצני המופלג הנגיד מוס' פתח צע"ה
חתמו כי לא שמועו שום דבר אודיבור מהמגרב מהציעול הגט או השליח
כי לא שמועו וענין הציעול כלל וכלל חוץ ציום א' פ' אומר שלשה שבועות
אחר הגט צ"ח ה' חניא הר"ל הנה לפ"ה לפחותינו ליתן ליתן כחצ שקר
שציעול צע"הים והרשיעו לחתום שקר וא"כ פ' אומר ציום ד' הגיע להם
פקודה והגביר הנגיד הראש דקאויראלט שאריס ונ"ו מרדכי האללענד
להענינם צחפעריאלם על ונעשה הכחצ אשר נתנו ליד המגרב ככ"ל וכלכתו
על הדרך נודו לשום להגיד שמועו והציעול אך לא ידעו איננה אם
קודם וקירה או לאחר זמן וקירה הגט והלכו וקודם להרצ דשעניס
להתיען עמו וגלו לפניו שאינם יודעים מואומה והציעול ואחר להם אם
ישיצו חתום שצועה אל שצענו שקר וצוזה העלה סלכו ונשענע
לשפעריאלם הנגיד ונ' ונודע האללענד וכיון שלא פקד עליהם לשצוע
אך שאל את פיהם עמוד צעלחם והגידו לפני הגביר ולפני הרצ דפ"ח
והרצני המופלג הנגיד מוס' ונעשה פערע והנגיד הראש מוס' מענדל אכסדר
שמועו וציעול הגט אך אף ואינוני לא ידעו ונחתר שצענו צ"ח שפירא
חניא הלך הנה והנה אחר כוזה שצענו' ונאנו לשכור עדי שקר על הציעול
וע"ז הצ"ח להוליח הדבר על אוניו להציא פקודה להציעום. מריס לא
אצו לשצוע כי אומר עדים אינם לריכ"ל לשצוע דחיהו ואומר הצ"ח צידן
זה חתום לריכ"ל לשצוע ולא אצו שמועו עד שהלכו צעלומם להארוך הגדול
ווילגשפאן ופקד עליהם עוד הפעם להציעום. ואחר השצועה ארו
ואונו שכל דצריהם ירין הציעול שקר חן וזה שכתבו וחתמו ונחתו ל' חניא
הכניא וכן מה שאונו לפני הגביר והשמועים הר"ל הכל שקר כי לא שמועו
ועולם מהמגרב שום דבר ציעול הגט עדים א' פ' אומר הר"ל:

עוד זאת אחר אברהם שפיגל צע"ה צע"ה צע"ה אחר שהעיד עליו הנגור
המופלג ליפמאן לפני הגביר שפירא דחה כאלך הלך אצרהם שפיגל
לפ"ח קודם נחיתה הגט לשליח ולפי' דברי יחיאל מרדכי אומר המגרב ציעול
הגט לפניהם כמו שחי שעות ונחמה אחר הנחיה לשליח ע"ז הסכלל
אצרהם שפיגל להעמיד דצריו שאח"כ צע"ה מוס' לנעצנן ועמה הודה כי
הדבר שקר כי לא צע"ה מוס' וכאלך הלך לציוה כראוהו קצומר הר"ל עוד
צציהו ולאומה דצרים האלה העומד לפניהם עד הנחר גומפל והעיד הצמר
הר"ל בחורה עדות כי לא זו ידו ונחתה ידו פה פ"ח צע"ה הוא אשר
אומר צחפעריאלם כי דבר אחר חניא צע"ה צע"ה צע"ה הגט כי עסקו צענין
אחד והי' עמו. כל זה שמועו וראינו וידענו אכתבו צ"ח ח"ו אשר נתועדנו
לפה להוליח הדבר לאומיו ולחקור העדים כרה ע"ז צאלו על החתום כ"ח
יחציגל צמוחצ תלחא פה פ"ח ל"ג לנצ"ח תקל"ג לפ"ק:

הק' יחיאל ויכל חינה פק"ק והגליבות. הק' ונשם כ"ך. הק' יעקב צן
המוטח ונח' יחפא. אכתבו ח"ו עומדו צע"ה שצענו ותוענו כל
הדצרים נשיהם. כאום אציגדור צן כ"ה יאדל לצי כ"ך. כאום א'י
צ"ם דוב צער. כאום הק' יוסף צרוך שרצ. יעקב קאמל ש"ן וסו"צ.
אצרהם שפיגל העיד דם דער חניא דייעלצרים איז לו אינם געקאמונין
אונד לו ר' יחיאל מרדכי און האט לו זיג גנאזע דאך דער גט
וואס איך גיב דען שליה צין איך מוצגל און דאך איז גיוועזן גלויב איך
לוישען דרייף אדער פיער אומר אונד אויף דער גאקסען האט ער אונס
גי'סורדין אונד איך ווייס קיט אצד פאר דען נחיתה הגט ליד השליח או
אחר נחיתה או קודם הכתיבה און ד' גציות עדות וואס איך אונטערשריבען
האצ האצ איך קיט גיליינט ווייל איך קיין לה"ק קאן:

יחיאל מרדכי העיד אחר חלות היום הלבתי צעיר לנעצנן על השוק עם
אצרהם שפיגל וצ"ח חניא ואמר לנו איז מוצגל הגט שאי נוחן
ליד השליח ואולם לא ידעתי אם אומר צזה הלשון שכתבו כבר או שעתיד
ליתן וגם לא ידעתי אם קודם נחיתה הגט או אחר נחיתה הגט אומר
דצרים האלה וגם הייתי צע"ה כחיצה הכשאה להשליח ובחוד נחיתה

ובגמין ח' ע"ב וצ"ק פ' ע"ב אורי' סלקה ציה מוגי צ"ח כותב עליו
אוח אפי' שצעה מוסם חמירה לככרי שצוח החיה מוסם יסוד
א"י וצ"ע ח"ח ק"י ע"ז כ' דמעלה צערכאות וכותב בגוסן שלחן דהוי
חרי דרצנן שצוח לשצוח חמירה לככרי צכחיהם שאינם מוארחת וק'
ערכאות דאורייתא החרת תצות דרצנן לא נחיר עד ציה' צ' צבותים
אנ"כ ככ"ל דאין צערכאות כה"ג שום איסור ואפי' לפירצ"י היינו להחזיק
הקרקע ציה האלם ע"י שליטה שרים ונכרים על גבול ישראל צע"ה אצל
לקחה ציה ולהוליחו ויד גוי ולישתת ישראל צח"ך אפי' יהי' זה ע"י שרים
נכרים שפיר דווי. חת מוכה ויני' וצ"ב צ"ק געין ור"ד שם דאמר ואינו
יכול להוליחו ויודו לא צ"ח ולא צד"ה' ונחת ליקח דווי וכו' ועעלה
צערכאות מופי' שפירא כוונתו וידם וכן הלא כבר אומר ואינו יכול להוליחו
צדיי א"ה שמועו אי יכול להוליח צעלליהם יוליחו אעפי' שמועני
פלליהם להוליח לאור מוס' ונ"ע שמועו לי' שמועו א"כ מה לריד ח"ה
להחיר ולכתוב ולהעלות צערכאות שלחן אע"כ צרישא אומר להוליח
הצית מוס' וליצב צו ישראל אצל צקיסא להחזיקו ציה גוי הוח אחר
אי לאו דכוונתו וידם והשתא חק"ד ליה צ"י אי דאורייתא מוסם ויקר
שם האליהם מה לי רישא ומה לי קיסא אצרה צרישא אכ"ה יקור עפי'
שמועני עסקא ויד האלם אע"כ ליה צזה שום יקור אלף מוסם שמועני
אוינו על המלחמה ע"כ צרישא שמועני הצית ויד חתם שמועו להחיר
אפי' ע"י שרים נכרים ומש"כ צקיסא וכו"ל:

ע"ב שמועו ונחת דכל כיואל צזה מותר אפי' שלא צצקות צ"ד דאלו צצקות
צ"ד אפי' לשמוע צעריהם מוסם דאין לא ויקרי הפליגים על שום
אלף על שם צ"ח שכתבו לו רשות אלף צ"ד לא יחטו רשות אלף על אלם
שאין צ"ד ישראל יכולי' לכופו כנצורא כל זה סי' כ"ז קע"ז צ' וכו' שם
רנ"א צע"ה ל' שריח גאון ויש רשות לצ"ד לילך לפני גוי להעיד שזה חייב
לה' וכו' קע"ע שם לשון ר' שריח שלריד שסערכאות לא יקבלו שוחד דוקא
וכ"כ בעל החמוות צע"ה ל' שריח גאון ועיני' ש"כ והרצב חש"ה האחרונים חמוה
מה ענין זה לקצלה שוחד ולפע"ד לפי מה דקיי"ל אין ח"מ מחרוז להעיד
לפני צ"ד דומר ויני' כדאיחא ר"ם שצעות הדיינים ונש"ע ק"י כ"ח
קע"י ה' וע"י קס"י ק"ג אי ח"ה רשאי לנחול על כבודו ולזלזל צעלמו
צמקוס שאינו חייב ומה קד"ח צצ"ד של גוים צד"ה אקור לח"ה להעיד
דמה צבלל ומנחי' אצבו מוח קמ"ל ר' שריח דלדרכא יק' ומסארת
הוא לייני ישראל שפסקו הדין עם פלוני אלף שאין כה צידם להליל עסק
ויד עסקו הולכי' ומעיידי' כן לפני עש"כ פלוני ילא נחתו חייב כך דך עסק
וע"ז החנה ר' שריח חנאי צאם אינם מקצלי' שוחד ויוליחו הדין כמו
שפסקוהו דיני ישראל מוס"כ אם ונקצלי' שוחד שאפטר שחחר צציו ח"ה
אח עלום להעיד צמקוס שאינו לפי כבודו אחי חמורא וצע"ה לשכרה ויהסוף
הקערה על פיה ולשאר לקך לורף אין להם רשות לומר על כבוד חורחם
ומסקם כנלע"ד:

דיוצא מדברינו לפי עדין שלפנינו שלא עשאוים פליגים כלל רק ומפקיד
דצריו אללם ליום שילערוך יוליח הדצרים ויציאום לדייני ישראל
איני דוחה צזה שום דכור אפי' צלי רשות צ"ד ונכ"ם צעלה צצקות צ"ד
ולכתיבדלו היחומים ויצוהו הדצרים לפני צד"ל אם העדים יכולים לחזור
ולהגיד ולשנות מנ"ש צראשונה כיון שאומר שלא צצ"ד או אם יעמוד
דצריהם אם יאומרו מוסם דעצדי' לחחוקי שקרייהו צזה אין איז אדון
דצד כי השופט אשר יהי' ציונים ההם יוליח לאור מוס' דאך אף ונ"ו
הועיל צמה שאומר וכתבו צע"ה שפרוב לודאי לשגדלו היחומים יאומרו
ולא יענערו ושלמו מועלום וכעין לשון רש"י צע"ה י"ג ע"ב הר"ל ונ"ו
צזה קלקיחא דפרי"ו יפה הורה ויפה דן וכל דילדי' אומי' כוחי' תילך ויחענג
על רוב שלום כנסתו היפה ומס' ח"כ:

סוגי' קנהדרין כ"ד ע"א ע"ד שמועו ויירי דווייח צ' עדים כצרים לפקול
עדין על זה ועוד הוא ואחר מלערוך לפקול הדיינים והצ"ג דהוא
כוגע דצד מ"ו כיון שהעידו כבר נפסקו וצטיל ל' האי דינא וא"כ הר"ל
הוא כמו אחר שאינו נוגע ומלערוך לפקול הדיינים וכן צהיפוך אחר שכבר

מחוייב לשלם לו ולהוציא הגזילה מה"י [נה"מ] :

ב אם הבע"ד הוא אלם ואין יד ב"ד הקיפה להכריחו לבא לכ"ד מחוייב השני להתרותו מקודם לב"ד ובשנהברר לב"ד שאין רצונו לילך נוטל השני רשות מב"ד ומציל בדיניהם המגיע לו ודווקא שהב"ד יודעים שהמסרב חייב לו ע"פ ד"ח כגון שיש לו שטר וכיוצא בזה אבל אם לא נהברר להם שחייב לו אין נוהגים לו זה הרשות שירון שמה דשמא יוציאו ממון שלא כדון אלא נוהגים לו רשות שיפעול שיכריחו את המסרב לדון בב"ד ונראה שאם אין ביכולת לעשות כן והב"ד אינו מבורר הענין יכולים ב"ד לקבל מענה כן החובע ולקבל עדות ולגדר מה שביכולתם לפי ראות עיניהם ואם יראה להם שהמסרב חייב להחובע אע"פ שא"א לידע ברור מצד אחד מ"מ כיון שהמסרב אין רצונו להשיב בב"ד כאשר עשה כן יעשה לו ושלא יהא חובא נשבר נוהגים רשות להחובע שירון עמו שמה כיון שנראה להם שעב"פ יש לו תביעה חזקה על המסרב :

ג וכן יש רשות לב"ד להעיד לפני הערכאות למי שאינו ציית דין שזה חייב לזה והב"ד בעצמם ילכו כדי להציל עשוק מיד עושקו בין שהנגזל הוא ישראל או אינו ישראל :

סימן כז [שלא לקלל דיין ולא שום אדם וכו' ג' סעיפים] :

ורוצים למחול על כבודם הרשות בידם ודווקא בשלא יהיה בזה הפסד בכבוד ד' והותרו הקרושה כמו אם ימנעו מלהענישו יהיה בזה פירצה לפני ההמון וכיוצא בזה [ג' חין נוהג עמה כי חין לנו רשות על זה מהממלכה סדוממה] :

ג הרבה גדולים צווחו ככרוכיא על מה שמוכרין שם שמים במכתבי חיל שנוהגים איש לרעהו הן שמוכרים בלה"ק הן בלשון חול או באיזה לשון שהוא כי אח"כ המכתבים מיטלים באשפה ובאים שמות לדין בזיון ועניות ירדה לעולם בהענין הגדול הזה והרי אבוהינו קבעו יו"ט כשחדלו מלהזכיר שם שמים בשמרות מפני חששא זו שלפחד זה פורע חובו ומטל השטר באשפה [ר"ס י"ה:] ולכן כידוע שאצל נשים ועמי הארץ רגיל עון זה לכן יוהר כל אחד שלא להשתמש במכתבים שום דבר של גנאי ובזיון ועון חמור הוא עך מאד ועל כיוצא בזה נאמר כי מכבדי אבבד ובוזי יקלו ולכן טוב לבער מכתבי חול בכבוד ולשורפם אמנם אם ידוע שכרוכב בהם שם ה' אסור לשורפם ע"כ יחרוך השמות וינגזל בכבוד והשומע הבא עליו ברכת טוב אמן ואמן :

א המקלל דיין קבוע עובר בלאו דאלקים לא תקלל נוסף על הלאו של כל ישראל והמקלל אחר מישאל אפילו מקלל לחרש שאינו שומע ואינו מצמצע מזה כלל מ"מ עובר בלאו שנאמר לא תקלל חרש כלומר אפילו חרש וכ"ש לאינו חרש ובדיין עובר בשני לאוין מלבד שהוא עלבון כלל התורה אחרי שדנו ד"ח כשמכזה הדין כמבזה התורה ח"ו ואיסור גדול יש כשמכזה את הדין באיזה דיבור על גנאי או מקללו באיזה מין קללה שהוא אך מלקות אינו חייב רק כשמקללו בשם או בכינוי ואף בשמות לע"ז שקוראים להקב"ה האומות חייב מלקות בזמן המקדש אם היה בערים והתראה ואפילו מחל המתקלל אבל בלא התראה או שקילל בלי שם וכינוי או שהקללה באה משלילת הברכה כגון שאמר אל יהי פלוני ברוך לר' או מקלל את המת אינו חייב מלקות אבל איסור גדול יש בזה וכן המקלל את עצמו האיסור כמו מקלל לאחרים ואם חירף כת"ח עונשים אותו והרשות בידם לעשות כשכוונתם לשמים ואף כשחירף לע"ה עונשין אותו כפי ראות עיניהם כשיש יכולת בידם [עמה חין נוהגים דינים אלון] :

ב מי שנתחייב עונש מפני שפקר בב"ד או בשארית ה"ח

סליק הלכות דינים בס"ד

הנה אישור בית המשפט נדרש, משום החשש שבא לא ירא ותמנע ציית דגנא, ומבואר ב"ש"ע (ת"ר"ם סי' כו סי"ב) דאם התמנע אינו ציית דגנא, נהגים בית הדין רשות ללכת לערכאות, אך לפני שבית הדין נהגים רשות אין ללכת לערכאות.

מתי ניתן לפנות לערכאות בלא נטילת רשות ב"ד?

ג. וכמו שהביא (סי"א) שאפילו אינו דן בפני עבדים רק בפניה עיי עבדים שיעמד לידן ויאיר למחות על הנפטר. וכמו שהביא (סק"ז) שזה אפילו אם ותמנע אולם ואינו ציית דגנא, וזהו לחובע קודם ללכת לשיעור וזהו חתומים לו רשות להוציא את שלו עיי דייני עבדים, עיי"ש, ולכאורה הוסיף הסמיע בה על מה שכמו בהמבור (סי"א) שאפילו אם דרע במקום אחר שהוא אלים ואינו ציית דגנא, אין רשות ללכת לערכאות מבלי לקבל מקדם רשות ללכת לערכאות וס"ל הקילו הארזנה הבה בפרט זה, ולא במקשים רשות מבית ללכת לערכאות באופן שבדיו שהתמנע לא ידעה לדון בבית דין, והוא על פי מה שכמו הנאון מבששששש בהמבור כפי קדשים (סי' כו): "גם שאין לילך לערכאות של גרם קדום וישנה הבד"ץ רעב"י, מ"ם מן שידוע עליו שידע מאליו חזוב שלא לעשות עולה, והוא ממהנה בעיניו, או שיש אומדנא שלא תועיל התביעה כב"ד"ץ והוא אומדנא יודעה לזרבים ... י"ל ששייך בהו מעין מה שאמרו חז"ל: הובי אין צריך התוהא, והגם דלא קיייל כן לגבי ההואה, מ"ם לגבי משפט י"ל שמועיל אומדנא בטי"ל."

ולכאורה זכר כפי הקדשים הם נגזר מה שכמו שהביא ת"ל, שכן מוכרזי משמע שצריך רשות ב"ד, אפילו בדיוע שהוא אלים ואינו ציית דגנא, ולכן אנכור על פרשתא זו בקיצור והעולה מזה לירגא.

והנה שורש הדין הוא מוכרי ה"א"ש (ב"ק סי' כ) על דברי הגמ' (ב"ק נ"ב ע"ג), אמר ליה רבא לרבא בר מי, במא' את מילתא דאמרי אנשי קריית חבדן ולא ענן, ופי' גרוא רבה שרי ביה, א"ל יען מהודין ולא טוהרת ממומאן לא מוהרי עור, ומזה הוכיח רב פלטיג גאון, ששמעון שמסור לבוא לבי"ד ושיצ' לזכבאי לערכאות של גוים כדי להוציא את שלו.

וכמו עליו הג"ח מספר ההורמות שגם באים אסור להביא לבי"ד של עבדים, אלא לצורך מירובו לבי"ד של ישראל כותא אדרכנא המורים יכרחו אותו למה שדנו ריני ישראל, כדאיתא בבב"א (פ"ה ע"ב) שמעשין את הנה עיי עבדים שהובטח אותו ואומרים לו עשה מה שישאל אומרים לו, ובהו כמ' הדמ"ם (סוף הלכות

מבנה המותרים כחם והמותרין (וי"ב רכ"ט) שמתנו מבטל הלכה, והביא הריב"א (ברבי"ה) לשי"ע חז"ם סי' ג, אלא שהודין שי (שם) חולק עליו בפרט זה אבל לביעי יבולים לקבל עליום מרות הודמות שידנו כפי הודשו או כפי מנהג המותרים.

ב) אם קבלו עליום פשורים עבדים לדון בעשרתו, גם זה מוגי. והנה שבביעי (סי' סו סי"א) כותב שפשוט פשוטו שהן בערים שלהם הרי הם כדומים, וכמו בסמ"ע (סק"ג) דאפילו בלא שטר פסולים לדון, ואפילו קבלו קנין לא מוגי, מפני שפסולים לדון, מ"ם במקנה האחרונים היא שפוטו קבלת עבדים כמפשי אפילו למהותו, (מבב"א כ"י כ"ב סי' ב), וכן הנהגה המנהג פיתום (כשיירי מנהג לסמוך סוף) ודלא כמ' שכמו והמותרות (סי' כ"ב סק"ג).

ומה שכמו (כ"ס סי') ששטרי פשוטו לא מוגי זהו דווקא אם עשי הפשרה בערבאות שיש בהו משום פשוטו פשוטו לא מוגי זהו דווקא אם עשי הפשרה שגם כוונה והתחובה ת"ל היא רק באופן שקבלו עבדים מותרו שידון להם לפי משפטו הנהגה דאז יש בהו משום מייקו אלילים.

וכל זה לא שייך בדיון דיון, וכל החולטה היא רק לפי הודשו המנהג, וי"ל בודאי שפסק הפשורים קיים אם קבלו הנדרים מותרים, ולירגא לצורך זה די במה שהתמנע על שטרי כדיון, שחול על כול הדין חוקי פסקם של הפשורים ואף אם הפשורים עצמם אינם בקיאים בריו קבלת קנין ולא דושי מהנדסים שקבלו עליום בקנין כדיו תורה, מ"ם החתומה על שטר הכדורין - גם אם נכנס בלע"ל לא ברע זה מדין סומכות, וכן הנהגה למנעש כשרית מותרים (ד"ה סי' גמ') ותבה שם דגם לדעת התומים (כ"ס י"ב) שמצדד קנין אבל שטר לבד לדבריו דומה לאסמכתא, זה דווקא בשטר שמעיד על רק בדיוע שחייבים מליקו הדין לעשות קנין להפקיע מאסמכתא, אך בשטר המועיל בדעתה לא גרע מסיומנא ומנהג בכל אופן, עיי"ש שהדיון.

אישור פס"ד האם הוא בהלכה לערבאות

ג. וכתב שכבר הוציאו הפשורים את פסק דגנא, ודעה חתוב לאשר את בערבאות, וסדר הדברים שם הוא שהושפט מקצוב זמן לחובע לזרע על פסק הדין ת"ל ואם הוא יוכיח שהפשוט לא נעשה על פי חוקי הפשוט הקיימים במדינת המסכות השופט לכתל את הפשוט.

ויש לעיין האם בקשה כזאת לקבל אישור מבית המשפט, היא בכלל חלוקה לערכאות, ובפרט כמה שהושפט מאפשר לחובע לערער על פסק הפשורת.

שורא כלשון הרמב"ם הרי"ל, מנמא גיטין לרב עישרי הגמ' ולי' זה בכל מקום בו הנהגב אינו ציין לריא ואינו רוצה לרוך בריני ישראל צידך לטול רשות מבי"ד אבל רב פולח גאון שלמד דינו מרן דביק (נכפ צי"ב) ואמר אנשי קרית הברוך ולא ענו רבי גורא עילוי' משמע שכ"ן שור' לא בא להחמט בי"ד מותר להולכו לערכאות כעונש, ואינו אפיסד אנפשו, וכדפירש רש"י (שם): "יזעל עליו את הנותן - דוחה ברי"ד", ומסילא פשיטא שאין צדך שאמרו נשור מה שישוראל אמרוס לך, כין שהורגרות לא ורן כדא אירכמו של בי"ד של ישראל, וכפרס לפי מה שהורא הנהג"ג (פי' כי הנהג"ג) מהשפט שמואל (פי' צד), שום אם על יד זה כדא הנהג' לסכה גדולה מותר להולכו לערכאות עייש, מוכח שור הברך עונש על הנהג' ורן בבת פשוטה שצדך שהעניש כדא מבי"ד של ישראל, או צדך שהערכאות יעשו כן כשלימות הבר"ד, ולכן לא הוכרז רב פלטרין גאון שצדך רשות מבי"ד כבלות.

אלא שורברינו הם נהו מה שמכדא ומסמ"ק (פי' ה) שמוכח מלשונה עגם לראש צדך רשות מבי"ד רק שאינו מצדך שהבי"ד של עכרים יאמרו לו עשה מה שישוראל אמרוס לך, וכמכדא כדא"ע (פי' קל"ז) וכן הנהג"ג ציין על לשון המכדא הג"ל (כ"ס"ב) שכתב שצדך לטול רשות מבי"ד לילך לערכאות, שמקורו מנמא בי"ד גא שכתב רב פלטרין גאון, ומכא שמוכח שלא מליג, ואף רב פלטרין גאון מצדך רשות מבי"ד לילך לערכאות, וכן מוכרים שאר המסקים שהוכרז הנהג"ג (מלכו והמשפט צדך הנהג"ג), וכללם כשר"ת הרימ"א (פי' גב).

שוב ראיתי כשר"ת חתי"ס (ח"ס סי' ג) בסופו, שכתב לעדן שטרות שצדך רישום בוצריות כד שיהא חוקך לשטרות אלו, שאין בהן משום שלילי, כיון שלא דנו בפניהם, ואם נהג בי"ד רשות לרוך בפניהם אנו נקרא מללים שלומם, אלא נקרא מללים עייש בהו הרוך כין שרן שם עייש בהו הרוך עייש, וזה עולה בקנה אחד

בבראיתו כדבר בהג"ת.
 נלפי מה שכתבו יש לשורח נהג כמה שכתב בהתבונן במשפט (שם סק"א) ודוקא ממן שידע לו שחייב מכה לגבות בערכאות, והכא ראה מלשון הרי"ד (כ"ס בנהג"ג) שמקודם נהגים אדרכות, משמע שידע שחייב לו מכה, עייש וכל זה אם מקור הרוך הוא מרן דביק, דאז כה דייני עכרים הוא בשלוחי בי"ד של ישראל, אבל אם המקור הוא מרן דביק וה"ל משמע שהודיע לילך לערכאות הוא כעין עונש שהקודו ממונו כשלא בא לכי"ד, ואז אפשר ששוב לא איכפת לנו כמה שלא יודע ראיה אפיסד אנפשו, והחזיר לבני"ד להביא לערכאות גם אם עיי' זה יפסיד לכפל דנו יחזר מהעני' לו, ובפרך דנו כידוע

שחודרין) שאם אינו רוצה לבוא לבי"ד נוסל רשות מבי"ד ומציל מפני דנו, עייש.

ומבואר מהכ"ר בהנהג"ת והרמב"ם שגם כאלם צדך רשות מבי"ד, וכמה שורא הבי"ד ובריות מספרן לדבר הראשי משמע ששוב שגם הראשי טוב שצדך רשות מבי"ד לפי שהולך לערכאות, והנן שכדבר הראשי גופא לא מבואר לודא כן, וכן משמע מותר שחודר"ש שצדך רשות מבי"ד, ולא כה מבואר דבר הרמב"ם וכמ"ל דנו אלוס אלוס רשות מבי"ד, וכן כה שאבו הראשי חולק רמ"ם שהנהג"ג (פי' די הנהג"ג) כהן שחולקן הפוסקים ברע הראשי המשפט צדך (חתי"ס כ) כהם עגם הראשי מצדך רשות מבי"ד, אבל הרמב"ם כשר"ת (פי' גב) כהן עגם הראשי מצדך רשות מבי"ד, ואילו היה מותר בלא רשות מבי"ד לא היה הותר שחוק מבי"ד, והוה הנהג"ג על משנתו (כ"ס כי הנהג"ג) והוסק שהמשפט שמואל (פי' גז) הוכיח מוכדכו ירוחם במשירי (חתי"ס א ח"כ) כד פלטרין גאון וליפי זה החולקן רכינו ירוחם וכמוו כפירוש דבר הראשי, וכשיטתם ככהה מקומות, ולכחו הנהג"ג רשות מבי"ד (די הנהג"ג שאפשר להשוות הפוסקים שדוקא באלים לא החזיר בלא רשות מבי"ד, וזה מהו סוגמא: א) באלים אינו נקרא סידור אלא אם מופנו לרוך, ומאחר שכבר חזקת להחמט לבני"ד רשות מבי"ד להבדל לערכאות.

ב) וסופו נפס דבאלים יש להחזיר יחוד לחללה, ולכן החזירו והזנו מבי"ד כדו שאם ידאו הבי"ד שיש כאמא חשש חללה, לא יחזרו לו ללכה לערכאות שמה יבא ליר קולתו על יד זה, אבל כפי שאנו אלוס אבל מסר לבוא לרוך ברי"ת אין צדך רשות מבי"ד ומולוכו לערכאות, וזה מודייק בלשון רב פלטרין גאון שלא הוכרז אלוס כלל, עייש, והנן מורייקים לשון הרמב"ם שהתבונן שחודר"קן, שכתבו "אם כהן רצו אלם",

וההבדל במקור הרוך, של יחזרו שרכאות במסר לרוך ברי"ת.

ד. ולולי שאינו כדא, היה נראה לכאורה שצדך זה במחלוקת הוא שני, וכמה שכתב הנהג"ג ה"ל בראשיתו, והוא ללכה וללוי במקור הרוך שממנו נלמד החזיר ללכה לערכאות כשאנו רוצה ללכה וללוי מבי"ד, ולפי מה שכתב בהג"ת החזיר ללכה לערכאות שכתבונו מסר"ב הוא מנישרי הגמ' י"ל שכל והחזיר הוא רק כמה שהערכאות הם בשלילות בי"ד של ישראל, שאומרים למסר עשה מה שישוראל אמרוס לך, ומסילא כדרי להחזיר ללכה לערכאות צדך שיקבל בפירוש הותר מבי"ד על כן, וכן משמע ממה שצדך הנהג"ג (פי' ה) על לשון המכדא (פי' ב)

כחכי סירובים. כדאי הוא הנדויק לעמוד על סברתו, וגם יגיל סמולין לדרבי במשיכ' כהנ"ג בשם ריש"ן, ואם כבר נעמד לדין בפני בי"ד, והיכב את התובע לישלם ואיני רוצה לשלם, יוכל לתבעו ברא"ח להציל את שלוה גם בלא רשות בי"ד, וכ"ל ב"י בסופו בקרי"א לעמיר עש"י, וא"כ היכא דהולת מורה לא גזר הודאתו מפקס כל בי"ד, וא"כ רשע רשע בי"ד."

וה' לאתור צ"ע, דכפי שברור לעיל מה שצריך ליטול רשות מבי"ד הוא מפני שהתראות דין ברשות בי"ד או תקנה, או אין זה ענין למה שברור שהתובע אינו רוצה לישלם, ולאחר גם לא מובן מה שכתב שטבא להודי שמום שהארצא נחשב כהיות לתובע בערכאות וא"כ בית הדין נותנים יכב סירוב, וכי מפני שיש הורחב עבריינים הודתו הודעתה.

הבדל בין דברי 'משפטי' להכרעת אחרות

1. אין כעין הדברים הנ"ל שהביא המחשי"ם משמו כתוב לפתני בהנחתו הנפיק קדשים (נ"ט) והוסף שם: "אם ליטול חקוק מנכרים על מה שאנו שיקול דעת במשפט רק שהתובע מסרב בזה מלכבד", גם צ"ח שם למה שכתב האר"ח לקמן כ"י על הכתוב הנ"ל, בשם ה"ש"ן) שאם יש פס"ד של ישראל אין צורך רשות מבי"ד שה' דוקא באלם, ומהם הנסיק על זה: "שא"ן באינו אלא ליכא דודא דאסור מורה בזה, כי הנה"ק מנעה רק משפטיים, ובאלם מהו למבוי, ומהו שמתנו בזה אמרנא."

ומבואר הנותן, שכל שכבר נפסק הדין ועסקים בהתאמתו לפעל אין זה בכלל משפט, ולכן אין צורך רשות מבי"ד. ומהו למה המחשי"ם שגם בשטר חוב בזה שא"ן צריך הדין מבי"ד, יכול לתבע בערכאות לאחר את השטר או לגבות חובו מבלי נטילה ורשות מבי"ד, או מה שצ"ח למחשי"ן שכתב שאם כבר נפסק בית הדין אין צורך רשות מבי"ד, אין צ"ח ראה לטברות הנ"ל דעבד המחשי"ן י"ל שהנפק עצמו הוא כמב נטילה ורשות, וה"ה דער ה"כ"ד הוא שישעשה מה שנספק, ומפילא מה שהתלבים לערכאות כדי להוציא לפועל פסק דין זה נכלל בפסק דין ונכילו נתנו לכל דין רשות על זה, ולכן גם בכל מקום שלא נותנים סירובים ה"י זה כאלו נתנו מבי"ד רשות לתובע בערכאות, אבל שטר חוב בזה או פסק שניתן מבי"ד נכודמה י"ל שצורכים לרשות מבי"ד.

אלא שישל שעיקר החוב שצורכים לקבש רשות מבי"ד, הוא כדי שלא ידאח כמ שטרם די בחרת משה, וה שייך רק אם היה יכול לקרוא אותו לכ"י, והעדיף שכתב על פני בית הדין, אבל ברובים שלא שייך שבי"ד נפסקו ובין כך צריך שכתב על פני בית הדין, אבל ברובים שלא שייך שבי"ד נפסקו ובין כך צריך

השינוי האחרונים על התוכנית הנ"ל, ראה בפרשתו ישראל ועוד שיי כאן בזה, ומבדומה שאין המנהג בדרך החתיכות

ולפי האמת שהודיע ליטול רשות מבי"ד למה גב נראה שחזק בעיקר הדין, או כי שם של שלמה (כ"ק פ"ח סי' טו) כתב לענין שטר שכתבו שינכלו לדין בכל בי"ד כן ברובי ישראל ובין ברובי הנכסים, שמעיל לענין זה וא"ן צריך רשות מבי"ד, אלא שעיקר קצת התקנה שהנהגו בהי דין שבישראל שלא לדין בפנינו אלא ברשות, ולזה מהו הנבא הנ"ל, משמע מדוברי שא"ן נטילה ורשות בעיקר הדין אלא מצד התקנה, ואפשר שכתב כן ברע"ה רב פלגוי, וא"ן התמשכים אחריו דלמה ק"י שם ע"י ש"ס.

ולפי מה שכתבנו לעיל באמת בעיקר הדין לרב פלגוי וא"ן והוא"ש אין צריך רשות מבי"ד רק במקרה הקהילתי, ורק לדעת כהנ"ח החוב ליטול רשות מבי"ד הוא בעיקר הדין.

וכמו שבאנו בספר אור משפט להוציא"ה ה"ן זצ"ל (בהנה"ש א) שהביא מנהג הקהילה בארמ"י, שאם בל הדין אינו צ"ח לדאג, שולחם בית הדין ליד ממוני הקהל והם מברורים אותו לקיים פסק בדי"ד ואפילו ע"י נכר"ם, או אין רשות לכ"י" בעצמו להכריעו ע"י גוים, ויחזק שגם תקנה הקהילתי שהודיע בישיבת הם ע"י דה'.

חוב נטילה ורשות הוא מטאם בחי"ד, או כבי"ד לבלי האם התמנע יבוא לדין מבי"ד

ה' תעלה מנהג שהחוב ליטול רשות מבי"ד טרם שהולך לערכאות הוא פסא בת הדין, אם משום שמעיקר הדין נעשים התראות שלוחו בי"ד בודמה לעשי"י בבט, או משום תקנה הקהילתי שלא תצא תקלה בודמה כמבואר לעיל, אבל אין זה מטאם הודיע להודיע שהתובע אינו מוכן לבוא לכ"י שחיי ידוע שהוא אלא ואינו צ"ח דאג, וא"כ לכאורה צ"ע מה שר"מ"ה חס"ן קודשים לוא דחוב אכ"י: צריך הודא, ושמשמע מנהג שחודר ליטול רשות מבי"ד הוא כבר לכו"י שהתובע אינו רוצה לדין מבי"ד, וה' לכאורה אינו, מלבוא.

וכמו יש לתבאר על מה שכתב בהנ"ח הנהגות מורה בו משה"י מביישאש שעל שטר חוב בודר שא"ן כי שום החדי"תה הנתבע מורה בו משה"י אין צורך רשות מבי"ד, ובין שהארצא אין זה בי"ד יפה נוסף המחשי"ם שם ל' הלכה למעשה, ולכס"ן כתב שם: "הגם שרובי הנדויק הנ"ל אין להם ראה כמסקים, אבל לפי שבעת"ד נחשב כהיות לתובע ברא"ח, וא"ן ביה"ד נחשבו

שהערכאות יאשרוהו לא שייך בזה ולזול בתורת משה אם כבר קראו לבי"ד והלה אינו ציית דינא או שידוע שלא יבוא לבי"ד אף אם יקראוהו, שוב אין ולזול לבי"ד במה שתובע את הנתבע בערכאות, ודו"ק.

החתמת שטר בווררים בביהמ"ש בלא נטילת רשות מבי"ד

ז. והנה בניד"ד, שהיה מותר להם לפשר בכבודות של היהלומנים, וכעת רוצים שתהא לפסק דין זה גושפנקא רשמית בערכאותיהם, ודאי לא גרע ממה שכתב המהרש"ם הנ"ל שבשטר חוב ברור מותר ללכת לערכאות גם בלא נטילת רשות מבי"ד, דהודאתו לא גרע מפסק דין. והגם שיש לפלפל בזה וכמו שכתבנו לעיל, מ"מ בנידון דידן שקיבל על עצמו מרות הפשרנים, ופסק דינם יש לו תוקף בדין תורה, הוה כאילו פסקו כיה"ד, וכזה כתב המהרש"ם הנ"ל שאם אינו ציית דינא מותר לתבעו בערכאות מבלי לבקש רשות מביה"ד, גם הכא כשרוצים לקבל אישור הערכאות מחמת חשש אלימות יש להקל לעשות כן מבלי לקבל היתר מביה"ד כשיש קושי בדבר.

רבי בן ציון י'
אב"ד דבד"ץ ו'
מאנסי, נ.י.

א. הו
כוננתו
הוא ב
כ.

הנה אם כי לא
השר"ע וש"פ ד
"אסור לדון בנ
זה רשע וכו'".
ותימה אמאי ט
לסיים וכל ה"
סנהדרין) והטו
דלא מיבעיא ד
והזמנה לדין גנ
והטעם הוא פנ
שבזה הוא מי
שמים, וכמש"ן
להם, רק בכדי
שמים, וכו'.

ואם כי הדבר פ
נאמנים, בראש
אומר, כל מקו
אי אתה רשאי

doctrine in its principle that the *Bet Din* is "the father of orphans" (*avim shel yetomim*). The *Bet Din* also makes custody awards on the basis of the best interests of the child, albeit the weight assigned by a *Bet Din* to a particular factor may not be identical to that assigned by a secular court. Custody also involves an adversarial dispute since it involves the privilege and *mizvah* of nurturing and rearing a child. In that sense, the underlying issue is similar to that involved, for example, in a dispute regarding a *hezakah*, or established prerogative, pertaining to sounding the *shofar* in a synagogue on *Rosh ha-Shanah* or of serving as reader of the prayer service. Such matters are certainly within the competence of a *Bet Din* and dare not be brought before gentile courts.

The fact that the secular legal system does not recognize the authority of arbitrators with regard to child custody is of no material significance insofar as the prohibition of having recourse to *arka'ot shel akum* is concerned. The courts intervene in such matters only when a dispute is brought before them. Other than in egregious cases in which a child is taken from a parent because he or she is found to be incompetent to care for the child, the law does not interfere with parental decisions, including decisions pertaining to custody. Thus, as long as both parents continue to respect the decision of the *Bet Din*, the courts will not intrude. A dissatisfied parent has the legal right to attempt to overturn the decision of the *Bet Din* by bringing the matter to court. But he or she does not have the halakhic right to do so. The prohibition "'Before them,' but not before gentile courts" remains in effect.

4. Insurance Indemnification

A serious question involving the prohibition against having recourse to gentile courts arises in situations in which the defendant has insurance coverage but the insurance company refuses to settle the claim. For example, drivers and owners of vehicles involved in automobile accidents are generally covered by insurance for both personal and property damage. In conformity with the terms of its contract, the insurance company is bound to indemnify the insured up to a maximum amount, but only if the insured is found to be legally liable. The insurance company may agree to a settlement in order to avoid litigation or it may refuse compensation unless and until the plaintiff secures a judgment in a court of law. Jewish litigants who regard themselves to be bound by the dictates of *Shulhan Arukh* would, of course, wish to have a *Bet Din* determine liability. Unfortunately, however, insurance policies do not provide for recourse to a *Bet Din* and do not grant the insured the pre-

rogative of submitting the matter to an arbitration panel. Thus, the insurance company will not be bound by a decision of a *Bet Din* or of an arbitration panel. The defendant who is ordered to pay damages by a *Bet Din* will have no recourse against his insurance carrier.

Despite the fact that it is the tortfeasor rather than the insurance company who is the named defendant and that any mention of insurance coverage in the courtroom may be grounds for a mistrial, the real party in interest is the insurance company. Nevertheless, it is common knowledge that most people carry insurance for claims of such nature. Since it is readily perceived that the cause of action is really against a non-Jewish insurance company that will not appear before a *Bet Din*, it would appear that judicial proceedings in such circumstances do not constitute either a renunciation of the Law of Moses or voluntary aggrandizement of a non-halakhic legal system and hence such suits are not forbidden. To employ Rambam's phraseology and its underlying theory, this, too, is an example of a necessary measure designed to "rescue" funds that would not otherwise be forthcoming. Of course, if the amount awarded by the jury or by the court is in excess of the amount covered by insurance, recovery of the excess from the defendant's personal funds is not permissible other than pursuant to a decision of a *Bet Din* that such an award is consistent with the provisions of Jewish law.³³ A litigant who accepts an award of a civil court to which he is not entitled under Jewish law is guilty of theft and becomes disqualified from serving as a witness.³⁴

5. Non-Observant Defendants

The ostensive need for leave from a *Bet Din* in the form of a *siruv* presents a formidable hurdle in instituting legal proceedings against fellow Jews who are both unknowledgeable and uncaring with regard to the halakhic obligation to adjudicate disputes before a *Bet Din*. The prohibition against having recourse to *arka'ot shel akum* applies equally with regard to observant and non-observant defendants. However, in the case of the totally non-observant, it is more than probable that they will spurn any attempt to bring the matter to a rabbinic tribunal.

In theory a Jew who wishes to initiate proceedings even against a gentile is obligated to bring suit before a *Bet Din*. That point is stated explicitly by *Hut ha-Meshulash*, III, no. 6 and by *Divrei Ge'onim* 52:15 in the name of R. Aha'i Ga'on *She'iltot*, *Parashat Mishpatim* and *Parshat Shofetim*.³⁵ Yet, in practice, no *Bet Din* issues a summons directing a non-Jew to appear before it for purposes of litigation. *Divrei*

Ge'onim justifies failure to summon gentiles to appear before a *Bet Din* by declaring that gentiles "do not hearken to our law" and hence a Jew is permitted to have recourse to a gentile court in order to rescue his property but adds that when such is not the case and, *a fortiori*, when the gentile himself expresses a desire for the dispute to be resolved by a *Bet Din* "it is elementary that [a Jew] is forbidden to bring him before gentile courts."³⁶ If so, why in the case of a Jewish defendant is it necessary to obtain prior leave from a *Bet Din* whereas in the case of a non-Jew the established practice confirms that no such leave is necessary?

Netivot ha-Mishpat 26:3 declares that a *Bet Din* may permit a Jewish plaintiff to apply for relief in a gentile court only in situations in which it is clear to the *Bet Din* beyond doubt that the Jew is halakhically entitled to the relief for which he prays. Analyzing that comment, *Orhot ha-Mishpatim* raises a rather obvious concern. What should a Jew do in such a situation? The defendant refuses to appear before the *Bet Din* but the *Bet Din* declines to grant leave to apply to a civil court. In such a situation, must the plaintiff bear his loss with equanimity? *Orhot ha-Mishpatim* advances the thesis that, insofar as biblical law is concerned, there is no prohibition against having immediate recourse to a gentile court against a "powerful" (*ilem*) defendant who is known to flaunt the authority of rabbinic judges. As authority for that position, *Orhot ha-Mishpatim* cites *Tam shel Shlomoh, Bava Kamma* 8:65, who states that in such cases "it is an edict dictated by the practice of Jewish courts not to litigate before gentile courts other than upon receipt of permission." *Orhot ha-Mishpatim* adds that the purpose of obtaining leave from a *Bet Din* is to be able to recover legal expenses in accordance with Jewish law, i.e., such expenses are recoverable in Jewish law only if they are incurred with explicit permission of a *Bet Din*. Thus, even according to *Netivot ha-Mishpat*, a Jew may have recourse against a recalcitrant defendant in *arka'ot shel akum* whenever he himself is certain of the validity of his claim in Jewish law but he will not be entitled to collect the expenses of such litigation unless he is able to obtain prior leave of the *Bet Din*. *Kesef ha-Kedoshim, Hoshen Mishpat* 26:2, goes somewhat beyond this position in declaring that, with regard to a person known to have no regard for the authority of a *Bet Din*, there is, in effect, constructive leave to apply to gentile courts. See also R. David Leiter *Teshuvot Bet David*, no. 141.

As stated by *Orhot ha-Mishpatim*, it is certainly to be presumed that a non-Jew will not accept the authority of a *Bet Din*. Hence, according to *Tam shel Shlomoh*, there exists no biblical requirement to summon

the non-Jew to appear before a rabbinic tribunal. Nor is there any evidence that rabbinic enactments requiring prior leave from a *Bet Din* extend to suits against non-Jews. Since the summons of a *Bet Din* would invariably be ignored by a gentile, a *siruv* would be a mere formality and would serve no useful purpose. Accordingly, no *siruv* is needed in order to institute proceedings against a non-Jew in secular courts. If so, it may be argued that, since the non-observant would similarly routinely ignore the summons issued by a *Bet Din*, no purpose would have been served by including cases against totally non-observant individuals in such rabbinic enactments.³⁷

Although, application for a formal *siruv* in cases involving a completely unobservant defendant may be unnecessary, nevertheless, in an age in which alternative dispute resolution is encouraged and in which many non-observant Jews are open to the heritage of Judaism, information concerning the function and availability of *Batei Din* should definitely be communicated to the defendant together with an offer to submit to binding arbitration before a *Bet Din*.³⁸ Many litigants may not be willing to accept adjudication by a *Bet Din* but may be receptive to arbitration before a secular arbitration panel. In the opinion of this writer, in such circumstances, acceptance of secular arbitration by the plaintiff is certainly praiseworthy but is not mandatory if the plaintiff believes that a court is more likely to grant an award in, or closer to, the amount he is entitled to recover according to Jewish law.

NOTES

1. See *Teshuvot ha-Rashba* cited by *Bet Yosef, Hoshen Mishpat* 26; *Rema, Hoshen Mishpat* 369:11; *Shakh, Hoshen Mishpat* 73:39; and *Hazon Ish, Sanhedrin, Ikkutim* 3:26-27. Cf., R. Isaac ha-Levi Herzog, *Tehukah le-Yisra'el al Pi ha-Torah*, II (Jerusalem, 5749), p. 107f; p. 117f and p. 120f.
2. See the list of sources cited by R. Ezra Batzri, *Dinei Mammonot*, I (Jerusalem, 5734), 348, note 13. See also Rabbi Herzog, *Tehukah le-Yisra'el*, II, p. 118.
3. See *Teshuvot Maharashdam, Even ha-Ezer*, no. 131.
4. See Rashi, *Gitin* 88b, s.v. *lifneihem*; cf., the somewhat variant explanation of *Tosafot, ad locum*, s.v. *lifneihem*.
5. See *Sanhedrin* 14a.
6. Capital punishment is presently precluded for other reasons as well. Statutory capital punishment may be imposed only when the sacrificial ritual

ומר דגם עצם

יין אחד שהם
לפני ארמיםלפני כותים,
לפניו, כשם
יהודיט הזה
ק לו שיכוף
שמזמין אותם
כדי לכוף את
אסור.תורה ואלה
יהם, וכיר"ב
דין לפניהם,
לענין רבית,
ז הרכית עלולא הזכירו
רא דלישנא
דגם עצםכשם מחבר
אסור לדון,
גבל להזמין
והעמדתופניהם, זה
נס ממשיכ
ו אם פונה
למותחו על
א לשופטי
ס, שיכופו

על בעל דינו, שירד לדון עמו בדין תורה, ואעפ"כ כתבו הפוס' לאסור, ועל כרחק
דסבירא להו דגם בזה מייקר את שמם, ק"ו בנידון דידן, שמזמין את שכנגדו לדון
בפניהם ממש, פשיטא דאין לך יקור שמם גדול מזה, ואסור, וכן הלכה.
איברא דהאמת הוא, שאף אם יגלה לשופטי הערכאות ומנהליהם, שאין בדעתו
להישפט אצלם, אלא מבקש ההזמנה רק לפנים, בכדי לאיים על חבריו ולכופו
כנ"ל, גם זה אסור. דאה"נ דבכה"ג לא שייך כ"כ הטעם ד'אויבינו פלילים', אבל
הטעם דיקור שמם, עדיין שייך, דנצרך לעזרתם. וכ"ש מש"כ הרמב"ן הנ"ל,
שמשים אותו בזה לשופט ודיין, שיכפה את בעל דינו, בודאי כ"ז שייך ואסור,
וז"פ.

שוב אחר כתבי כ"ז נודמן לידי שו"ת תשב"ץ, (ח"ד טור השלישי סי' ו) וראיתי
שכתב שם אף יותר, דו"ל: "ומדברי כולם משמע, דלא טוף דבר שאם כבר דן
בדעיהון, וזכה שלא כדינו, הוא שמגדן אותו עד שיחזיר, אלא משעה שהוא
מתרים ומעזיז פניו, ואומר שילך לדון לפניהם, מוחין בו שלא ילך, ואם עדיין עומד
במרדו, גוזרין עליו שאם ילך הוא מנודה." הרי דאף משעה שמאיים כן רק בפנינו,
איסור יש בדבר, כ"ש אם הולך בפועל ומזמין כנ"ל.
והנלע"ד כתבתי.

כפיה לקיים פסק בי"ד ע"י ערכאות

ב. אדם שעמד עם בעל דינו לדין בפני בי"ד ישראל כדת, והבי"ד
חייבו את שכנגדו לשלם לו חובותיו, וזה זמן רב שיצא הפסק, ואינו
ציית דינא, אלא משתמט בכל מיני אמתלאות מלשלם המוטל
עליו, האם מותר בכה"ג למסור פסק הבי"ד לערכאות של עכו"ם,
שהם יכפו עליו לקיימו, או לכה"פ למסור חובותיו לתובע מורשה,
אשר בידו הכח להוציא המעות עפ"י חוקי המדינה. ואם מותר,
האם גם באלו צריך רשות בי"ד, כתחילת דין, או לא.

הנה לפמשי"כ הרמ"א (חו"מ סי' כו ס"א) בשם המרדכי (ב"ק סי' קצה), דאם
כופהו ע"י עכו"ם, אפ"י רק כדי שיעמוד עמו לדין בפני בי"ד ישראל, אסור לעשות
כן, וראוי למתחו ע"ג העמוד, ונהיינו בלי נטילת רשות, כמבואר שם להדיא
במרדכי, וקצת צ"ע על הרמ"א וש"פ, שלא הביאו זה, לפ"ז לכאורה הי"ה בנידון
דין אסור לפנות לערכאות אחר הפסק או למסור חובות בלי רשות בי"ד.

אולם אחר העיון מצאנו דהו אי אפשר, דהנה זיל הב"י (שם ר"ה ומש"כ ואם היה) בשם רב שרירא גאון: "מי שחייבוהו כחוב או פקדון, ואינם יכולים להוציא ממנו, ויש כיניהם בי דואר של גוים, שאינו לוקח שחד וכו', יש רשות לוקנים ותלמידים שילכו לפני השופט, ויעירו שזה חייב, ומצוה לעשות כן, וכו'."

הרי להריא דכל שכבר יצא חייב מפי הב"ד, לא די דמותו לתוכו לפני שופט עכ"ם, אלא דהוקנים והתלמידים אף חייבים ומצווים לסייעו בזה, ומשמע דכ"ש דעכ"פ אין צריך שום רשות בכ"ד לזה.

וא"ת והלא מיניה וביה הביא הב"י אח"כ דברי המדרכי הג"ל, לאסור להכריח ע"י גוים לרדן בפני ב"ד, וכתב דכן דעה הרמב"ם (סוף ה"ל מנהדרין) ע"כ, ולכארי הני מילי פתראי נינהו למשי"כ לעיל בשם הרב שרירא גאון להחיר אף יותר מזה, וכן לכאורה סותרים דברי הרמ"א אהר"י, דבטע"ף א העתיק דברי המדרכי, ובטע"ף ב דברי הרב שרירא גאון, ובשלמא אי הוה סבירא לן דהיתרו של הרב שרירא, היה בדוקא לוקני הב"ד (ושלחיהם), וכ"ש דברי הפתח"ת (שם סק"כ) בשם המקור ברון, אחי שפיר, אבל למסקנת הפתח"ת שחולק ע"ז, וס"ל דה"ה דכל אדם מותר לפנות אליהם, וכן נראה להריא מפשטות דברי רב שרירא גאון, והב"י ושאר כל הפוסקים מעתיקי שמעתו, דאלי"כ כל כי האי ה"ל לחלק, וכאשר נחלקו הפוסקים טובא, לענין חילול שבת לחולה, ע"י גדולי ישראל, באר"ה (שכא ס"ב) ע"י"ש

בכ"י וט"ו וש"א. מה ערו דהר"ב שרירא הוכיז גם חלמידים, הרי דוקני הב"ד לאו דוקא, אלא ה"ה כל אדם, וכ"ש דהבע"ד עצמו יכול לילך ולקבול על חובותיו, אף כלי רשות ב"ד, וא"כ צ"ע, האין סתמו וסמכו הב"י והרמ"א דברי שניהם אהר"י.

ועל כרחק משום דפשיטא ליה, ושני דינים נפרדים הם, ולא קרבו זה אל זה, דשאני נידון דהרב שרירא, הרמ"א טע"ף ב, שכבר היה אחר פסק בית דין, והייבו אח הנתבע לשלם, ומסרב ואינו ציית ד"א, ובוה כתבו להתיד ומצוה להעיד בפני שופטיהם, משא"כ המדרכי הרמ"א בטע"ף א דמיררו לפני הפסק, ובוה א"ש מה שהרמ"א (טע"ף א), כשהעתיק דעו של המדרכי, נוהר וכתב, דוכפחו ש"יעמוד עמו לרדן, דוק וחשכו.

והטעם לחלק כיניהם הוא פשוט, ובשלמא קודם הדין, אף שאינו בא להתוין ממש בפניהם, אלא לכפות על בעל דינו שיבוא עמו לב"ד, מ"מ עצם הרב שפנתה לעזרת שופטי עכ"ם והערכאות, טרם עמדו לרדן ישראל, מייקר בזה שמם, ומחליש כח ישראל, כי נראה מזה, שאין כח ביד דיני ישראל להעמיד הדת על תילה, והסדר על כנו, משא"כ כשהתובע עשה כל המוטל עליו, והתריין עמו בב"ד, וכשנגדו נמצא חייב, ומסרב לקיים פסק, והתובע פונה על כרחו לערכאות, שיכפו עליו לקיימו, הרי אדוכא מייקר ומכבד הוא כזה ש"ש,

והנה למעשה א"צ להאריך יותר, דכבר הביאו האחרונים מדברי הכנה"ג ע"ש מהרש"ך, וכן העתיק וקנינו בעל אורים ותומים ד"ל (אורים שם סק"ה) בשמם, דכל שכבר עמדו לרדן ויצא הפסק מפי ב"ד ישראל, יכול לכופו ע"י עכ"ם לקיימו, וא"צ רשות בכ"ד, ע"י"ש, ואף שלכסוף נשאר בצ"ע בזה, לאור משי"כ הרמ"א (סי' ר) ולא עכ"ד אינש דנא לנפשיה ע"י עכ"ם, אם לא כגבר אלם, ע"י"ש, הנה א' משום הא לק"מ דהלא היצ בנידון דידן, כיון דמסרב לקיים פסק הב"ד, ועושה דברי חכמים ללעג ולקלס, אין לך אלם גדול מזה, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, אף ע"י עכ"ם, ועליו ועל כיריב נאמר, עם עיקש תתפתל.

וערו דשאני החם, ולא אמרו חז"ל אלא, עכ"ד אינש דניח "לנפשיה", ולאפוקי ע"י עכ"ם, דחששו שמא יפירו להכותו יותר מדאי, או יבואו אחרים להקל אף יותר מזה, משא"כ בנידון דידן, שהתובע כבר מיצה עליו את הדין, הן עמו בדיני ישראל, ואין כח ביד בכ"ד של ישראל לכופו לקיימו, פשיטא דכל כה"ג נעשה פסק דינם עצמו, כרשות ב"ד, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, ככל אופן שיכול.

ולדינא לוא יהא שהאורים ותומים מסתפק דבר, אין לנו אלא המכבאר בב"י וברמ"א ע"פ"י דברי רב שרירא גאון להחיר, ואף אח"ל להסב דברי הרמ"א לכונה אחרת, שאין ללמוד משם לנידן, [אף שזה דחוק], מ"מ אין ספקו של התומים, מוציא מידי דאי שאר האחרונים, דהיתרו בוה בפשיטות, וכמו שכתבו מהרש"ם (ח"א סי' פט, חז"ג סי' קצו, חז"ד סוטי"י קה השנן) ושם בשם כמה אחרונים, ומהם הגאון מהרש"ך ובטוטריד (מהר"ג סי' רסא) ששנה ושילש החיתר בוה,

כששופטיהם יכפו עליו לקיים פסק דינם של ב"ד ישראל, ויאמרו לו עשה מה שכ"ד של ישראל אומרים לך, והיה אף אם יחייבוהו מעט יותר, לא איכפת לך, דאיהו דאפסיד אנפשיה.

ולמה הדבר דומה, לגט המעושה בכ"ד ישראל, [כשהייב ע"פ"י דין לגרש] דקיי"ל שמוחר אף לכתחילה לכופו ע"י עכ"ם, שחוכטין אותו, ואומרים לו עשה מה שכ"ד של ישראל אומרים לך, וכדאי בתו"ס (גיטין פ"ח) ובשר"ע אה"ע (קלר ס"ט) לדינא, ע"י"ש, ולא מצאתי בשום מקום וכשום פוסק שם, שיצריכו דוקא לכ"ד או לשלחיהם, לבקש מהעכ"ם לכפותו, (ע"ן ב"ש שם), ובר מן דין י"א, דאף בשאר כל מצוות התורה, אם לא רצה לקיימו, כופין אף ע"י עכ"ם.

ועד יש לחלק, דשאני החם שהתובע כופהו בערכאות קודם הדין, שע"ז מטיל אימה על שכנגדו, נוסף לכן שמתכוז בעיני הדיינים והעם, וחששו שמא ישפיע כ"ז לחייבו שלא כדן, דומה למה שאסרו מהאי טעמא, לשנות בין המתריינים בלבוש, או בשיבה ועמידה וכו', ונותרו לי עכשיו כעין טעם זה בלבושן, משא"כ אחר הפסק, ולא שייך כ"ז.

והנה למעשה א"צ להאריך יותר, דכבר הביאו האחרונים מדברי הכנה"ג ע"ש מהרש"ך, וכן העתיק וקנינו בעל אורים ותומים ד"ל (אורים שם סק"ה) בשמם, דכל שכבר עמדו לרדן ויצא הפסק מפי ב"ד ישראל, יכול לכופו ע"י עכ"ם לקיימו, וא"צ רשות בכ"ד, ע"י"ש, ואף שלכסוף נשאר בצ"ע בזה, לאור משי"כ הרמ"א (סי' ר) ולא עכ"ד אינש דנא לנפשיה ע"י עכ"ם, אם לא כגבר אלם, ע"י"ש, הנה א' משום הא לק"מ דהלא היצ בנידון דידן, כיון דמסרב לקיים פסק הב"ד, ועושה דברי חכמים ללעג ולקלס, אין לך אלם גדול מזה, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, אף ע"י עכ"ם, ועליו ועל כיריב נאמר, עם עיקש תתפתל.

וערו דשאני החם, ולא אמרו חז"ל אלא, עכ"ד אינש דניח "לנפשיה", ולאפוקי ע"י עכ"ם, דחששו שמא יפירו להכותו יותר מדאי, או יבואו אחרים להקל אף יותר מזה, משא"כ בנידון דידן, שהתובע כבר מיצה עליו את הדין, הן עמו בדיני ישראל, ואין כח ביד בכ"ד של ישראל לכופו לקיימו, פשיטא דכל כה"ג נעשה פסק דינם עצמו, כרשות ב"ד, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, ככל אופן שיכול.

ולדינא לוא יהא שהאורים ותומים מסתפק דבר, אין לנו אלא המכבאר בב"י וברמ"א ע"פ"י דברי רב שרירא גאון להחיר, ואף אח"ל להסב דברי הרמ"א לכונה אחרת, שאין ללמוד משם לנידן, [אף שזה דחוק], מ"מ אין ספקו של התומים, מוציא מידי דאי שאר האחרונים, דהיתרו בוה בפשיטות, וכמו שכתבו מהרש"ם (ח"א סי' פט, חז"ג סי' קצו, חז"ד סוטי"י קה השנן) ושם בשם כמה אחרונים, ומהם הגאון מהרש"ך ובטוטריד (מהר"ג סי' רסא) ששנה ושילש החיתר בוה,

והנה למעשה א"צ להאריך יותר, דכבר הביאו האחרונים מדברי הכנה"ג ע"ש מהרש"ך, וכן העתיק וקנינו בעל אורים ותומים ד"ל (אורים שם סק"ה) בשמם, דכל שכבר עמדו לרדן ויצא הפסק מפי ב"ד ישראל, יכול לכופו ע"י עכ"ם לקיימו, וא"צ רשות בכ"ד, ע"י"ש, ואף שלכסוף נשאר בצ"ע בזה, לאור משי"כ הרמ"א (סי' ר) ולא עכ"ד אינש דנא לנפשיה ע"י עכ"ם, אם לא כגבר אלם, ע"י"ש, הנה א' משום הא לק"מ דהלא היצ בנידון דידן, כיון דמסרב לקיים פסק הב"ד, ועושה דברי חכמים ללעג ולקלס, אין לך אלם גדול מזה, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, אף ע"י עכ"ם, ועליו ועל כיריב נאמר, עם עיקש תתפתל.

וערו דשאני החם, ולא אמרו חז"ל אלא, עכ"ד אינש דניח "לנפשיה", ולאפוקי ע"י עכ"ם, דחששו שמא יפירו להכותו יותר מדאי, או יבואו אחרים להקל אף יותר מזה, משא"כ בנידון דידן, שהתובע כבר מיצה עליו את הדין, הן עמו בדיני ישראל, ואין כח ביד בכ"ד של ישראל לכופו לקיימו, פשיטא דכל כה"ג נעשה פסק דינם עצמו, כרשות ב"ד, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, ככל אופן שיכול.

ולדינא לוא יהא שהאורים ותומים מסתפק דבר, אין לנו אלא המכבאר בב"י וברמ"א ע"פ"י דברי רב שרירא גאון להחיר, ואף אח"ל להסב דברי הרמ"א לכונה אחרת, שאין ללמוד משם לנידן, [אף שזה דחוק], מ"מ אין ספקו של התומים, מוציא מידי דאי שאר האחרונים, דהיתרו בוה בפשיטות, וכמו שכתבו מהרש"ם (ח"א סי' פט, חז"ג סי' קצו, חז"ד סוטי"י קה השנן) ושם בשם כמה אחרונים, ומהם הגאון מהרש"ך ובטוטריד (מהר"ג סי' רסא) ששנה ושילש החיתר בוה,

והנה למעשה א"צ להאריך יותר, דכבר הביאו האחרונים מדברי הכנה"ג ע"ש מהרש"ך, וכן העתיק וקנינו בעל אורים ותומים ד"ל (אורים שם סק"ה) בשמם, דכל שכבר עמדו לרדן ויצא הפסק מפי ב"ד ישראל, יכול לכופו ע"י עכ"ם לקיימו, וא"צ רשות בכ"ד, ע"י"ש, ואף שלכסוף נשאר בצ"ע בזה, לאור משי"כ הרמ"א (סי' ר) ולא עכ"ד אינש דנא לנפשיה ע"י עכ"ם, אם לא כגבר אלם, ע"י"ש, הנה א' משום הא לק"מ דהלא היצ בנידון דידן, כיון דמסרב לקיים פסק הב"ד, ועושה דברי חכמים ללעג ולקלס, אין לך אלם גדול מזה, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, אף ע"י עכ"ם, ועליו ועל כיריב נאמר, עם עיקש תתפתל.

וערו דשאני החם, ולא אמרו חז"ל אלא, עכ"ד אינש דניח "לנפשיה", ולאפוקי ע"י עכ"ם, דחששו שמא יפירו להכותו יותר מדאי, או יבואו אחרים להקל אף יותר מזה, משא"כ בנידון דידן, שהתובע כבר מיצה עליו את הדין, הן עמו בדיני ישראל, ואין כח ביד בכ"ד של ישראל לכופו לקיימו, פשיטא דכל כה"ג נעשה פסק דינם עצמו, כרשות ב"ד, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, ככל אופן שיכול.

ולדינא לוא יהא שהאורים ותומים מסתפק דבר, אין לנו אלא המכבאר בב"י וברמ"א ע"פ"י דברי רב שרירא גאון להחיר, ואף אח"ל להסב דברי הרמ"א לכונה אחרת, שאין ללמוד משם לנידן, [אף שזה דחוק], מ"מ אין ספקו של התומים, מוציא מידי דאי שאר האחרונים, דהיתרו בוה בפשיטות, וכמו שכתבו מהרש"ם (ח"א סי' פט, חז"ג סי' קצו, חז"ד סוטי"י קה השנן) ושם בשם כמה אחרונים, ומהם הגאון מהרש"ך ובטוטריד (מהר"ג סי' רסא) ששנה ושילש החיתר בוה,

וכ"פ בהאלף לך שלמה (חור"מ סי' ג) עיי"ש, מה עוד דבתראי אינון, והלכה כמותם, וכרמ"א (חור"מ סי' כה סוס"ב) ובפרט דבאיסור דרבנן קיימינן, וכדמשמע מסגנון הפוס' בזה, ומהם בכסף הקדשים שם.

ועיין בכסף הקדשים (שם), שהעתיק דברי האורים ותומים, ושדא ביה נרגא קצת, ומשמעות דעתו דלא ניחא ליה להחמיר בזה, וכאשר האמת כן לדעתו, וכעדות המהרש"ם הנ"ל עפ"י כתבי ידו, עיי"ש. ומלבד זה הלא סיים, דמסתבר דמהני אומדנא, כלומר, שדכל שיש אומדנא, שהחייב שכנגדו רוצה רק להרויח זמן, ואינו נוטה לקיים הפסק, כל כה"ג לכו"ע אף להא"ת מותר לכופו ע"י עכו"ם, עיי"ש, ומה לך אומדנא יותר מגידון דידן, דזה שכנגדו נתחייב בב"ד זה זמן רב, ואינו ציית דינא, או מצהיר בפירוש שלא יקיימו.

סוף דבר בהא סליקנא, דדעת גדולי האחרונים היא להקל בזה, ומעתה כל בר ישראל שעמד לדין בב"ד ישראל, ושכנגדו נתחייב, ומסרב לקיים פסק הב"ד, מותר לתובעו אף לכתחילה לערכאות גוים, להוציא החובות, ואין צריך רשות בב"ד לכן, וכמו שהסכימו הרמ"א ומהרש"ך והא"ת וכסה"ק ומהרש"ק ומהרש"ם וש"פ.

ולענ"ד דאף מצוה וחוב לעשות כן, ובפרט בזמנינו, אחרי שבעוה"ד רבו המתפרצים המסרבים לקיים פסק הב"ד, ובוה שכופה לקיים פסקם, הרי הוא מייקר שמש [של הב"ד] ומחזקם, ומקדש ש"ש, וכאמור, וכאשר כבר הזכירו כעין זה, המהרש"ק ומהרש"ם ז"ל, ואם כן אמרו גאונים אלו בימיהם, מה נאמר אנו יתמי דיתמי בדורינו, דמה כח בב"ד יפה, ואיש הישר בעיניו יעשה, על כן אל ירך לבבו, אלא ימצה זכויותיו כדת, והי' יהיה בעזרו בזה וכבא. הנלענ"ד כתבתי.

רא

רבי אברהם ו
אב"ד תל-אבי

בית די
חבירו
שנזקק

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא

תקציר המקרה

בפנינו הופיע
שנים כמנהל
לתובע פצוי
25,000 ש"ח
בשנת 1990
פסק בפשרה
לאחר כשלוח
הספרדית, ור

financial duress cannot be construed as renunciation of the Law of Moses. Nor, when undertaken pursuant to leave of a *Bet Din* whose services were clearly preferred by the plaintiff, is the plaintiff contributing to enhancement or aggrandizement of a non-Jewish legal system.

It is for the identical reason that there is no violation of the prohibition against recourse to *arka'ot shel akum* in any situation in which such recourse is involuntary, as is the case with regard to a defendant who is summoned to appear in a secular court, or in which the objective simply cannot be achieved in a *Bet Din*, e.g., change of name, naturalization proceedings, probate of an uncontested will, etc.

It is also for the same reason that there is no barrier to seeking a civil divorce in an appropriate civil court even if the divorce is contested. To be sure, the prohibition against recourse to gentile courts is fully operative with regard to disputes concerning maintenance, alimony, child support and custody of children. Those are matters that should be litigated only before a *Bet Din*. The same is true with regard to an issue of whether either party is obligated to grant or accept a *get*. Indeed, involvement of a secular court in matters pertaining to executing a religious divorce is likely to create a situation in which any *get* that is executed is invalid by reason of duress. Nevertheless, there is no prohibition against applying to a secular court for a decree of civil divorce. Such a decree has no effect whatsoever insofar as Jewish law is concerned. For observant Jews it has the sole purpose of eliminating the threat of a bigamy prosecution by civil authorities upon subsequent remarriage in accordance with the law of Moses and Israel. Both because the divorce decree cannot be obtained from a *Bet Din* and because it is designed exclusively to facilitate a civil purpose it presents no problem with regard to the prohibition against recourse to *arka'ot shel akum*.

3. Confirmation of an Award of the *Bet Din*

Religious courts enjoy no intrinsic judicial status in the eyes of the American legal system. Such tribunals are, however, recognized as the legal equivalent of arbitration panels with the result that the judgments of a *Bet Din* are enforceable in secular courts as arbitration awards. In order to enforce such awards in a secular court it is necessary for the litigants to sign a submission to arbitration before the proceedings begin and later to have the decision of the arbitrators confirmed by a court of competent jurisdiction within a stipulated period of time.²⁷ There is no objection in Jewish law to having the award confirmed in that manner despite the fact that it involves an act of a civil court. In the diaspora,

Batei Din do not have the power to enforce their judgments. *Batei Din* may employ the police power of the state, when available, to enforce their decisions. They may harness the power of a secular judiciary for the same purpose in much the same manner that they are empowered to issue a *siruv* permitting recourse to a secular court against a recalcitrant party. Confirming the award of a *Bet Din* in a civil court simply reserves the option of utilizing the power of the court to enforce the judgment of the *Bet Din* should that become necessary.

Indeed, refusal to sign a submission to arbitration, which is a legal requirement necessary to enforce the decision of a *Bet Din* in a civil court, is itself grounds for issuance of a *siruv*. A host of authorities have ruled that, despite appearance before a *Bet Din* in response to a summons, failure on the part of the defendant to execute the necessary instrument designed to render the decision of the *Bet Din* enforceable by civil authorities is tantamount to contempt of the *Bet Din* with the result that the plaintiff may be given leave to apply to a secular court for relief.²⁸ The justification for this ruling is that the sole rational motive for refusing to sign such a submission is anticipation of an adverse decision by which the litigant does not intend to be bound. It is readily apparent that a person may agree to appear before a *Bet Din* with the hope, and even the anticipation, that he will prevail but with the intention that, should he lose, he will re-litigate in a civil court on the chance that the results of a second round of litigation in a different forum will be more favorable to him. Such a stance is clearly both unacceptable and contemptuous. When the parties abide by the decision of the *Bet Din* there is no need for involvement of the secular judiciary. Hence agreement to accord the decision of the *Bet Din* the status of a civilly binding arbitration award poses no additional burden upon a litigant who sincerely intends to be bound by the decision of the *Bet Din*. Accordingly, refusal to grant such status to the decision of the *Bet Din* is tantamount to a declaration that the litigant refuses to be irrevocably bound by such a decision.

III. FURTHER APPLICATIONS AND EXCLUSIONS

1. Rent Control

As noted earlier, although litigants may not voluntarily accept the jurisdiction of non-Jewish courts, nor may they agree that their disputes be adjudicated by a *Bet Din* on the basis of civil law, there are areas in

החוסה פניו בו וע' חשו' ח"ם שרמו הפח"ם סוסקל"ה בזה ויותר
 גדלה דכיון דהיא אמרה על צ' הבגדים יחד סימונים וכו' לבוש
 גלגלי ח"ב מסתמח גם השני ה' לבש בו והוא בגד שלו וכה"ג
 גלגלי בש"ם דכ"ב (כ"ד ע"ב) גבי הגוה זיקי דממרח דאשכחון ומוסיק
 דבדרבנן דלא שכיח שפלו מעוברי דרכים שרי אבל בוצינדי לימור
 טרייה דרביה יתל ופי' אררי רבדי בהדייה לימור באברורי הוי
 מנחי וצט"ס ע"ס דכיון דרבנן איני מעוברי דרכים תלין גם בוצטרי
 יתל ח"ם וה"י דהו ודחוק"ה הטורוהי בזה ממסנה פ"ד דעוהרות
 מ"ה על סק מ"ר ארס שכן כנגד מ"ר בהמה ופי' הרע"ב דרבנות
 קמ"ל דלא אמרי' מדהני דבהמה הני נמי דבהמה וי"ל דש"ה
 דשכיח שילוך ארס בהמה ויטילו שניהם מ"ר משא"כ הכא וע' בשו"ת
 רע"א סוסי' ק"ז שביאר דבממונא מהני גם במונח בסמוך דלא
 גרע מס' אמלטי משא"כ באיסורא דל"מ רק סי"מ ועפ"ז לידד דאי
 איכא נמי סי' אמלטי בנות שוב גם להכ"ם מהני גם במונח סמוך
 ובהו ביאר ליישב דברי הב"ש ממה שחמה עליו השואל מהא דח"מ
 סי' רס"ב שהביא הב"ש שם ע"ש ח"ב גם בכ"ד יש להקל דאיכא
 עכ"פ סי' אמלטי בנות ובפרט דבחסו' רח"כ סי' ל' וסי' ל"ג הוכיח
 בראיות דאין להוש' לחומרת הר"ש וכנ"י בזה וגם הביא מחשו' רשד"ס
 וכנ"י סי' כ"ד שבאם הכירו ח' מן ההרונים משיאין אף אשה השני
 ע"ש (ובמק"ה הבאחי מחשו' בש"ר שפקק בזה להחמיר) וה"י י"ל
 בכ"ד שה' לבוש בארבע כנפות אלא דיש לפקפק דכיון דניחוש שהסי'
 על ד' כנפות אין כדאי לסמוך עליו ח"ב ליכא נמי הוכחה מזה על
 בגד הווסטביל דשמח גם הדי' כנפות אינו של בעלה ועל הטוב"ע
 לתד אין לסמוך דשמח אמרה בדדמי אבל כבר כתבתי בכ"ד אינו
 דומה לחיורי וסומק שהרי אמרה ג"כ מאיזו מין הוא ובפרט בלירוף
 הוועטביל שה' מונח על פניו וע' חשו' ב"ה חל"ע סי' ל"ה וסי' מ'
 בשם הג' ר"ל מקראקא דגם בנמלאו בגדיו סמוך אליו יש להקל
 וההי"ס עמו הט"ו וגם מחשו' פי' ח"ב סי' כ"ג מוכח דלא ס"ל
 בהב"ש וע' בשו"ת ב"ש חל"ע סי' מ"ג והג"ה שם בזה:

א"ל שכיון שאין העכו"ם מעיד שטבע אלא שראהו מה על שפת הים
 נאמר שאחר שילא מן הים נהרג או מוז דהא בר"פ האשה שלום
 אמרי' דבמלמחה כי אמרה מת על מטחו מהימנא ואכ"ה קתי'
 מחני' דבמה סתמא לא מהימנא וכו' ועוד לא יהא אלא ספק על
 היכא דאיכא לניחש חיישי' וגדולה מזו אמרו גירושלמי בנזויד שאין
 מעידין עליו אלא"כ גודע שלא נשחט בסכין מלובנת הא בסקס חוששין
 שניה בסכין מלובנת נשחט ואין מעידין עליו וכו' עכ"ל וע"ש ט'
 שט"ה עוד בזה ומבואר דאין לתלות בכה"ג שמה ביבשה אף דיש
 לדון לפת"ם הריב"ש סי' טע"מ דמ"ה דהיסולמי דאין מעידין בנזויד
 מספק מוכח דהוי מה"ס ע"ש ח"ב מוכח דדוקא באיסור חורה חיישי'
 מספיקא אבל בכ"ד לפמש"ל דילאה מחו"א של חורה ובפרי"ד דע"י
 בגדיו שהכירו ונחוס ד' כנפות ומפחות ריחיה דלא עבדי
 דמושלי גם אם נחזיר בזה בודאי הוא רק חשש דרבנן כמ"ס הט"ו
 מ"ח סי' מ"ו וגדולה מזו מבואר בחשו' רב"ב ח"ב סי' תשל"ח דבל
 חשש שאלה הוא רק מדרבנן וגם מדברי הרא"ש פ"א דב"מ פי' ג'
 שכתב דאפי' אי חיישי' לשאלה מדאורייתא וכו' גראה דמספק בזה
 אף מחשו' הריב"ש סי' טע"ט מוכח דלכל הק' שינוי דמשי למחני'
 דאין מעידין אלא על פ"פ וכו' הוי מדאורייתא ח"ב מוכח דלע"פ
 שיש סימונים בכליו הוי נמי איסור חורה דחיישי' לשאלה אבל מ"מ
 בכ"ד דאיכא נמי כלים דלא מושלי י"ל דלכ"ע הוי רק מדרבנן כמ"ס
 הט"ו הנ"ל ח"ב גם מהריב"ש מודה דחולין מספק להקל גם יש
 לזקק דכיון דכמה אנשים הכירוהו היטב בשעת טהרה ובשנים לא
 אמרי' בדדמי לשי' כמ"פ אף לפמש"ל בשם חשו' הרמב"ן אין הטעם
 משום בדדמי אלא דבשהה אינו יוכר לשום אדם אבל בתשובה הג"ל
 העליתי דג"ו תלוי בתחלוקת הפוסקים והרשב"א לשי' אולו אבל
 נראה דגם לשיטתו הוי רק חששא דרבנן ולשי' כמ"פ בדרבנן לא
 חיישי' לשאלה וגם אפשר דהעירלים שאמרו להבדור משה בחל"ת
 שאביו מוטל מת על שפת הנהר ראוהו מיד בלאחו מן המים או שהם
 הוליוהו מחוק המים וגם כבר הבאחי מחשו' ב"ה דבזמן מועט יוש
 או יומים לכ"ע אין לחוש לשאלה ולכן הגני מסיים עם רז"מ להחיר
 ב' העגונות ובאופן שיסכים עמנו עוד רב א' והנלע"ד כתבתי:

סימן פט

להרב המאוה"ג וכו' טו"ה יחיאל איכל הכהן נ"י
 והרב וכו' מו"ה גרמיה ארי' דוטו"ך דק"ק עיר ישן.

מכתבים הגיעני וע"ד שאלתם בראובן שחבט את ש' ברא"ה איזו
 מוב וערכו זה כנגד זה זמן רב ור' נשבע וזכה שם וגם
 אחר ששעה ש' רעקורו הפסיד וכותו וראובן מכר ביתו ע"פ לילעלתיאן
 בלירוף בע"מ אחרים יהודים ועמה תובע ש' את ראובן לר"מ ועטן
 ר' כי הו"ל לחבשו חיקף לר"מ ולא הו"ל לגרום לו הולאות רבות
 במשך זמן רב וגם הטיל עליו שבועה ברא"ה ולכן אינו מחוייב עתה
 לדון עמו ברא"ה והביא בשט רב א' שראה איזו חשובה דאם לא
 הומין הנחבט את החובע אחר טערמינן ראשון לדין וכל החובע
 לגמור הדין ולגבות הולאות ופראלטנט ברא"ה ושכן פוסקים בקל"ת
 ב"ד ורז"מ תמהו ע"ז דגם בחבט בחל"ה ברא"ה ונחתייב יש ב'
 דיעות ובתומים האריך שם בזה ובכ"ד ל"ש כל הטעמים שכ' החומים
 שם עכ"ה ד:

והנה כנתיי לא מלאחי ד"ז מפורש ולא אדע באיזו חשובה כ"כ
 אבל מסבירא ל"ל דכיון דלחד טעמא אס קיבל עליו דין
 המלך וכבר נגמר הדין מהני כמ"ס הרמ"א סי' כ"ב וגם בתומים הסכים
 שם אס כבר נבה והוא מוחזק ח"ב נהי דבנ"ד לא החמיל הנחבט
 לילך ברא"ה זרק להטיל ח"ע השתדל שם דבזה ח"ל רשות ב"ד כמ"ס
 בשו"ת כנס"ח סי' ל"ו דאפי' התראה ח"ל בזה מ"מ בכ"ד ששעה
 המחבט כמה הולאות והטיל שבועה ברא"ה על החובע ודאי שהי'
 ברעמו לדון בדיני דא"ה דאל"כ היה אסור להטיל על חבירו שבועת
 חס וכו' והי"ל להזמין אז לד"מ מקודם וכבר כ' המל"מ פ"א מכלאיה
 דאפי' ברזאה את חבירו מרכיב כלאים ושוחק עובר בלפ"ע ועפמ"ג
 חו"ח סי' תמ"ד בא"ה סק"ה ומכ"ס במסייע וגורם לדבר ואף דהר"ן
 סופ"ק דע"ו גבי איסור שותפות עכו"ם כ' דאין הישראל עושה כלום
 אלא העכו"ם נשבע מעגמו בעכו"ם לליכא משום מסייע לודי ע"ט
 ח"כ הוא עושה בידים להבטילו וע' בש"ר ודג"מ יו"ד סי' קנ"א
 בזה משא"כ בישראל ובמק"ה כתבתי בדברי הש"ס ב"מ (ל' ע"ב) גבי
 הדין

האך דלכתי לא הונח בסי' בגדים מחשש שאלה ומ"ס רז"מ ללרף
 דבגד ד' כנפות לא עבדי להשאל כמ"ס קלח אחרונים הנה
 בכ"ד שטבע במים כבר כ' הנו"ב מ"ח סי' ס"א דככה"ג גם בכלים
 דלא עבדי דמושלי יש לחוש שמא הפשיט והשליך מעליו להקל מעליו
 המשאו והנו"ב כ' שזה דבר חדש ואני מלאחיו בכנה"ג הגב"י אות
 שמו"ט והפח"ס סקל"ה הביא ד' הנו"ב לבד ומ"ס בפח"ס דמ"מ איכא
 חזקה דכל מה שח"י האדם הוא שלו כמ"ס הנו"ב ח"ק כבר כתבתי
 בחשו' לק' בעגנר דלפמ"ס הח"ס חל"ע סי' פ' דחזקה זו איננה
 חזקה ברורה אלא שא"ה להוליא מידו בלא בירור ע"ש נדחה טעם
 זה וכו' בשו"ת הרי"מ חל"ע חק"ע סי' ב' ע"ש באורך והבאחי מחשו'
 מהני"ט ח"א סי' קל"ח דנראה דלא כהח"ס וגם משו"ת הפ"ס חל"ע
 סי' י"א בזה ואכמ"ל יען כי בכ"ד ל"ל דיש לסמוך עמ"ס בחשו'
 ב"ח סי' פ"ו דבזמן מועט יוש או יומים לכ"ע אין לחוש לשאלה
 (וע' בשו"ת ב"ש ח"ע סי' ל"ז והג"ה שם בשם כמה שו"ת שחלקו
 ע"ד הב"ח) גם י"ל דבבגד וועטביל שאינו מכביד כלל על האדם
 ל"ש כלל סברת הנו"ב וכבר כ' הנו"ב בעלמו שם דמה"ט בכל
 בגדיו רחוק הדבר שזדמנו אח"כ כל הבגדים יחד וימלאם איש אחר:
והנה מה שנתראה לי ללרף בזה כי לענ"ד אף דבנפל למשאל"ם
 ולא שבו עליו עד שח"ג לא ילאה מחו"א דאורייתא מ"מ
 בכ"ד נגד ר"מ שהי' בעליו לכ"ע ליכא רק איסור דרבנן דכיון
 שנהרס הבנין ונפל ממקום גבוה ונטבע במים לכ"ע רובן למיתה וע'
 בפח"ס ט"ק קל"ג שהביא עובדא שהי' צימי הגלון מהר"ח מוולוז'ין
 ומ"ס שם ממוס' יבמות (קכ"א) דגם חרי רובי ל"מ בעגונה כבר
 קדמו בחשו' ב"ע וישוע"י וכמה אחרונים והארכתי בזה בחשו' להרב
 חז"ק בראילוב ואכמ"ל כי בכ"ד לא באחי אלא ללרף דכ"פ ליכא
 ניק איסור דרבנן ח"כ אין ל"מ בחקירה זו דככה"ג שגפ"ל ממקום
 גבוה בין הקורות ונטבע במים כ"ל דכ"ע מודו דרובן למיתה וחד
 רובא מיהו איכא וגם נגד הרמ"א יש ללרף ד"ו ואף דהאשה ניטלה
 הוא רק דרך כס היולא מגדר הרוב ובפרט לגבי ר"מ שגפ"ל ממקום
 גבוה ודאי ד"ל כן ולכן מדאורייתא יש להקל אלא דמדרבנן איכא
 חששא דמיעוטא ובדרבנן בודאי יש לסמוך על ההיתרים הג"ל כבודע:
והנה חשובה אראה הב"ש בדבר רא"י והנה מ"ס רז"מ דכיון
 שנמלא שלם על שפת הנהר יש לחלות שמת ביבשה אחר
 שגלה מן המים במח"כ נעלם ממנו חשו' הריב"ש סי' טע"ז ח"ל וגם

לא תצט את המוצע לר"ה מוכח שנתחלה לר"ה כצד האלטה
בזה [ע' לעיל סי' ז'] מהב"ד דק' עיר יתן וכתבו ששמו כן מרצ
א' שראה בלוח שו"ת כן והס פקפקו ע"ז ע"ש מ"ס בזה:

ואולם בדיון הריבית בלח שנתעשה ענה"ע הנה שנועמים לזרעיהם
שמה לא הרייתו אבל כבר כתב בעג"ל סי' קע"ו סל"ה
דמולתין מיתומים כיון שלא נשבעו שלא הרייתו ואף דבשאו' ח"ס
ח"מ סי' קל"ו ושאו' בגדי יטע פסקו להשוך אבל בל"ד טעם
גדולים כל זמן שלא ישבעו מחויבים לשלם למסתמא הרייתו ע"ז
במסתמא ובכחזי הנה"ק אנד"ק בוסמאטש ו"ל מלאכי שריפה תקנה
מור"ס שכל העסקים משועבדים להרייתו של העסקא אבל בלא נעשה
ענה"ע הנה מ"ס ר"מ בשם י"פ סי' קס"ט בשם ב"ה למשום
תקנה"ס דים ריוח הרי בשב"י שם הביאו ופסק לזינא דבלא פסידא
דשוקא אין לפסוק כן וגם מלאכי בשו"ת זית רענן ח"ב י"ד סי' י"ז
שהביא בשם הג' מהר"ח מלונגשין שלא נחפשה תקנה זו במדינתנו
וגם הוא הסכים עמו שאין לפסוק כן בזה"ז ואף דבשו"ת שו"מ מ"ח
ח"ד סי' קכ"ג בדיון החליף אלל חבירו מעות והבטיח ליתן לו חיבף
מעות ממורחם ולא נתן ותבעו לר"ה וכירב ותבעו בל"ה ונחמייב
ליתן ששה פ' והביא מסו' רל"ב דבשבעו פקדונו חייב ליתן הרייתו
זה"ל בזה אבל במחכ"ת דבריו תמוהים דדוקא בהרייתו חייב ליתן
אבל איך נחייבו בסתם ליתן ששה פ' ועוד דדוקא בפקדון שנוף
המעות הם של מפקיד משא"כ התם הרי כבר חל רק חיוב פרעון
במעות שאינו מסוים וע"ע במח"א הל' ריבית סי' מ"א בדיון עיכב
פקדונו ועכ"פ גם לשיטת שו"מ בהלואה גמורה בודאי אסור ו"ל
הב"ח ח"מ סוסי' ל"ח ונשמע מכאן דאע"פ דראובן קבע זמן
לשמעון לפרעו ועבר הזמן אינו מחויב לשלם לו כל מה שהי' שמעון
מרויח במעות אלו אם כי פורע לו בזמנו דדוקא בעדים וזממן
וכו' אבל בעלמא הוי אגר נטר מ"מ עבירה היא בידו ובכלל גזל וכו'
עכ"ל וכבר כתב בשאו' אבקת רוכל להב"י סי' ו' דלגבי ריבית דהוי
מלתא דאיסורא לא אמרי' דמ"ד וח"כ בגד"ד שהיה הלואה אסור
ליקח הריבית רק באופן אס נעשה ענה"ע ומחויב לישבע או לקב"ח
ע"ז כנהוג כיון שבא להוליא הריבית:

ד"ר מ"ס ר"מ בזה שבכר תפס דמי שכירות אין נ"מ בזה שאם
לא ה"ל רשות לתבעו בל"ה הרי תפיסה ע"י עכו"ם לא מקרי
תפיסה כמ"ס רש"ל וש"ך סי' א' וע"ס בל"ה בדיון דיעבד ושאו'
נו"ב מ"מ ח"מ סי' ל' ובהק"ב להש"ך סי' ו"ס' ק"ד ובשו"ת פני
יחזק הספרדי סי' כ"ב האריך והעלה דגם דיעבד ל"מ תפיסה
בערכאות רק היכא דליכא עדים ואיך ליה מיגו נאמן ע"ש ואני
מלאכי צב"י אה"ע סי' ז'ו בשם הרשב"א גבי אלמנה שבחנה
בערכאות דמוכח דדיעבד מהי תפיסה בערכאות וע"ע רש"ס ח"מ
סי' קמ"ה ושאו' אבן שהסם סי' נ"ט בזה:

ואולם בג"ד כבר כתבתי שה"ל רשות לתבוע בל"ה כיון שגם
הסך ב' מאות שהודו לו לא רצו לפרוע ודינו כעושה ברשות
ב"ד, והגלע"ד כתבתי:

סימן צא

להרב המאה"ג וכו' מ"ה ישראל זעמלמאן נ"י טו"ק"ק ד'
באלטע. ברוסיא.

מכתבו הגיעני וע"ד שאלתו בגט שסידר עבור איש א' ואחר
הגט הרחיקה האשה נדוד והס שניהם עניים וא"א
ליתן גט אחר ואח"ז ראו בהגט שנכתב במקום דיהויאין דיהויאין
דהיינו ה' במקום החי' ור"מ הביא מדברי נו"ב מ"מ א"ע סי'
ק"ג ופח"ש סי' קכ"ו סקו"ט ומ"מ לידד שאין זה מן התורף יש
להקל בשענה"ד:

ורענ"ד גם בל"ה יש להקל דהנה מלינו ברש"י פ' שמוח בפסוק
היליכי את הילד הי שליכי והוא מש"ס דסוטה (י"ג
סו"ע"ב) היליכי הא שליכי וברש"י ד"ה היליכי וכו' הרי לך שלך
ומבואר דתיבת הי מתפרש כמו הא בל"ק והוא כמו הרי וע' יומא
(מ"ד ע"א) ורש"י ד"ה הא וכו' שכתב ג"כ דתיבת הא הוא כמו
הרי מ"כ אין זה מפסיד כונת הגט דהכונה די שהוא כמו אשר הי
ר"ל הרי, הויין רשאה, וכאלו כתיב אשר הרי תהי' רשאה ושלטתה
וגם אס נפיש כמו הא לכס זרע שבפרשת ייגש ופרש"י כמו הנה
וכמו גם אני הא דרכך בראש כתיב שהובא ברש"י שם א"כ הכונה
אשר

לכבוד העני לפני ב"ד הרי לא יוכלו לפסוק כמ"ס בנה"מ ע"ש ולפ"ו
אם יש נידוד שט"ח גרע טפי וא"ל לשלם לו הולאות:

בב"ד נראה דהוא אס עדיין לא זכה בל"ה אבל אס כבר זכה
בדינו ושס פסקו לו הולאות הרי דינא דין שיהי שניהם
סמכו א"ע על דיניהם וגם הגתבע חרעמא דהכי נכנס אס ללח
יט להנה דלג"ל ה"ל ללמנה נדד הנהנו הדיניה הראשונה
שבדל"ה לב"ד ישראל וה"ל כמשחק בקוביא דגמר ומקני בדיבור
כשלמא ה"ש בשו"ת ברב"ה יתף חת"מ סי' ר"ו ו"ש לומר בזה
אע"ל"מ דלא יתוקן האיסור דכבר נתיקרו הפולגים וגם אין פלן
אלא עשה ולש' הפ"י סוף גיטין בכה"ג א"ע מהי ומה שהקשו
עליו מש"ס פ"ק דתמורה עמ"ס בזה במשפט שלום סוסי' ר"ח אך
דקודם שגמר הדין יכול לחזור בו כמו במשחק בקוביא וע"ס מחשו'
מהרי"ק שרש קפ"ז בשם ר"פ דכשכתב בשטר לדון א"ע בל"ה י"ל
דדמ"ד ולא נמלא שם אבל מלאכיו בשטר קל"ו שהאריך בדיון ספק
בלשון השטר שמדינא יד בעה"ט ענה"ת אס יש לדון כן בשטר של
ערכאות לפי שנדיניהם אינו כן והשיב דבזה ל"א דדמ"ד והביא
בשם הר"ם מקיטון דגם אס שיעבד א"ע בשטר להשפט בפניהם ל"מ
כלל ואף שהביא בשם י"א דכיון דג"ד שרולה לדון בפניהם מהני
וכ"ה בתום ר"י בר פרץ דאס ב"ה נאסרים לתזריהם בחומס
מלכות ואח"כ רולה חבירו לתבעו בל"ה מאותה חביעה אין נזקקין לו
כיון שהניח ד"י וזכר להאסר לדון בל"ה ודמ"ד אבל היינו כיון
שהיה יכול לעשות שטר בד"י ג"ד שרולה לדון בל"ה אבל במה
שמוכרח לעשות בל"ה כגון בדבר השו"ך למלך וכדומה ל"ס טעם
זה וגם אי נימא דהריב"ס ס"ל בכל גווני כן כל העסקים חולקים
עליו וגם הביא מחשו' הרא"ש דאע"פ כתב בשע"מ בין בד"י בין
בל"ה לר"ד לתבעו בד"י ומתקומ"מ דאש"י הלוח נותן רשות למלוה
לתבעו בל"ה אסור ע"ס א"כ מוכח דלא ס"ל כדעת ריב"פ וע"ע
צב"י ח"מ סי' כ"ו ס"ז בזה ומ"מ כיון שהרמ"א סי' כ"ב ס"ב
פסק בשש"י דאס כבר דנו לפני עכו"ם א"י לחזור בו ואף דהש"ך
חולק ופסק דבקבלו קנין לדון בל"ה סתם גם דיעבד ל"מ אבל בשאו'
חשב"ן ח"ג סוסי' ס"מ כ' וז"ל וכל טענות אלו לזכות בני שמעון ה' מן
הדין לקיימם אלו בלא מתחלה בד"י אבל כיון שהלכו תחלה לדון
בל"ה וילאו חייבים ה"ז כאלו קבלו עליהם לדון בל"ה דין ומתלו
זכותם והרי מה שנו בל"ה קיים עכ"ל ובהנח"מ סי' כ"ו לא ידע
מה וא"כ י"ל דגם בנ"ד כיון שהתבע אחר שהשיג הדיניה הראשונה
לא הומינו לר"ח גם הוא נתלה וקיבל עליו דד"מ וחייב לשלם שאר
ההולאות כפי דד"מ וכן אס נתן להמלוה טראטע לתוקף דל"ה ואין לו שום
טו"ח ועיכב התשלומין כיון דעכ"פ מותר לתבעו בלא רשות ב"ד מדינא
כמש"ל בשם הדע"ק שוב חייב לשלם ההולאות מפני חיוב שקיבל עליו
בדוועקסיל ודוקא אס יש לו טו"ח לנגדו דלא היה לריד לתבעו בד"י או א"ל
לשלם הולאה ראשונה משא"כ במודה לו ועיכב התשלומין שלא כד
דא"ל מדינא לתבעו בד"י כיון שאין כח להב"ד לכופו שוב מועיל
השע"ח שיוכל לתבוע ההולאה ולכן אני נוהג לפשר גם שלא ברטון
הנע"ד בחביעה וועקסיל בל"ה אס התבע אין לו שום טו"ח ועיכב
הפרעון שלא כד, והגלע"ד כתבתי:

סימן צב

להרב וכו' מ"ה ראובן ראסנער נ"י מ"ץ דק' ואבנא.

מכתבו הגיעני וע"ד הדו"ד בר"ל שה"ל חוב וועקסיל על ר"ד
ט"ס ב' מאות וגם מלוה ע"פ סך חמשים ר"כ ומה זה
ט' שנים והניח בזה חומה וחנות עם סחורה ור"ל תבע מעותיו
מהאלמנה הנו"כ והיורשים ולא פרעו ותבעו ר"ל בל"ה ונמשך כמה
שנים ור"ל נשבע על טענותיו בל"ה ועמ"ה ילא המשפט למכור
הבית בעד חובו ב' מאות וחמשים ר"כ הנ"ל ועסקא והולאות עד
שעלה לסך ת"ק ר"כ וסך ב' מאות מודים שמגיע לו וע"ס חמשים
טוענים בספק שא"י מזה ועמה תבעוהו לר"ס מכת חמשים ר"כ
וגזב עסקא והולאות בלמחר שהי' שלא ברשות ב"ד ור"ל טוען
שהנשם לפני הרה"ל המנוח ז"ל אב"ד דשס ונתן לו רשות ב"ד
לתבוע בל"ה וטוען שנעשה החוב ענה"ע וכבר תפס מזה וארבעים
ר"כ ע"י השכרת דירות בכח דל"ה עכ"ד השאלה:

ורב"ה מ"ס שב"ד דק' לאנו דחמבריווח נוהגים לדון דבלא רשות
ב"ד מפסיד התובע הולאה ראשונה ולא יותר דכיון שהתבע

בכמ"ק ובתש"ו ח"ל סי' ע"ג הוכיח כן מהש"ס דחולין וע' תש"ו ב"א חו"ד סי' מ"ו ומ"ט עוד מר"א סי' ל"ז שם מיירי בנקראת צפ"כ ב"כ רבקה ובעת הנישואין אמרה ששמה מעריסה רבקה לאה וכתבו כן בכחובה ובשעת הגט לא ה"י הכחובה בידה אבל לפי שאמרה שיש בידה צביתה הכחובה והוא מלתא דעל"ג לכן כ' דנאמנת לומר שכחובים שני השמות בהכחובה וכיון דס"ל דשם הכחוב בכחובה ל"ה נשחקב לכן פסק שהגט כשר וא"כ אין מזה שום רא"י לנ"ד שאין הכחובה בידה כלל וגם אינה יודעת אם נכתבו ב' השמות בכחובה :

ומ"ש ומח"א סי' ק"ג הנה שם מיירי ב"א ששמה רוסיא סינדל ונקראת צפ"כ רוסיא לצד ומ"מ אמה ודודה לפעמים קורין אותה בשני השמות והמסדר כ' ב' השמות יחד והשיב דגם אם לא נכתב בכחובה כן כיון דהמיעוט קורין לה כן ל"ה נשחקב וכשר במקום עיגון ומ"מ ס"ס שם דכיון דתיבת מותרת שנכתב הראו לחינוק ולא הכיר שהיא ר"ש אף דהג"פ מתיר במקום עיגון מ"מ תרי קולי לא מקילינן כמ"ט כה"ג הע"ז ביו"ד סוסי' ל"א ע"ש והנה מלבד שהוא סובר דגם בלאו או ב' מיקרי פורחא וכבר נתבאר דרוב האחרונים לא ס"ל כן ועכ"פ גם לשי' מח"א הרי צ"ד שלא ככתב בשם אב"י שהוא לוי ובח"א שם סי' ע"ח מבואר דככה"ג הוי בכלל שינה שם אב"י ועכ"פ אין להקל אלא במקום עיגון והוא סובר דתרי קולי לא מקילינן גם במקום עיגון וא"כ מ"מ אין מקום להמיר ולכן אין צ"ד להמיר האשה הזאת :

סימן רנ"ב

להרב המאה"ג וכו' מ"ח סיכ"ל גילעהרנסער נ"י אבד"ק נאוויטאניץ :

מכתבו הגיעני וע"ד שאלתו בראובן שלמה מצות נשמעון עליה"ע ושי"ל בכל פעם העסקא וכאשר מטה יד ראובן ור"ה שמעון לערוך עליו בדא"ה והתפסרו ציניהם שיחן לו שמעון עוד שבעה מאות ר"כ שהי' בסי"ב ב' אלפים ואשת ראובן חתמה לו נאצראק"ט על חלקה צבית שהי"ל בעזבון ע"ס ב' אלפים הג"ל על שבעה פ' ממאה לשנה וכעת טען ראובן כי האק"ט נעשה מקרן וריבית וגם נכתב ז' פ' והוי ר"ק וגם טען שלא הרווחתי שלא עשה שום מו"מ וכל פרנסתו משכר הדירה מהבית הג"ל ומעולם לא מחל לו מה שנתן עסקא והי' אנוס ליתן לו ולחלוס הנאצראק"ט אחרי שלא הי"ל לשלם והי' לוקח הבית מירו כי נעשה סיקוועטור בדא"ה ושמעון טוען שהאק"ט הוא קרן וגם עשה ה"ע והמקבל חתם א"ע צב"כ"ל שלו שלקח עליה"ע עכ"ד השאלה. ומאז השבתי לרומ' בקינור דאף שנכתב בהאק"ט ריבית מ"מ כיון שטען עליה"ע אין בזה חשש ומה שצ"רף העסקא להקדן ועשאו קרן בנאצראק"ט הוי כהודה שכבר הרווח ואי"ל שלא הרווח. ואבאר כעת טעמי שהרי דעת מהר"ב"ל דנכתן לו כתי' על הרייח ואח"כ טען שטעה בנשבונו או שהפסיד אח"כ ולא נשאר ריוח אינו נאמן ואף שהש"ך סוסי' פ"א חולק עליו הנה בתש"ו שער"פ סי' קמ"א סילק כל תלונות הש"ך מעל מהר"ב"ל בזה וכו"ה בתש"ו מהר"ט בשניות חח"מ סי' פ"ו ותש"ו תורת חיים למרח"ש סי' כ"ד ואף דבתש"ו רש"ס חח"מ סי' ק"פ פסק כהש"ך היינו בכת"י אבל בשטר גמור בודאי אינו נאמן לומר שלא הרווח כמ"ס בתש"ו דמ"א והובא בעט"ז לחו"מ שם ויש להביא עוד רא"י מהא דמבואר בזה"ע סי' ל"א ס"א בהג"ה בשם תשו' הרשב"א דאם עשו שתי"ת על הכשאר יורשין החוב אפי' לא נשבעה דהוי כסילק וע"ש בח"מ וב"ש סק"ה וכו"ה בתש"ו מבי"ט ח"א סי' מ"ג שאם ה"י הזקיפה בשטר ובעדים אינו נאמן לומר שלא נתן בתורת ריוח ושכסוף ב"א לחשבון ואין כאן ריוח וסי"ס המבי"ט שאינו נאמן לומר ירחתי פן ירחוק אחי על מצות הקרן ולכן הודיתי שהי' ריוח ע"ש ואף שהמבי"ט כתב טעמו ע"פ דברי העיטור דכי יהב לי' בלתי סהדי בשם רומחא לאו כל כמיני' למישבש לי' השתא לשם קרן והוא כדעיה א' בש"ע סי' פ"א ס"ל והרי בש"ע הובא אח"כ דעת י"א דגם בנתן לו בפני עדים אם לא אמר אחס עידי ישבע שלא הי' ריוח היינו בעדים בע"פ אבל בשטר ל"ע אינו נאמן וע' בש"ך סק"ע וכו"ה בעט"ז וגם בלא"ה כתב העט"ז דהלכה כדעיה א' ושכ"פ בס' ישמח ישראל ואין המוחזק יכול לומר

אלא כותב כן בקוויטליך ללדיקים והלא הלדיקים אינם דרים בעירו רק במק"א ואפי' אחד קוראה בע"פ בשניהם ל"מ כלל והוא רק לפעמים ע"ל הודמנות ואולי רק לדיק א' או ב' והרי זהו רק מיעוטא דמיעוטא וגם בשבולי לקט מהס"ג סק"א כתב דמדמ"ע כגון שבני ביתה לבדן קורין כן אינו בכלל פורחא ומכ"ס צ"ד שגם האב קוראה בע"פ רק בשם מלכ"ה ורק במכתבים מוזכר שניהם א"כ פשיעא דהוי רק מעדמ"ע וע' בתש"ו ב"ש חו"ד סי' קס"ה וח"ע סי' קכ"א וסי' קכ"ו בכו" : **והנה** מ"ט הרב מצבראניקא להחזיק בידי בנו המסדר ולהמיר הגט לאשר ששם הנכתב בכחובה לא מקרי נשחקב כמ"ט בשו"ת מח"א סי' נ"ה וס"ג וק"ל"ח וק"א וקס"ג הנה אמת שבס"י ס"ג וק"ט וק"כ"ב וקמ"א ועוד בכמה תש"ו פסק כן אבל צ"ח בשער התש"ו בהגהות לח"א סי' נ"ה וקמ"א חולק וכו' דכיון שדעת הג"פ וכל גדולי האחרונים דשם הכחוב בכחובה מיקרי נשחקב וגם הדעת נותן כן אין להורות כן ובאמת שבח"א"ש עלמו סי' קמ"ט פסק דלכתחלה אין לכחוב שם הנכתב בכחובה אם אין קורין אותו כלל בשם זה ע"ש וגם בשו"ת ב"ש מח"א סי' ק"י חולק עליו והגם כי בשו"ת מ"מ סי' ג' העלה ג"כ דלא מיקרי נשחקב אבל יעוין בשדי חמוד מער' גט סי' מ"א מדרכי כמה מחברים בזה שפסקו כן דהוי נשחקב ומהם בשו"ת מים חיים ושור"מ ועוד כמה אחרונים ועי' צ"ח בכללי הב"ש אות ג' שלימד לכחוב גם שם הנשחקב שנכתב בכחובה מפני דכשתבא לגבות כחובתה יהי' לעו על הגט אם לא נכתב כפי הכחובה ולר"ך ב' גיטין ובשו"ת אבני לך מדעת מח"א סי' קט"ז כתב דבמחלה כחובתה י"ל דלכ"ע אין לחוש לשם שבכחובתה וגם העלה שהד"ח לא כ"כ רק לחומרם בעלמא וע"ש סי' קט"ו ג"כ כן והעלה דודאי להקל א"א לסמוך כלל ע"ז ע"ש היטב אבל רומ' כתב שכ"ד אין הכחובה בידה כלל א"כ אין שום צ"ד לסמוך עליו ולא אדע מה הי' להרב המסדר ואצ"ו שהחזיק בידו מפני הכחוב בכחובה והביא בשם אחרונים המקילין בזה וכיון שאין כאן כחובה אשם מקום לדבריו כלל :

והנה מ"ט בח"א"ש סי' קמ"ד דגם שם הנכתב בפתקאות ללדיקים מועיל שלא יהי' נשחקב החס מיירי בשם שנשחנה מחמת חולי לשנות מזלו אלא שנשחקב וכיון שהוא כותב את השם לפני לדיקים הרי מחזיק בו משא"כ בשם מעריסה שאין בו קפידא אבל בבי' ע"ח שם נראה דבכל גווני סובר כן ובד"ח בהגהות מפקפק עליו דכיון דלא נקרא בשם זה כלל מה חועלת בזה שהלדיק מוזכרו בתפלתו בחשאי והלא כל רואה הגט לא ידע מזה וגם בס' אה"ש כלל ב' ושו"י חמוד שם חלקו עליו ומלבד זה הנה הוא מיירי אם הוא בעלמו כותב כן ומחזיק א"ע בשם זה וגם דוקא בכותב כן בכל עת לפני כמה לדיקים אבל מה שאביו כותב שם בזה לפני איזה לדיק שבמק"א הרי גם אם א' או ב' קורין צפה את השם הוי בכלל נשחקב ומכ"ס כשאין קורין כן בע"פ שהוא ע"פ רוב רק בכתב שהוא רק דבר הבא ומודמן לפרקים ע"ל המיעוט הרי כבר נתבאר דמיעוטא דמיעוטא אינו בכלל פורחא. ואף שבשד"ח סי' מ"א אות ו' הביא קלמ מקילין דגם בלאו ופנים הוי בכלל פורחא היינו אם עכ"פ הם קורין בחמידות בשם זה אבל אם גם הם קורין רק לפרקים ע"ל המיעוט ולא ע"פ רוב לכ"ע הוי בכלל נשחקב ומכ"ס אם זה המיעוט הוא רק בכחוב ומכ"ס אם הלדיק דד במק"א דאף שדעת הגהת מל"מ פ"ג מה"ג בשם הנשחקב במקום כו"ג ונקרא בו במק"א אינו בכלל נשחקב מ"מ גם בזה יש חולקים וע"ש בשד"ח אות ח' וסי' ל"ט אות ד' בזה מדברי כמה אחרונים וע' שו"ת מ"מ סי' נ' במי שנקרא מעריסה מנחם מענדל ולס"ת מנחם ובפ"כ מענדל דאם כתבו בגט מנחם מענדל דמתקרי מענדל דכשר אבל אינו דומה לנ"ד כמוכן :

והנה מ"ט הרב הג"ל מחשו' מח"א"ש סי' פ"ו ב"א ששמה עטיא חסיא ושם חסיא נשחקב ואין קורין בו כלל והכשיר והוא כנ"ד ממש אחפלא עליו דהם מבואר שהיתה חתומת בשניהם ואפי"ה כתב שהי' לדיק לכחוב גם שם עטיא אלא דכיון שהועד לפניו שכמה אנשים קורין בשניהם וגם ראה אגרות שבני ביתה כתבו לה בשני השמות וגם בכתב התעודה שלה (פאם) מערכאות כחובים שניהם ולידד דכתב מערכאות מועיל ג"כ (ובשד"ח סי' מ"א אות ד' פסק בפשיעו דהפאם אינו מועיל ולא ידע מהשו' מח"א"ש הג"ל ונ"ע לדינא) ולכן פסק דבדיעבד מהני הגט שנכתבו ב' השמות יחד ולא יותר ובכוף תש"ו הוסיף לחלק בין אם נשחקב שם הראשון בזה חולקים על הב"מ בשם יטהב ישראל אבל בנשחקב שם ב' י"ל דכ"ע מודו

המוכר ולפי דבריהם עבר לנגדם והעלים שלא כדת שגם אם ה"ל קו"ה לנגדם מכה חזקה המזינה לא הו"ל למינעד דינא לנפשי' בלא רשות צ"ד ולכן לענ"ד אין לו טענת חזקה לנגדם על להלאה :

ומה שהבטוחו שהעלים י"ם מסך כמה שנים ורומ' הביא מ"ם בחיבורי בקת"ע אות י"ב ולידד דבנ"ד היו רק טענת ספק והנה כמה שחקרתי שם אם חלים החשלומוין של הראנדע לכל יום בפ"ע ומיקרי הפסד מכיסו מלאחי אח"כ רחי' דמיקרי הפסד מדברי מנ"א סי' רמ"ד סק"ח ובענין הברור מלאחי בשש' שו"מ חליטאה ח"ג סי' קי"ט דבכפרים שא"ל לברר ע"י ישראל נאמנים העכו"ם אבל אני מלאחי בשה"ש לר"ת סי' תרי"ב ותרי"ג דמפורש דגם בדליכא ישראל אין שמאים עכו"ם נאמנים כי ימיים ימין שקר ע"פ וזהו כדברי החס"ם יו"ד שהבאחי שם אבל אין נ"מ כ"כ דהא גם בטענת ספק יוכלו להטיל עליו עכ"פ קב"ח כדוע. ובנוף דין המכס של הפר"פ שרמותי בקת"ע לסי' רל"א אות ל"ג שיש צו עיון רב הנה בענין זה ראיתי תשו' בכת"י מהגאון מהרש"ק ז"ל מבראד שהעלה דריו כמכס של"ק והביא מפייהמ"ם להר"ם פ"ו דביק דדוקא היכי דהמלך עשה קצבה מחמלה אלא שנתן רשות להמוכס ליקח גם יותר אז היו מוכס של"ק אבל היכי דמתחלה הוא בלא קצבה דדמ"ד וגם הגאון בעל שו"מ ז"ל השיב כן מטעם אחר וגם בשו"ת בר ליואי ח"מ סי' ט"ז כ' בפשי' דהראנדע הוא כדון שהארון יש לו זכות בעירו שלא להניח לנווג י"ם לאחרים זולת אם ישלחו לו כריכ ככל אדם שיש לו סחורה שיוכל לוקח כמה שירלה ואח"כ מלאחי בשו"ת הר הכרמל ח"מ סי' ל' שהעלה כן שציד הארון לגזור שלא ידורו בארצו עד שיטנו לו ממשקין כו"כ ע"ש והנה מה שיש לרון דמ"מ אי' לתבוע על העבר ראיתי בשו"ת מגדל השן סי' מ"ח תשו' הגאון מוהר"כ ז"ל אבד"ק ראווא שפסק בפשי' שיוכלו לתבוע גם על העבר אך בנ"ד יש לרון דכיון שהחיוב מסיס דד"ג ודעת הש"ך סי' שפ"ו דבסוג פטור ואני מלאחי בשו"ת מהר"י מברונא סי' רכ"ג שגראה מדבריו להדיא כהש"ך דכל דבשעת מטעם עבד בהיתרא אף שאח"כ בירר חבירו ששעה שלא כדון אין בו משום דר"ג וע' מח"א ה"י נוקי ממון סי' ו' בשם רמב"ן ותשו' שאלת יעב"ץ ח"א סי' פ"ה באמצע התשו' אי"כ י"ל דבנ"ד שהוא תבע חוקתו ולא שמעו לו ולא רלו ליתן לו ששנק ולהילל א"ע עשה י"ל דלא מיחייב מדר"ג

ובדבר מה שמסרוהו הנה הגם דקיי"ל גם בקנס דדמ"ד כמ"ס בתשו' מצי"ע ח"ב בשניות סי' קל"ח ותשו' ח"ל סי' ע"ב ואני מלאחי מפורש כן בתשו' הרשב"א ח"א סי' תרי"ב ומפורש שם דגם אם דמ"ד ליתן הקנס לאחרים למי שירלה דמ"ד ע"ש מ"מ בנ"ד שעשו כן בלא רשות צ"ד בודאי מחוייבים לפנותו אבל מעתה והלאה יהי' מותרה ועומד בנ"ד שאם יוסף להזיק להם יהי' להם רשות למסרו :

סימן רנד

להרב המאה"ג וכו' מו"ה יהואל איבל

הכהן ז"ל מו"צ דק עיר ישן :

מכתבו הגיעני וע"ד שאלתו בראובן שיטב בשכירות צבית ומנות של שמעון זה ט"ו שנה וקודם ר"ה העבר חזר ושכר להלאה בשכירות מוקדמות לעשר שנים בעד תשעה מאות ותמשים ר"כ ונתן לו תיקף ג' מאות ושימן לו המוהר אחר יו"כ ואחר איזו ימים חזר ש' ושלה אליו איש שקנה ממנו עורות שימן עוד ע"ח השכירות רכ"ח ר"כ ונתן לו וועקסיל כמו לא ה"ל מנות וסילס אח"כ וזאת התנה עמו ראובן בשעה שכירות שיעמידנו בטח בכתיבים המועילים בדי' ודא"ה ועשו כח עברי ע"ז וככה צו געשעה בחיוב ושעבוד גמור בקגא"ם וצבוחם לבית הנאטריון לעשות הכתיבים א"ל שא"ל להבטיח רק באופן ששעה על השכירות טאבילאזיאן ומיין ש' לעשות כן ור' טוען כי אולי ימכור ש' הבית במשך הזמן ובדיניהם בטל השכירות בלא עתבלע וגם כי שמעון איש זקן ופן יפול ח"ו לפני יחמי ובאו לפניו לר"ה ופסק ע"פ המבואר בסי' רמ"ג סי"ע דבאל' זכה ואכתוב השטר כיון שזכה אי' לחזור מלכתוב השטר וכיון דשכירות קרקע נקנה בכסף בלא שטר כמ"ס בסי' קל"ה סי"ט לכן מחוייב להבטיח באופן המועיל בדיניהם כיון שבדיניהם אין הקונה יכול להוציא השוכר ואח"כ ערערו על הפסק עפ"ד הצי"ע ושאר אחרונים שזכ"ו ש' סי' שט"ו שאין הקנין חל הו"ו שכירות הקדום דהוי דשלב"ל וא"כ אול המוחות

ט"ז שהרי הלוה טוען שהי' מוכרה ללרף הכל בקרן וליתן לו האק"ט מפני שתיירא שלא יגשנו בתוקף דא"ה ואף שבסי' פ"א סל"א וסו"ע סק"ד מבואר דלא הוי אונס מפני שהי"ל למסור מודעה בפני עדים ח"מ הרי בסי' ר"ה ס"א לסי' י"א שבהג"ה דנעין שראו עדים נתינת המעות והטעם דכיון דידעי' בלונסי' על המכירה מהזמא אכסוהו גם על ההודאה כמ"ס הסמ"ע שם והרי לא מסר מודעה וז"ל דהודאה כמתנה דסבי בלונס' בלא מודעה והאר"ך בזה . והנה כבר כתב בנה"מ כ"ס"י פ"א דהודאה ל"ה כמתנה ועוד דבנ"ד הרי נתן לו עוד ו' מאות ר"כ במוזמן בהלוה עבור זה ועוד שהרי בנ"ד אין זה אונס כיון שצדדינא הי' ציד שמטון לתבוע המעות ולגבות מן הבית כמ"ס בח"מ סי' ק"ג סי"ה ושם בהג"ה שאין מרחמין על הלוה לומר כי"ל נטילא הלוה מביטו מסוס דבר מועט ומכ"ס בנ"ד שהי' דבר מרובה וכבר כ' בתשו' הרא"ש שהובא בב"ש א"ע סי' ק"ח סק"ח דהיכי שהדין עמו אינו אונס ולא דמי להא דסי' פ"א סל"א דהתם לא הי' כתוב הפרעון בשטר וכתיירא מאונס שלא כדון משא"כ בנ"ד וגם מה שעשה א"ע לסיקוועטער כיון שלא שילם לו חובו עשה כדון ואף דאפשר עשה שלא ברשות צ"ד ולא הזמין אותו לר"ת כבר כתבתי בתשו' לק' זאבנא בשם כתבי הנה"ק אבד"ק בוטשאטש ז"ל דבדבר ברור שאין עליו טו"מ אפי' עשה שלא ברשות צ"ד אין עליו איסור בזה"ו שאין יד צ"ד תקיפה ועוד שאם הי' רולה לעשות ליטאטליאן הי' בידו לעשות ברשות צ"ד :

ומה שכתבתי בתשו' שא"י לומר להלאה לא הרוחתי שהרי אם הי' משלם החובות הי' מוכרה למכור הבית ולי"ה מרויח שכר הבית אי"כ ע"י מעותיו של זה הרויח שכר הדירה ורו"מ פסק ע"ז מדברי הח"ד סי' קע"ב סק"ב בדיון השכין הי"קבל עסקא הבית לנותן ואח"כ טען שלא הרויח והנותן השכיר הבית לאחרים דמחוייב להחזיר השכר לבעלים להסבורים דמשכנתא בלא כתייתא הוי ר"ק והרי הנכסת הדירה הוא הרויח עכ"ד לק"מ דהתם כשקבל ממנו המעות עליה"ע לא הי' הבית עומד לימכר עבור חובות אלא שאם לא הי' נתון לו המעות לא הי' עוסק במסחר וכשקבל המעות עסק בהמעות במסחר וכשלא הרויח צו פטור משלם עסקא ולכן לריך הנותן לשלם שכר דירתו אבל בנ"ד שהי' דחוק ע"י החובות ואם הי' הנותן דחוק עליו אם השעה לגבות חובו הי' נאלץ למכור הבית אי"כ ע"י מעותיו של זה הרויח שכר הדירה ושפיר לריך לשלם. ועי' בשו"ת שו"מ מה"ק ח"ג סוסי' ק"ס שכ' כה"ג ממש (ועמש"ל סי' קט"ו בזה) ובמק"א הבאחי מ"ס בשו"ת הגר"ה רמה סי' י"ט שגראה היפוך מזה וביתרתי. דלק"מ דהתם מיירי בלא ה"ע :

סימן רנג

עוד להרב הג"ל

ומה ששאל בדיון רחובן שהי' שענקיר כמה שנים בכפר אלל ערל רינדאר ואח"כ שכרו שמעון ולוי הראנדע ולא רלו ליתן לו שטנק והוא מכר י"ם בהעלמה והפסיד להם הרבה והעריכו ד"ז לפלליהם ומענישים אותו בסך עלוש והוא טוב"צ מהם שיתנו לו השטנק להלאה שיש לו חזקה בזה וגם תובע מה שמסרוהו והזיקו לו כך העונש והם תובעים מה שהפסיד להם כמה שנים במכירת י"ם ורומ' כ' דכיון שהחזיק בזה כמה שנים בפני העכו"ם ובפני אביו ואמו וגם אללס לסירוגין הוי אומנתו בכך ואין צידם להשיג גבולו והנה הגם שמבואר בשו"ת ד"ח ח"א חח"מ סי' כ"א דמי שהוא שענקיר אלל הארון יש לו חזקה אבל היינו שאסור ליהודי אחר להשיג גבולו ליקח השטנק מהארון אבל אם יהודי שוכר אח"כ הראנדע נלע"ד שאין להשענקיר עליו חזקה שהרי גם מלרנות קיי"ל דבמוכר בהמתנה ליכא דדמ"ל שצד מוכר לומר שזהו אינו בטוח אללו וכן אפי' בהנטיח ללוה ללות לו וכחך השט"ח יוכל לחזור בו לשי' הרשב"א דיוכל לומר שאינו מאמין לו כמ"ס בסוסי' ל"ט וע' תשו' פ"י ח"ב סי' ל"ב דלא קיי"ל כהרמב"ן החולק ודלא כהש"ך שם ומכ"ס בנ"ד שהם חכרו העסק בהיתר אך יתכן שיוכל השענקיר לכופס ליתן לו שטנק אם אינם מאמינים לו שלא יעלים מהם וחושדים להזו בזה ובפרט שכבר עשה כן לנגדם ומכר י"ם בהעלמה לפי דבריהם והרי אפי' במשרת מו"ז כשחשש שיגבולו יוכל להוציאו כמ"ס יסי' תכ"א סי' בה"ה וע' מל"מ פ"ג מעבדים ה"ה ושאילת יעב"ץ ח"ב סי' ל"ח ומכ"ס בנ"ד שהוא בא רק מכה חזקה ומעולם לא החזיק רק באופן אם יהי' נאמן בעיני

וקי זאלאזין למוכרי קומה דקהלחכס ע"י ערלים צלל ישראל שומר והקונה היי צסקים צלל כקות עליהם והסקים הפירים היעצו וחסוונים צמותם וכפי הנראה נסע עוהם ישראל עד כפר סמוך פרסה לומחייק וציוס הי' לעח ערצ צבואס ללין צכער הייל מזר השומר לציוו וציוס הייל היו עכני שלג וכשלשה סקים נחלהמו קלה צקרון הי' והלינו אותן לצדס והקונים לא פשעו צזה כלום והס עניים ודלים.

ר"נ ויחשס לחוח השלג כצר הביא רוי"ט דברי מניח סיי חסיו דלי"ט ריקוד צנפלו מוס על הקומה וחמר שכתייצט הקומה ומדברי הע"ז סיי חניג סייק צי צשי חסי' ונהני ריקוד ואפיי קודס פסק דלי"ט וכיעור דקומה היו לח צלח וצפרט צשלג דאפשר שלא נחלהמו הסק צלל פנים כלל ומספק יס לחקל עכ"ד והנה כצר רוח צפעית לחשו' פיי סיי טי' וסס מוצור ג"כ דכיון דקיי"ל דבלח צלח ח"ט וכיער וקומה אף שכתייצט היו לח צלח והמורדכי צסס כ"י מוינח צע"כ דס"ל דמחר וכיער וע"ס שפוכים מהמורדכי דהיכי דמנהל הקומה תמיד יס קי נגד חשט חוץ ע"ס.

אך צגוף דין קומה צקומה הי' היו לח צלח האמרוניס לא הביאו דברי רמז"ס פייג מתרוותו הי"ד דמפורט דהוי כיצט ציצט ויאלחתי צמלי"ט פ"ח ומוסכב ומוטב הי"ד שהעיר צזה אצל כ"ל דלי כינח דהוי כיצט ציצט יס לל להקל להניח מעט קומה מכל סק וכינוח לכל דפרים מרובא פריש [ואף דהמק"ח סיי חסיו העלה דגס צמיעים יס צילה אצל כדלי הס המורדכי וציה ומוג"ח ללרף דעחס להקל וע"ס צלי"ח קק"ה צסס פרי"ח] דהא קודס פסק אין כינו עוד צליקור חוץ והוי כפירט קודס סכודע אליקור וכתי"ס המוג"ח סיי חלי"ט סייק גי' כסיג וע"ס צפומ"ג סרנו לרדכי ההי"ט פייג וסצנה כעין סצרה זו ולשי' המוקלין גס צצנים האמרוניס ללל כחשו' ד"כ אי"כ צכ"ד סכוכר לחכסיס רצוס כל הי' יחלה שפוח לקח מן הסיחר והכל מותר וצפרט דכ"ד י"ל דשנח לא ככנס השלג לפנים ואפ"י צספק דרוסה וקילין צספק לא על היכי דליכא עוד ספיקא, וצשי"ס דצ"צ כ"ה ע"צ ורש"י וחסי' דלשי' רש"י אלינח דר"ח צספק ציאה מותר צמד ספיקא וכצנן מודו צסי"ק ועיע צסי"ק דע"ז דף טי' ע"ח חמורא סרי וכו' ורש"י סס דסני לן ספק ציאה מוספק מוגע ע"ס ועי' חסי' סססיס טי' ע"ח דיה וחתי"ל וסרי קיי"ל דאין מחזיקין ממקום למקום וצפרט מכלי לכלי לשי' סרלצ"ד פיי"ז מחלח"ט לכ"ע אין מחזיקין ועי' חסי"ן סיי ק"ה סק"ג דעכ"ס צמשהו דרצנן יס לסמוך ע"ז ועיע צטרו"ז יו"ד סוקיי לי"ח כעין זה וס"כ אין להחזיק ריעוחא סכוכס הלחלוחית לפנים דהא חפילו חס ככנס לפנים יס לססתפק שוח לא נחוץ ושנח הלכה כהסוקצנים דמחני ריקוד ולכן מלד זה יס להקל.

וכי ע"ס ודו"ק ויאלחתי צפומ"ג ח"ט סיי חסי"ן צלי"ח סייק כ"ה סכתב דהיכי דקיי"ל להקל וליכא דיעה להחניור מחויצ לוקח לשלס וצמחריטי"ח פ"ה דצכוכות צסס דרצ"ז חיי רעצ"נו פייג מחזיוווח לכל שפוח רק חומרא להחניור הי"צ לוקח לשלס ולל מפני חקידותו יפקיד מוכר ע"ס ולי"כ סרי גס הא דמחניוריס צלל ספיי"ט הוא רק חומרא כתי"ס צח"ט צהקדמותו וגס מ"ט רוי"ט וספומ"ג חוי"ט סיי חרניו ח"ח סייק הי' דשליח סקנה דצד כסר מלד דדין ולל מנולח מהמוצמר ללל היו סיינו צשליחות הוא קלה הערה לכ"ד.

רנחנור לענינינו דהנה רוי"ט העיר עוד דלחתי יס לחוש מפני שהיי ציד עכו"מ צלל שומר והנה מ"ט צסס הכר"ט שהביא צסס חיי"ט ח"ח סיי ס שהחיר חס הכיח קומחא דפסחא ציד עכו"ס צלל שומר אין צידו סיי הייל וצצנה העבר נשלח לידי שו"ט צרכי"ט מרצ הי' מרוסיח וסס סיי די האריך צדין נשלח צלל חוחס ד"ס לחקור והביא משרי"ח לי"ל החדש מהגה"ל מ"ל- צאוויטס חלי"ח סיי כ"ה סהאריך צענין זה והעלה לחקור צלל חוחס אצל צחותס הי' לירף כוה סניפין להחיר וכיון שהסקיס היו חסוקיס יפה ונפכים ומחוייסי יס להחיר צהפיי"ט גס לצי לילות ראשונית, ועו"ס צחשו' מהרש"ס ח"ח סיי כ"ג.

סי קצ"ה

להרב מ"ה **צבי יצחק רוי"ט** נ"י מ"צ דקי' **מאש- ציפה**

מכתבו הגיעני וע"ד סרו"ד סצח לפניו צרלוצן שעשה לפני י"ד סנים פענדליג לסמועון צרל"ה צלל רשות צ"ד זערב לוי צעד דצדריס סכתב שליח הערכי למשכון וכסלכו דצדריס צצית סמועון וצמוטך הזמן י"ד סנים מוח סמועון והכיח יחוייס והמסכנות נחסרו ועחה חוצע רלוצן אח לוי מלד ערצותו ורו"ט ססק ללל קנה רלוצן סמוסכנות ככל דהוי חפיסה ע"י ערכאות וללל היו מוחזק כלל ולל דמי להחזיר המסכון עפ"י הערצ דצני"ד גס הלוח הי' פטור מדינח מליחן המסכנות ודמי להל דסי' קכ"ט צש"ד סייק כ"י וצני"ז והגהס ח"צ סס דהיכי דהוי אסוכתחא ואין השולל מחויצ גס הערצ פעור והיכי דלריך קנין גס פער אינו מועיל כתי"ס צפע"י הי' סס וגס הביא דברי סעיי"ט סיי קלי"צ דהיכי דהוי עצירה ואשלדיע גס הערצ פעור וכ"ד שעשה צלל רשות צ"ד לכ"ע לא נסתעבר הערצ עכתי"ד והנס דצד מוח שעשה איקור למוטכן צלל רשות צ"ד לל ארע הי' סגנון סחוב ואס אולי כצר נהסי"צ צצ"ד וכתחיי"צ לשלס אי"כ אף שעשה אחי"כ צלל רשות צ"ד ליכא איקורא כתי"ס צשו"ט מעו"ד מ"ג סיי רסיח וגיולה מו ואלחתי צכתצי הגסי"ק אצד"ק צועטשטט ז"ל דצמוצ צכור שאין סלוח מחכישו כלל ח"ל רשות צ"ד צוסי"ן שאין כח צ"ד יפה צוסי"ן כלל ורק מלד מוח חקידותו יקס רשות מצי"ד ועי' חסי' נלי"ד סיי כ"ב צלמלע החשו' וצפרט חס הלוח מוחק לללס או סדרכו שלא יכד לדין ע"י השמועות וכדועס ועי' ציסי"ס צ"ב סכתב דלגני צבר אלס ח"ל רשות צ"ד כלל ודלל כתי"ס צלח"ג סיי כ"ג.

ואלו באים לחייבו רק ע"י שהמזיר משכונ על פיו איב ודאי הדבר צרור דכל זמן שלא זכה המלוה בהמשכון לא הוי כהמזיר על פיו איב הרי מוצרך צדין פי שצוה"ד ובנימוקי" פיק דבי"מ צביחור ש"י ה"י הלוי דמשכון שלא צטי"ה לא מיקרי הילך דהמעות אין קונות לו דכבר ה"י מלוה ובשלמה ע"י צבי"ת צ"ד בזה"כ הוא דקרי ל"י מדר"י והוי כאלו הגבוהי לו צ"ד ולא מה אינו נעשה מטלטלין אלל ציו מה"מ אלל כשתנן לו המשכון בעלמו אפי" ע"י משכבה לא קנה כיון דהוי רק למשכון ע"ש איב צ"ד שנעשה רק ע"י שכתב השליח הערכי המפלים איב לא מייצעי"י אי נימא דהפיסה ע"י ערכאות גם דיעבד ל"י ועי צמונים וכה"מ ק"י אי וק"י ד"י שהשאינו ד"י צמסק אלל צמט"י רשד"ס חש"מ ק"י קמ"ה מוצרך דגם דיעבד ל"י ועי"ע חש"י כו"צ מ"ה חו"מ ק"י ל"י וציתור הדבר מוצרך צמ"ה פני ילחק הפסדרי חש"מ ק"י כ"צ צחורך והצי"א מכוה שו"ה גזס ומסיק לריכ"ל דגם דיעבד ל"י חפיסה בערכאות אך דנ"ד חס ה"י מוחר לו לעשות הגז"י כמס"ל י"ל דמח"י החפיסה דיעבד אלל עכ"פ היינו צמסק צמ"י כד"ן אלל צמ"ד לכ"ע לא זה כלל צמ"שכנות דודאי לכ"ע לא דמי לגז"י צמ"ד דש"ה דגז"ה"כ הוא ש"ה"י כאלו הגבוהו צ"ד מש"איב הכא ולא עדיף מאלו נהן ל"י בעלמו המשכנות והרי לשי" כמ"פ דמשכון שלא צמעת הלוחתו לא מיקרי הילך הרי גם צמ"שכה לא קנה והמחוקק יכול לו"מ ק"ס ל"י וצפרט דצ"ד לא עשה משכבה כלל ורק מה שכתב הפרכי למשכון ובכתיבה זו לכ"ע אין להמלוה צו זמ"י כלל מדיכ"ל וצפרט שנעשה ע"י עכ"פ וענה"מ קוס"י קפ"ה אך צזה י"ל עפ"י"ד כו"צ חו"מ ק"י ל"י דגני שרי המלך עדיף דהוי כצמ"כ עב"ד ויש לחלק וקלרתי דצמ"ה אין כאן שום זמ"י כלל מדיכ"ל ואף דמוצרך צמ"ה ק"י ק"ד ק"צ דמה שגבה דד"מ מיקרי גז"י ולשי" קמ"ע גם צלוה ישראל מה שגבה צה כבר חלקו עלי"י החמו"ס וכה"מ סס ובמוק"ח הארכתי צזה מדצרי מהר"ע צמ"יות חו"מ ק"י ו"י וקלו"ה"ה רק"י נמ"ה והצמ"ה מדצרי קמ"ע קוס"י ול"י וקמ"ע קוס"י שס"ע וכחנתי מדצרי רמ"ה ק"י ול"י סס כנ"ד דצרי חש"י צ"ח ק"י כ"ו שרמ החמו"ס וגם לפמ"ש צמסק צ"ה אצרה לחו"מ לקי"ש דצרי קמ"ע היינו צמנע"ה הפענו"ג דל"ה"ה צמסקות וכלן שכיסה וקצרו וקצרו עליהם דד"מ מש"איב צמ"ד וכיון שחמלוה לא זכה כלל בהמשכון ומיל"ל לא חל הערבות כלל וצפרט שנמשך זמן רב כזה ועי צמ"י ק"י קכ"ה מחודש ג' צמס צמ"ה"ת צדין לא הלוה אלל לאחר זמן ושחק כנה שנים ולכן יפה ל"ן רוי"ע דהענב פטור והמעעערים והפנקסים לא צדעה ידצרו והד"ן ד"ן חמה לאמחמה של חורה.

על החטים שמו"ס וצמ"ל הצורך דש החטים שמו"ס ומימם והניחם לחיך שק"ס ולא ה"י ניכר שום נקב צמק"ס והמוכר מוכר החטים לכמה חש"ס וכ"כ כבר אמו המלות ולצוק כשנשאר רק דנע א"י מל"ו לוח עכצרים הרבה וגם הלוקחים מוקדם חפשו צמטים הנשאר"ס מוטע ועט צידס מל"ו ג"כ כן ור"מ הצי"ל מהש"ע ק"י חס"י וצ"ה רח"י דל"ה"ת צממה אינו מחוץ אלל לריך לרקד משום צל חשק"ו אך ד"ס לחוש שמו"ל השחינו העכצרים והצי"ל מה"ל דק"י חס"י ק"ד וק"י דלא מחזק"ן איסור"ל.

ורג"ה צגוף ד"ן מ"כ דעכצרים כבר הצי"ל צמ"י על ק"י ק"ד צמס המודכי דגם בהשחי"י על חטים אין חישש"ן לחימוץ עד שיראה החימוץ לפכ"ו אלל צמס אגודה הצי"ל דמחוי"ל"ן אלל צמ"ר סס קק"י כחצ דמשומע מונהר"ל וצ"י דכל מ"י של צממה וכל"ג ועכצרים מחוץ וצמ"ל כחצ אף דעכצרים שהשהינו על החטים פליגי חס מחוץ חס נראה ציקוע מ"מ צממח ודאי מחוי"ל"ן וצמ"ה"ה כחצ עכצרים שהשחינו על החטים וכתיצ"שו מוחר"ן חס אינס ניכרים ונטלים צרו"ב ואף דמ"י צממה אינן מכשיי"ס כו"ש הרמז"ס פ"י מטר"ל מ"מ מחוי"ל"ן וק"י"ס ד"ס להחמיר צכל מ"י ולוח"ה לחס ע"ש אלל מוצרך דכ"ז דוק"ל חס נראה ציקוע או שגודע שהשחינו אלל צלא נודע הוי ק"ס שמו"ל לא השחינו כלל ושמו"ל לא נחמולו החטים ע"י מוטע השתן וחמ"ל נחמולו שמו"ל ה"י פחות משיע"כ ק"י ועי צדרי"ה ק"י חס"י ור"י סק"ה צדין אי"י ג"ודע ממה נחלח"ל דע"י ק"ס כמ"ג מוחר לאכול"ו ס צמסק וגם הרמ"ל מודה ע"ש.

ורג"ה צמ"ה כ"ס חל"ה ק"י פ"ה נשאל צדין חטים שנשכו מהם עכצרים וגם ה"י צמס לוח"ה עכצרים חס מוחר ליקח מהם ללו"ה שמו"ה והשי"ב להחיר ואף דהצ"ה כחצ דל"ך לרקד ולהוכי"ח הלוח"ה משום דמ"ס"כ כאן לא מלי"ס כ"כ אך ל"י שמו"ס צמ"י"ו יחמיר שלא יקחם ללו"ה מלו"ה משום הקריצ"ה לפחח"ך ע"ש ולא על"ה צל"ו לחוש שמו"ל השחינו העכצרים והיינו מוטעמ"ל דכתיבנ"ל וצמ"ן חש"ס מ"י"ח"ה ח"ל עמ"ש צמ"י"ו"י דע"ה ל"י"ד ק"י ע"י ק"ק ד"י.

ורב"ן יוכל להחיר המלו"ה שכבר אמו וצמ"י נראה דהחטים הנשאר"ס צ"ד המוכר לא יקמו מהם ללו"ה שמו"ה וצ"ה יל"כ"ך ג"כ היתר דכל מה דפרי"ס מוצ"ח פרי"ס כיון שלקחו ק"י"ס שגודע האיסור ולכן לוח"ן שכבר לקמו מהם ופרי"ס מן הקצוע יוכל להחירם ויאללו עכ"ס וישצ"עו.

פ"י קצ"ו

הרב המאה"ג מ"ה **מרדכי בה"ן** נ"י אב"ד **האז"ן** הסמך לראדוויל ברוס"א.

פ"י קצ"ו

לרב המאה"ג מ"צ **ישראל איסר אייזענבערג** נ"י מ"צ ד"ק **באראווס"ה**.

מכתבו הניעני וע"ד שאלתו צמ"ה שכתב קופר א"י שנמל"ו ח"בות צ"ה שמו שאינס צמ"ש שמו"ד ורו"מ הצי"ל דצרי הנמ"ל ושי"ך ק"י רע"ג ודצרי הנו"צ ק"י ע"י וצמער חס"רים פסק שא"ן להולי"ח אחרת חס נמל"ל צמנה ומ"מ לריך לחק"ן וגם כחצ שלריך לחפ"ע ולהגיה כל חס"ה כיון שפ"ה"ה הקופר צד"ר פטור שכל הקופרים יודעים ומח"ה"ס

מכתבו הניעני וע"ד שאלתו צמ"ה שכל"ר חטים שמו"ס ערך ג' קל"ך ולא דש לחוס והניחם צמפעל"ר צמ"י"י על חק"ים סמוכ"ים על הקונות וס"ו שס שמו"רים של הנמ"ה אחרת מוכ"ים

הרב מרדכי אליהו

יחס ההלכה לחוקי המדינה

ראשי פרקים

דינא דמלכותא ותקנות קהל
 היחס לדיני עונשין כיום
 היחס למערכת המשפטית
 האם יש להתקין בימינו תקנות רבנות?
 דוגמאות לתקנות

דינא דמלכותא ותקנות קהל

יש לדון בכך משתי בחינות. ראשית, דינא דמלכותא. כלל זה אומר כי חוקי השלטון וסדריו מחייבים במה שנוגע לנהול עניני המדינה, כתשלום מסים וכד'. (עיין ברמ"א סי' שסט סע' ח' ועיין ש"ך בסי' שנו על סע' ז' ובסי' עג סע' יד' – ובלבד שלא יהא נגד התורה).

עם זאת כבר סייגו ראשונים (רמב"ם הל' גולה ואבדה פ"ה יד'; רא"ש בשם ר"ת נדרים פ"ג סי' יא'; שו"ת הריטב"א סי' נג', שו"ע חו"מ סי' שסט, ח') בכך שהמלכות תשווה גזרותיה, ולא תפלה בין קבוצה לקבוצה. כך היו מקרים שרק היהודים נדרשו לשלם מס מסוים, ונפסק שחך כזה אינו תקף. אע"פ שנראה מהרמ"א בשו"ע שם סי' שסט סע' ו' שהוא פוסק אחרת, כבר מעיר הגר"א שם בסק"ג כי הוא סותר למה שכתב בסעי' ח', שם הסכים לדעת השו"ע הנ"ל.

מכאן שעקרונות חוקי המדינה תקפים, אלא אם כן יוברר שאין היא משהו גזרותיה. למשל, אם יוברר שהמדינה נוטלת כספים מאזרחיה שלא ביושר, פוטרת, לגמרי או חלקית, קבוצות או מוסדות הקרובות לשלטון מתשלום מס ואינה נוהגת כך ביחס למוסדות דתיים, או גם תומכת בכסף ועזרת לסטודנטים יותר מאשר לבני ישיבה, הרי שאינה משהו גזרותיה, אם כי הדוגמה השניה מסופקת בעיני, שכן כאן אין המדינה נוטלת כי אם רק אינה נותנת כשוה, והוי כמחילה או מתנה, ועיין פ"ת סק"א.

עוד דוגמא, אם יוברר כי המשטרה באופן עקבי מתיחסת באיפה ואיפה למפגינים דתיים לעומת מפגינים אחרים הרי שיש הפליה שלטונית, וכבר היו דברים מעולם אם כי כיום המצב שונה לגמרי. שנית, תקנות הקהל: לתקנות קהל תוקף של דין ממש, ראה תוספתא ב"מ פ"א וב"ב ח', ב ט, א. אמנם הרמ"א (בחור"מ סי' לז סעי' כב) מתנה זאת בכך שהמתקנים יהיו בני תורה הכשרים לדון, דבר שאין לומר על רוב חברי הכנסת שלנו. ועיין בבאה"ג סוף סי' קנו משם הב"י. עוד נפסקה הלכה כי התקנות צריכות אישור "אדם חשוב", תלמיד חכם מחשובי הדור, אם כי יש מחלוקת אם אישור כזה הוא לעיכובא (ראה שו"ע ורמ"א חו"מ סי' רלא, כח, ונוה"כ). מכאן עולה שלחוקי הכנסת אין תוקף של תקנות קהל ממש.

אמנם יש גם אפשרות שאגודים מקצועיים וחבורות שונות יתאגדו ויסדירו היחסים ביניהם, והמדינה תתן להן תוקף חוקי. כמו שהגמ' בב"ב ט, א מטפרת על הסכם פנימי של הקצבים, לפיו הענישו את העובר על קיצתן. כך יכולים עריר, רופאים, בעלי מלאכה וכו' להסדיר עניניהם, וחק הכנסת שיאמץ הסדר זה מחייב, שכן נעשה בעצה עמם וקבלוהו עליהם. אותו דבר אפשר לומר אף על חוקים שנוגעים לצבור רחב יותר, כחק בתים משותפים שמסדיר יחסים בין שכנים, והצבור קבלוהו עליהם. עיין שרע חר"מ סי' כא. ועיי"ש לכנה"ג באורך בדיני מנהגים בענין ממון מתי מהייבום. יתר על כן יש לומר על חוקי תחבורה העוסקים בחיי נפש ממש, כשכל אורה סומך על חבריו למשל, שבאשר הוא חוצה את הרחוב באור ירוק בעל רכב אחר לא יטע באור אדום. וכן כשקבל את רשיון הנהיגה הסכים לחוקי התנועה, ואם לא יקיימם משלם קנס. כל זה תופס מצד קבלת הצבור, אם כי אינו דין תורה ממש, כאמור, ובתנאי שהסדרים אלו לא יסתורו דין תורה, וכאמור נעשו מדרת חכם. ועיין שר"ת הרשב"א ח"ג סי' תא ותשב"ץ ח"ב סי' קלב.

היחס לדיני עונשין כיום

זו בעיה קשה. מחד: אין להעלות על הדעת שהבורה כיום יכולה להחייבם ללא מערכת דיני עונשין. לו זכינו והיו שואלים אותנו, ואנו הרבנים היינו מגיעים לדעה אחת. היינו אנו מתקנים חקנות בנידון, למשל. מאסר לגנב, אך בינתיים כל עוד אין תקנה כזו, הרי טפק רב אם אפשר לסמוך על חוקי המדינה. אין לומר כאן "קבלו עליהם", שכן מדובר בעונש כמאסר שהוא נגד דין תורה. בדין תורה גנב משלם ולא נענש בגופו. אמנם לצבור יש סמכות לתקן תקנות בנידון כאמור, אך שוב אנו חוזרים לאמור לעיל, כי תקנות כאלו תקפות רק כשנועשות ע"י בני תורה, ועיד אדם חשוב. בכלל יש להעיר כי כל הנישה המשפטית העונשית, בעיקר בדיני הראיות, כיום אינה תואמת את זו של התורה. השופט מקבל בערכאה חילונית עדים פסולים בעיני ההלכה, כולל הודאות בעיר, מתרשם, שוקל ומעריך פלוני על פני רעהו. בהלכה יש קריטריונים יותר קבועים. שני עדים בשרים, ואין ענין להתרשמות, אלא אם כן חש הדין שהדין מרומה, שאז רשאי הוא להסתלק (שרע חר"מ סי' טו, ג). יש רשימה של עדים פסולים ובשרים שמעירים, ולא תלוי ברשם שהם עושים. מכאן נובע שכל השאלה של עד מזינה – מקבלת מימד אחר. כל המערכת החילונית שונה כאמור, שט אפשר לקבל עד כזה שנוגע בדבר, ולשקול אם ועד כמה להתרשם ממנו ולהאמין לו. בדין כל נוגע פסול. ואם עשה עבירה, ויש הוכחות לכך, הוא פסול גם אם הוא נקרא "עד מדינה", השם הזה אינו מכשירו. עד המדינה הוא פסול. ואם אין עדים לכך, רק ע"פ הודאתו, אין אדם משים עצמו רשע והוא כשר מבחינה זאת ופסול מדין טובות הנאה שמקבל לדבריו. וגם מדין אין אדם משים עצמו רשע אין עושים אותו עד לכתחילה (רמ"א דור"מ סי' לד, כו, ושרע סי' צב, דו). אמנם אף בהלכה אפשר לחקן תקנות. כגון, שעד קל – דעת פסול, ואז יש חופש מסוים לדין להחליט כי עד זה נופל למסגרת זו ואינו אמין, אך כללית דיני הראיות יותר קבועים וחתוכים כאמור.

היחס למערכת המשפטית

על מערכת דיני העונשין והראיות עמדתי כבר. באשר לטכסוכים ממוניים ברור שבתחילה יש

לפנות לביה"ד הרבני, ולא לשיפוט האזרחי החילוני שאינו דן לפי דין תורה. (וראה ב"י בשם הרשב"א חו"מ סי' כו, וז"ל: כתב הרשב"א שנשאל על אחד שמתה בתו ותבע את חתנו בערכאות העכו"ם שיחזיר לו כל הנדוניא בטענה אע"פ שבדיני ישראל הבעל יורש את אשתו כיון שהכל יודעים שהם הולכים בדיני העכו"ם הרי כל הנושא אשה שם כאילו התנה כן וכמו שאמרו (כתובות סז) גמלי דערביא אשה גובה פורנא מהם לפי שסומכת עליהם, והשיב כל דבר שבממון תנאו קיים ובאמת אמרו שמתנין בכענין זה אבל לנהוג כן מפני שהוא משפט העכו"ם באמת נ"ל דאסור לפי שהוא מחקה את העכו"ם וזהו שהזהירה התורה לפנייהם ולא לפני העכו"ם, ואע"פ ששניהם רוצים בכך והוא דבר שבממון, שלא הניחה תורה את העם שהוא לנחלה לו על רצונם שייקרו חוקות העכו"ם ודיניהם ולא אפילו לעמוד לפנייהם לדין אפי' בדבר שדיניהם כדיני ישראל והמביא ראייה לזה מגמלי דערביא טועה דכתובה מן הדין היה לגבות ממטללי דמיניה ואפי' מגלימא דאכתפיה אלא ששמו רבנן שאין סמיכת האשה עליהם משום שגבייתם לזמן מרובה ובערביא שכל עסקיהם בגמלים סמיכתם עליהם אבל ללמוד מזה לילך בדרכי העכו"ם ומשפטיהם ח"ו לעם קרוש לנהוג ככה וכ"כ עתה יוסיפו לחטוא לעקור נחלה. הסומך על משענת קנה הרצוץ הזה ועושה אלה מפיל חומות התורה ועוקר שרש וענף והתורה מידו תבקש ואומר אני שכל הסומך בזה לומר שמוותר משום דינא דמלכותא טועה וגולן הוא ואפילו גולה ישיב רשע מקרי כדאיתא בפרק הכונס (ס:) ובכלל עוקר כל דיני התורה השלימה, ומה לנו לספרי הקודש המוקדשים שחברו לנו רבי ואחריו רבינא ורב אשי ילמדו את בניהם דיני העכו"ם ויבנו להם במות טלואות בבית מדרשי העכו"ם חלילה לא תהא כזאת בישראל חס ושלום שמא תחגור התורה שק עליהם עכ"ל). אמנם עדיין מסתפק אני אם צריך קודם לפנות לביה"ד ולהוציא כתב סירוב, או שמא זו שאלת איסור והיתר ודי שיפנה התובע בשאלה לרב כדי שיפסוק לו אם מותר לפנות לערכאות.

יש תחומים בהם אפשר ומותר לפנות למערכת השלטונית – משפטית. כך הוא ביחס לגביית שטרות, שאנו בעצם פונים להוצאה לפועל, שהיא הזרוע היחידה המבצעת את הגביה. כמו כן מסופק אני באשר למעמד בי"ד לעבודה. שמא מערכת זו קמה מכח קבלת הצבור והיא מוכרת מבחינת ההלכה לפי תקנות הצבור ובתנאים דלעיל או שמא קמה מכח החק שכפה הסדר זה, ושוב עולה שאלת ערכאות.

מעבר לאמור לעיל אוסיף, כי במצב הנתון יש חשיבות ותועלת בשופט דתי כמו גם בעו"ד, עתונאים דתיים שירימו קול התורה בכל מגזרי החיים, ובפרט שבכלי התקשורת ישמע קולם, שיסבירו ויבהירו את דרך התורה וחוקיה.

האם יש להתקין בימינו תקנות רבנות?

יש אפשרות וצריך להתקין תקנות בענינים חשובים. לפני שאדגים יש להקדים. אין לתקן תקנות במגמה להשוות דינינו לדיני העכו"ם. כך אומר הרשב"א, כפי שמובא בב"י חו"מ סי' כו שג"ל לא תהא כהנת כפונדקית. הרבנים מעצמם צריכים להחליט מה רצוי ונחוץ לתקן, בלא לפוול לכוונים זרים לנו. כך למשל, בזמנו, כשתוקן שטר חצי זכר (ראה רמ"א חו"מ סי' רפא, ז) שעוסק בירושת הבת, תוקן בכונה "חצי זכר" ולא "זכר", שלא להשוות בת לבן, בהשפעת חוקי העמים (ראה חקרי לב ח"ב סי' כו וסי' גן), אבל תקנה שהבת תירש אין ואסור לתקן. מי יתקן תקנות? בזמן קום המדינה נתקנו כמה תקנות ביחס למזונות ילדים, גיל נשואין ועוד, ע"י

מועצת הרבנות הראשית בצרוף רבנים נוספים. לאחר מכן שלחה המועצה את הגוסס לראשי ערים ומועצות דתיות כדי לקבל "הסכמת הצבור". כיום כמדומני די בגושפנקה מהממשלה או שר מטעמה כדי לתת תוקף לתקנה של הרבנות. ובענין תקנות לסדרי בתי דין, הנוהג הוא שמועצת הרבנות הראשית לישראל בשיתוף עם חברי בית דין הגדול מתקנים תקנות. עיין פס"ד מיום כ"ט ניסן תשמ"א תיק מא/161 ודברי בפס"ד מיום כ"ב תמוז תשמ"ב תיק 291/מא.

דוגמאות לתקנות

הוצאות משפט. באחד נפסקי הדין האחרונים (פד"ר י, 3) הצעתי לתקן תקנה לחייב הוצאות משפט. עד כה מופיע חיוב כזה בנסיבות של קנס, אך אם צד למשפט אינו מופיע למשפט ואין בכך די כדי לקונסו, עולה השאלה אם מעשהו היא בגדר גרמי או גרמא. והצעתי לתקן שירחב הדבר בגרמי, ורמו לכך מצאתי בשו"ת הריב"ש (עי' בפד"ר שם).

דיני עונשין, כבר הזכרתי האפשרות לתקן מאסר לגנב, אם כי מצד שני ספק בעיני את אפשר לפטור אותו מתשלום עבור גניבה או נזק שעשה לחבירו. מלבד מאסרו אין מניעה שלא לנכות ממשכורתו סכום קבוע לתשלום חיובו.

כפיה לגט, אמנם לא שכיח הוא שכופים כיום. אך באותם מקרים שיש פסק לכפיה אפשר להגביר כת הכפיה, אם ע"י חיוב כספי גבוה ואם ע"י צינוק או אף מלקות. ובעצם אין כאן אורך בתקנה כי משמעות כפי' בגמרא אף כפיה בשוטים (כתובות עז, א). בכלל אעיר שדרך זו של כפיה בשוטים אף כעונש יעילה יותר ממאסר, שכן הרתיעה מבושה זו גדולה מזו של ישיבה בכלא.

סדרי דין, יש כמה ענינים בסדרי דין שצריכים לתקנה מחייבת, למשל, מסירת הזמנה לצד שני למשפט ע"י מכתב רשום או טופס מסירת הזמנה החתום ע"י דוור אנונימי, כשהוא עד יחיד. ויכול להיות שאינו יהודי. יש לעגן הסדר כזה בתקנה, ע"פ דין "אומן לא מרע אומנותיה". כמו כן ביחס לחוות דעת בכתב הנמסרת ע"י מומחים, עדיפה תקנה המרשה קבלת חו"ד כזו, על פני הצורך לבקש הסכמת הצדדים, שלא יטענו טענות שונות כדי לפסול את מהימנות החוות דעת. ובמקרים מיוחדים יתירו לחקור בע"פ.

באשר לריבית, כאן אין מקום לתקנה שתתיר רבית, שכן זו נוגדת את ההלכה. שאין מתנים על רבית. יש אפשרות של הצמדה, כדעת הרש"ם בניגוד למהרי"ט, וביחוד בתנאי אינפלציה כבימינו. ואפשר ורצוי לתקן כי ילוו בהצמודה, ואז אפילו לא התנה, כך, הרי הוא כמו שהתנה (השווה תוס' ב"מ קד, א, ד"ה "דורשין").

הפזר ממון בין בני זוג, כיום יש הסדר חוקי הבני על איזון משאבים, היינו חלוקת רכוש בני הזוג שזה בשווה במקרה של גרושין או מות. הסדר זה נוגד את ההלכה. החק אמנם מרשה לבני זוג לפני הנשואין לבקש מרושם הנשואין הסדר אחר, כולל כמובן את הסדר ההלכה. משום מה יש רפיון בענין, ורשמית הנשואין אינם מודיעים אף לבני תורה על אפשרות זו. עם זאת הבעיה קיימת, כאשר יש נשים שיוצאות בהרגשה של קיפוח, כשהכתובה אינה מכסה את החלק הראוי להן. אמנם סכום עיקר הכתובה הוא צמוד למדד, לערך הכסף, ובכתובות אשכנזיות יש הצמדה לסכום יותר גבוה. (עיין פד"ר יא, 362) בנתנים אין להציע באופן פרטי מודלים של הסדרים שונים. אבל יש מקום לרבנות להכנס לעובי הקורה, ובדידה להציע תקנה להסדר אחר של יחסי ממון בין בני הזוג, שיהא תואם את המציאות וההלכה.

מוזנות אשה

כאן יש לנו בעיה מיוחדת כאשר יש סמכות מקבילה, לבתי הדין ולשפוט האזרחי. עכ"פ כאשר לבצוע החיוב, יש מקום לתקנה של מאסר על אי התשלום. דבר כזה יבוצע ע"י רשות ההוצאה לפועל, על פי צו בית המשפט. זהו הסדר עתיק שהוא לתועלת הצבור. הרבנים הסכימו לו בזמנו, כי לולא זאת אי אפשר לפי הדין לאסור בעל על אי תשלום מוזנות. אזכיר כאן בעיה מיוחדת שעמדה לפנינו, כאשר ליחס בין חוב מוזנות לחוב אחר. לפי ההלכה חובות אחרים קודמים ורק לאחר שפרעם גובים מהבעל חוב מוזנות. בחק המצב הפוך. כאן יש התנגשות, וקרה שצוינו על חוב מוזנות ובהוצל"פ הקדימו חוב האשה לבעלי חובות, ואלו באו בטענה, שלפי דין תורה הם קודמים. פתרון לכך אפשרי לדעתי ע"י תקנה שתהפוך חוב מוזנות לחוב כספי משעת הנשואין, זאת על פי קושית הב"י בחו"מ סי' צו בר"ה ולא מיבעיא, עיי"ש.

בשילם ע"י כפיית ב"ד לא הוכשרו לעדות, אך שהתביע
כתב שהרמב"ם סובר שאפילו החזיר ברצונו לא הוכשר
בלא תשובה ומוסיף וכן בר"ן. שאע"פ שהחזיר הפגמו
מ"ע ענינה דנכרי עבר וצריכים תשובה מלפניו, וא"כ
אפשר שרש"י סובר שהחזיר בעצמו הוא מתוקן מן
החטא דלא כרמ"ם אלא דהרמב"ם אלא ברמב"ם לו
מהט"ר, וגם בתוס' ב"ם דף ה' ע"ב ד"ה דחשיד משמע
קצת דבשילם בעצמו יחבשר לשבועה, וזרצ"ו על זה
דהחזיר רעיא שאכל חז"י לא הוכשר לשבועה בה
ששילם משום דמה דרבי' משלם ע"י עדים אין זה
השבה מעלית דרבי' משלם לא כתוב משום שלא
יכ"כ לשבועה אך בלא תשובה, אבל שטרס' לכתב דאיה
נכשר לשבועה דהוא רק לענין שבועה מטעם דרבי'
כ"כ משום דאפשר דהוא רק לענין שבועה מטעם דרבי'
שבועה שהמורה שרש"י מנגל כסברת הר"י חסיד שם,
שכן הקשו דאף בשילם ע"י ב"ד יוכשר על השאר
מאחר שעל"פ אין בידו הגוילה יפרוש מלגויל השאר
כשיצטרף גם לשבע שלא ירצה שיכ"כ לידו ממוז בגויל
פנים והראשון גם כשכירת שבועה החמורה וע"י חז"ר
דע"י עדים לא נחשב כחשיב כלל, אבל כשהחזיר
בעצמו שודאי היה השבה מעלית אף שלא הוכשר
לעדות משום העבירה שע"פ עבר עד שישלם ע"י,
כ"כ לשבועה כי להכשירו על השאר דבשביל השבועה
יפריש גם מנגל שלא יכ"כ בתחלה לידו גם כשכירת
שבועה.

אבל אף שיט מקום לפרש כן בטונת רש"י, לא
מסתבר זה ולא באן הוא המקום לרש"י לאשמועינן
זה, דאף שאפשר דהוא מל"א אמר במתני' יכ"כ הוא
ליכ"כ ולחז"ר ויתקן הוצרך רש"י לפרש שמוז
בהחזרתו לכ"כ, הא אפשר מה שלא נקט במתני' גם
לשוב הוא משום דרובא דרובא כשהחזירין בעצמו הוא
ע"י השובה דלמה יחזירו בשלא שבו מלגויל ולא
הוצרך למינקט, ולכן נראה דרש"י סובר דהלא נעקר
גם בהשלומו ע"י כפיית ב"ד דעכ"פ הוא בהשבה
המעשה עבירה שגששית ונתקיימה העשה דהשבה
בהחזרה, וע"ן בתוס' כהנשב ונתקן לעשה אף שלא כתוב
שכתבו דלאו דוגל כהנשב ונתקן לעשה אף שלא כתוב
אצל לאו דלא תגויל ונתקן לעשה אף שלא כתוב
שה"י עוקר גוילה מהחזיר, וזה הוא ה"ה גם בשילם
ע"י ב"ד, והוא גם מוכרח דלח"מ כפות דף ט"ז ריש
ע"ב דגם על לאו דוגל חז"י שייך ללקוח כשפטל
להעשה אך שלא משכתבו בטל משום דאיהו השבועה
ולר"ל דאמר קיימו ולא קיימו לקוח כש"כ דחז"ר
להחזיר ואומר שלא יחזיר, ואם החזיר דע"י כפיית
ב"ד לכתב כוח קיום מצוה ה"ה מפליג הוא בטל מצוה
דשבו א"א לו לקיים המצוה דהשבה דאף כשיצוה
לשילם מהד"ש יהיה רק כמתנה בעלמא שלא מנתק הלאו,
ע"ן בתוס' ב"ם דף כ"י ע"ב ה"ה מתנה דאם הוא

שהשיב שאינו מחויב לילך לידו, הנה דבר פשוט ומובן
הוא, שא"כ לכתב לידו ממתן שטותו שעל
דינו הלך לערכאות לקבל עיקול למנוע הצד שכנגדו
מלגבות ממנו, דא"כ להחשיב זה כהחזיר לערכאות,
וגם פשוט הוא, שאם זה שפטר ענה לידו באמת
בעצמו ה"ה, הנה שחשג העיקול, הלאו מקיום
לערכאות, שזה סתם שנות וגם עולה להם, לעשון
עכשיו בצדקתם שהם פטורים לכוז לידו ממתן שום
הצד שכנגדו ה"ה לערכאות.

*

ובענין אחד שמת בלי בנין וצוה חלק ממנו
למסדות ולאחרים מדידין חז"י מוכיח בר"ה שדשאר
לאשתו, ואשתו עכבה הרבה, ומסד אחד מבטת בערכאות
ונצתה, וכעת אם גם החמל שאר המוכיחים על התביעה
דערכאות יזכו גם הם, הנה נ"ל יש להחזיר להם לעשון
כן מבינו שעבור כחובתה ונדונייתה והחזרה השאר
הזו גדול הענין ורשתה שלו מריא המעות מנהוג
בבא"ג חז"י השנה ורשתה שיתנו רק למי שצוה,
ולכן אין מקום להצטרף לתביעה מתחלה אצל דיני
ישאלו וישאו כל אחד למטר להערכאות שרוצה בהממו
שנתנו לו בהצויה.

ואסיים בברכת גמר חתימה טובה,
וחתמי אתמול בל"ג.

משה פיינשטיין

פסקו י"ב

בהחזיר הגוילה ע"י עצמו בלא תשובה
וכאם החזיר ע"י כפיית ב"ד אין הוא עם הלאו

ה' תמוז תשכ"ח

משי"כ ירד"י הרב הגאון מהר"ר מאיר מאל"ך
שליט"א.

במשי"כ רש"י בחגיגה דף ס' ע"א כתוב גויל וכו' יוכל
הוא להחזירו ויתקן שיוכל להחזיר דמי גויבה
וגוילתו לבעלים ויהא מתוקן מן החטא, שהקשה בת"ה
הא לא נכתב החטא אף שחזיר הגוילה בלא תשובה,
ואם כוננת עם התשובה שלכן אין לקרא עליו הקרא
דמעות לא יוכל לתקן ה"ה מפורש זה במשנה ומה
הוסף רש"י בדבריו, הנה בעצם אין זה דין כרוך
לכל שבהחזיר בעצמו לא יועיל בלא תשובה, ע"ן
ב"ם פ"ה מעדות ה"ד שמשמע ליה מלשון חטור שריק

לענין חוספת חשיירות אם היה יכול להשיג סד זה
וגם האוסר לומר שמצד זה לא היה יכול לקבל דית
אין אוסר ברור להוציא קרקע מחזקה בעל"ה, אך מ"ה
אכתוב לה היום שלא בלשון אסור שות אי אפשר
שה"י יתיר נוטה שה"י עמה, אלא אכתוב בלשון ישר
שלא נגזר לפני שומרי חז"ר לילך לערכאות כל זמן
יאתר מסוף חדש מפתח א"ב, אבל ענינו כה"ד יתן
לה ערב או משבנו להשליש ביד אחד שדש"ר לא תאמנו
לכח"ר אחרי שלא יצא בומנו, ואז אינו חושב שהשמע
לכרי' החמיה עד זמן זה.

תמוז ירד"י,

משה פיינשטיין

*

וזה העתק מכתבי ששלחתי להאשה בעלת הבה
יום ג' ט"ו תמוז תשי"ט.

קבלתי מכתב מהרב הר"ר אה"ל שכתב שכבר יש
לו דירה ורק אוסר לענין קצר ובטח יעווב
לא יאתר מסוף חדש מפתח א"ב, והנה זה זמן קצר
באז ולמה לך לילך לערכאות לתבעי. ההכיתה העלה
הזו רק ואין בה כפר העלאת וגם אינו דבר נאות
להתדין נאמנים לילך לערכאות גם כשמתה, וכפיט
שלא תחזירי לך במפורש ורק לא אמרת שאסור.

לפיכך אני מבקשר שתחכי לזמן קצר ותחזירי
כהתדין נאמן לפני משורת חז"ר, ורק תוכלי לבקש
ממנו ערב או שינת משכנו שיעווב הדירה עד סוף
חיי מפתח א"ב.

ולגבי שבר דירה של מאה וממשיש דאל"א לחדש
לכמה חדשים שנסאר, הנה זה סכום גדול מדי להחזיר
ע"י ולא תעשירי משכירות כמה חדשים אלו.

ובכובת מה שתחזירי כהסד ינתה השי"ת עמך תמיד
במדת הרחם.

תמוז כס"ים בברכה ושלום.

משה פיינשטיין

פסקו י"א

בענין אחד שמסר לכתב לידו בטענה
שבעל דינו הלך לערכאות

ה' תשרי תשכ"ח
למע"כ חתמי דאהוב הרב הגאון מהר"ר משה רד
סענדלער שליט"א.

הנה מה שדברנו אודות נדיון שבית דין של
אודות הרכבים שלת הזמנת לאיות בעל דבר.

ונחתנו בענין מנין של סתם אינשי שצרי
ד שרצה הנחתו שריכ"א לא שייך ענין זה
י"י לה רשות שלא להחזירי כשאינה רוצה
לישא אשה אחרת עליה, ולדעתו הוא דבר
לא שחובט שאסורה עליה, או שא"כ לשום
שמה זה אינו רואה במכתב הד"י, עכ"פ
ה אינו רואה בה אף הודוין כלל לענין
; רכבים מארה שהיא ענין תביעת ממון ורק
ווי"ב לה שבה רד"י י"י לה רשות למנוח ורק
; ל"כ דוחל לגבות ע"י הממשלה וגם שאם
ממה ששילם יתנו לה מספר המדינה.

ירד"י,

משה פיינשטיין

פסקו י'

אליכה לערכאות כשורבע"ד שכנגדו
לא קיים הפסי'ך

תמוז תשי"ט, אתר,

שו"ת שבט הלוי חלק י סימן רסג.

ב"ה, עש"ק בהעלותך תשנ"ח לפ"ק.
כבוד ידידינו היקר הגאון המופלג ר' שמואל אליעזר שטערן שליט"א רב ומו"צ ומרביץ תורה. אחרשה"ט וש"ת באה"ר.

אשר הציע לפני עני שאכתוב כללים נחוצים בענין איסור הליכה לערכאות, היות כי הוא לצורך שעה שבקעה פרוצה מצינו באיסור זה ומצוה לגדור.

א. עלינו לדעת כי הלכה זאת שדרשו חז"ל מואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, לפניהם ולא לפני אלילים, שכל המביא דינו לפני ע"ז מיקר שם ע"ז ומחליש כח האלקות, הוא לאו דוקא לפני ע"ז, דהתם איכא תרתי, שמיקר שם ע"ז, ופוסק לא ע"י משפטי התורה, אלא גם ערכאות של מאמינים בה', ומכ"ש אינם מאמינים כלל הוא בכלל איסור תורה, דהרצון לפניהם דוקא דהיינו עד האלקים יבוא דבר שניהם, בי"ד שהוא בכלל אלקים נצב בעדת א - ל, והלא דרשו גם לפניהם ולא לפני הדיוטות כל שאינו בכלל בי"ד של תורה הוא בכלל לפניהם ולא באחרים, עיין גיטין פ"ח ע"ב.

וממילא דלא זו בי"ד חילוני אזרחי, אלא גם עירי, אם שבק בי"ד של תורה שהי"י יכול להכריע ע"פ משפטי ה' אמת ומתדין במקום חילוני ה"ה בכלל איסור הנ"ל, אלא אם ישנם חוקי עזר בעיר שנתקבלו כמנהג מדינה ולטובת התושבים אם אפשר לפסוק בבי"ד טוב, ואם א"א לפסוק ע"פ בי"ד יש מקום לפנות להעיר להתנהג כפי מנהג המקום המקובל, ובדרך כלל אין העירי פוסקים ממש אלא כופים לקיים מנהג המדינה, וכ"ז אם נראה שמנהג זה כבר נתקבל ע"ד כולם ואין ע"פ התורה טעם שלא לפסוק כן.

וכ"ת שאל, לאחר שעירי אישרה תכנית בניה האם רשאי אחד מן הדיירים או מן הנוגעים בדבר לפנות לוועדת ערור שהיא מקבלת את הטו"ת ומחליטה ושופטת ביניהם, אם זה נחשב כפניה לערכאות, יראה דודאי עליו להציע לצד השני להתדיין בבי"ד, ולקבל דע"ת והוא בכלל בין איש ובין אחיו ובין גרו.

אבל אם אחד מן הצדדים אינו מקבל בשום אופן דע"ת, אחרי שהבי"ד כבר דנו בזה, או שאנשי חוק האזרחי לא יקבלו בענין זה פסק ביד"צ והצד השני מפסיד אם לא יערער בוועדת הערער שיש להם כח נגד אישור העירי, פשיטא דאין ע"ז איסור הליכה לערכאות, וכ"ז שאינו עושה זה להיצר רגליו של השני, ועיין בחו"מ סי' כ"ו בכללי הלכה זאת ובאחרונים הרבים בנושאים האלה, [איברא יתכן דכאן בני ברק שלע"ע ראשי העיר הם יראים ות"ח וקבלו אותם רוב העיר יתכן שדינם כז' טובי העיר שעושים לטובת העיר, שמעשיהם קיימים, וא"כ צל"ע עו"פ במה שכתבתי לענין ערעור על החלטתם].

ב. ואשר שאל, בענין נדון שכבר נפסק הדין בבי"ד והנדון אינו רוצה לקיים את הפסק אם צריך ג"כ רשות בי"ד לאשר בבית המשפט פסק הבוררות ולהפעיל נגדו את בית המשפט, או אפשר בלי רשות אשור בי"ד, והביא מתומים סי' כ"ו ס"ק ה' כתב מתחלה דרשאי בלא רשות אבל לבסוף מסיק בצ"ע.

לענ"ד דדברי התומים קצת ענין אחר ממש"כ כבודו, דהתומים מסופק אם כ"פ שיש פסק דין בידו אם יכול לאשר את הפס"ד בערכאות לפי דעתו שע"ז יבא לצדקת טענותי ופסקו, אבל מודה התומים דאם בעל דינו גבר אלים שיכול לעשות כן, וכיון שכו' כבודו שכנגדו אינו רוצה לקיים הפס"ד ואין בבי"ד כנראה כח לכופו לכך אין לך גבר אלים גדול מזה ומתירים לו.

אבל עלינו לדעת דזה רק באופן דלא איכפת לזה מה שפסקו לו בי"ד ואין מחשיב פסקיהם לקיים דבריהם דאז באמת פשיטא דל"צ רשות בי"ד, אבל הרבה פעמים קרה דהלה אינו רוצה לקיים בטענו שהבי"ד לא ירדו לסוף טענותיו, ומבקש מהבי"ד להתחשב ברצונו לעיין עו"פ בטענותיו ומה שנתחדש עוד, בזה פשיטא דצריכים באמת רשות בי"ד ללכת לערכאות.

ג. בנדון השאלה אם מותר לפנות להוצאה לפועל בענין שק שהנתבע אינו רוצה לשלם, יראה דאם אינו רוצה לשלם והחוב ברור, ואין ברירה למצות הדין כהלכה, מותר להתיר לו לפנות להוצאה לפועל בתנאי שלא יסתר ע"י הוצאה לפועל דין המבואר בחו"מ סי' צ"ז סכ"ג דהיינו פרטי דינים של סדור בע"ח כשכבר הגיע זמן הפרעון, ואם אי אפשר לעמוד ע"ז וכבר לקחו ממנו ע"י הוצאה לפועל מחויב המלוה להחזיר לפי הפרטים המבוארים בשו"ע שם, ובשו"ע חו"מ סי' צ"ט ס"א השי"ך ג"כ לענינינו.

ד. ואשר שאל, בענין הנהגת עיקול שיעשה רק עם תיאום ג' דיינים או לא, הנה המעיין ברא"ש ב"ק פ"א סי' ה' ובתשובותיו, שממנו עיקר מקור דיני עקול בחו"מ סי' ע"ג, יראה ברור שזה דין מדיני בי"ד, שכי מי שבא לפני בי"ד וכו' הרני מבקש שיעכבו בי"ד, ומשי"כ אח"כ ואם ראה הדיין וכו' מצווה הדיין וכו' אין מזה הכרח דבמקום דאיכא בי"ד של שלשה סגי בדיין יחיד, אלא הלשון בדיני ממונות כ"ה, וזה בין לטעם עיקול מטעם תקנת דרבנן כדעת הגאונים בין לטעם עיקול מטעם להציל עשוק מיד עשוק שכי הרא"ש במסקנא.

ועיין בתשובת מבי"ט ח"ב סי' ל"ג הרבה מדיני עיקול, ומשי"כ שם בשם ס' האגודה פ"ק דקידושין דמעקלים ע"י שליח הקהל, דמשמע קצת דל"צ בי"ד או שליח בי"ד, יראה פשוט דהתם מיירי מעיקול אחרי פסק דין ברור שאין שום ספק בחיוב הנתבע כמבואר להדיא שם ובתשובת מהרי"ק שורש ק"ט, אבל עיקול קודם ד"ת ובפרט באין עדין אמתלא ברורה לחייב אין ספק שצריך בי"ד וכח בי"ד.

ועיין במבי"ט שם דכמו שמעקלים נכסים מחשש הברחה מהתחייבות, הה"ד דמעקלים הנתבע עצמו שלא ילך מהעיר אם יש חשש דעי"ז יבא להיזק ברור של התובע, ואמנם ספק בידי, היות כי כ' הרא"ש כי עיקר ענין עיקול מצווה מטעם להציל עשוק מיד עשוק איך הדין במקום דליכא בי"ד מוכן וא"א לעכב ע"י בי"ד, ואפשר לעקל ע"י עצמו או ע"י אחרים. מיהא בהא ברור דצריך אמתלא ברורה, גם לפי המנהג שהזכיר רמ"א וכמה פוסקים דאפשר לעקל על טענה כ"ד, וכידוע כו"כ חולקים ע"ז, ועדין צ"ע, וע"ש במבי"ט דחתומים ע"ז ב' גדולי הדורות רבינו המבי"ט ורבינו מהר"י קרא בעל ב"י ושו"ע. הרני דוש"ת באהבה, מצפה לחסדי ה'.

** Please treat this text with respect / Responsa Project Bar Ilan University **

לפניהם ולא לפני הדיוטות, ואכן הדיוטות אכן דהא לית לן סמיכה, וכדאמר ליה אבי לרז יוסף כדאיחא החם, תקנחא דרבנן היא למידן זהו הודלות והלואות כדאיחא כסנהדרין⁴, והוא הדין לעישי הגט וכדאיחא צפרק המגרש⁵, משום דשליחותיהו דמומחין עבדינן.

ובקבלת גרים דכתיב ציה משפט⁶ ובעינן בית דין דבר מורה⁷ והאידנא ליכא בית דין מומחין, ואם כן היאך אנו מקבלין אותן ומחירין אותם צנת ישראל, והא אנו הדיוטות אנו, וחזינן דרבנן דצבל היו מקבלין גרים. צמוספות⁸ חירלו לאנן שליחותיהו עבדינן, כהודלות⁹ והלואות. ואין זה מספיק להחיר גוי צנת ישראל. והרשב"א ז"ל¹⁰ כתב דמענינא דקרא מצינא למיעבד הכי, דכתיב¹¹ וכי יגור אחכס גר או אשר צמוככס לדורותיכס, משמע שצבל הדורות אנו ראשין לקבל גרים, אף על פי שהדבר ידוע שאין צבל הדורות סמוכין¹², ומהאי טעמא אמרינן צפרק ארבעה מחוקרי צפרה¹³ דהרנחא דמיס לא מעכצא. ודבר זה אינו מותר כלל צערכאות, הא למדת שאין דין ערכאות כדין הדיוטות אף על גב דמתד קרא נפקא¹⁴.

וגם הרמב"ן ז"ל כתב צפרשת ואלה המשפטים¹⁵ שאפילו צדקיבלו עלייהו שני הצעלי דינין אסור לדון לפני גוים כלל. וגם המינוקות שלומדים הפרשה צפרישת רא"י ז"ל יודעין זה, ממה שכתב צפרשת ואלה המשפטים¹⁶ זה לשונו לפנייהם ולא לפני גוים, ואפילו ידעת צדין אחד שהגוים דינין אותם כדיני ישראל אל צניאיהו צערכאות שלהם, שכל מי צמציא דיני ישראל לפני גוים מחלל את השם ומייקר שם

בחדושי רבינו הגיטין שם ד"ה במילתא כתב כתיובין התו' בגיטין הנ"ל. וראה להלן. 11 במדבר טו, יד. 12 ראה בשו"ת אבני נזר י"ד סי' שמד, שבתוך דבריו דייק מדברי הרשב"א הללו שהלימוד מילודרותיכס' מגלה לנו שהלימוד מ'משפט' הוא רק לענין שלושה, ולא לענין מומחין, ואף בזמן שיש מומחין אפשר בהדיוטות, וכדעת ר' נתנאל בתו' קידושין שם. והאבני' הבין ששיטה זו שונה משיטת הרמב"ן הסובר שמילודרותיכס' לומדים רק לזמן הזה, עיי"ש. אך מפשטות דברי רבנו נראה שהבין שאין הכול בין דעת הרמב"ן לדעת הרשב"א בזה. ועיי' בשו"ת משפטי עזיאל סי' סא שכתב שלדעת הרמב"ן והרשב"א אין צריך מומחין בגירות. 13 כריתות ט, א. 14 בתוס' המשולש הנ"ל כתב ביתר ביאור: הגה נתבאר דאע"ג דמלפניהם אימעוט נמי הדיוטות, הכשרם הוא מטעם דשליחותן דמומחין עבדינן. אמנם גוים דלא שייך בהו האי טעמא, דהא לאו משום שליחות דמומחין דידן עבד ואינם מודים באמונתו. כ"ש דלא מכווני לשליחות חכמינו ולא בני שליחות נינהו אפילו במידי דשייך שליחות, ואכתי באיסורא דאורייתא דנפיק מקרא דלפניהם קיימי. 15 בפירושו לשמות כא, א. 16 שמות שם.

ודין מי צפרע הוא שהנותן מעות על הפירות ולא משכס³, אם חזר צו אין בית דין גובין ממנו פירות, אבל מאררין אותו ואומרים לו מי צפרע מדור המבול וכו' יפרע ממי שאינו עומד צדיבורו, וכדאיחא צפרק הזהב⁴. ואם כן כשפסק לו על השעוה לא נתן לו צאותה שעה הסמורה שמכר לו אלא היו חוצ עליו מקודם לכן, וכשחצו צחוצו אמר לו אתן לך שעה לזמן פלוני צפריעת חוני, אינו⁵ חייב לחת לו אלא מה שהיה חייב לו אפילו היה כן שער השעוה צאותה שעה, שהרי לא כאיסרו צא לידו⁶, והכי אמרינן בגמרא צריש צרק איהו נשך⁷.

וכן אם לא הייתה השעוה מנויה צאותו זמן שמכרה לו ולא היה לה שער ידוע אינו חייב להעמיד לו שעה, ויחזיר לו מעותיו שהיה חייב לו, שאין פוסקין על הפירות אלא אם צא השער כדאיחא החם⁸.

לפי צצאה השאלה מסותמת הרצנתי צה צכל הנדדין.

ענין רצ

בענין איסור לדון בערכאות של גוים¹.

דבר צרור הוא שאסור לדון בערכאות של גוים אף על פי שדיניהם כדינינו. וזה הוא איסור מורה, דכתיב צפרק המגרש² היה ר' ערפון אומר כל מקום שאתה מוצא אוגריות של גוים אף על פי שדיניהם כדיני ישראל אי אתה ראשי להיוקק להם, שנאמר³ ואלה המשפטים אשר תשים לפנייהם, לפנייהם ולא לפני גוים. ואף על גב דהתם נמי חניא

3 כ"ה בכתיב. בדפוסים: משכה. 4 כ"מ מד, א. 5 כ"ה בכתיב. בדפוסים: ואינו. 6 כ"ה בכתיב. בדפוסים: ואיסור בא לידו. וצ"ל כאיסור הבא לידו, עיי"ש בגמ'. 7 כ"מ סב, ב. 8 שם. רצ. 1 התשובה ברובה הוכאה עם הוספות עיי' גין רבינו להלן בח"ד (תוס' המשולש) טור ג סי' ו, ועיקרי הדברים הוכאו עיי' הרשב"ש בן רבנו בסי' תקיד (וכבר האריך בזה אדוני אבי מורי הרב ז"ל בתשובותיו כספרו השני מהתשב"ץ, עיי' מהר"י מכו' ירושלים ליד הע' 28), ועיי' נכד רבנו בשו"ת יכין וכו' צ"א סי' ו. בכתיב' לונדון סי' צא מוכאת תשובה של רבנו עם עיקרי הדברים שכאן, ויתכן שזו התשובה המקורית שכתב רבנו, ואותה ערך לתשובה שלפנינו. כשאלה שם מדובר על ענין תביעת אהרן סוסאן (המזכיר לעיל סי' קטו) נגר דוד נגיא' בפני שופט גוי על פיקדון שהניח אצלו, למרות רצונו של דוד הנ"ל לדון כדין תורה. 2 גיטין פח, ב. 3 שמות כא, א. 4 ב, ב. 5 גיטין שם. 6 במדבר טו, טו. 7 יבמות מו, ב. 8 גיטין שם ד"ה במילתא. 9 כ"ה בכתיב. בדפוסים כט"ס: בהודאות. 10 בחדושי רבינו ליבמות שם ד"ה דילמא, וכדעת ר' נתנאל בתו' קידושין סב, ב ד"ה גר. אך

עבודה זרה להחשיבה¹⁷, שנאמר¹⁸ כי לא כזורנו זורם ואויבנו פלילים, כשאיבנו פלילים זהו עדות לעילוי יראתם. עד כאן לשונו, מילמדנו בפרשת משפטים¹⁹. ואפילו לדון עם הגוים בערכאות שלהן חסור, שנאמר²⁰ מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי, כמו שנזכר בילמדנו פרשת שופטים²¹. ומה שכחתי מייקר שם עבודה זרה אינו יוצא מכלל זה דת אומה זו, אף על פי שאין עובדין עבודה זרה²², שהרי הוא עילוי דתם על תורתנו. ואין אני חושב שיטעו צוה אפילו המינוקות.

וכל זה הוא אפילו דיניהם כדינינו, ואין צעמידה לפנייהם וזלתי עילוי דתם. אבל אם דיניהם אינן כדינינו הדבר פשוט שהוא חסור, והדן לפנייהם הרי הוא גזלן, ופסול לעדות עד שיסלם מה שנטל ממנו שלא כדינינו אף על פי שהוא²³ כדיניהם. ודבר זה לרוב פשיטותו לא ניתן ליכתב. ואם קידש אשה באותו ממון שנטל כדיניהן שלא כדינינו אינה מקודשת, ולא קיימא לן כרבי שמעון דאמר סתם גזילה יאוש בעלים היא כדאיתא בפרק המקדש²⁴. ולחומר זה הענין כתב הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות סנהדרין²⁵ כל הדן כדיני גוים ובערכאות שלהן, אף על פי שהיו דיניהם כדיני ישראל, הרי זה רשע, וכאילו חרף והרים יד בתורת משה רבנו עליו השלום²⁶, שנאמר אלה המשפטים אשר תשים לפנייהם ולא לפני גוים. ובשאלתא דואלה המשפטים²⁷ כתוב שאלתא דחסור למיזל לדינא קמי גוים אלא לצי דינא של ישראל, שנאמר לפנייהם ולא לפני גוים. ותניא²⁸ היה רבי טרפון אומר, כל מקום שאתה מוצא אגרויות של גוים אף על פי שדיניהם כדיני ישראל אי אתה רשאי להיזקק להם, שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפנייהם ולא לפני גוים. וכן בפרשת שופטים²⁹ כתב ומנין שישראל וגוי שיש להם דין ועסק זה עם זה שאסור לומר לגוי לך עמי לערכאות של

גוים שהוא עובר בלאו, שנאמר³⁰ לא עשה כן לכל גוי. עד כאן. קל וחומר לישראל עם ישראל.

ואפילו דנו להם הערכאות אין דיניהם דין, דליכא למימר צכהאי גוונא דינא דמלכותא דינא, שאין המלכות מקפדת אלא להכשיר עדי הערכאות, ומשום הכי שטר העולה בערכאות של גוים כשר מהאי טעמא כדאיתא בפרק קמא דגיטין³¹, אבל שיהא נדון השטר על דיניהן אין המלכות מקפדת בזה³². וכן כתוב בחושן משפט³³ בשם תשובת הרמב"ן ז"ל³⁴, וכן בחידושי בתרא בפרק חזקת³⁵ כתב ז"ל כן. וכן הרשב"א ז"ל בחידושי גיטין³⁶ ובתשובה³⁷ כתב שהוא עשה מעשה כן, וכתב שאם לא תאמר כן ביטלת חס ושלום דיני ישראל. וכן אני עושה מעשים בכל יום, שאחר שהערכאות הם דנין אני משמת הנידונין עד שיחזרו לדין תורה³⁸.

ולא התירו הגאונים ז"ל לדון כדיני גוים אלא בצעל דין אלם. וכן כתב רבינו שרירא ז"ל³⁹, כל המורד דנין מתרין צו תחילה התראה מפורסמת⁴⁰, ואם אינו מקבל מעידין צו וגוזין ממנו, דכי אמרינן לפנייהם ולא לפני גוים במקום שאתה יכול לגבות החוב בישראל או דייין מומחה אל תיזקק להדיעות, אבל במקום שאין בית דין מומחה בהדיעות נידון, ואל יאבד⁴¹, ובמקום שאין הגזלן חושש לישראל גובה החוב בגוים כדין⁴², וכן הדין, והמנהג שלנו לעכב שלוש פעמים בבית הכנסת ואחר כך מתירין לו. עד כאן לשון רבינו שרירא גאון ז"ל. וכן מצאו לזה ראיה בגמרא בפרק החובל⁴³, דאמרינן התם קריית לחברך ולא ענך גודא רבא שדי⁴⁴ עליה, ופירשו חכמי הרפמים ז"ל⁴⁵ אם הזמנת לחברך לבית דין ולא רנה לילך לחריך דחה עליו כותל גדול, ואלו הן גוים, דכיון⁴⁶ שנעשה סרבן בבית דין הגוים⁴⁷

ובמסירה לגויים, ועל החרם שהחרים רבנו עם הריב"ש על המוסרים).
 27 שאלתא נח. 28 גיטין פח, ב 29 לא נמצא שם, אבל נמצא בתנחומא שופטים סי' א. 30 תהילים קמו, ב. 31 י' ב. 32 עי' שו"ת יבין וכו' ח"ב סי' ט. 33 טור חו"מ סו"ס סח. 34 מובאת בספר התרומות שער סו ח"ד סי' ה-ו, ומשם בשו"ת הרמב"ן (ירושלים תשל"ה) סי' ע. 35 עי' בחידושי לב"ב נה, א. 36 י' ב ד"ה ואיבעית אימא, עיי"ש. 37 עי' בח"ג סי' קט, ובח"ו סו"ס קמט. 38 המשפט האחרון הוא מדברי רבנו. ועי' בדברי רבנו ח"א סי' יג ד"ה האחד, ושם סי' קנח. 39 מובא בעיטור אות ב בירורין (ב ע"ג), ובב"י חו"מ סי' כו. 40 ככח"י לונדון הנוסח 'מפורשת'. 41 בחוט המשולש (הג"ל עי' 1) נוסף 'הממוץ'. 42 כ"ה בכתה"י. בדפוסים: בדין. 43 כ"ק צב, ב. 44 כ"ה בכתה"י וכצ"ל. בדפוסים: שרי. 45 עי' הג"מ הל' סנהדרין פכ"ו אות ג. 46 כ"ה בחוט המשולש הג"ל. בדפוסים: כיון. 47 כ"ה שם. בדפוסים: והגוים.

17 כ"ה בכתה"י. בדפוסים: עכו"ב להחשיבם. ועי' במבוא לח"א מהדורתנו עמ' 48-49 בענין 'עכו"ם'. 18 דברים לב, לא. 19 תנחומא משפטים סי' ג. 20 תהילים קמו, יט. 21 תנחומא שופטים סי' א. 22 מ'עבודה זרה: הקודם עד כאן דולג בדפוסים בטעות הדומות. בדפוס שני חיקנו לפי גירסתם את התיבה 'זמה' ל'זוה'. ובגירסת כתה"י כ"ה גם בחוט המשולש (הג"ל עי' 1) בשם רבינו, ומוסיף: אע"פ שאינם עובדים ע"ז הרי הם מכחישים משפטי תורתנו. 23 בדפוס השני נוסף בסוגריים 'זכה'. 24 בדפוס שני תוקן ל'האיש מקדש', והוא בקידושין נב, ב. ועי' טושר"ע חו"מ סי' כו סעי' א וברע"א שם. ועי' בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' פט ד"ה והנה מ"ש ואם, שלדעת רבנו אם דיניהם כדינו בדיעבד המעות שלו ואם קידש בו מקודשת, עיי"ש. 25 פכ"ו ה"ו. 26 בתשובת רבנו שבכת"י לונדון נוסף: הרי נתן עליו דין רשע לפוסלו לעדות, ודין מתרף ומרים יד בחזרת מרע"ה להיות מן המורדין (ועי' להלן בח"ג סי' קסה שם דן רבנו על מי שאיים בהליכה לערכאות של גוים

חובטים אותו ואומרים לו עשה מה שישראל אומרים, שאפילו צגט החירו כן כדאיחא בסוף המגרש⁴⁸. וכן כתב הרמב"ם ז"ל סוף הלכות סנהדרין⁴⁹ זה לשונו, היחה יד הגוים תקיפה ובעל דינו אלם ואינו יכול להוניה ממנו דדייני ישראל יתבענו לדייני ישראל תחילה, אם לא רצה לבוא נוטל רשות מבית דין ומציל דדייני גוים מבעל דינו. עד כאן לשונו.

והרמ"ה⁵⁰ ז"ל כתב בפסקי הלכות בפרק המגרש⁵¹ דכל מאן דכאיף לבעל דיניה למידן קמייהו דערכאות חזי לשמותיה, וכן כתב ה"ר יצחק קרקושאה ז"ל עד כאן לשונו.

בפירוש הלכות בתרא בפרק חזקת⁵². וכן נמצא תשובה להרי"א⁵³ ז"ל שכל המזמין את חזירו בפני ערכאות מנדין אותו. והענין מוכרע הוא ממקומו, שאם מאן דלא נאיח דינא אף על פי שדן בפני דייני ישראל משמתינן ליה כדאיחא בפרק ואלו מגלחין⁵⁴, הדן בערכאות שלהן לא כל שכן, שהרי מתרי ריכשי הוא צר נידוי, מפני עבירה ומפני מורד בדין. ובספר חושן משפט בסיומן ס'⁵⁵ כתוב בלשון הזה, אין יכול לחצוע דדיני אומות העולם, חלילה וחס, דאפילו איתנהו קמן ונתפייסו בדבר מחינא בהו, ואי לא זייט מלוה משמתינן ליה. עד כאן לשונו.

ס' רכא. 54 מ"ק יד, ב. כדפוס השני תוקן ללא צורך ליהגדול בתרא, והוא בב"ק ק"ג, א. 55 לפנינו הוא בטור חו"מ ס' סא (ק). א. ועיי' בשו"ת יוסף אומץ ס' ד בחשובה לבן החיד"א, ובשו"ת חיים ביד ס' צג, ובשו"ת יביע אומר ח"ב חו"מ ס' ו אות ח וביחווה דעת ח"ד ס' סה שדנו בענייני הליכה לערכאות של גוים ובדברי רבנו.

48 גיטין פה, ב. ועיי' בטורש"ע אה"ע ס' כח ובספר 'כפיה בגט' עמ' קכו. 49 פכ"ו ה"ו. 50 כ"ה בכתה"י, וכ"ה בחוט המשולש. כדפ"ר: הרמב"ם, וכדפוס שני: הרמב"ן. 51 חידושי הרמ"ה על גיטין (ירושלים תשמ"ט) פה, ב ד"ה ושמעיי נמי. 52 שיטת הקדמונים פי' ר"י קרקושא ב"ב נה, א ד"ה ואריסא. 53 שו"ת הרי"ף

בפני דייני עובדי כוכבים

קובץ הפוסקים

שכחז ומנין שישראל וגוי שיש להם דין ועסק זה עם זה שאסור לומר לעכו"ם לך עמי לערכאות של עכו"ם שהוא עובר בלאו שנאמר לא עשה כן לכל גוי וכו'. ועיין בשו"ת החשב"ן ח"ד המכונה בשם חוט המשולש צעור השלישי סס"ו ו' שכחז שאשאר פרט אחד שאריך להזכירו שאפילו עם העכו"ם אסור לדון בדיוניהם וזה נזכר במדרש ילמדנו וכן בשאלתות פ' משפטים ופ' שופטים ח"ל ומנין שישראל ועכו"ם שיש להם דין ועסק זה עם זה שאסור לומר לעכו"ם לך עמי לערכאות לפי שהוא עובר בלאו שנאמר מגיד דבריו ליעקב לא עשה כן לכל גוי עכו"ל ומה שהולכים היום עם העכו"ם לערכאות הוא כדי להגיל מידם וכו' דכיוון שהעכו"ם לא זיית דינא דילן ואינו פורע לישראל עפ"י צ"ד לכן הותר להוליכו לערכאות וכו' אבל אם העכו"ם זיית דינא וכו"ש שהוא רוצה לדון בדיוניו ומקבל את הדיון פשיטא שאסור להוליכו לערכאות עכו"ל.

ועיין בשו"ת אמת מארץ סי' ת"ז שכחז שלא מלא זה בשאלתות וכתב שאע"פ שהצ"ד אסור לומר כן שאינו דן בדיוני ישראל חלה בערכאות מ"מ אין לדונו צע"כ אם מוכרז לצוא לפניהם.

ועיין באורח משפט שכחז שאפילו ישראל שיש לו דין עם נכרי מזה לאמר לו שילך לצי"ד ישראל ואם לא יאצה, אז ילך עמו בדיוניהם, כי כן משמע מהמדרש ילמדנו פרשת שופטים מניין אתה למד שישראל וכותי שיש להם עסק וע"ז שאסור לומר לכותי לך עמי לערכאות שלכם שהוא עובר בלאו שנאמר לא עשה כן לכל גוי, הרי מתבאר כמוש"כ צ"ח ושם מלאחי בן בחשב"ן צ"ח שאלה ו' שכ"כ ומסיים דהיתר שלנו הוא מפני שהוא כמגיל מידם אבל אם אי זיית דינא או שרוצה לדון בדיוני אסור אפילו עם עכו"ם ג"כ, ומבואר שם דגם אם דנו בדיוני עכו"ם לריך לחזור ולדון בדיוני ישראל שיכ"י חשובה ע"ז וכו' ועי"ש שכחז דלפי"ז במתנה אסור לגבות ממנו בערכאות של גוים לפי"ש המחנה אפרים צפ"ג מה' מאכלות אסורות דמתנה לא שייך הענין דמגיל מידם, ופליגי בזה על האחרונים שכחזו להקל בעכו"ם שנתן מתנה לישראל דברים עמאים משום דחשוב כמגיל מידם וכו' והוא מצויא רא"י מיו"ד סי' קמ"ח דמלוה ע"פ דפרעין מהם מפני שחשוב כמגיל מידם, ואפ"כ כתבו דמתנה אסור אלמא דלא שייך במתנה לומר דמגיל מידם וכו' ועי"ש דמסיים דזכו דבר חדש ולא ראיתי נזכרין בזה עכו"ל.

בדייני עכו"ם. במס' בבא קמא דף ק"ג תניא ישראל ועכו"ם שזאו לדין אם אתה יכול לכהו בדיוני

של גוים שאין לנו לדחותם וכו' ועי"ש שכחז שאסור לישראל לדחותו ולהוליכו לערכאות שי"ג וכו'. ועיין בשו"ת הרמ"א סי' ו' מאריך הרמ"א לומר דדין בני נח בדיוני ישראל הואיל ומלווה על כדיוניו, ואם אחד יתעסק לומר שדיוני בני נח אינן בדיוניו, הרי לך רא"י מש"ס צ"ק, גבי ישראל וגוי שזאים לפיך דדין וכו'. ושמעיון מן הכא דעי"כ לא פליגי ר' ישמעאל ורע"ק חלה לצוא עליו בעקיפין אבל לדון אותו בדיוני ישראל כו"ע לא פליגי שדין אותו ולריך לשמוע כשידיו חקופה עליהם וכו' יע"ש.

ועיין בשו"ת הרד"ם סי' ס"ג שהצ"ח דברי השו"ת הרמ"א ה"ו דישראל ועכו"ם דעין לכן מעיקר הדיון עפ"ד חו"כ דכן הוא הדיון בשבע מלות שמתוויבין לקיימם בדוחו"ק וכו' והקשה מהא דכתב הרמב"ם בישראל וגר חושב שזאו לדון צ"ד של ישראל שדין להם כדיוניהם, דר"ל כדיוני ז' מלות בני נח, וצדאי אין הכוונה לדון בדיוני ישראל, דהא גם ישראל לא נטעו במשפטים חלה אחר מתן תורה, וצדאי דאזכ"ע לא נטעו בזה, וצדאי כוונת רמב"ם לדונם בשכל אנושי, וכתב שדוחק לחלק שדוקא כתב הרמב"ם זה בגר חושב לדונם בדיוניהם, מפני שלא החיר הקצ"ח ממונם משא"כ בעכו"ם וכו' ועי"ש שצ"ח ראיות דעכו"ם דין לפי דיוניהם בשכל האנושי, ומה"ע כתב רמב"ן בהשגחה דישראל הבה מעכו"ם מותר לסתום חלונו של חצירו כדיוניהם ולא כדיונו, ואפילו לפי דברי בעל השו"ע צ"ח ק"ד שאסור לסתום חלונו, היינו משום דעתה הוא המשפט בין שני ישראלים ולהם ניתנה חו"כ לדון כמשפט החורה וכו' ועי"ש עוד שכחז שצ"ח פליגי רמב"ן ובעל השו"עור אם סחימת החלון הוא דין הגון ושכל אנושי שהצ"ח ס"ל שאין זה עעם הגון והוא קאת חמסותא לפי שכל אנושי והרמב"ן ס"ל שהוא בכלל משפט ודוקא שצ"ח צונה בשלו וכו' יע"ש דבריו באריכות.

ועיין בספר שיעורי עברה מערכת ג' אות ג' הצי"ח הפלוגתא צ"ח הבה לידון עם ישראל דיכולין לחכות לישראל בדיוניהם, אם הכוונה כפי הדיון המחזר בש"ס ופוסקים לגבי גוי, או דילמא דאין דיינין לישראל להקל אפילו כפי נימוסיהם, והצי"ח דאפשר לחלק עוד דאם חזר ישראל שני וקנה דהשתא צאים השני בני ישראל לדון לפנינו דאזי לריך לידון להם האמת אם קנה מן הדיון או לא וכו' יע"ש.

ועיין בשו"ת חשב"ן ח"ב סי' ר"ל שהאריך בענין אסור לילך לערכאות והצי"ח בשם שאלתות פ' שופטים

קונטרס בענין ערכאות

אחד מהנושאים ההלכתיים החמורים שעומד על הפרק בין כארה"ק ובין כחול הוא ענין היערכאות. לדרישת הרבנים ומורי הוראה דבכל אתר ואתר אספנו בקונטרס זה, תשובות מגדולי הפוסקים הנוגעים לענין זה. חלק ב' מקונטרס זה יופיע בכרך הבא א"ה.

רב יצחק זילברשטיין

גש כולל "בית דוד", חולון

: רמת אלחנן, ב"ב

תביעה בערכאות על מחדל של רופא

אלה:

מעשה ברופא מיילד, מומחה מפורסם, ששגג ולא ניתח אשה כשהעובר היה במצוקה, ונתן לה ללדת באופן טבעי ועקב כך נולד הילד פגוע פגיעות קשות, נוירולוגיות ומוטוריות. נתברר שבשעת הלידה חיוו כל אנשי הצוות דעתם שחייבים לנתח את היולדת כדי להציל את העובר ממצוקתו, אך רופא זה סבר שבין כך העובר לא יחיה וחבל לנתח את האשה לשוא.

כאמור, נולד ילד כשרוני ומחונן אך פגוע. ההורים שוקלים בדעתם אם לתבוע פצויים מבית החולים על המחדל של הרופא, שלא השכיל לנתח את האשה. בפצויים אלו חפצים ההורים לשקם את בנם.

השאלה הובאה לפני מרן הגרא"מ שך זצ"ל והתחבט בשתי שאלות:

א. האם מותר לפנות לערכאות? וכפרט שלפי דין תורה אין מקום לתבוע את הרופא — שלא עשה בידים נזק, אלא שלא הציל את העובר ע"י נתוח, מתוך שיקול דעת מוטעה.

ב. האם מותר לתבוע תביעת נזיקין כשעקב כך יפגע שמו של הרופא.

תשובה:

א. אין מקום לתבוע תביעת נזיקין מהרופא.

דנאמר ביור"ד סימן של"ו א': "ואם ריפא ברשות בית דין וטעה והזיק פטור מדיני דם, וחייב בדיני שמים".

ומקורו מהתוספתא פ"ו דב"ק: "רופא אומן שריפא ברשות בית דין, פטור מדיני אדם דינו מסור לשמים. המחתיך את העובר במעי אמו ברשות בית דין והזיק פטור מדיני דם ודינו מסור לשמים".

ושמעתי ממו"ח מרן הגר
דאולי בכה"ג כיון שברור
מותר מיד לתבעו בפני דיין
התובע שהנתבע לא יסכים

והנה הנתובות בסימן כ"ו
רשות להוציא, דאימר אינו ח
לפי"ז בענינו, כאשר אין ג
לשלם, אין להם ליתן רשות

אך בספר "אמרי בינה" ו
(מדברי הנתובות) ונותנים בכ
לא שבקת חיי, וכל אחד שיי
ברור יפסיד את שלו, כי גם
בפרט וכו' ויאכל הלה וחדיי.

והנה הגאון ר' יחזקאל סור
להתדיין בפני ערכאות, מצינו
הם עצמם מצווים לדון על פי
אחרי כתב סירוב, שהרי מכשי

הצעתי דברים יפים הללו ל
לב"ד ליתן רשות להתדיין בפני
רשות מיוסד על פי הגמ' בגיטין
והיתר זה שייך גם בדיינים יהו
דין הדנים דין תורה אומרים.

אלא שעדיין יש לחוש לאיס
דעבירה בידו וצריך כפרה. ואם
עכ"פ נגד תורת משה. אלא שה
ב. בדבר השאלה השניה, שאם
בתוס' במס' בב"ב נ"ד. ד"ה וישו
אע"פ שמתוך כך יחזור הנכרי וי
ובפרט דרופא יודע מראש דה
לעסק הרפואה.

לסיכום:

א. מותר לתבוע את הרופא מו
ב. ואע"פ שעי"ז יפגע שמו שו

תוספתא זו כתובה גם בגיטין פ"ג הי"ג. ונאמר שם דפטור אם הזיק בשוגג מפני
תיקון העולם. והסביר ה"מנחת ביכורים" — אף דאדם מועד לעולם, מכל מקום פטורוהו
כשהזיק בשוגג כדי שיהא רופא מצוי לרפאות, וכמו כן בחתך עובר במעי אמו פטור
בשוגג מפני תיקון העולם שימצא מי שירפאנה, ואף בכה"ג דהזיקו מצוי פטורוהו,
כמבואר ב"מנחת ביכורים".

ויתכן דמה שנאמר שהרופא דינו מסור לשמים היינו דוקא כשהזיק בידים, אבל בענינו
שלא הזיק בידים אלא שלא הציל מתוך שיקול מוטעה, פטור גם בדיני שמים ואסור
לתבעו ובפרט שיגרום נזק לשמו.

ונראה, דכל זאת כשכא לתבוע מהרופא עצמו. אבל כשתובע מחברת ביטוח אין כאן
איסור גזל, כי מהות הביטוח היא עסקה מסחרית שהחברה המבטחת מתחייבת לפצות
את מי שניזק ע"י רופא, ואפילו מתוך "שב ואל תעשה". ואפילו מתוך דברים שחייב על
פי דין תורה הרופא פטור. וגם אין בזה משום הליכה לערכאות. כי נודע לנו שכל הרופאים
מבטחים בחברת M.D.U. שהיא חברה אנגלית של נכרים שיש להם בא"י סוכנות ביטוח
בשם "שוקי מדנס" וכשיש לישראל דין ודברים עם נכרי יכול לתבעו בערכאות.

אלא שעדיין יש לדון, דיתכן שהדין ודברים הוא בין התובע לרופא, אלא שהרופא
מבטח בחברה של נכרים, ואולי בכה"ג יש משום הליכה לערכאות.

והנה רע"א בהגהות על השו"ע חו"מ סימן ג' כתב וז"ל: "כתב בשו"ת "מגן גבורים"
סימן ה' בשם הרש"ך ח"ב רכ"ט, על מחלוקת בין תובע לנתבע, אחד אומר שרצונו
להתדיין בדין תורה, ואחד אומר שאין לו להתדיין אלא בפני אחרים, שכך הוא המנהג
במקום שנעשה העסק, הדין עמו, כיון דבמקום שנעשה העסק יש מנהג להתדיין כפי
דרך הסוחרים, ולא כפי דין תורה, מנהג מבטל הלכה, והביא ההיא דסיטומתא". עכ"ל.

לכאורה לפי זה גם בענינו, מאחר וכך הוא המנהג בין המבטחים לחברות הבטוח
שמתדיינים אצל ערכאות, אין איסור להתדיין אצלם.

אולם ראיתי במהרש"ק שהנדון שם היה בסוחרים שעשו עסקא והם עצמם היו במדינה
זו והסחורה במקום אחר, לפי איזה סוג מעות משלמים להם. דלפי דין תורה משלמים
כאותה מדינה שבה נעשה העסק ולפי מנהג הסוחרים כפי המדינה האחרת, בזה אולי
בתר מנהג הסוחרים כיון שרעתם של הסוחרים כפי מנהגם. ודומיא דסטומתא דאעפ"י
שלפי דין תורה אין בה ממש, בכל זאת כיון שנהגו כך הסוחרים אוליגן בתר מנהגם.
משא"כ בענינו שבאים להתדיין כדרך טוען ונטען ובהוכחות ובשיקול הרעת, בכה"ג
ודאי דלא מועיל מנהג הסוחרים אלא חייבים לדון בדיני ישראל, וכמבואר בסימן כ"ו
סעיף ג' המקבל עליו בקנין לדון עם חברו לפני עכ"פ אינו כלום. ואסור לידון בפניהם
וכמבואר שם בביאור הגר"א דהוי כמתנה על מה שכתוב בתורה.

ולכן אם הדין ודברים הם עם יהודים, או שחברת הביטוח יהודית או שהתביעה היא
נגד הרופא היהודי, אין לדון בפני ערכאות כי אם לאחר כתב סירוב וכמבואר בתוס'
סימן כ"ו סעיף ב': "אם בעל דינו אלם ואינו יכול להציל ממנו בדייני ישראל תחילה
ואם לא רצה לבא, נוטל רשות מבית דין ומציל בדיני עכ"פ מיד בעל דינו".

ז הזיק בשוגג מפני מכל מקום פטרוהו ד' במעי אמו פטור ויקו מצוי פטרוהו,

ידיים, אבל בענינו דריני שמים ואסור

ת ביטוח אין כאן מתחייבת לפצות דברים שחייב על לנו שכל הרופאים ו"י סוכנות ביטוח בערכאות.

א, אלא שהרופא

ת "מגן גבורים" ד אומר שרצונו שכן הוא המנהג זג להתדיין כפי טומתא". עכ"ל. לחברות הבטוח

מם היו במדינה תורה משלמים ת, בזה אולינן זומתא דאעפ"י ן בחר מנהגם. הדעת, בכה"ג אר בסימן כ"ו לידון בפניהם

שהתביעה היא גבואר בחו"מ עראל תחילה, נר".

ושמעתי ממו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, שנסתפק מהי ההלכה כשהנתבע מומר. דאולי בכה"ג כיון שכרוך שלא יסכים לבא להתדיין בפני כ"ד ישראל — אולי בכה"ג מותר מיד לתבעו בפני דיינים עכו"ם, כי אין כאן הרמת יד וזלזול בתורה, שהרי יודע התובע שהנתבע לא יסכים להתדיין בפני דיינים ישראלים, וצ"ע.

והנה הנתיבות בסימן כ"ו ג' כתב: "במלוה על פה אי אפשר לדייני ישראל ליתן לו רשות להוציא, דאימר אינו חייב לו כל כך רק משמתים אותו כשאינו רוצה לבא". עכ"ל. לפי"ז בענינו, כאשר אין בית הדין יודעים בבירור שלפי תנאי הבטוח חייב הרופא לשלם, אין להם ליתן רשות להתדיין בפני ערכאות.

אך בספר "אמרי בינה" חו"מ סימן כ"ו נאמר: ד"סוגיא דעלמא אזלי בתר איפכא (מדברי הנתיבות) ונותנים בכל בית דין רשות ללכת לערכאות נגד מסרב, דאם לא כן לא שבקת חיי, וכל אחד שיש לו דין ודברים עם חבירו אם אינו ידוע לבית דין מחוב ברור יפסיד את שלו, כי גם אם משמתים אותו לא ישגיח בזה וימצא מסייעים בעוה"ר בפרט וכו' ויאכל הלה והרי". עכ"ל.

והנה הגאון ר' יחזקאל סרנא וצ"ל העיר, דמה שמצינו שמותר לבית דין ליתן רשות להתדיין בפני ערכאות, מצינו זאת רק לגבי ערכאות נכרים, אבל ערכאות ישראל שגם הם עצמם מצווים לדון על פי דין תורהו הק' לא מצינו שמותר להתדיין בפניהם גם אחרי כתב סירוב, שהרי מכשילים אותם במה שגם הם מוזהרים עליו.

הצעתי דברים יפים הללו לפני מרן מו"ח שליט"א והשיב מו"ח שליט"א, דמותר לב"ד ליתן רשות להתדיין בפניהם, וזאת על פי הגר"א כ"ו ה' שכתב שההיתר של נתינת רשות מיוסד על פי הגמ' בגיטין, ובנכרים חובטין ואומרים לו עשה מה שהישראל אומר. והיתר זה שייך גם בדיינים יהודים כיון שגם הם נחשבים כאומרים לו עשה זה שביט דין הדנים דין תורה אומרים.

אלא שעדיין יש לחוש לאיסור של נתכנין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה דעבירה בידו וצריך כפרה. ואם כן הרי הרופא נתכנין לאכול בשר חזיר ולדון בדינים של עכו"ם נגד תורת משה. אלא שהם שוגגים בדבר. ולכן אפשר להקל ולדון בפני ערכאות.

ב. בדבר השאלה השניה, שאולי יצא נזק מהתביעה לרופא, סובר מו"ח שדומה למבואר בתוס' במס' ב"ב נ"ד. ד"ה וישאל, שכתבו שמותר לישראל לתבוע מעותיו מהעכו"ם אע"פ שמתוך כך יחזור הנכרי ויתבע מהישראל שלא כדין.

ובפרט דרופא יודע מראש שהוא עתיד להחשף ולעמוד למשפט ונכנס על דעת כו' לעסק הרפואה.

לסיכום:

- א. מותר לתבוע את הרופא מערכאות.
- ב. ואע"פ שע"ז יפגע שמו של הרופא.

הרב אברהם חיים שרמן
חבר בית הדין הרבני הגדול בירושלים

תביעת נזיקין כנגד מבוטח צד ג' (תביעת נזיקין ברשלנות רפואית ותאונת דרכים)

לאחר שמיעת הצדדים ועיון בנימוקי פסה"ד המקיפים, הן של דעת הרוב והן של דעת המיעוט, נראה לי שיש לקבל את דעת המיעוט במלואה.

א. לחייב את המשיבים הרופא וביה"ח לדון בתביעת המערער.
ב. אין מקום ליתן היתר למערער להגיש תביעתו בביהמ"ש האזרחי.
נקודה מרכזית הנתונה לחלוקי דעות בין הרוב והמיעוט היא השאלה, מה מקומה של חברת הביטוח בתביעת המערער ומה מקומם של המשיבים, הרופא וביה"ח.
כבוד אבה"ד הגר"י זמיר שליט"א בנימוקיו לפסיקת דעת הרוב קובע, שיש לראות את תביעת המערער, שביטודה היא תביעה נגד חברת הביטוח עצמה משום שהכול יודעים שהנתבעים הנוספים, הרופא וביה"ח חייבים ע"פ חוקי המדינה להיות מבוטחים בחברת ביטוח ולכן אף שהתובע תובע גם את הרופא וביה"ח הרי הוא תובע את חברת הביטוח עצמה וכל צירוף הרופא וביה"ח לתביעה אינו אלא על מנת לברר ולבדוק איתם את העובדות ופרטי התביעה. לעומת עמדה עובדתית זו, עומדת דעתו של כבוד הגר"ש שפירא שליט"א, דעת המיעוט, הקובע בנימוקי פסק דינו, אין ספק שעיקר התביעה היא כנגד הרופא שהוא הרופא אומן שניתח וטיפל במערער והתביעה מופנית כלפיו, שלדעת התובע הוא הזיקו ויש לחייבו כמזיק, לשלם דמי נזיקין ופיצויים, וכן התביעה היא כנגד ביה"ח שהעמיד לרשות התובע שירותים רפואיים נלווים לטיפולו, והניתוח שביצע הרופא שהוא חלק מהצוות הרפואי של ביה"ח. לעומת הרופא וביה"ח שהם הנתבעים בתביעה זו, חברת הביטוח יש לראותה כערב קבלן שמקבל על עצמו לשלם את שיחויבו הרופא וביה"ח, וכיוון שכן לחברת הביטוח יש עניין איפה תתברר התביעה, ולכן היא לוחצת על הנתבעים, המבוטחים, שהיא לא תכבד את התחייבותה שבפוליסת הביטוח. מסקנת דעת המיעוט שיש לראות את הרופא וביה"ח כנתבעים והם ודאי חייבים להופיע לביה"ד שהתביעה תתברר בפניו.
ונראים לי דבריו, וזאת משום דודאי שלתביעת המערער יש השלכה גם לחברת הביטוח שהתחייבה בחוזה פוליסת הביטוח לקבל להיות ערבה לכך, שכל חיוב שיוטל על המבוטח ע"י ביה"ד היא תשלמו. אולם התחייבות זו קיימת רק לאחר שהתביעה התבררה בפני בי"ד או בית משפט ותהליך הברור המשפטי ע"י ביה"ד או ביהמ"ש נעשה בין הצדדים עצמם. על כן י"ל דלחברת הביטוח אין קשר לעצם התהליך

כחבו שגם אם
ב"מ ואינו יכול
לשלם דמי הנזק
תשלום על נזקי
גם אם העילה
גם אם העילה
יר השאיל בית
ת הבית בחברת
בעו את השואל
תשלומים, פסק
על הבית אינם
ייסקא ברכוש,
קה בנכס ולא

זשב כראוי או
ז בטחו הרכוש
ז ולהנציח את
שלום הביטוח
הגבאים ולא

זו משכון של
של נכרי הוא
ז זיקה אליו
ז הביטוח גם
זחזיקה בהם
זמבטח, ואין
זאינה אכידת
זניעת הפסד
זשבת אבידה
זוש ואין בה
זניעת הפסד

המשפטי ואין היא נתבעת. היא הופכת להיות צד רק לאחר שהסתחיי, במתן פסה"ד של ביה"ד.

אין לקבל את קביעתו של אבה"ד שליט"א שהנתבעת היא חברת הביטוח ואיך הרופא וביה"ד לתביעה אינו אלא על מנת לברר ללבדוק איומן את העובדות ופסי ההכרעה ברורתי אצל בעל תברת ביטוח גדולה ומומחה לעניני ביטוח, ואמר לי שקביעתו ריק כלפי תביעות נזק רכב, שהזקק מוזיק כל בעל רכב. ביטוח חובה צד ג', דבה בתביעת נזיקין של רכב, חברת הביטוח של בעל הרכב המזיק, היא העומדת בנתבעת. עיין בספר פתחי חושן הלוכת נזיקין ו"י הערה מ"ז שכתב:

ולענין נזיקין יש דברים שצריך להוסיף עליהם, והוא ענין כוחו צד שלישי והיינו פיצוי למי שניזק ע"י המבטוח ויתכן שיש קשר וחבתו בין חברת הביטוח לנפגע, ובפרט בנזיקות דרכים שהוא ע"י זקק, ובאופן זה נראה שכלל הנזיק לחובע ישר מחברת הביטוח, ובה מסתבר שאע"פ שקבל יזרח מהמגיע לו עפ"י דין תורה אינו צריך להחזיר למוזיק ואף שמדין תורה פטור מכל נזק.

משא"כ בשאר תביעות נזיקם כנגד נתבע שמבטוח ע"י חברת ביטוח לשלם חיוב נזיקם שנתחייב ע"פ פסיקה דין, שתביעת הנזיקין אינה ישירות כנגד חברת הביטוח אלא כנגד המבטוח ומעמדה של חברת הביטוח בתביעה זו כצד ג', שלדין המשפטי יש השלכה ישירה כלפיו, ובחור שכזה יש לו הזכות להיות מעורב בחליף המשפטי שבין התובע והנתבע.

לאור האמור יש לראות את הרופא וביה"ד כתובעים והדין המשפטי שביניהם חיוב להיות בבית דין שון ע"פ משפטי התורה. על כן עליהם כיהודים שמרי תורה ומצוות, לחובתם שהתביעה כנגדם תתברר בבית דין רבני שידון ויפסק בעניינם. כאשר לסעיף ב' שבפסה"ד בו התירו ביה"ד ע"פ דעת הרוב להעביר את הרופא וביה"ד וחברת הביטוח בערכאות, על בסיס הקביעה שתברת הביטוח היא הנתבעת העיקרית, לא ברור לי על מה מושתת היתר זה בניון דגן כבוד אבה"ד בניסוק פסה"ד מוכיח, שכנ"ל לא חל האסור החמור של החזייתו בערכאות, וידוע שפשו המגנה ביה"ד, שמי שיש לו תביעה משפטית נגד חברת ממלכותית או פרטית וכן נגד אחת מרשויות המדינה הרי הוא מגיש תביעתו ישירות לבית המשפט האזרחי, וזאת גם מבלי לקבל רשות לכך מביה"ד רבני. האסמכתא למנהג זה הוא מוצא דבריו הנכס קדשים על שר"מ ח"מ (ס"ו כ"ו ט"ז) שכתב שם:

גם שאין לילך בערכאות של גויים קודם רשות מבית דין הגדק דעבי"י מ"מ וכי שיש אומדנא שלא תועיל התביעה בב"ד צדק דעבי"י, והוא אומדנא ידועה לדרכים וכי, יש לומר שמטעם אומדנא כנ"ל.

וכן וביא מספר תשובות והנהגות לגבי"ם שסורבדוך שליט"א (ב) גשיא הבר"צ העדה החרדית) ח"ג ח"מ סי' תמ"ד ד"ה מיהו למעשה, שכתב:

באופן שנהגלי החברה ודאי לא יכלו לבית דין לזון בדיני ישראל יש להוסיף במטוב והזמנה לערכאות אם אין רצונם בבית דין... ע"כ לדעת, יש להזיק או התחיל לתבוע המזיק או התובל והחברת ביטוח לבית דין, ועל פיהם יקבעו היזר ללכת לערכאות שעל דעתם נעשה הביטוח והם התחייבו לשלם הנזק. אבל אחרי פסק דין יבואו התובעים שוב לבית דין והם יקבעו הסכום הסופי.

עיון דבריו בספר הקדשים וספר תשובות והנהגות הנ"ל מלמד שאמרו דבריהם רק במקום שנתבעים מסרבים להופיע בביה"ד ואומדנא דמוכח שלא יקבלו ע"כ מרות ביה"ד שיזמנו להחזיר בפניו בתביעה, ובמצב זה התביעה לא תוכל להתברר בביה"ד לא יוכל להוציא פסה"ד, ובזמן דגן שהנתבעים, הרופא וביה"ד, הינם שמרי ת"מ ודאי אם ביה"ד יזמנים לזון בתביעת התובע (המערער) הם יזמנו. גם אם הם ישעו שהנתבעת העיקרית היא חברת הביטוח והיא מסרבת לקבל סמכות ביה"ד, גם אז ביה"ד לא יוכל ליתן לחובע היזר לתובעה וכן לתובע הרופא וביה"ד בערכאות, לפני שחברת הביטוח במינו, כאשר התובע והנתבעים העיקריים נמצא תביעת נזיקין, הם הרופא וביה"ד, ויפיעו בפני ביה"ד ויתברר בפניו האם יש עילה לתביעה ע"פ דין תורה, ואולי גם לקבוע האם ע"פ דין תורה יש מקום לחייב את הנתבעים.

הלכה ברורה היא שתנאי מקדים להיתר שבי"ד מאפשרים להזיק לערכאות כשביה"ד של ישראל ידע את מהות התביעה, ולדעת כמה פוסקים, ביה"ד לפני שמחיר לילך לערכאות יקבע שהנתבע חייב כפי שנראה מהמסמ"ע ח"מ סי' כ"ו ס"ק ח' ו"ל: "וגם להוציא מידו ע"י אורכא ע"ש ובתנאי לשונו בדרישתו... ע"כ.

וכן כתב שם בנתיבות, משפט הבין, ס"ק ח' ד"ה נוטל רשות מבי"ד ומציל ו"ל: וע"ב ס"ק ג' דדמא שהבי"ד יודעים שחייב ע"פ דין כגון שיש לו שטר וכיצא בו אבל אם אין הבי"ד יודעים שחייב לו כגון מלוה ע"פ אין ב"ד נתנים לו רשות רק לפחותו ע"י עב"ם לזון לפני ישראל.

ואומם בספר התרומות שער ס"ב סי' ג' כתב ביה"ד:

אפילו אם היה אדם ולא רצה לכתוב אסור להביא לפני גויים, אלא לאור סידורו ב"ד של ישראל כותבין אורכא על גמסו, ואם הוצרך לכתוב יבא לפני גויים והם מכריזים אותו למה שדע לו דיני ישראל, דכ"ל: ליכא משום לפניהם ולא לפני גויים, כדאמרינן (בבב"ס"ו ע"ב) כעשו גמ, אבל אם היה אדם ואלם ובי"ד של ישראל מתייראין ממנו מלכתוב עליו אורכא

זה בכלל רשעים הוא ומתרגם ממנו, וכן פסק הרמב"ם ח"ל, הייתה די גויים ישראלי בעל דין אלא ואינו יכול להוציא ממנו כדני ישראל, תבעו לדני ישראל חזילה, ואם לא רצה לבוא נטל רשות מב"ל ומציל מבעל דין ע"י ח"ל רבנו שרידא גאון כמה שכח בזה (חשובות האוננים שערי צדק ח"ד שער ז' ס' ד' תשל"ה באריכות והובאה בעיטור שער התירוץ הדי רמ"ב, ב' ועי' חשובות האוננים חרבי ס' רל"ג), מי שחיבובו בחוב או פיקדון ואין יכולים להוציא ממנו יוש ביניהם מקום בו דואר של גויים שאינו לוקח שוחד ומקבל ערות מישראל על חברו, יש להקדים והלמידים רשות שילכו לפני השופט ויעידו שזה חייב לזה ומצווה לעשות כן. ע"כ.

הדיק ה"ג גדולי תרומה" שם כשיטת הספר התרומות רבינו שרידא גאון, ח"ל:

...למשמע דוקא שכבר חיובו דדינו ע"י ב"ד שגזר ונפסק דינו ואינו מחוסר גביעו שאינו יכול להוציא מידו או הותר ללכת לפני השופט והליכת הקנים והתלמידים להעיד אין לך רשות ב"ד גדול מזה, וסיום דבריו וזכית שכתב וכל המורד כדון, ביה"ד מתכוון בו וכל, והמרידה בין הוא שאינו רוצה לקיים מה שפסקו עליו, אבל שיהיה רשאי להביא חיבוק ומיד לערכאות כשפסד לבוא עמו כדבריו רב פלוני ז"ל לא אמרן.

ע"פ שיטת אלו ההישר שב"י"י נתון לילך לערכאות הוא רק לביצוע וישום פסדו"י שבדי"ד של ישראל קבע ופסק לחובע כנגד הנתבע, אבל במקום שבדי"ד לא פסק בהביעה וכן כאשר לא שמע כלל את הבעיה ואינו יודע האם יש עילה משפטית לחביעה, אין מקום לל היתר להודק לערכאות, יש לציין שהגדולי תרומה שם הבאי את דברי הרב פלוני ז"ל שהובאו ברא"ש ב"ק פ"ה החובל ה' י"י: "בראובו שיש לו הבעיה על שמעון ומסרב לבוא עמו לדין שרשאי להביא לערכאות של נפרים כדי להוציא את שלו מתח ידי" ע"כ. הדיק הגדולי תרומה מדבריו שהיהוה לחובע התבע בערכאות אפים אע"פ שלא נחתיב ע"י ביה"ד וכן שאין צריך ליטול רשות מב"י"י ע"י. וכן דייק והבטח הגדולה ח"מ ס' כ"ו גזרות ב"י ס' ל"ח וכתב שראש גם בספר משפט צדק ח"ב ס' ד' שהקדק כן מדבריו רב פלוני גאון ז"ל וכתב שם הכנה"ג בזה"ל:

ולפי"ז יש לתמוה על רבינו בעל השורים ז"ל ואולי מפני שראה דעת רוב הפוסקים ז"ל נוטה כן סתם דבריו קדעת הפוסקים אע"פ שהוא שלא כדעת אביו ז"ל וכנהג רבות עמי בספרו אבל הר"מ איסרליש ז"ל בס' ז"ל פ"ד פירש דבריו פלוני גאון ז"ל כשנטל רשות מב"י"י.

כ"כ הבי"ה שהביא דברי ר' פלוני גאון שהובאו ברא"ש, וכן הביא את הרמב"ם המרדכי שמצויינים רשות ב"י"י, ולא ציין כלל שיש חולק בין דברי ר' פלוני גאון לבין הרמב"ם המרדכי, לגבי הצורך בשליח רשות מב"י"י, וכמוכח בבנה"ג. הרמ"א

בתשובותיו ס' ג"כ, ג"כ מכאן בספר הרב פלוני דהיינו לאחר נטילת רשות מב"י"י אבל קודם נטילת רשות ודאי אשר להודק לערכאות.

גם אם נקטל את הבטח המשפט צדק והגדולי תרומה כשיטת הרב פלוני גאון, שרישאי התבע לחובע תנובע בערכאות, כאשר תנובע מסרב לבוא לידון בבית דין של ישראל, לכו"כ כאשר אין כל ידיעה וכן שפועל לא היה התבע מסרב וביה"ד לא הוציא נגדו כתב סירוב גם הוא מודה שאין היתר לפנות לערכאות, אך כאמור שיטת הפוסקים אין פסק בשו"ע בפשטת שגם לאחר סירוב יש צורך בהיתר מיוחד של ב"ד וזאת רק לאחר שביה"ד ידע ופסק בהביעה שהנתבע חייב. מדברי הגמתיבות ת"ל משמע שאין צורך דוקא בפסק דין אלא אפי"א אם ב"ד יודע ומקבל את הבעיה מכות שטר או ראייה אחרת שנמצאת ביד התובע, ב"ד יכול ליתן היתר לחובע בערכאות נתבע סרבן, אלא דלא ציית דנא.

משו"ת מה"י, בן ל"ב ח"ג שאלה מ"ח משמע שכאן את שיטת הרמב"ם שנפסקה ג"כ ע"י השו"ע להלכה, שביה"ד מזיד בנתבע שמסרב להופיע בב"ד, גם כאשר הוא לא פוסק וגם לא נתבררה בפניו הבעיה, המה"י בן ל"ב נדרש לשאלה האם דברי ר' שרידא גאון, שהובאו בספר התרומות ת"ל בתביעה שהנתבע מסרב, והחזירו לפנות לערכאות שהקנים והתלמידים יהיו שותפים בפועל ויסעו בתביעה בערכאות, והשיב ח"ל:

איכרא דדבר זה לא מצינו במפורש כשום מקום בספרי הפוסקים ובספרי בעלי החידושים, והרמב"ם כתב הייתה די גויים מקיפה ובעל דין אלא ואינו יכול להוציא ממנו כדני ישראל יתבעו לדניי ישראל חזילה ואם לא רצה לבוא נטל רשות מב"ל ומציל מבעל דין ע"י, ולכאורה היה נראה שהרמב"ם הוא חולק על רב שרידא גאון, דהרי לא כתב דבית דין מספלין עמו להציל מבעל דין, אלא שיש מקום לחולק ולומר דהרמב"ם קמיייר הכא דלא בא האלם לבית דין ויכוון שלא להביא חזרה אם הוא חייב אם לא הוציא ממנו רוצה לעמוד לדין לפני דיניי ישראל ומשום הכי אין חייבים בית דין להיטפל בעניין אלא שנותנין לו רשות להתדיין בערכאות שלהם להציל מבעל דין, אבל אין הכי נמי דיוה הרמב"ם היכא שנתברר הדבר וחיבובו בית דין בחוב או בפיקדון ואותו האיש בב"א אלמא ולא ציית דנא דחיובים בית דין ולהיטפל בדבר, ועל ידי הקנים והתלמידים יוציא לאור משפטו וכמו שכתב רב שרידא גאון... ע"כ.

הי שנתמרה"ל כשיטת הרמב"ם, נתן לכ"ד ליתן רשות להודק לערכאות, גם כאשר לא בררו ופסקו את הדין. דברים אלו עומדים בניגוד לקביעת הגמתיבות ת"ל שכאשר אין ביה"ד יודע בוודאי שחייב אין נוהגים רשות אלא כופין שיבוא לפני דיניי ישראל.

ע"פ האופן שהתעמיד המהרי"ל את שיטת הרמב"ם והשו"ע פירש בספר אורח משפט ת"מ ס' כ"ו סעיף ב' ד"ה כח הנ"מ את שנתנו בישראל בני היין ליתן רשות גם כאשר לא נחבר להם שהתבטע והדא חייב, וז"ל:

לפי"ו תמהה על מה שנתנו לתת רשות אף כשאין אנו יודעין שורדאי חייב אבל באמת הדבר ברור דמאחר דאנו ציית לבוא לפני דיני ישראל נתנו רשות אף כשאין חייב והדאי... וכתב מריב"ל בה"ג (ס' מ"ח)... אלא שיש מקום לחלוק ולומר דהרמב"ם מייירי דהכא ולא בא האלם לבי"ו דכיון שלא נחבר הדבר אם הוא חייב אלא שאינו רוצה לעמוד בזיו לפני דיני ישראל מ"ה אין בי"ו חייבין להשפיל בעניני דאנו שנתנו רשות להתדיין בשרדאי שלהם להציל מבע"ד... הרי להדיא באינו יודע שהיא חייב ג"כ נתנו רשות אלא אין בי"ו בעצמן מסתמין בזה ויפה נהגין, והנה להם אם אין נכאיים הן בני נביאים הן, ועיין בה"מ"ה (שער ס"ב) שם שהבא גם כן דברי מהרי"ל ז"ל ומבואר בעיקר הדבר דאף אם לא עמד בזיו ואינו יודע שחייב נתנו רשות, והאיות הנתיבות מהא שכ אורכמא כחוב, ל"כ בה"ה שם ואפי"ה לזון בזה, ע"כ.

גם לשיטה זו אין לפרש שב"י רשאי לתת רשות לחובע גם כאשר אינם יודעים כלל טיב החביעה ולא קבעו שיש לפתוח עילה הלכותית משפטית לחביעה. היותו שנתן ע"י כיה"ד מותרת בקביעה וידעת כיה"ד על החביעה לאחר שהשטת אותה בפנידם החובע, וכן כחב הערור השולחן ח"מ ס' כ"ו סעיף ב' וז"ל:

אם הבע"ד הוא אלם ואין די בי"ו תקיפה להכריחו לבוא לבי"ו מחזיק השני להתירו מקודם לבי"ו וכשתמבר לבי"ו שאין רצונו לילך נטל השני רשות מבי"ו והציל בדיניהם והגיע לו, ודווקא שהבי"ו יודעים שהמסרב שחייב לו ע"פ ד"ה כגון שיש לו שטר וכיוצא בזה, אבל אם לא נחבר להם שחייב לו אין נותנים לו זה הרשות שידון שמה, ושמה יצאנו ממה שלא שאם אין ביכולת לעשות כן ולדוב"ד אינו מבורר מעניני יכולים בי"ו לקבל מענות מן החובע ולקבל ערוה ולברר מה שביכולתם לפי ראות עיניהם, ואם ידאה להם שהמסרב חייב להתובע אפי"ה שא"פ יודע ברור מצד אחד, מ"מ כיוון שהמסרב אין רצונו להשיב בבי"ו כאשר עשה כן יעשה לו ושלאל יזא חוסא נשכר נותנים רשות להתובע שידון עמו שמה כיוון שרדאה להם שכי"פ יש לו חביעה חזקה על המסרב.

ברור איפה שלכל השיטות האמרות כיה"ד נותנים רשות לחובע בערכאות רק כאשר ע"פ משב ידעתם יש עילה משפטית הלכותית ע"פ דין תורה לחביעה גם אם לא הוברר להם וגם אם לא פסקו שהתבטע חייב.

ע"פ זה יש להבין מדוע המהרי"ם את אסור ההודקקות לערכאות הם דווקא בי"ו ולא רב או מורה הוראה, אפי"ה אסור הליכה לערכאות הוא אסור עשה של לפנייהם ולא לפני עב"פ, וכן יש בזה חידוש וגידוף והרמז ד בחורח משה רבינו ע"ה ובענינים אלו היה מקום שחוב הדמיה ומורה הוראה הם שיתנו את ההיתר, אלא כאמר שההיתר להליכה לערכאות קיים ומותרת בכך שרק לאחר קביעה משפטית הלכותית בענין ממון, שע"פ דין תורה יש לחביעה בפיס, חרב זה מסר ביד בי"ו, ובפשיטת צירי בי"ו של עולשה, התבטע בשרדאי מדרש"ם ז"ל סי' ק"ה (השני) פסק שאב"ד יודע רשאי לתת רשות לחובע בערכאות את המסרב לבוא לפני לזון תורה, אין זו משום שסבר שהודתו לחוקק לערכאות ענינו אסור וביטול עשה ולפניהם, שבוה יש גם כח ביד הרב ומורה הוראה, אלא שכפי שכח שם בחשובתו בה"ל: "נראה לפני"ד כיוון מבורר בש"ה כ"ו סי' קכ"א דבמדינותינו מקבלין הרב לזמן קצוב וה"ל כקבלתו בפי לזון כחידו... ואפי"ה לענין נתינת רשות ליתן לערכאות...". ע"כ. כלומר לשיטתו בשרדאי רשאי לתת רשות ליתן לערכאות זה לא מוכח הרב ומורה הוראה אלא מכות שנתמנה סתמא גם להודו דין יודע וקבלתו עליום להיות זן יודע (עיינין בשו"ת רע"א תניא סי' מ"ט ד"ה וע"ר הדין של חזן, רב שבמני הרבנות שלו באמר "שידון דין תורה", שהסתפק אם בנכח זה אמר שקבלו הקהל על עצמם שידונם כחידו). בספר אורח משפט הנ"ל, כח על המהרי"ם, ולהחיר דלפניהם ולא לפני וכו', צירי בי"ו של ג', דבאסור לא שייך קבלה כמש"כ יוצא במהרי"ם ז"ל ח"מ שאלה א', וכן משמע מהמסקים שכתבו בי"ו עיי"ש. אין דבריו נראים שכן כדברינו השעם שב"י הוא המהיר כיוון שהודתו טעון קביעה הלכותית משפטית בהכרעת הממון של החובע, ולענין זה ודאי שיכול להאיל קבלו עליהם ציבור את הרב כדן יודע, ומבחינה זו ודאי שגם החידו יוכל להחיר, ושמה יש לומר בדברי המהרי"ם, שאמר דבריו כאשר גם החובע וגם התובע בני אותו מקום וקוילה שקבלו עליהם את הרב להיות זן יודע בדין ממונת, ובאם שהתבטע אינו כן אותה קוילה ומקום י"ל דאז יש צורך בבי"ו של ג' לזמן ההיתר.

ועיני בשו"ת בצל החכמה ח"ד סי' ל"ו שפלפל בדברי האורח משפט, וע"פ האמר, אין מקום לה. אולם ודאי שלכתחילה צריך היתר של ג' שהם המצויים להציל עשוק מיד עשוקו, וכאשר החובע לא יכול להגלות תביעתו לזון בפני דין תורה מומת סירובו של התבטע, לאחר שבי"ו מצאים שיש עילה משפטית הלכותית לקביעה מתיריים לחובע בפני ערכאות ע"מ שיכול להציל ממונ.

ע"פ זה ברור שכאשר בי"ו לא קבע שיש לחובע עילה לחביעתו אין כיה"ד יכול ליתן היתר לחובע להודקק לערכאות וק"ו שהתובע עצמו אינו יכול לחובע את התובע והאלם או מסרב לזון, בלי שקיבל היתר בי"ו, לאחר האמר צ"ע דברי השו"ת טוב טעם ודעת מהדור"ג סימן רס"א שכתב בה"ל: "ובמרת בומני והמנת פשוט לילך בערכאות בלי רשות בי"ו, מדיכן מציעו שמונע מבטל הליכה בענינין אסור וכ"ש באסור תמור כ"כ".

בנוסף לכך יש להעיר על קביעתו של הטומ"ד שם בה"ל:

